

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

ВІСНИК

**Східноукраїнського
національного університету
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ**

**№ 4 (245)
2018**

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

Сєверодонецьк 2018

ВІСНИК

СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ

№ 4 (245) 2018

НАУКОВИЙ ЖУРНАЛ

ЗАСНОВАНО У 1996 РОЦІ

ВИХІД З ДРУКУ - ВІСІМНАДЦЯТЬ РАЗІВ НА РІК

Засновник

Східноукраїнський національний університет
імені Володимира Даля

Журнал зареєстровано

в Міністерстві юстиції України

Свідоцтво про державну реєстрацію

серія КВ № 15607-4079ПР

від 18.08.2009 р.

VISNIK

OF THE VOLODYMYR DAHL EAST
UKRAINIAN NATIONAL UNIVERSITY

№ 4 (245) 2018

THE SCIENTIFIC JOURNAL

WAS FOUNDED IN 1996

IT IS ISSUED EIGHTEEN TIMES A YEAR

Founder

Volodymyr Dahl East Ukrainian National
University

Registered by the Ministry

of Justice of Ukraine

Registration Certificate

KB № 15607-4079ПР

dated 18.08.2009

Журнал включено до Переліків наукових фахових видань України (Наказ МОН №1328 21.12.2015 р.), (Наказ МОН №515 16.05.2016 р.), в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з технічних, економічних та історичних наук відповідно.

Журнал включено до Міжнародної наукометричної бази даних Index Copernicus International (ICV 2017: 48.35).

ISSN 1998-7927

Головна редакційна колегія:

Поркуян О.В., докт. техн. наук (головний редактор),
Голубенко О.Л., член-кор. Академії педагогічних наук,
докт. техн. наук (заступник головного редактора),
Марченко Д.М., докт. техн. наук (заступник головного
редактора),
Бузько І.Р., докт. екон. наук, (заступник головного
редактора),

Архипов О.Г., докт. техн. наук,
Глікін М.А., докт. техн. наук,
Горбунов М.І., докт. техн. наук,
Рач В.А., докт. техн. наук,
Рязанцев О.І., докт. техн. наук,
Смолій В.М., докт. техн. наук,
Соколов В.І., докт. техн. наук,
Стенцель Й.І., докт. техн. наук,
Суворін О.В., докт. техн. наук,
Татарченко Г.О., докт. техн. наук,
Чернецька-Білецька Н.Б., докт. техн. наук,
Харламов Ю.О., докт. техн. наук,
Даніч В.М., докт. екон. наук,
Заблудська І.В., докт. екон. наук,
Костирко Л.А., докт. екон. наук,
Рамазанов С.К., докт. техн. наук, докт. екон. наук,
Чернявська Є.І., докт. екон. наук,
Овчаренко Є. І., докт. екон. наук,
Д'яченко Ю.Ю., докт. екон. наук,

Koško A., zw., dr. hab,
Бровендер Ю.М., докт. іст. наук,
Бут О.М., докт. іст. наук,
Дацків І.Б., докт. іст. наук,
Дефорж Г.В., докт. іст. наук,
Довжук І.В., докт. іст. наук,
Залізняка Л.Л., докт. іст. наук,
Запороженко Ю.В., докт. іст. наук,
Коропченко А.А., докт. іст. наук,
Кривоконь О.Г., докт. іст. наук,
Литвиненко Р.О., докт. іст. наук,
Михайлюк В.П., докт. іст. наук,
Моця О.П., член-кор. НАН України, докт. іст. наук,
Отрощенко В.В., докт. іст. наук,
Пекарчук В.М., докт. іст. наук,
Пилипчук О.Я., докт. біол. наук,
Тригуб О.П., докт. іст. наук,
Сапицька О.М., канд. іст. наук,
Фомін А.В., канд. іст. наук,
Новіков В.П., докт. хім. наук,
Кондратов С.О., докт. хім. наук,
Галстян Г.А., докт. хім. наук,
Галстян А.Г., докт. хім. наук,
Потапенко Е.В., докт. хім. наук,
Голосман Є.З., докт. хім. наук

Відповідальний за випуск: к.е.н., доцент Галгаш Р.А.

Рекомендовано до друку Вченою радою Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (Протокол №1 від 25.09.2018 р.)

Матеріали номера друкуються мовою оригіналу.

© Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2018
© Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, 2018

ЗМІСТ

Atiushkina V.V., Burko I.V., Karnaukh Y.M INFORMATION PROVISION OF THE CONTROL SYSTEM OF ENTERPRISE'S COMPETITIVE POTENTIAL BASED ON MARKETING MIX.....	7
Kholodnyi G. MODERN MARKETING PROBLEMS AND CONTRADICTIONS	11
Ptashchenko O. TRANSFORMATION OF THE GLOBAL ECONOMIC SPACE IN THE PRESENT.....	14
Ter-Karapetyants Y. ANALYSIS OF TRENDS IN THE EDUCATIONAL MARKET OF UKRAINE.....	18
Timofieieva M. INTERNALLY DISPLACED PERSONS: FOREIGN EXPERIENCE AND ITS REALIZATION ON THE TERRITORY OF UKRAINE.....	23
Zyma O. THE INFLUENCE OF CORPORATE PRINTED EDITIONS ON THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF CORPORATE CULTURE.....	27
Белоусов Я.І., Белоусова Л.І., Івченко Ю.А. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ – СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ	31
Божанова В.Ю., Овечкина Е.А., Вахлакова В.В. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ В АСПЕКТЕ УСТОЙЧИВОГО ЭВОЛЮЦИОННОГО РАЗВИТИЯ	36
Бойченко Е. Б. ПРОЦЕСИ БІЗНЕС ІНКУБУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД.....	42
Денищенко Л.В. ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИЄДНАННЯ СІЛЬСЬКИХ І СЕЛИЩНИХ РАД ПІД ЧАС РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ	47
Зима О.Г., Афанасьєва О.М., Кошарна В.В. ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РИНКОВУ ВАРТІСТЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ	51
Касаткіна М.В., Калюжна В.С., Красюк В.О. ВУГІЛЬНА ПРОМИСЛОВІСТЬ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТУ	55
Крамчанинова М.Д., Кандаурова Ю.С. ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА	61
Моргачов І.В., Чорна О.Ю., Держак Н.О. ПЕРШІ КРОКИ ВІДКРИТТЯ ВЛАСНОЇ СПРАВИ: СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ДИЛЕМИ.....	66
Тімошин А.С., Давиденко В.М., Волков С.В. ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ТЕНДЕНЦІЙНОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ.....	71
Тяжкороб І.В., Літвінова І.М., Плетньов М.В., Попова І.А. ІНСТРУМЕНТАРІЙ РОЗВИТКУ ПРОСТОРОВИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ	80
Усик В.І. ФІНАНСОВІ ПРАВИЛА ТА ІНСТИТУЦІЙНА АВТОНОМІЯ: ВИКЛИКИ НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ	88

Чернявська Є.І., Маслош О.В. МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН	95
Шаріпова О.С., Шаріпова А.Г. ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ «ГАРМОНІЗАЦІЯ» В СУЧАСНІЙ НАУЦІ	100
Швець Н. В., Касаткіна М. В., Піддубна К. О. ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ: ВІД ВИРОБНИЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ	106
Штапаук С. С. ФЕНОМЕН САМООРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕХНОСТРУКТУРИ	114
Щербатюк А.І. ТИПИ ПРАЦІ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	120
Гринь Є.Л. ФЕНОМЕН ЗМІН У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА	123
Білоус Я.Ю., Галгаш Р.А. АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПАРТИСИПАТОРНОГО БЮДЖЕТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНІВ УКРАЇНИ	128
Комар Р.О. ФАКТОРИ ВПЛИВУ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ СВРОІНТЕГРАЦІЇ	135
Кривуля П. В., Бородавка Н. Г., Омельченко А. Н. ЯВНЫЕ И НЕЯВНЫЕ ТЕРМИНЫ-ОКСИМОРОНЫ КАК ПРИЗНАК ПОКАЗАТЕЛЬНО ПАРАДОКСАЛЬНОГО ТЕРМИНИРОВАНИЯ В СЛОЖНЫХ И ЭКЛЕКТИЧНЫХ ПРЕДМЕТАХ ИССЛЕДОВАНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ, ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА, ПОВЕДЕНЧЕСКИХ И КОРПОРАТИВНЫХ ФИНАНСОВ	141

CONTENTS

Atiushkina V.V., Burko I.V., Karnaukh Y.M INFORMATION PROVISION OF THE CONTROL SYSTEM OF ENTERPRISE'S COMPETITIVE POTENTIAL BASED ON MARKETING MIX	7
Kholodnyi G. MODERN MARKETING PROBLEMS AND CONTRADICTIONS	11
Ptashchenko O. TRANSFORMATION OF THE GLOBAL ECONOMIC SPACE IN THE PRESENT.....	14
Ter-Karapetyants Y. ANALYSIS OF TRENDS IN THE EDUCATIONAL MARKET OF UKRAINE.....	18
Timofieieva M. INTERNALLY DISPLACED PERSONS: FOREIGN EXPERIENCE AND ITS REALIZATION ON THE TERRITORY OF UKRAINE.....	23
Zyma O. THE INFLUENCE OF CORPORATE PRINTED EDITIONS ON THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF CORPORATE CULTURE	27
Bielousov Ya.I., Bielousova L.I., Ivchenko Yu. CERTAIN ASPECTS OF FORMATION OF THE INVESTMENT POTENTIAL IN TRANSFORMATION ECONOMY OF UKRAINE – SOCIO-ECONOMIC ASPECT	31
Bozhanova V.Y., Ovechkina E. A., Vakhlakova V.V. THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ANTI-CRISISMANAGEMENT OF ENTERPRISES IN THE ASPECT OF THEIR SUSTAINABLE EVOLUTIONARY DEVELOPMENT	36
Boichenko E. B. PROCESSES OF INSURANCE BUSINESS AS TOOLS FOR THE DEVELOPMENT OF JOINT TERRITORIAL GROUPS	42
Denyshchenko L. ECONOMICAL AND SOCIAL PROBLEMS OF ACCESSION OF VILLAGE COUNCILS DURING REFORM OF DECENTRALIZATION IN UKRAINIAN REGIONS AND THEIR WAYS OF DEVELOPMENT	47
Zyma O., Afanasieva O., Kosharna V. FACTORS OF INFLUENCE ON MARKET COST OF HUMAN CAPITAL	51
Kasatkina M.V., Kaliuzhna V.S., Krasiuk V.O. COAL INDUSTRY OF LUGANSK REGION: PROBLEMS AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT ...	55
Kramchaninova M.D., Kandaurova Y.S. INNOVATIVE APPROACHES FOR ENSURING THE COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISE	61
Morhachov I.V., Chernay O.Y., Derzhak N. FIRST STEPS OF OPENING OWN BUSINESS: MODERN TECHNOLOGIES AND DILEMMAS	66
Timoshin A.S., Davudenko V.M., Volkov S.V. ECONOMIC AND MATHEMATICAL SUPPORT OF THE TENDENTIOUSNESS ASSESSING IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGIONS OF UKRAINE	71
Tiashkorob I.V., Pletnev M.V., Litvinova I. M., Popova I.A. THE DEVELOPMENT TOOLS OF THE SPATIAL FORMS OF THE REGION ECONOMY ORGANISATION.....	80
Usyk V. FINANCIAL RULES AND INSTITUTIONAL AUTONOMY: CHALLENGES OF THE NEW UKRAINIAN UNIVERSITY.....	88

Chernjavskaya E.I., Maslosh O.V. THE MOTIVATION OF LABOR: DEFINITION, ESSENCE, PLACE IN THE SYSTEM OF ECONOMIC RELATIONS	95
Sharipova O., Sharipova A. RESEARCH QUESTIONS OF USAGE THE CONCEPT OF «HARMONIZATION» IN MODERN SCIENCE.....	100
Shvets N. V., Kasatkina M. V., Poddubna K. O. PROBLEMS AND WAYS TO INCREASE ENERGY EFFICIENCY IN UKRAINE: FROM MANUFACTURING TO HEAT ENERGY	106
Shtapauk S. S. PHENOMENON OF SELF-ORGANIZATION OF ECONOMIC TECHNOSTRUCTURE.....	114
Scherbatiuk A.I. TYPES OF LABOR FOR INFORMATION TECHNOLOGIES	120
Gryn E. THE PHENOMENON OF CHANGES IN THE ENTERPRISE ACTIVITIES.....	123
Bilous Y., Halhash R. ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN IMPLEMENTING A PARTICIPATORY BUDGET FOR TERRITORIAL COMMUNITIES DEVELOPMENT IN THE REGIONS OF UKRAINE.....	128
Komar R.O. FACTORS OF THE IMPACT OF MIGRATION OF THE POPULATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION.....	135
Krivulia P. V., Borodavka N. G., Omelchenko A. N. EXPLICIT AND IMPLICIT TERMS-OXYMORONS AS AN EXAMPLE OF SIGNIFICANT PARADOXICAL TERMINATION OF COMPLEX AND ECLECTIC RESEARCH SUBJECTS: SUSTAINABLE DEVELOPMENT, HUMAN CAPITAL, BEHAVIORAL AND CORPORATE FINANCE.....	141

УДК 339.13(075.8)

INFORMATION PROVISION OF THE CONTROL SYSTEM OF ENTERPRISE'S COMPETITIVE POTENTIAL BASED ON MARKETING MIX

Atiushkina V.V., Burko I.V., Karnaukh Y.M.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ПІДПРИЄМСТВА НА ОСНОВІ КОМПЛЕКСУ МАРКЕТИНГУ

Атюшкіна В.В., Бурко Я.В., Карнаух Ю.М.

The article substantiates the approach to management of development of the company on the basis of ensuring the availability of sustainable competitive advantages (SCA). The certain requirements are established for the information provision of the search for sustainable competitive advantages: application of the system approach to form and management information; application of the modular principle of information representation; the accordance of the information support and the level of authority of the person who makes the management decisions. The main result of the research for the purposes of managing the competitive potential on the basis of the enterprise marketing mix is the description of the information technology for determining the set of parameters, for the formation on its basis of SCA enterprise.

Keywords: *competitive advantage; business intelligence; module; sustainability.*

Statement of the problem. The stable state of the enterprise in response to changing market conditions should be provided in advance with a calculation of the development's vector on the basis of an effective, scientific, viable model of such development.

The keys to the quality of strategic modeling should be:

1. grounded concept of ensuring sustainable development of the enterprise,
2. appropriate information on various aspects of the business activity,
3. analytical system of information processing for providing strategic decisions.

Sustainable development of the enterprise is defined, in particular, as a process of permanent change, in which the use of resources, investment direction, scientific and technical development, innovation, staff development and institutional changes are agreed and aimed at improving the current and future potential of the enterprise, meeting its needs, and achievement of strategic goals [1]. Such a model of sustainable

development combines three main points of view: economic, social and ecological.

Strategic management of the enterprise should ensure its sustainability not only in the mode of operation, but also in the mode of development with the definition and maintenance of sustainable competitive advantage (SCA).

It is known that a SCA is an asset or competence that forms the basis for a continued superiority over competitors, with their correct perception of:

- such an advantage is a trend during a long time and for a further forecast;
- the competence is unique;
- the coherence of the various key success factors creates an additional advantage.

The main purpose of the article is the description of the information technology for determining the set of parameters, for the formation on its basis of SCA enterprise.

Analysis of the recent researches and publications. If we rephrase G. Emerson [2] in order to general functioning of the enterprise, we can say that the search for growth paths can go both in the direction of adaptation to external changes, external factors, and in the direction of their normalization to the conditions, capabilities, strengths, potential of the enterprise. The normalization of conditions involves their research and selection those one, whose impact will increase the potential of the enterprise.

Potential as an object of management in the context of dominance of different concepts of strategic management occupies different places in the chain with goals, capabilities and strategies. Thus, according to the structural direction of the resource concept, K. Prahalad, D. Collis, S. Montgomery, R. Grant [3,4,5] determine unique resources and key competencies (internal potential) as a basis of competitive advantages of the enterprise in a changing market environment. That basis is reproduced in the order of development of the strategy as "potential → goals → strategy".

From the beginning of the 21st century the potential is considered from the point of view of the process direction of the resource concept [6,7,8], which defines dynamic capabilities and unique organizational knowledge as a basis of the company's potential. It forms the intellectual potential and causes changes in the order of creation a strategy as "goals → potential → strategy".

But in any case, outside of the relationship between goals and potential there is an interaction between the object of management and the control subsystem in the management process. These are manifested in the exchange of information flows to each other and external environment.

Results of the research.

Requirements for information provision of competitive potential management

Enterprise's competitive potential can be defined as a system of resources (assets) and determining characteristics of the enterprise, the use of which ensures not only its functioning on the target market, but also the opportunities of economic, social and environmental development of the enterprise. This justifies the requirements for the information providing of the competitive potential's management.

Information providing of enterprises in the conditions of information and technological development should combine of information flows, information base and information processing technology.

Concepts and methods for improving business decision-making using systems based on business information, known as BI (business intelligence), are methods and tools for translating raw information into a meaningful, convenient form. BI is most effective when it combines data derived from the market in which a company operates (external data) with data from company sources internal to the business such as financial and operations data (internal data). External and internal data create a more complete picture of business in their combination, form the so-called "intelligence" - an analytics that cannot be obtained from only one of these sources. BI is appropriate to apply to the search for strategic decisions of the enterprise based on its SCA.

T. Davenport [9] notes that business intelligence should be divided into

- information retrieval
- online analytical processing (OLAP)
- business analytics
- business reporting.

It is also appropriate to apply BI capabilities to finding strategic solutions for managing the competitive potential of an enterprise based on a marketing mix. The operational structure of the information support system includes the subsystem of planning, data collection, processing and storage of data and sending information to persons authorized to make strategic decisions. Information technology for finding competitive advantages of an enterprise should be in line with the objectives of the control system of enterprise's competitive potential.

The principles of information technology for finding enterprise's competitive advantages are:

the application the a systematic approach to the organization and management of data;

- ensuring permanent monitoring of competitive potential;

- ensuring of data verification in order to reduce mistakes;

- the sufficiency of data provision and the level of authority of the person who makes managerial decisions;

- a modular approach to the organization of data, which ensures a certain independence of individual sources of information, as well as feedback (modifying data) for effective management of the competitive potential.

This approach allows us to identify sources of information unique to each module, as well as to establish feedback (correction of information) for effective control of the competitive potential.

Presentation of control system of enterprise's competitive potential

Interconnection of information in the control system of enterprise's competitive potential can be described by the equation:

$$R(t) = F[X(t_0); Y(t_0)], \quad (1)$$

that is, the result of the control over time (R) is a function of the state's parameters of this system (object) at a certain time (X) and the input impulse parameters at a certain time (Y).

Inputs of the control system studied can be represented as:

$$Y = \langle Ri_1; Ri_2 \rangle \quad (2)$$

where: Ri_1 - environmental requirements, formed according to competition requirements in the field (by Porter's Five Forces), opportunities and threats to the environment, etc.

Ri_2 - owner's, enterprise's executives needs.

The state of the control system of enterprise's competitive potential can be described in the coordinates of the enterprise's marketing mix.

$$X = \langle Ps_1; Ps_2; Ps_3; Ps_4; \dots \rangle \quad (3)$$

where: $Ps_1; Ps_2; Ps_3; Ps_4$ - the parameters defined per elements of the enterprise marketing complex "product", "price", "place", "promotion" accordingly. The list of parameters can be extended by adding to the parametric description other elements of the marketing mix.

The managerial response can be represented as:

$$R = \langle Pr_1; Pr_2; Pr_3; Pr_4 \rangle \quad (4)$$

where: Pr_1 - a component of the tuple of parameters, characterizing the economic indicators of the object's processes;

Pr_2 - a component of the tuple, which characterizes the social outcomes of the enterprise's activity;

P_{r3} - a component of the tuple, which characterizes the ecological outcomes of the enterprise's activity;

P_{r4} - a component of the tuple, which characterizes other results of the object's processes.

Approach to assessing the enterprise's competitive potential based on a marketing mix

A more detailed approach to assessing the enterprise's competitive potential based on a marketing mix is as follows.

1. Comparison of the values of indicators for the elements of the marketing mix with similar indicators in the existing competitors, potential competitors and substitute products.

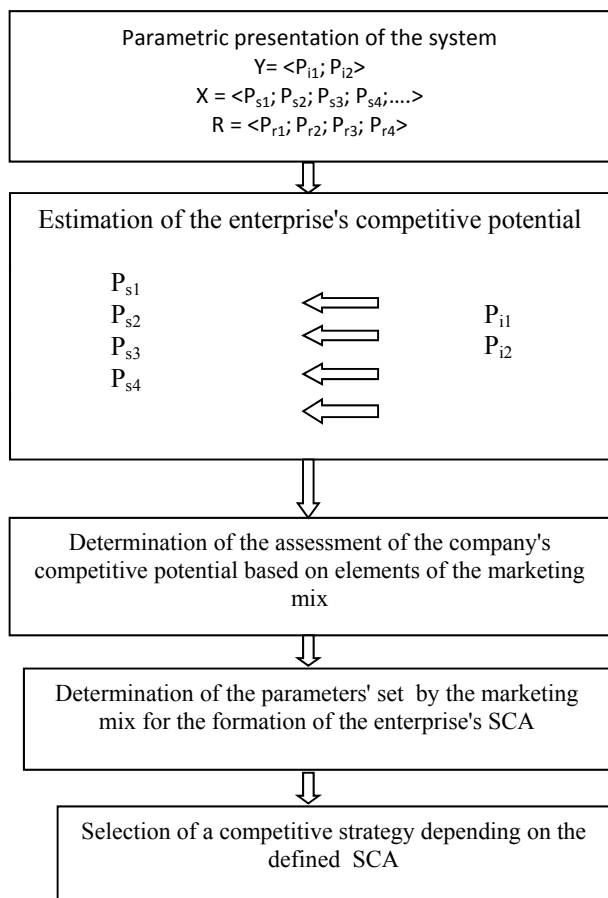

Fig. Control system of enterprise's competitive potential based on the enterprise's marketing mix (Source: author's elaboration)

Indicators whose values are greater than or equal to the values of the respective indicators of competitors are revealed. They will form a group of "high" parameters of the enterprise's competitiveness and are potential key success factors. Those parameters whose values are significantly worse than the competitor's ones, will form a group of "low" parameters. The rest fall into the group of "average" parameters.

2. Determination of the power of the every individual competition factor on the indicators by the groups of parameters ("high", "medium" and "low"). Characteristics of the force of influence could be set the meanings "strong influence", "average influence", "weak influence".

3. Set of marketing mix's parameters for the formation of the enterprise's SCA is determined. It is precisely this stage that allows formulating potential competitive advantages as a result of assessing the degree influence of each of the considered competitive forces (strong, average, weak) on individual parameters in the groups of parameters (high, medium and low).

The most perspective in order to setting up SCA are those components of marketing mix, which are described by high and average parameters, the degree influence of the competitive forces on which is average or weak (or is supposed to be). In addition, those positions of the marketing mix described by "high" parameters under the strong influence of competition can be involved for deeper analysis. "Low" parameters under the strong and average influence of the competitive forces can be considered as "bottlenecks" of the enterprise's competitive potential. This may weaken the company's competitive ability.

4. The formed indicators' set of the state of the control system of enterprise's competitive potential on elements of the marketing mix should be the basis for periodic evaluation its elements in time and verification of the stability degree of the indicators' values in order to further determine the SCA and the selection of a competitive strategy.

5. The study of the coherence of individual elements of the enterprise's competitive potential, which can be separated in a special stage of competitive potential's managing. Such a requirement stems from the conditions of the classical approach to the formation of sustainable competitive advantages [10], which is based on the conformity and consistency of the entire system of activity as one of the criteria by which any optimal strategy is checked.

In addition, such interconnectivity, mutual support for individual elements of marketing mix can help to highlight those aspects of the marketing activities of the enterprise that are (or may be) the basis for the formation of so-called "core assets or competencies" [3].

Information support for the search for SCA should be organized according to information modules - incoming, internal and outgoing information. The structure of each module involves the following procedures:

1. Parametric description of information
2. Choice of information evaluation methodology
3. Parameters' estimation
4. Formation of business analytics for the needs of information's consumers
5. Verification of information.

The module of input information ensures the fulfillment of these procedures in order to the requirements of the environment, which are formed taking into account the requirements of competition in the industry (following by Porter's Five Forces), opportunities and threats of the external environment, the needs of the owners, enterprise's management etc.

The internal information's module ensures procedures are carried out in relation to elements of the enterprise's marketing mix: "product", "price", "place", "promotion".

The outgoing information's module ensures the fulfillment of these procedures regarding the economic,

social, environmental, and others results of the object of management.

Conclusions. The strategic approach to management development of the company involves ensuring the availability sustainable competitive advantage.

The main result of the research for the purposes of managing enterprise's competitive potential on the basis of the marketing mix is the presentation of information technology identifying a set of parameters for forming enterprise's SCA on its basis.

Set compilation including:

- comparison of the values of indicators for the elements of the marketing mix\$
- determination of the power of the every individual competition factor on the indicators by the groups of parameters;
- determination the set of marketing mix's parameters for the formation of the enterprise's SCA;
- the study of the coherence of individual elements of the enterprise's competitive potential.

References

1. GOST R ISO 9001-2001. Quality Management System. Requirements. Moscow: Publishing house of standards, 2003. (in Russ.)
2. Emerson, G. Twelve principles of productivity. Moscow: Economics, 1992. (in Russ.)
3. Prahalad, C.K. & Hamel, G. The core competence of the corporation. Harvard Business Review, 1990, 3(68), 79-91.
4. Collis, David J. Corporate strategy Boston [etc.]: McGraw-Hill, 2007.
5. Grant R. M. Contemporary Strategy Analysis. 7th edn. Wiley-Blackwell, 2011.
6. Hamel G. & Prahalad C.K. Competing for the Future. Harvard Business Press, 1996.
7. Teece, David J. Dynamic Capabilities and Strategic Management. New York: Oxford University Press Inc., 2009.
8. Zollo, M., Winter, S.G. Deliberate Learning and the Evolution of Dynamic Capabilities, Organization Science, 2002, Vol.13, No.3, 339-351.
9. Davenport, Thomas H. & Harris, Jeanne G. Competing on Analytics: The New Science of Winning. NYSE: MHFI, 2012.
10. Портер М. Конкурентное преимущество: Как достичь высокого результата и обеспечить его устойчивость / М.Портер. – М.: Альпина Паблшер, 2006. – 715 с.

References

1. GOST R ISO 9001-2001. Sistemy menedzhmenta kachestva. Trebovaniya, M.: IPK Izdatel'stvo standartov, 2003.
2. Emerson, G. Twelve principles of productivity. Moscow: Economics, 1992. (in Russ.)
3. Collis, David J. Corporate strategy Boston [etc.]: McGraw-Hill, 2007.
4. Grant R. M. Contemporary Strategy Analysis. 7th edn. Wiley-Blackwell, 2011.
5. Hamel G. & Prahalad C.K. Competing for the Future. Harvard Business Press, 1996.
6. Teece, David J. Dynamic Capabilities and Strategic Management. New York: Oxford University Press Inc., 2009.
7. Zollo, M., Winter, S.G. Deliberate Learning and the Evolution of Dynamic Capabilities, Organization Science, 2002, Vol.13, No.3, 339-351.

8. Prahalad, C.K. & Hamel, G. The core competence of the corporation. Harvard Business Review, 1990, 3(68), 79-91.
9. Davenport, Thomas H. & Harris, Jeanne G. Competing on Analytics: The New Science of Winning. NYSE: MHFI, 2012.
10. Porter M. Konkurentnoe preimushchestvo: Kak dostich' vysokogo rezul'tata i obespechit' ego ustojchivost' / M.Porter. – М.: Al'pina Pablisher, 2006. – 715 s.

Атюшкіна В.В., Бурко Я.В., Карнаух Ю.М. Інформаційне забезпечення системи управління конкурентним потенціалом підприємства на основі комплексу маркетингу

У статті обґрунтовується підхід до управління розвитком компанії на основі забезпечення стійких конкурентних переваг. Визначаються вимоги до інформаційного забезпечення пошуку стійких конкурентних переваг: застосування системного підходу до формування та управління інформацією; застосування модульного принципу подання інформації; відповідність інформаційної підтримки рівню повноважень особи, що приймає управлінські рішення. Основним результатом дослідження з метою управління конкурентним потенціалом на основі маркетингового комплексу підприємства є опис інформаційної технології визначення набору параметрів для формування підприємством на її основі стійких конкурентних переваг.

Ключові слова: конкурентна перевага; бізнес-аналітика; модуль; стійкість.

Атюшкіна В.В., Бурко Я.В., Карнаух Ю.Н. Информационное обеспечение системы управления конкурентным потенциалом предприятия на основе комплекса маркетинга

В статье обосновывается подход к управлению развитием компании на основе обеспечения устойчивых конкурентных преимуществ. Определяются требования к информационному обеспечению поиска устойчивых конкурентных преимуществ: применение системного подхода к формированию и управлению информацией; применение модульного принципа представления информации; соответствие информационной поддержки уровню полномочий лица, принимающего управленческие решения. Основным результатом исследования в целях управления конкурентным потенциалом на основе маркетингового комплекса предприятия является описание информационной технологии определения набора параметров для формирования предприятием на ее основе устойчивых конкурентных преимуществ.

Ключевые слова: конкурентное преимущество; бизнес-аналитика; модуль; устойчивость.

Атюшкіна В.В. – к.е.н., доцент кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Северодонецьк, Україна avitalug@gmail.com

Бурко Я.В. – к.е.н., доцент кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Северодонецьк, Україна avitalug@gmail.com

Карнаух Ю.М. – студент-магістрант Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, Северодонецьк, Україна yulichka.snu@gmail.com

Рецензент: д.е.н., проф. **Овчаренко Є. І.**

УДК 338.43.01 (477)

MODERN MARKETING PROBLEMS AND CONTRADICTIONS**Kholodnyi G.****СУЧАСНІ ПРОТИРІЧЧЯ ТА ПРОБЛЕМИ МАРКЕТИНГУ****Холодний Г.О.**

The marketing development as a business philosophy, activity type and entrepreneurial structures behavior model is intensively evolving. In the constantly changing economic and sociocultural conditions (the formation of the consumer society, the information society), it becomes necessary to analyze and rethink the main contradictions of marketing. Thus, the paradox and the contradictory nature of the main marketing positions noted by both theoreticians and marketing practitioners, significantly reduce the attractiveness, efficiency and relevance of marketing technologies.

For successful work, a marketing practitioner needs to master not only the main provisions of marketing, but also to take into account the modern marketing features and contradictions. This will reduce the uncertainty and risk factor in assessments, hypotheses, marketing decisions and actions.

Key words: marketing, marketing management, marketing problems and contradictions, traditional and digital marketing, Internet marketing.

Introduction. Tendency studies and trends in marketing development show that modern marketing theory and practice is characterized by high rates of change in an unstable environment, strategic uncertainty and universal informatization of the world community. These uncertainties and changes underlie quite significant problems and contradictions of modern marketing, which reduce the effectiveness and relevance of marketing technologies. In the course of the research, the works of scientists and marketing specialists G. Assel, D. Aaker, R. Batra, P. Drucker, E.P. Golubkova, S.M. Illiashenko, F. Kotler, A.N. Lebedev-Lyubimov, J. Myers, M. McDonald, J. Rossiter, J. Scheta, R. Sisodia, and others were analyzed.

The **research aim** was to identify and analyze the main contemporary marketing problems and contradictions.

Materials and research results. Contradiction of the category itself and marketing definitions. This contradiction is based on a marketing purpose dialectic contravention and its achievement means, namely: narrow economic goal (increase in profit, income) and wider, rather sociological than economic means of its achievements. The economic theory of rational choice included sociological elements (cooperation, relations,

values). Scientists and experts in the marketing field increasingly identify the symptoms of the methodological and worldview crisis of marketing as a science. For example, the American Marketing Association represents marketing as the activity, set of institutions, and processes for creating, communicating, delivering, and exchanging offerings that have value for customers, clients, partners, and society at large. American Marketing Association [5].

At the same time, according to F. Kotler's definition, "marketing is a social process aimed on satisfying the needs and desires of individuals and groups through the creation and supply of value-added goods and services and their free exchange" [6].

J. Shet and R. Sisodia mention the fact that "marketing is both a science and an art and that the creative component will always be critical for good marketing" [12].

The English scientist M. McDonald, points out the fact that the success in marketing is often associated not with formal business education but with social experience and intuition [8].

Differences in the key components of marketing definitions and the conjugation in the marketing subject of human economic, social, psychological, technical, moral and other aspects and entrepreneurial activity significantly complicate the task of constructing a rigorous marketing science.

Marketing ethical problems and contradictions. Ethics, as a theoretical doctrine of morality, applied to marketing means a set of moral norms and principles that industrial, commercial and other companies must follow in their activities. The ethics of marketing is about "as it should be," with the correction that the idea of this is developing dynamically and is shaping up before our eyes [6].

Marketing specialists increasingly ignore traditional moral values in the process of implementing entrepreneurial activity, denying the ethics of marketing as a phenomenon. Their principles of conduct consist in the fact that in a competitive environment, an enterprise that fully considers all moral standards will simply not be able to survive and effectively develop.

The marketing ethical contradiction main problem is the problem of moral responsibility to consumers compatibility and enterprise profitability increase; the contradiction between the marketing of intensive sales and socially responsible marketing. Currently, a large number of enterprises are focused on the development of aggressive and intensive sales, using the organizational and economic systematic sales mechanism. The meaning of the existence of marketing is that the consumer: a) was firmly integrated into the consumer society; b) has never been satisfied until the end, thanks to the continuing advertising.

Most often manufacturers and sellers use such unethical methods:

- presentation of unreliable advertising messages;
- "fraud" with various forms of direct marketing,
- initially inflated prices for well-known brands products establishment;
- low-quality and dangerous to human health products sale;
- citizens privacy invasion when using the consumers database.

The design and development of the consumer rights defense movement, consumerism, according to P. Drucker, is a natural reaction of consumers to the invention of ever more sophisticated marketing incentives. Ideally, the organization behavior marketing orientation assumes that in order to achieve their goals, to profit organizations investigate customer requests and try to satisfy these requests more efficiently than competitors in a way. Marketing, focused on building trust with customers, according to T. Levitt, puts in the consumers interests priority in the construction of market exchanges [5].

Another marketing ethical contradiction component is the "personality" and "consumer" concepts identification. In the opinion of modern sales ideologists, only an active consumer can be a person, who, through consumed goods, self-affirms in a social society. Modern people, on the one hand, are forced to live in socio-economic competition conditions (cultivated and developed by modern communications), and on the other - to develop their own personal attitude to cultural traditions, their ethical and not always simple position towards business and consumption.

The consumption process is perceived today absolutely not as it had been developing in traditional Western European societies (in the framework of the puritanical Protestant ethic or the ethics of capitalist ideology formulated by M. Weber) and the countries of socialism (using the ideology of equality and limited material wealth). Today, immersion in the world of "satisfying" the ever-evolving needs and the pursuit of endless pleasure are almost considered the duty of every "reasonable" member of society.

This contradiction is constantly faced by marketers who are developing different approaches to combining two opposing ideas trying: the idea of maximum economic benefit and the interests of a developing society, its future, spirituality. Obviously, any deep philosophical ideas related to the nature and future of man, with his religiousness, self-sacrifice, altruism,

"higher meaning" of existence, etc., are either never mentioned in the marketing literature or treated too superficially. They are too complex for marketing as a business philosophy, and very often simply contradict it in their essence (Assel G., 1999; Batra R., Myers J., Aaker D., 1999; Kotler F., 1980; Rossiter J., Percy L., 2000, Berkowitz N., 2000) [7].

The contradiction between global, mass marketing, emphasizing the wide coverage of consumer markets and individualized marketing, focused on small segments, which are increasingly transformed into market niches. This marketing is focused on the very specific consumers groups values. As a result, the products individual customization importance for specific consumers has increased, which presupposes a better knowledge of consumers and an individualized attitude towards them.

Preferences in local and global marketing techniques are constantly changing: in different countries the situation is different as in the markets of different products.

Contradictions between traditional and digital marketing (Internet marketing). These contradictions are based, first of all, on the difference between dominant systems, elements and marketing technologies.

The current stage of marketing development is connected with the use of information technologies, Internet marketing increases the innovation potential and expands the company's economic opportunities. Predicting the main trends of 2018, it is said that from now on digital marketing ceases to be a separate area of marketing activity, because all marketing in general becomes digital [4]. Marketers in developed countries have already ceased to separate online and offline activities. Search marketing, e-mail distribution organization, marketing in social networks, advertising and research on the Internet, mobile marketing became obligatory components of marketing. Information technology and the Internet have changed consumer behavior.

However, the results of the survey show that less than 20% of companies in the world use information resources for marketing decisions every day. The level of information and communication technologies use at Ukrainian enterprises compared to European companies gives the following results. Thus, only 31% of Ukrainian companies have own websites (75% is the average in Europe and up to 90% in the most advanced countries), use social networks 12% (36% is the average in Europe and up to 60 in the most developed countries), the enterprise blogs or microblogging - 4% (the average level in Europe is 13%, in the most developed countries is up to 30%) [9], [10], [11]. That is, the spheres of using the Internet by Ukrainian enterprises are still very limited.

Practices emphasize that domestic marketing has many problems with the mastery of digital technologies. The use of traditional marketing approaches for new communication channels usually entails in the best case the absence of the intended effect.

The contradiction between "traditional" (old) and new marketing. The first is aimed at increasing sales

volume, market share, profits, while new marketing is aimed at increasing the value of business, a substantial part of which cumulative intangible assets such as the brand and trademark [1].

Thus, the paradox and the contradictory nature of the main marketing positions noted by both theoreticians and marketing practitioners, significantly reduce the attractiveness, efficiency and relevance of marketing technologies.

For successful work, a marketing practitioner needs to master not only the main provisions of marketing, but also to take into account the modern marketing features and contradictions. This will reduce the uncertainty and risk factor in assessments, hypotheses, marketing decisions and actions.

References

1. Голубков Е.П. Основы маркетинга / Е.П. Голубков. – М.: Дело и Сервис, 2003 – 688 с.
2. Даниленко М.І. Розвиток інтернет-маркетингу // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2014. – №2. – С. 102-108.
3. Друкер П. Практика менеджмента / П. Друкер. – М.: «Манн, Иванов и Фербер», 2015. – 416 с.
4. Ілляшенко С.М. Сучасні тенденції застосування інтернет-технологій у маркетингу / С.М. Ілляшенко // Маркетинг та менеджмент інновацій. – 2014. – № 4. – С. 65-66.
5. Классика маркетинга. Сборник работ, оказавших наибольшее влияние на маркетинг. СПб.: Питер, 2001. – 610 с.
6. Котлер Ф. Маркетинг менеджмент / Ф. Котлер, К. Л. Келлер. – 12-е изд. – СПб.: Питер, 2008. – 816 с.
7. Лебедев-Любимов А.Н. Психология в маркетинге. COOL-BRAND-стратегия / А.Н. Лебедев-Любимов. – СПб.: Питер, 2008.
8. Мак-Дональд М. Стратегическое планирование маркетинга / М. Мак-Дональд. – СПб.: Питер, 2000.
9. Сайт Інтернет Асоціації України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.inau.org.ua/analytics_vuq.phtml
10. Результаты дослідження компанії Miniwatts Marketing Group [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm>
11. Державна служба статистики України. Розділ: Інформаційне суспільство [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publinform_u.Htm
12. Sheth J.N., Sisodia R.S. Does marketing need reform? // Journal of marketing. — 2005. — Vol. 69. — № 4. — P. 10–12.

References

1. Golubkov E.P. Fundamentals of Marketing / E.P. Golubkov - M.: Delo and Service, 2003 - 688 p.
2. Danilenko M.I. Development of Internet Marketing // Bulletin of the Kiev National Trade and Economic University. - 2014 - # 2. - P. 102-108
3. Drucker P. Management practice. - M.: "Mann, Ivanov and Ferber", 2015 - 416 pp.
4. Ilyashenko SM Modern trends in the use of Internet technologies in marketing / SM Ilyashenko / Marketing and innovation management. - 2014. - No. 4. - P. 65-66.
5. Classics of marketing. A collection of works that have had the greatest impact on marketing. SPb.: Peter, 2001. - 610 p.
6. Kotler F. Marketing Management / F. Kotler, K. L. Keller. - 12th ed. - St. Petersburg: Peter, 2008. - 816 p.

7. Lebedev-Lyubimov AN Psychology in marketing. COOL-BRAND strategy. St. Petersburg: Peter, 2008.
8. McDonald M. Strategic Marketing Planning. - St. Petersburg: Peter, 2000.
9. Internet site of the Association of Ukraine [Electronic resource]. - Access mode: http://www.inau.org.ua/analytics_vuq.phtml
10. Results of research by Miniwatts Marketing Group [Electronic resource]. - Access mode: <http://www.internetworldstats.com/stats4.htm>.
11. State Statistics Service of Ukraine. Section: Information Society [Electronic resource]. - Access mode: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publinform_u.Htm

Холодний Г.О. Сучасні протиріччя та проблеми маркетингу

Розвиток маркетингу як філософії бізнесу, виду діяльності та моделі поведінки підприємницьких структур інтенсивно еволюціонує. У постійно мінливих економічних і соціокультурних умовах (формування суспільства споживання, інформаційного суспільства) виникає необхідність аналізу і переосмислення основних протиріччя маркетингу.

Парадоксальність, суперечливість основних положень маркетингу, що відзначалися і теоретиками, і практиками маркетингу, істотно знижують привабливість, ефективність і затребуваність маркетингових технологій.

Для успішної роботи практику-маркетологу необхідно оволодіти не тільки основні положення маркетингу, а й враховувати особливості і протиріччя сучасного маркетингу. Це дозволить зменшити фактор невизначеності і ризику в оцінках, гіпотезах, маркетингових рішеннях і діях.

Ключові слова: маркетинг, управління маркетингом, протиріччя і проблеми маркетингу, традиційний і цифровий маркетинг, інтернет-маркетинг.

Холодний Г.О. Сучасні протиріччя та проблеми маркетингу

Развитие маркетинга как философии бизнеса, вида деятельности и модели поведения предпринимательских структур интенсивно эволюционирует. В постоянно изменяющихся экономических и социокультурных условиях (формирование общества потребления, информационного общества) возникает необходимость анализа и переосмысления основных противоречий маркетинга.

Отмечаемая и теоретиками, и практиками маркетинга парадоксальность, противоречивость основных положений маркетинга, существенно снижают привлекательность, эффективность и востребованность маркетинговых технологий.

Для успешной работы практику-маркетологу необходимо освоить не только основные положения маркетинга, но и учитывать особенности и противоречия современного маркетинга. Это позволит уменьшить фактор неопределенности и риска в оценках, гипотезах, маркетинговых решениях и действиях.

Ключевые слова: маркетинг, управление маркетингом, протиріччя і проблеми маркетингу, традиційний і цифровий маркетинг, інтернет-маркетинг.

Холодний Г.О. – к. е. н., професор кафедри економіки і маркетингу ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Рецензент: д.е.н., проф. **Чернявська Є. І.**

УДК 330.34(063)

TRANSFORMATION OF THE GLOBAL ECONOMIC SPACE IN THE PRESENT**Ptashchenko O.****ТРАНСФОРМАЦІЯ ГЛОБАЛЬНОГО ЕКОНОМІЧНОГО ПРОСТОРУ
В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ****Птащенко О.В.**

The article considers the main regularities of the formation of globalization processes of the present. It is determined that globalization can be considered as a civilizational shift, which has already become a social reality and was the result of global development. The driving forces of globalization are the deepening of the international division of labor on the basis of the growing differentiation of high-tech end-products and intermediate products, deepening of international transport infrastructure, the coup in the means of telecommunications, the development of transnational entrepreneurship, considering the entire world space as the only field for international business. The globalization of the world economy manifests itself in the growth of world trade and in the more rapid transfer of capital, as well as in the intensification of transnational movements of other factors of production: the hypertrophied transborder movement of huge financial means, far outstripping the growth rates of their serving industries and trade; a new role of managerial processes of international organizations.

Key words: globalization, integration processes, transformational economy, globalization of economic space.

Introduction. The modern world economy is characterized by a multiplicity of development: on the one hand, globalization processes contribute to the intensification of international economic relations, the internationalization of trade and economic relations, the unification of their regulatory regulation and legal services, and, on the other hand, the aggravation of open and hidden competition in the struggle for markets for products and services, create crises in the financial and economic sphere.

That is why we note that the global transformation of modern economic processes unfolding in modern society means a complex complex of transborder interactions between individuals, enterprises, institutions and markets, manifested in the expansion of flows of goods, technologies and financial means, the growth and strengthening of the influence of international institutions civil society, the global activity of transnational corporations, a significant expansion of cross-border communication and information

exchanges. Economic globalization means a fundamental change in the world economic order, demonstrates the emergence of a new global economic culture, a new type of economic consciousness, and a new type of international relations. Under these circumstances, the study of globalization processes for the determination of their laws becomes of particular relevance.

Analysis of basic research and publications. Scientific researches of the essence of market transformation in the context of globalization processes, modernization transformations and peculiarities of their implementation in post-socialist countries, eurointegration perspectives of transition economies, in particular Ukraine, are investigated in different contexts by domestic economists I. Akimova, O. Belyaev, O. Bil, O. Bilorus, V. Budkin, I. Burakovsky, Z. Varnal, V. Vergun, A. Galchinsky, V. Heyets, I. Grabinsky, V. Golikov, A. Filippenko, A. Shnirkov, and also foreign scientists, among them L. Abalkin, L. Balcerovich, E. Wils Mr. A. Siedenberg A. Inozemtsev, G. Kolodko, A. Aslund, J. Stiglitz, J.. Soros, George. Sachs and others.

However, the issue of globalization and integration processes is relevant today. It requires careful research in modern realities of Ukrainian society and economic processes.

Goal. The purpose of the study is to study the transformation of the global economic space in the conditions of modern development and transformation of the Ukrainian economy.

Materials and research results. The processes of globalization, covering many aspects of social life, and among them primarily economic, are of a dual nature. On the one hand, these processes open up new prospects for accelerating the growth of the economy and increasing the welfare of the population, what all countries are interested in, and, on the other, increasing the uncertainty and instability in the world economy, giving developed countries, especially the leaders, much better opportunities for obtaining advantages than less

developed. Both necessitates not only the improvement of traditional instruments of international cooperation, but also the intensification of the search for new instruments that are adequate to the changing conditions of economic interaction of states.

With the development of globalization processes, the scale of foreign economic relations grows rapidly, the number of their direct participants increases, the forms of these links are updated and complicated. In the face of a market economy, with the intensification of international competition, there are more and more common problems that require joint searches for solutions, and conflicts that can only be resolved at regional and multilateral levels. The collective efforts of participants in international organizations and forums allow, through economic diplomacy, to find compromises between governments in the interests of all or most of the members of the world community, to gain many countries the benefits of using international mechanisms and procedures, minimize the adverse effects arising from the activities of TNCs monopolization of the benefits of globalization [3].

Globalization can be seen as a civilization shift, which has already become a social reality and has occurred as a result of global development.

It reflected:

intensification of transborder economic, political, social and cultural ties;

historical period (or historical epoch) that occurred after the end of the Cold War;

the triumph of the American (Western European) system of values, based on the combination of the neo-liberal economic program and the program of political democratization;

technological revolution with numerous social consequences;

the inability of national states to overcome, themselves, global problems (demographic, environmental, human rights and freedoms, the proliferation of nuclear weapons), which require joint global efforts.

As a result of the global development taking place in the modern world, new trends in the modern world have emerged; new political actors have emerged in the political arena, which began to dictate their own rules of the game; globalization emerged as a determining factor in modern economic life, which causes a new quality of internationalization. world economy.

In our opinion, economic globalization determines all processes and requires:

adapt their economic institutions to new requirements;

to strengthen the power of capital owners - investors, multinational corporations and global financial institutions;

to approve the formation of new international mechanisms of accumulation and movement of capital;

to facilitate the organic entry into this irreversible process, which no state in the world can withstand;

to support the virtualization of economic boundaries between states in the conditions of globalization.

The global economy, as a new subject of economic relations and a new role of the state, goes beyond the pre-established, meaningful configurations; it begins to manifest itself not only as a business entity, but also as a dominant system of governance that transforms into a new era economy. Modern processes of globalization reflect the intensification of economic, political, social, cultural and other ties that manifest themselves in different countries in different ways, being determined by historical, political, economic, and cultural peculiarities in each national economy. An important feature of economic globalization is that it has covered almost the whole world, contributed to the development of international communications, mutual enrichment of cultures.

The new models of global stratification are linked to the increasingly tangible region of economic activity, since production and finance are becoming more global and transnational. The global economy, like the national economy of a particular country, on the one hand, is a system capable of self-regulation, and, on the other hand, is subject to active state regulation. If before, it was exclusively an attribute of the national economic system, now it is necessary to speak about the emergence of international regulation, which is carried out with the participation of international economic organizations.

The global transformation of modern economic processes in the new conditions of the twenty-first century is a continuous factor in the domestic and international economic life. There are three main approaches to distinguishing the stages of economic globalization development:

in accordance with the first globalization began in the period of the first geographical discoveries, when the economic ties between the states were still sporadic, discrete, while remaining within the individual local habitats and territories. From the era of great geographical discoveries until the middle of the nineteenth century. it passes into the stage of slowly progressive globalization, during which the world market is formed, the international division of labor develops, the profile of the specialization of individual countries and regions develops;

in accordance with the second approach (mid-nineteenth - 90th years of the twentieth century) of structural globalization, globalization is associated with the economic redistribution of the world, the collapse of the world economy to the opposite system and their martial arts. A consistent form of globalization develops in a single market world economy as an objective process and an important feature of post-industrial civilization;

in accordance with the third approach (the end of the 20th - the beginning of the 21st century), globalization is becoming a major factor in both national and international development, becoming the dominant trend of world economic processes of the third millennium.

The deployment of the globalization process is controversial in terms of the nature of the impact on national economies and on the whole course of the development of the modern world economy. On the one hand, globalization tirelessly expands the capacity of individual countries to use and optimal combination of diversified resources and their deeper, full participation in the international division of labor system; on the other, global processes greatly exacerbate competition, lead to manipulation of huge financial and investment resources, which identifies a real threat to low and middle income countries.

As the analysis shows, an important process of globalization is to analyze it as a multilevel and hierarchical system, which is determined by the increasing economic dependence of countries and regions, the interweaving of their economic complexes and economic systems. The level of globalization at the country level is determined by such indicators as openness of the economy, the share of foreign trade turnover as export in gross domestic product, volume of foreign investments, international payments. The general preconditions of globalization of companies are the achievement of computer and communication technologies, which enable to increase the exchange of ideas and information between different countries, to expand the knowledge of consumers about products.

Globalization occurs in certain forms, in other words, has its own immanent forms of detection. They largely crystallize and materialize in increasing volumes and diversifying the structure of international trade, in international direct and portfolio investments, which are increasingly used in the system of national economic development measures; in the movements of labor across the field of the world economy; in the growing use of knowledge, technology, management, marketing, which are produced in more developed countries, and are used in economic systems, which are gradually converted into world economic processes [2, p. 393-404]. As its development, the world market economy goes beyond the national boundaries and acquires the features of internationalization of economic life, which is reflected in the constant growth of international economic interconnections and interdependencies of different countries and regions of the world, economic entities of different levels. The internationalization of economic life has risen to a qualitatively new stage - globalization, as the process of growing interaction between the subjects of the world economy is of a worldwide nature.

The driving forces of globalization are the deepening of the international division of labor on the basis of the growing differentiation of high-tech end-products and intermediate products, deepening of international transport infrastructure, the coup in the means of telecommunications, the development of transnational entrepreneurship, considering the entire world space as the only field for international business. The globalization of the world economy manifests itself in the growth of world trade and in the more rapid transfer of capital, as well as in the intensification of

transnational movements of other factors of production: the hypertrophied transborder movement of huge financial means, far outstripping the growth rates of their serving industries and trade; a new role of managerial processes of international organizations.

In this global economy, most of the economic resources and the most influential interest groups are involved, a global information and cultural network is created to address global economic, environmental and other problems of international security, and a global system for political decision-making in the economic order has been created. Therefore, the global system of political decision making, many scientists call the world government.

Conclusions. Thus, Globalization should be seen as an increase in the influence of external factors (economic, social and cultural) in the production of all countries-participants in this process, the formation of a single world market (markets) without national barriers and the creation of a single legal framework for all countries. The International Bank for Reconstruction and Development (IBRD) defines globalization as an enhancement of the economic interdependence of the countries of the world as a result of increased volumes and growth of various movements of goods, services and international capital movements, as well as accelerated and significant dissemination of technologies. Globalization promotes the free movement of goods, capital and information, creates the best conditions for economic growth and human well-being, contributes to the formation of a single socio-economic system.

References

1. Andersen T. Measuring Globalization / T. Andersen, T. Herbertsson // Institute for the Study of Labor Discussion Paper. – July 2013. – № 1214. – P. 8–10.
2. Біла С. Пріоритети антикризової політики країн ЄС: досвід для України / С. Біла //
3. Білорус О.Г. Транзитивні країни у світосистемі постіндустріального глобалізму / О. Г. Білорус // Економічний часопис –XXI. – 2013. – № 9-10. – С. 3–6.
4. Бураковський І. Глобальна фінансова криза: уроки для світу та України. І. Бураковський, О. Плотніков. – Харків : Фоліо, 2009. – 299 с.
5. Вітер І. Модернізаційні перетворення транзитивних економік: європейський вимір / І. Вітер // Дослідження міжнародної економіки. – 2011. – № 2.
6. Геєць В. М. Трансформація моделі економіки України (ідеологія, протиріччя, перспективи) / В. М. Геєць. – К. : Логос, 1999. – 500 с.
7. Далевська Н.М. Структурний рух глобалізації світової економіки / Н. М. Далевська // Бізнес Інформ. – 2015. – № 3. – С. 8–12.
8. Сохацька О. Монетизація соціальних медіа у глобальному інформаційному просторі / О. Сохацька // Журнал європейської економіки. – Т. 11. – номер 1. – 2017. – С. 104-110
9. Стратегія розвитку України (економіка, соціологія, право) : наук. журнал. – К., 2010. – № 1. – С. 65–71.

References

1. Andersen T. Measuring Globalization / T. Andersen, T. Herbertsson // Institute for the Study of Labor Discussion Paper. – July 2013. – № 1214. – P. 8 – 10.
2. Bila S. Priorytety antykrizovoyi polityky krayin YES: dosvid dlya Ukrainy / S. Bila //
3. Bilorus O.H. Tranztyvni krayiny u svitosystemi postindustrial'noho hlobalizmu / O. H. Bilorus // Ekonomichnyy chasopys –КНКНІ. – 2013. – № 9-10. – S. 3 – 6.
4. Burakovs'kyu I. Hlobal'na finansova kryza: uroky dlya svitu ta Ukrainy. I. Burakovs'kyu, O. Plotnikov. – Kharkiv : Folio, 2009. – 299 s.
5. Viter I. Modernizatsiyni peretvorennya tranztyvnykh ekonomik: yevropeys'kyu vymir / I. Viter // Doslidzhennya mizhnarodnoyi ekonomiky. – 2011. – № 2.
6. Heyets' V. M. Transformatsiya modeli ekonomiky Ukrainy (ideolohiya, protyrichchya, perspektyvy) / V. M. Heyets'. – K. : Lohos, 1999. – 500 s.
7. Dalevs'ka N.M. Strukturnyy rukh hlobalizatsiyi svitovoyi ekonomiky / N. M. Dalevs'ka // Biznes Inform. – 2015. – № 3. – С. 8 – 12.
8. Sokhats'ka O. Monetyzatsiya sotsial'nykh media u hlobal'nomu informatsynomu prostori / O. Sokhats'ka // Zhurnal yevropeys'koyi ekonomiky. – T. 11. – nomer 1. – 2017. – S. 104-110
9. Stratehiya rozvytku Ukrainy (ekonomika, sotsiolohiya, pravo) : nauk. zhurnal. – K., 2010. – № 1. – S. 65–71.

Птащенко О.В. Трансформація глобального економічного простору в умовах сьогодення

В статті розглянуті основні закономірності становлення глобалізаційних процесів сьогодення. Визначено, що глобалізацію можна розглядати як цивілізаційне зрушення, яке вже стало соціальною реальністю і відбулося в результаті глобального розвитку. Рушійними силами глобалізації є поглиблення міжнародного розподілу праці на основі зростаючої диференціації високотехнологічних кінцевих продуктів і напівпродуктів, поглиблення міжнародної транспортної інфраструктури, переворот в засобах телекомунікацій, розвиток транснаціонального підприємництва, що розглядає весь світовий простір як єдине поле для міжнародного бізнесу. Глобалізація світового господарства проявляється в зростанні світової торгівлі

і ще в більш стрімкому переливанні капіталу, а також в інтенсифікації міжкраїнних переміщень інших факторів виробництва: гіпертрофованому трансмежовому руху величезних фінансових засобів, що набагато обганяють темпи росту обслуговуючих ними виробництв і торгівлі; нової ролі управлінських процесів міжнародних організацій.

Ключові слова: глобалізація, інтеграційні процеси, трансформаційна економіка, глобалізація економічного простору.

Птащенко Е.В. трансформация глобального экономического пространства в современных условиях

В статье рассмотрены основные закономерности становления глобализацийных процессов современности. Определено, что глобализацию можно рассматривать как цивилизационное сдвиги, которое уже стало социальной реальностью и произошло в результате глобального развития. Движущими силами глобализации является углубление международного разделения труда на основе растущей дифференциации высокотехнологичных конечных продуктов и полупродуктов, углубление международной транспортной инфраструктуры, переворот в средствах телекоммуникаций, развитие транснационального предпринимательства, рассматривает все мировое пространство как единое поле для международного бизнеса. Глобализация мирового хозяйства проявляется в росте мировой торговли и еще в более стремительном переливании капитала, а также в интенсификации межстрановых перемещений других факторов производства: гипертрофированном трансмежовому движению огромных финансовых средств, намного обганяют темпы роста обслуживающих ими производств и торговли; новой роли управленческих процессов международных организаций.

Ключевые слова: глобализация, интеграционные процессы, трансформационная экономика, глобализация экономического пространства

Птащенко О.В. – к. е. н., доцент кафедры управління соціальними комунікаціями ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Рецензент: д.е.н., проф. **Чернявська Є. І.**

Статья подана 1.09.2018

УДК 351.711

ANALYSIS OF TRENDS IN THE EDUCATIONAL MARKET OF UKRAINE**Ter-Karapetyants Y.****АНАЛІЗ ТЕНДЕНЦІЙ НА РИНКУ ОСВІТНІХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ****Тер-Карапетянц Ю.М.**

Despite the fact that in recent years, there has been created a tendency towards reducing the level of accreditation of institutions of higher education of the 3rd and 4th levels, competition between them is increasing annually. This takes place, on the one hand, as a result of the negative demographic situation in the country. On the other hand, some Ukrainian graduates of secondary schools enter foreign universities, the cost of training which competes with the cost of studying in domestic higher educational institutions. Another major problem is the unemployment and over-saturation of the labor market for professions in need of higher education, which significantly reduce the prestige of higher education. Therefore, the institution of higher education (ZVO) needs to know in which direction it will further move to solve these problems. In this regard, higher educational institutions need to conduct a systematic analysis of competitors in the field of educational services, inquiries of applicants, and employers, the annual monitoring of introductory campaigns on specialties presented at this higher education institution to track trends in the market of services in the field of higher education. That is why the identification of trends observed in the market of educational services in Ukraine on the basis of the definition of problems in the field of higher education becomes relevant according to the today's conditions. Undersanding of these trends and conducting the appropriate analysis will allow us to provide recommendations for improving the competitiveness of universities.

Key words: market of educational services, university rating, university competitiveness, introductory campaign.

Introduction. The birth rate decline in the late 90's and early 2000's has had a significant impact on the number of admissions to higher education institutions (HEI), which affected the market situation of educational services, characterized by exceeding supply-side demand. Since 1991, the birth rate in Ukraine has decreased from 630.8 thousand people to 376.5 thousand in 2001 (the lowest indicator). From 2002 to 2009, this indicator gradually increased. In such a situation in 2018, Ukraine can expect the lowest number of entrants to the institution of higher education and the intensification of competition between them [1].

At the same time, since 2015 Ukraine has been gradually reducing the cost of education in the budget of Ukraine. The total state education expenditure was: 5.23% in 2015, 5.09% of Gross Domestic Product (GDP) in 2016, 4.9% in 2017, -4.42% in 2018 [2]. Reducing the cost of education has occurred not only because of the economic crisis, but also because of changes in priorities in the distribution of funds such as increased defense spending. In 2018, expenditures for the payment of social grants to students fell by one third, academic - by 21%, which also negatively affects the market of educational services.

The educational services market has recently faced a number of problems. Experts emphasize that the main problem of higher education in Ukraine is the lack of a guarantee for a graduate of the university of the corresponding work on a specialty. Ukrainian higher education, often, does not meet the demands of the labor market, the needs of the economy, and the interests of the students themselves. Up to 85% of university graduates in Ukraine do not work according to the acquired specialty [3].

Competition among university graduates in the labor market is compounded by the fact that the offer from graduates exceeds the demand for them by employers, increases the unemployment rate, and the economic crisis continues. In this situation, the requirements of employers from applicants for vacancies also increase. In 2018, the magazine "Money" conducted a survey among employers to identify requirements for graduates of higher education institutions. In the course of the survey, the majority identified the following characteristics of future employees: ambitious, motivated, experienced, fast-learning, and hard worker. The modern trend is the need for lifelong learning.

Analysis of basic research and publications. In the course of the study, data from official sources of information such as ukrstat.gov.ua, osvita.ua, golos ua, index. minfin.com.ua, and dengi.ua is analyzed.

The purpose. The purpose of the analysis is to identify the trends taking place in the educational services market on the basis of identifying problems in the field of higher education as a result of conducting the relevant analysis and providing recommendations for improving the competitiveness of universities.

Materials and research results. Employers have recently believed that the gap between the quality of higher education, the professional knowledge of graduates of higher education institutions and the requirements of the economy is increasing. Nevertheless, they note that although the educational base of higher educational institutions is significantly outdated and lags behind the needs of the modern educational process, the main competitive advantage in domestic higher education institutions is a strong theoretical basis. But graduates still lack practice in the learning process. At the same time, in recent years, companies are increasingly arranged for internships for graduates of higher education institutions or senior students. The most promising ones have a chance not only to gain experience, but also a high-paying job after completing the training.

It should be emphasized that Ukraine is one of the most well-educated countries in the world. It should be noted that according to the World Economic Forum, Ukraine ranks 10-12th place in the world by the degree of coverage of higher education. It has 79% of its population aged 20 to 26 years. At the same time, if we consider qualitative indicators, then from the engineering education of Ukraine in the fifth ten, and from business education - at the end of the first hundred [4].

A serious problem for higher education and the Ukrainian state as a whole is the outflow of Ukrainian students to study at foreign universities. An increasing number of young Ukrainians choose higher education institutions in Poland, the Czech Republic, Germany, France, the United States, and even China. The cost of training in many leading foreign universities is quite comparable to the cost of studying in Ukraine. Education abroad can be considered as positive. However, the negative thing is that after the end of foreign institution of higher education (IHE), most Ukrainians remain working and living in Europe.

A peculiar "brainwashing" from Ukraine also happens at the expense of graduates of Ukrainian universities. More than 30% of Ukrainians, who graduated from a higher educational establishment, believe that they have a higher level of education than they need for the work they offer. This leads to the issue, when some graduates and young professionals are trying to build a career abroad. The best specialists are arranged to work in large foreign companies. Less talented graduates of Ukrainian higher educational establishments are arranged for less qualified jobs such as waiters, sellers, and builders with wages are times more than their former classmates who work in Ukraine on a specialty.

It should be noted that since the introduction of a visa-free regime, labor migration has only intensified. For example, Poland provides Ukrainians with employment on a seasonal basis with legal employment. In Poland today more than 1 million Ukrainians work. According to analysts' forecasts, in 2018-2020, labor migration will become catastrophic for the country, if measures are not taken to maintain and develop human capital within the country. The shortage of labor resources restrains its economic growth [5].

One more serious problem of the educational market is the loss of the prestige of higher education. Lately, the importance of higher education for Ukrainians is gradually decreasing. Analysts of *rabota.ua* conducted a survey of more than 1000 respondents about how higher education affects the construction of a successful career in the future. As a result of the survey, it turned out that only 12% of the polled believe that without a diploma it is impossible to make a career (of course, yes), another 53% of the respondents believe that a diploma is needed (more likely, yes). In contrast, only 28% doubt the feasibility of obtaining higher education (rather, no), and only 6% of respondents categorically oppose the role of a diploma in their careers (definitely not). Thus, for the time being, the majority of Ukrainians among respondents believe that higher education influences the construction of a successful career (65%). However, 34% are not sure about this [6].

Respondents were also asked what could replace the profile education. The vast majority of respondents believe that profile training can replace the experience of work - 80%. Trainings, seminars, courses were indicated by 55% of the respondents. 37% prefer online courses such as Prometheus, Coursera, EdX. And only 10% of the respondents are sure that nothing can replace the profile education [6]. Such a trend can not but bother.

According to the results of the survey, it is expedient at the level of the state as a whole and HEI, in particular, to carry out a set of measures to increase the prestige of obtaining specialized education, including higher education. At the same time, the main attention should be paid to improving the quality of education and strengthening its practical side (holding more open lectures, trainings, and seminars with practitioners, etc.).

The superficial attitude of the authorities towards education in Ukraine and the incorrect prioritization are not only capable of worsening the numerous problems of the industry. Higher education should take into account the forecasts of economic development of the state. For the economic growth of Ukraine, it is necessary to bring the system of higher education in line with the needs of the economy and the modern labor market.

It seems advisable to analyze the current situation in the educational services market in Ukraine. It should be noted that starting from 2010, the number of HEIs of 3-4th levels of accreditation is gradually decreasing [7].

So, in 2010, there were 349 universities, in 2017 - 289, which is 17.2% less.

According to the State Statistics Committee [7], the dynamics of the accepted students of universities is observed, which shows trends in the development of the education market. If in 2010 the number of admitted students in the higher education institutions of the 3-4th levels of accreditation was 392 thousand people, in 2017 it was 264.4 thousand students, which is 32.6% less than in 2010.

It should be noted that the situation in the field of higher education is also complicated due to the tendency of reduce the number of budget places in Ukrainian IHE, many specialties remained without budget places. So in 2017, the number of budget places decreased in all regions of Ukraine. For example, in the Chernivtsi's region, the number of budget places has decreased by 5.7 times. In the Kharkiv region, the number of budget places decreased by 3.32 times [8].

Along with this, every year the Ministry of Education of Ukraine complicates the rules for admission to higher educational institutions. So, in 2016, it was allowed to submit 15 applications for 5 specialties, and in 2017, it was possible to submit simultaneously 9 applications for 4 specialties. An introductory campaign in 2018 envisages the possibility of submitting 7 applications for 4 specialties. Based on the foregoing, it can be assumed that the number of budget places will be reduced in 2018.

Today, in the sphere of higher education in Ukraine there are 114 specialties with 27 branches of knowledge. In this list, a large part belongs to economic specialties. It should be noted that the need for specialists in the economic profile directly depends on the trends of economic development of the country, as well as on the number of enterprises and the dynamics of their changes.

Starting from 2016 there is a positive dynamics of the number of legal entities (enterprises, institutions, organizations) in Ukraine. In 2016, their number increased by 4.32%, and in 2017, the highest percentage increase for the period under study was observed: + 5.68%, which will affect the increase in the demand of specialists in various fields of knowledge [9].

In connection with the growth of the number of enterprises in various sectors of the economy, economic specialties remain among the most demanded in the market for educational services. This is due to the fact that each of these enterprises requires experienced specialists, such as accountants, economists, auditors, managers, and marketers. In recent years, there has been a tendency to increase demand on managers and marketers, including the Internet marketing profession's popularity.

The universities' rating, which are training specialists in economic careers, since 2007, is led by the magazine "Money". Its main criteria are the university's popularity and the opportunity to obtain effective practical experience in the diploma's defense. This rating's feature is that the graduates training's quality is

assessed by employers (representatives of large companies' HR departments) [10]. In this rating, the first four places were held in accordance with Kyiv National Economic University named after V. Hetman, T. Shevchenko National University of Kyiv, National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute», National University "Kyiv-Mohyla Academy". The fifth and sixth places belong to Lviv Polytechnic National University, Ivan Franko National University of Lviv. The seventh, eighth and ninth places were occupied by Kharkiv IHE: S.Kuznets Kharkiv National University of Economic, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», V.N. Karazin Kharkiv National University.

The rating's results for the mentioned years indicate the average score's decrease set by the university's employers (in 2012 the maximum score for the first place is 8.8, and in 2015 - 7.93), that is, from the standpoint of employers, the quality of the training of somewhat deteriorated [10].

Starting from 2006, the «TOP-200 Ukraine» high school rating has been holding annually, which is the only accredited International Ranking Expert Group (IREG) academic rating in Ukraine. For this rating's integral assessment (maximum score of 100), such indicators as the pedagogical and scientific scientific staff's quality, training's assessment, and the international recognition's assessment are selected.

The first place in the rating «TOP 200 Ukraine» in 2017 belongs to National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute». From the second to the fifth places took respectively V.N. Karazin Kharkiv National University, T. Shevchenko National University of Kyiv, Lviv Polytechnic National University, National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute». [11].

The rating's authors emphasize that the overwhelming majority of the universities that entered the «Top 200 Ukraine» in the last 10 years show their work's positive dynamics. At the same time, the weak points of higher educational system in Ukraine can be described as considerable isolation from the national the country's economy; low integration's level into the global and European educational and scientific space; a small innovation and scientific activities' share in the curriculum, and the university activity's total volume.

In the rating's continuation «Top 200 Ukraine» by the informational educational resource «Osvita.ua», there was made a higher educational establishments' consolidated rating of Ukraine in 2017 [12]. The obtained generalized rating summarizes the higher educational institutions' rating places according to the «Top 200 Ukraine», «Scopus» and «Webometrics» versions. In this rating the first place was held by T. Shevchenko National University of Kyiv. The second and third places were shared by National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute» and V.N. Karazin Kharkiv National University, who received the same final points. The fourth and fifth places in the rating belong to National

Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute» and Ivan Franko National University of Lviv.

In addition to the listed the country level's university ratings, there is the the world's educational institutions' global world rankings QS World University Rankings.

QS World University Rankings is considered to be one of the most influential global university rates and rankings universities on the following indicators:

- reputation in the academic environment (40%),
- scientific publications' citation of university's representatives (20%),
- students and teachers ratio (20%),
- the employers' attitude to graduates (10%),
- the students and foreign relative number (by 5%).

These indicators cover the key universities' strategic missions of world importance, for which they respond to the process's participants: students and their parents, employers, and the academic community. Annually more than 2,500 higher education institutions across the world are evaluated in the study. It summarizes the top 500 universities' ranking in the world, as well as university rankings in individual disciplines [13].

The QS Global Academic Survey is attended by universities' heads and professors with a mid-term 19.6 years' university degree. Among them are leading rectors and scientists of more than 500 universities. Respondents can name up to 30 universities, without referring to universities, in which they work. The survey is conducted in five subject areas: humanities and arts, natural sciences, life sciences, engineering sciences and technologies, and social sciences. The QS Global Employer Survey involves several thousand companies from more than 90 countries [13].

In the given rating out of 289 Ukrainian HEI represented only six, none of which has risen in it in 2017 above 382th line. V.N. Karazin Kharkiv National University holds 382th place (the first among Ukrainian higher educational institutions). The second place is T. Shevchenko National University of Kyiv (position 430 - 431). National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute», Vasyl' Stus Donetsk National University and Sumy State University occupy 700+ places.

Conclusions. Thus, in conditions of acute competition between HEIs, in order to increase their competitiveness, image, it is necessary to consider both, the assessments of specialists and employers in the field of education and science. In addition, the students' perception, their motives and criteria for choosing a profession, institutions of higher education, the claims to the educational process's organization, and the developing the necessary professional skills' possibility and important knowledge. The study of these issues may be possible with the student environment's proper monitoring.

References

1. Населення України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html
2. Расходы государственного бюджета Украины (функциональная классификация) в 2018 г. (млн. грн.) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://index.minfin.com.ua/finance/budget/gov/expense/>
3. Валовенко С. Высшее образование в Украине – путь в неизвестность [Электронный ресурс] / С. Валовенко. - Режим доступа: <https://golos.ua/i/560097>
4. Спорыш Е., Харламов П. Зарплатный рейтинг вузов 2018 [Электронный ресурс] / Е. Спорыш, П. Харламов. - Режим доступа: <http://dengi.ua/archive/articles/302645-Zarplatnyj-rejting-vuzov-2018>
5. Григоренко Ю. Рынок труда в 2018 году: Украинцы хотят получать больше, чем могут дать работодатели [Электронный ресурс] / Ю. Григоренко. - Режим доступа: <https://112.ua/statji/rynok-truda-v-2018-godu-ukraincy-hotyat-poluchat-bolshe-chem-mogut-dat-rabotodateli-431936.html>
6. Украинцы рассказали, нужен ли диплом для успешной карьеры [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dengi.ua/career/293649-Ukraincy-rasskazali--nuzhen-li-diplom-dlja-uspeshnoj-kar-ery>
7. Вищі навчальні заклади [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html
8. Рейтинговые списки [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://abit-poisk.org.ua/rate-review/>
9. Кількість юридичних осіб в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/edrpu/ukr/EDRPU_2017/ks_opfg/ks_opfg_0117.htm
10. Рейтинг экономических вузов Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.abitruent.in.ua/ru/rating/rating_dengi_ekonomist_2012
11. Рейтинг университетов «ТОП-200 Украина» 2017 года [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://ru.osvita.ua/vnz/rating/55849/>
12. Консолідований рейтинг вузів України 2017 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ru.osvita.ua/vnz/rating/51741/>
13. QS World University Rankings [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/QS_World_University_Rankings

References

1. Naselennya Ukrayiny [The population of Ukraine]. – Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/ds/nas_rik/nas_u/nas_rik_u.html
2. Raskhody gosudarstvennogo byudzheta Ukrainy (funktsional'naya klassifikatsiya) v 2017 g. (mln. грн) [Expenses of the state budget of Ukraine (functional classification) in 2017 (million UAH)]. – Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/finance/budget/gov/expense/>
3. Valovenko S/. Vysshye obrazovaniye v Ukraine – put' v neizvestnost' [Higher education in Ukraine - the way to the unknown] / S. Valovenko. - Retrieved from: <https://golos.ua/i/560097>
4. Sporysh E., Kharlamov P. Zarplatnyy reyting vuzov 2018 [Salary rating of universities] / E. Sporysh, P. Kharlamov. - Retrieved from: <http://dengi.ua/archive/articles/302645-Zarplatnyj-rejting-vuzov-2018>
5. Grigorenko Yu. Rynok truda v 2018 godu: Ukraintsy khotyat poluchat' bol'she, chem mogut dat' rabotodateli [Labor market in 2018: Ukrainians want to receive more than employers can give] / Yu. Grigorenko. - Retrieved

- from: <https://112.ua/statji/rynok-truda-v-2018-godu-ukraincy-hotyat-poluchat-bolshe-chem-mogut-dat-rabotodateli-431936.html>
6. Ukraintsy rasskazali, nuzhen li diplom dlya uspeshnoj kar'yery [Ukrainians told if they need a diploma for a successful career]. – Retrieved from: <http://dengi.ua/career/293649-Ukraincy-rasskazali--nuzhen-li-diplom-dlja-uspeshnoj-kar-ery>
 7. Vyshchi navchal'ni zaklady [Universities]. – Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2005/osv_rik/osv_u/vuz_u.html
 8. Rejtingovyje spiski [Ranking lists]. – Retrieved from: <https://abit-poisik.org.ua/rate-review/>
 9. Kil'kist' yurydychnykh osib v Ukrayini [Number of legal entities in Ukraine]. – Retrieved from http://www.ukrstat.gov.ua/edrpy/ukr/EDRPU_2017/ks_o_pfg/ks_opfg_0117.htm
 10. Rejting ekonomicheskikh vuzov Ukrainy [Rating of economic universities of Ukraine]. – Retrieved from: http://www.abiturient.in.ua/ru/rating/rating_dengi_ekonom_ist_2012
 11. Rejting universitetov «TOP – 200 Ukraina» 2017 goda [Rating of Universities "TOP-200 Ukraine" in 2017]. – Retrieved from: <https://ru.osvita.ua/vnz/rating/55849/>
 12. Konsolidovanyy reytnh vuziv Ukraini 2017 roku [Consolidated rating of Ukrainian universities in 2017]. – Retrieved from: <http://ru.osvita.ua/vnz/rating/51741/>
 13. QS World University Rankings [QS World University Rankings]. – Retrieved from: https://uk.wikipedia.org/wiki/QS_World_University_Rankings

Тер-Карапетянц Ю.М. Аналіз тенденцій на ринку освітніх послуг України.

Незважаючи на те, що в останні роки простежується тенденція до зменшення закладів вищої освіти III - IV рівнів акредитації, конкуренція між ними щорічно посилюється. Це має місце, з одного боку, внаслідок негативної демографічної ситуації в країні. З іншого боку, частина українських випускників загальноосвітніх навчальних закладів вступають до зарубіжних університетів, вартість навчання в яких конкурує з вартістю навчання у вітчизняних ВНЗ. Ще однією серйозною проблемою є безробіття та перенасиченість ринку праці для професій, що потребують отримання вищої освіти, які значно знижують престижність вищої освіти. Саме тому закладу вищої освіти (ЗВО) потрібно знати, в якому напрямку йому рухатися далі для вирішення зазначених проблем. У зв'язку з цим ВНЗ необхідно проводити систематичний аналіз конкурентів у сфері освітніх послуг, запитів абітурієнтів та роботодавців, щорічний моніторинг вступних кампаній за спеціальностями, які представлені у даному ВНЗ для відстеження тенденцій на ринку послуг в галузі вищої освіти. Саме тому

виявлення тенденцій, які спостерігаються на ринку освітніх послуг в Україні на основі визначення проблем в галузі вищої освіти набуває актуальності в сучасних умовах. Знання цих тенденцій та проведенні відповідного аналізу дозволить надати рекомендації щодо покращення конкурентоспроможності ВНЗ.

Ключові слова: ринок освітніх послуг, рейтинг ВНЗ, конкурентоспроможність ВНЗ, вступна кампанія.

Тер-Карапетянц Ю.Н. Анализ тенденций на рынке образовательных услуг Украины.

Несмотря на то, что в последние годы прослеживается тенденция к уменьшению высших учебных заведений III-IV уровней аккредитации, конкуренция между ними ежегодно усиливается. Это имеет место, с одной стороны, вследствие негативной демографической ситуации в стране. С другой стороны, часть украинских выпускников общеобразовательных учебных заведений поступают в зарубежные университеты, стоимость обучения в которых конкурентнее со стоимостью обучения в отечественных вузах. Еще одной серьезной проблемой является безработица и перенасыщенность украинского рынка труда для профессий, требующих получения высшего образования, которые значительно снижают престижность последнего. Именно потому учреждению высшего образования (ВВО) нужно знать, в каком направлении ему двигаться дальше для решения указанных проблем. В связи с этим вузам необходимо проводить систематический анализ конкурентов в сфере образовательных услуг, запросов абитуриентов и работодателей, ежегодный мониторинг вступительной кампании по специальностям, которые представлены в данном вузе для отслеживания тенденций на рынке услуг в области высшего образования. Именно потому выявление тенденций, которые наблюдаются на рынке образовательных услуг Украины на основе определения проблем в области высшего образования приобретает актуальность в современных условиях. Знание этих тенденций и проведение соответствующего анали за позволит дать рекомендации по улучшению конкурентоспособности вузов.

Ключевые слова: рынок образовательных услуг, рейтинг вузов, конкурентоспособность вузов, вступительная кампания.

Тер-Карапетянц Ю.М. - викладач кафедри економіки і маркетингу ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Рецензент: д.е.н., проф. **Черняська Є. І.**

Стаття подана 15.09.2018

УДК 314.151.3-054.74

**INTERNALLY DISPLACED PERSONS: FOREIGN EXPERIENCE
AND ITS REALIZATION ON THE TERRITORY OF UKRAINE**

Timofieieva M.

**ВНУТРІШНІ ПЕРЕМІЩЕНІ ОСОБИ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД
ТА ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЯ НА ТЕРЕНАХ УКРАЇНИ**

Тимофєєва М.І.

To date, the adoption of foreign experience on internally displaced persons has become very important. Unfortunately, in the past, Ukraine has no such experience and is not able to cope with a large number of problems arising from forced migrants. The constant increase in internally displaced persons requires the state to use more effective programs to respond quickly to emerging needs. From the experience of other countries that are faced with the problem of internal migrants, it is understandable that the state should work on a certain system. Historically, the International Organization of the United Nations has committed itself to a responsible mission in dealing with internally displaced persons, namely observing and responding effectively to needs that can not be delayed, advising on bills, engaging international organizations, foundations, patrons to help the most vulnerable populations in countries where, under certain circumstances, internal migration arose. From 2014, Ukraine is in a state of occupation of part of the territory of the East of the country, for this situation the United Nations has offered its support and assistance, as a result of which a number of financial assistance has been received, legal advice, monitoring of the current situation, which resulted in programs for improving the situation. In spite of all the efforts, our state has been in an easy situation for almost 4 years, which can not find its solution at all.

Keywords: internally displaced persons, social protection, rights, place of temporary residence.

Introduction. Today, Ukraine faces a wide range of problems due to the constant increase in the number of internally displaced persons. As of June 2018, their total number was 150,993 people, including children, invalids, pensioners and other vulnerable categories that need state support.

Often in various sources, we encounter different status assignments for those who were forced to leave their usual place of residence and migrate to different areas of our state, Ukrainian legislation clearly states that individuals living in Lugansk and Donetsk oblasts receive the status of internally displaced persons. According to the law, internally displaced persons are a

citizen of Ukraine, a foreigner or a stateless person who is legally in Ukraine and has the right to permanent residence in Ukraine, which was forced to leave or leave his place of residence as a result or in order to avoid negative consequences of armed conflict, temporary occupation, widespread manifestations of violence, human rights violations and emergencies of a natural or man-made nature [1]. It is these individuals who will pay attention to and assist the state.

Analysis of basic research and publications:

During the study, the works of such scientists as N. Andrusishin, O. Balakireva, M. Bachinskaya, T. Bondar, O. Borodin, O. Vasilenko, I. Voinalovich, T. Doroniuk, Yu. Kornev, M. Krymov, E. Libanova, I. Lokteva, A. Nepomnyashchy, O. Osinkina, U. Sadova and others.

Purpose. The aim of the study is to identify the main problems of internally displaced persons who need urgent solutions, the adoption of foreign experience for their solution.

Materials and research results. Today, our country continues to address the problems caused by the increase in the number of internally displaced persons from the occupied territories and zones of counter-terrorist operations. In Ukraine there is a large number of round tables, conferences on adaptation issues at new places of residence, employment, housing provision, etc. The state is also trying to find solutions to the new category - social support and ensuring their constitutional rights and guarantees.

Ukraine has no experience in solving such issues, so it is worthwhile to draw attention to the experience of countries such as Georgia, Azerbaijan, or Moldova, which successfully managed to overcome the issue of providing basic fundamental provisions on internally displaced persons.

Their experience was analyzed and grouped into relevant groups that should help the state solve a large

number of problems. So let's consider them in more detail:

Provision of such persons for temporary (permanent) housing as a result of spontaneous, unpredictable movement of persons. Based on the experience of countries, such persons are provided with temporary housing from an existing housing stock, as well as accommodation in administrative buildings, as well as in specially created settlements. As for permanent housing, there are two options for solving this issue. The first of these is the provision of housing in refurbished or renovated rooms with minimal household content. Typically, such housing is provided in rural areas or in settlements where there is a slight population density. In certain cases, in accordance with the legislation of the country, such housing is provided until the return of control by the authorities over the occupied territory and the restoration of damaged housing during hostilities. Another option is to provide monetary compensation for lost / partially damaged housing, or a non-interest-bearing loan for the purchase of new housing.

For example, in Georgia, the amount of such compensation amounted to about 10,000 USD, while in Moldova, compensation corresponded to the market value of previously lost housing. In Ukraine, a similar program for the provision of loans for the purchase of housing has been developed. According to statistics, at the end of 2017, 89 families were found who, using the Affordable Housing program, purchased new homes and 2690 families submitted applications for participation in the program [2, 3, **Ошибка! Источник ссылки не найден., Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Provision of a work place. The Ukrainian legislation does not have provisions to provide displaced persons with jobs. This direction is a priority in the urgency of the solution, because its solution is a lever for solving other problems related to the material provision of internally displaced persons. As a result of the analysis of the practice of other countries, the author concludes that most countries have adhered to the policy of preserving existing forms of employment incentives and standards for the provision of social assistance in connection with unemployment. It also noted the stimulation of self-employment in the field of agricultural development.

The provision of monetary financial assistance serves as a function of maintaining a minimum income level. For example, in Georgia, forced migrants are exempted from paying taxes on state-owned property transferred to them, as well as on compensation received by them under the privatization program. In Azerbaijan there is a system of compensation for the payment of utilities and communications services; a program for the resettlement of migrants to pay income tax, as well as a state duty, including and at re-registration and renewal of documents.

The problems of social security in almost all countries, with the exception of Azerbaijan, are solved on the basis of existing social guarantees in the country.

All migrants retain the right to free secondary education, health care and pensions. In Azerbaijan, the existing basket of state social services is replenished with providing for pupils, among forced migrants, free textbooks and school supplies. For students of higher educational institutions, there is a program of compensation for the cost of studying in public educational institutions, as well as providing privileges for tuition fees for students of private educational institutions [4, **Ошибка! Источник ссылки не найден., Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Institutional support for solving the problems of immigrants in the country. Realization of projects for the support of temporary migrants requires not only legal and financial grounds, but also institutional support. Currently, there is no centralized state body in Ukraine that would carry out a comprehensive policy in the area of settlement of migrants' problems. The experience of other countries testifies to the necessity and necessity of its formation. For example, the Georgian government has a separate Ministry for forced displacement from the occupied territories, and in Azerbaijan, the State Committee for work with persons who have forcibly left their places of habitual residence.

Creation of conditions for returning to previous places of residence, which may become relevant in the future. Most internally displaced people will eventually, upon completion of hostilities and occupation, show a desire to return to their places of previous residence. Taking into account that part of the houses, as well as the infrastructure of the cities and villages of Donetsk and Lugansk region, have been partially damaged or destroyed, the issue of realization of programs for the reconstruction of the infrastructure of regions and housing remains relevant. In this context, the experience of other countries involves the possibility of returning private property to real estate objects; provision of one-time state assistance for the restoration of housing, in case of complete destruction; compensation of a share of the cost of buying or building a new home. Taking into account and systematizing foreign experience, some initiatives of the Ukrainian government, as well as public organizations, it can be argued that the implementation of a well-considered comprehensive policy covering all aspects of Ukraine today.

Ensuring these main groups of support for vulnerable populations, who became displaced people, need both legislative support and financial expenditures that the state should attract through the attraction of international organizations, funds, etc.

Conclusions. As a result of the analysis of world experience, Ukraine can structure further actions towards effective work with internally displaced persons. At the legislative level, develop appropriate programs to ensure the basic at least the minimum needs of internally displaced persons. To develop systems for informing all charitable foundations, international organizations, volunteer groups, regarding the needs of financial, material, legal, and psychological support of

those who need it. As a result, the state will be able to minimize public spending on the provision of social assistance to displaced persons, since some organizations will be able to take over some of them. This situation will have a positive effect on the state of the economy as a whole and on the quality of providing the necessary support to internally displaced persons.

References

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньопереміщених осіб». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
2. О лицах, вынужденно перемещенных с оккупированных территорий Грузии, — вынужденных переселенцах: Закон Грузии от 06.02.2014 г. №1982-II — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=docView&id=2244506&lang=ru.
3. Про основні положення особливого правового статусу населених пунктів лівобережжя Дністра (Придністров'я): Закон Республіки Молдова від 22.07.2005 р. №173-XVI — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://md.spininform.ru/>.
4. О социальной защите вынужденных переселенцев и лиц, приравненных к ним: Закон Азербайджанской Республики от 21.05.1999 г. №669-IQ — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.azerbaijan.az/portal/Society/Refugees/refugees_03_r.html.
5. Law of Georgia on internally displaced persons (Last amended 9 June 2006). — [Electronic resource]. — Mode of access: [http://lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session10/GE/NRC-IDMC_NorwegianRefugee Council-LawonIDPs-Annex2eng.pdf](http://lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session10/GE/NRC-IDMC_NorwegianRefugee_Council-LawonIDPs-Annex2eng.pdf).
6. Internally Displaced Persons in Georgia: A Gap Analysis. — [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.unhcr.org/4ad827f59.pdf>.
7. О статусе беженцев и вынужденных переселенцев (лиц, переселенных в пределах страны): Закон Азербайджанской Республики от 21.05.1999 г. № 668-IQ — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.azerbaijan.az/portal/Society/Refugees/refugees_03_r.html
8. О дополнениях к «Государственной Программе по улучшению жизненных условий беженцев и вынужденных переселенцев и обеспечению занятости»: Указ Президента Азербайджанской Республики от 31.10.2005 р. №187 — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://www.azerbaijan.az/portal/Society/Refugees/refugees_03_r.html.
9. On the main provisions of the special legal status of settlements on the left bank of the Dniester (Transnistria): Law of the Republic of Moldova dated July 22, 2005 No. 173-XVI - [Electronic resource]. - Mode of access: <http://md.spininform.ru/>.
10. On the social protection of internally displaced persons and persons equated with them: Law of the Azerbaijan Republic dated May 21, 1999 No. 669-IQ - [Electronic resource]. - Access mode: http://www.azerbaijan.az/portal/Society/Refugees/refugees_03_r.html.
11. Law of Georgia on internally displaced persons (Last amended 9 June 2006). — [Electronic resource]. — Mode of access: http://lib.ohchr.org/HRBodies/UPR/Documents/Session10/GE/NRC-IDMC_NorwegianRefugee Council-LawonIDPs-Annex2eng.pdf.
12. Internally Displaced Persons in Georgia: A Gap Analysis. — [Electronic resource]. — Mode of access: <http://www.unhcr.org/4ad827f59.pdf>.
13. On the status of refugees and internally displaced persons (persons resettled within the country): Law of the Republic of Azerbaijan No. 668-IQ of 21.05.1999 - [Electronic resource]. - Access mode: http://www.azerbaijan.az/portal/Society/Refugees/refugees_03_r.html
14. On amendments to the "State Program for the improvement of living conditions of refugees and internally displaced persons and ensuring employment": Decree of the President of the Republic of Azerbaijan of 31.10.2005 р. №187 - [Electronic resource]. - Access mode: http://www.azerbaijan.az/portal/Society/Refugees/refugees_03_r.html.

Тимофєєва М.І. Внутрішні переміщені особи: зарубіжний досвід та його реалізація на теренах України

На сьогоднішній день перейняття зарубіжного досвіду з питань внутрішньо переміщених осіб набув великого значення. Нажаль Україна в своєму минулому не має подібного досвіду та не в змозі самостійно справлятися з великою кількістю проблем, які виникають у вимушених переселенців. Постійне збільшення внутрішньо переміщених осіб потребує від держави застосування більш ефективних програм для швидкого реагування на виникаючі потреби. Із досвіду інших країн які зіткнулися з проблемою внутрішніх мігрантів зрозумілим є те, що держава повинна працювати за певною системою. Історично склалося, що Міжнародна організація об'єднаних націй в'язала на себе відповідальну місію у роботі з внутрішньо переміщеними особами, а саме спостереження та ефективне реагування на потреби, які не можуть бути відкладені, надання консультування з питань прийняття законопроектів, залучення міжнародних організацій, фондів, меценатів до допомоги найуразливішим верствам населення в країнах у яких за певних обставин виникла внутрішня міграція. З 2014 року Україна знаходиться у стані окупації частини території на Сході держави, на дану ситуацію ООН запропонувала свою підтримку та допомогу, як наслідок було отримано ряд допомог фінансового характеру, консультування із правових питань, моніторинг існуючої ситуації в результаті чого було запропоновано програми для поліпшення становища. Не дивлячись на всі намагання наша держава майже 4 роки знаходиться у не легкому становищі, що ніяк не може знайти свого вирішення.

References

1. Law of Ukraine "On ensuring the rights and freedoms of internally displaced persons". [Electronic resource]. - Mode of access: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1706-18>
2. On persons displaced from the occupied territories of Georgia - for displaced persons: Law of Georgia dated 06.02.2014 № 1982-II - [Electronic resource]. - Access mode: https://matsne.gov.ge/index.php?option=com_ldmssearch&view=docView&id=2244506&lang=en.

Ключові слова: внутрішньо переміщені особи, соціальний захист, права, місце тимчасового проживання.

Тимофеева М.И. Внутренние перемещенные лица: зарубежный опыт и его реализация на территории Украины

На сегодняшний день перенятия зарубежного опыта по вопросам внутренне перемещенных лиц приобрел большое значение. К сожалению Украина в своем прошлом не имеет подобного опыта и не в состоянии самостоятельно справиться с большим количеством проблем, которые возникают в вынужденных переселенцев. Постоянное увеличение внутренне перемещенных лиц требует от государства применения более эффективных программ для быстрого реагирования на возникающие потребности. По опыту других стран, которые сталкивались с проблемой внутренних мигрантов понятно, что государство должно работать по определенной системе. Исторически сложилось, что Международная организация объединенных наций взяла на себя ответственную миссию в работе с внутренне перемещенными лицами, а именно наблюдение и эффективное реагирование на потребности, которые не могут быть отложены, предоставления

консультирования по вопросам принятия законопроектов, привлечение международных организаций, фондов, меценатов к помощи наиболее уязвимым слоям населения в которых при определенных обстоятельствах возникла внутренняя миграция. С 2014 года Украина находится в состоянии оккупации части территории на Востоке государства, на эту ситуацию ООН предложила свою поддержку и помощь, как следствие было получено ряд пособий финансового характера, консультирование по правовым вопросам, мониторинг существующей ситуации в результате чего было предложено программы для улучшения положения. Несмотря на все старания наше государство почти 4 года находится в нелегком положении, что никак не может найти своего решения.

Ключевые слова: внутренне перемещенные лица, социальная защита, права, место временного проживания.

Тимофеева М.И. – аспірантка кафедри економіки та соціальних наук ХНЕУ ім. С. Кузнеця.

Рецензент: д.е.н., проф. **Чернявська Є. І.**

Стаття подана 30.08.2018

УДК 330.341.

THE INFLUENCE OF CORPORATE PRINTED EDITIONS ON THE FORMATION AND DEVELOPMENT OF CORPORATE CULTURE

Зума О.

ВПЛИВ КОРПОРАТИВНИХ ДРУКОВАНИХ ВИДАНЬ НА ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК КОРПОРАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ

Зима О. Г.

The article is devoted to the study of various aspects of the use of corporate printed editions for the formation and development of corporate culture in modern enterprises. The most used types of printed corporate publications at the enterprise are considered. The advantages of producing their own printed publications in a modern enterprise are highlighted. It is offered to use the basic methods for the analysis of the effectiveness of the corporate edition.

Key words: corporate culture, printed editions, corporate publication, newspaper, magazine, bulletin.

Introduction. Corporate culture is the basic element of the internal environment of the organization, which provides optimal internal integration and external adaptation and acts as an integral characteristic of its level of development, is formed as a result of interpersonal interaction of the members of the organization in the process of its evolutionary development and purposeful influence of management, includes implicit (beliefs, values, principles, socio-psychological climate) and explicit (documentary and normative management, symbols, traditions, image, brand) Components [1, p. 142-143].

Corporate culture is based on the fundamental ethical principles and values that are shared by the members of the company. These values in different corporations can be different, including depending on whose interests are the basis of the company's activity: the company as a whole or its individual members. However, a high level of corporate culture is an important strategic factor, mobilizing all structural units of the corporation and its individual employees to achieve the goals set within the framework of the declared mission of the company.

As proved by D. O. Oltarzhevsky [Oltarzhevsky D.O. Corporate Media: Theory and Practice: A Manual. - K: Free Press Center: Rydbina, 2012. - 60 p.], Now the corporate edition is part of the standard package of attributes of a successful company. Own media resource is capable of forming a positive image of the company

and its brands in the target audience (business partners, end users, employees, etc.) in relatively short timeframes and with relatively small investments. With the growing social role of corporate publications, it is possible to predict their further active participation in the development of socially responsible business, the harmonization of social and business interests, the development of professional and interpersonal communications. Corporate media are interesting as research in many areas. First of all, it is a unique synthetic media product that combines several types of mass communication: mass-media, advertising, PR. On the other hand, the corporate edition is not a "clean" mass-media, but combines journalism with the potential of public relations technology.

The main problem of the formation and development of corporate culture is the lack of substantiation of the need for corporate printed media to be used for this.

Analysis of basic research and publications. Corporate culture as one of the competitive advantages of a commercial organization has been explored in Western economic literature since the 1980s. In the course of the study, the work of such scholars as T. Peters, A. Maslow, R. Waterman, M. Armstrong, H. Dowling, C. Cameron, F. Kotler, R. Krichevsky, B. Milner, D. Oltarzhevsky, E. Shane and other scholars. However, in scientific works, the role of corporate media in the process of corporate formation and development is not clearly defined, and there are no analytical methods for assessing the level of their use for a particular enterprise.

Goal. The purpose of the study is to determine the impact of corporate publications on the formation of a corporate culture for the possibility of its development.

Materials and research results.

According to O. Todorov [3], corporate culture consists of an amount of complex relationships:

owners with top managers and senior staffers;
managers - with subordinates;

employees - with colleagues and leadership;
 companies - with external partners.

In these relationships common values, behavioral norms, rituals and myths are formed. Corporate Communications Management is an important task of HR-department, because it is strong, creative corporate culture as a magnet keeps professionals. It largely determines the reputation of the company, and ultimately - its competitiveness and commercial success.

Corporate Edition is a media tool published by the company with a certain periodicity to maintain contact with employees, clients and the public.

Corporate publications are an integral part of corporate culture and one of the most important means of internal communications.

Corporate publications on ways and channels of distribution are divided into printed and electronic corporate publications (Figure 1).

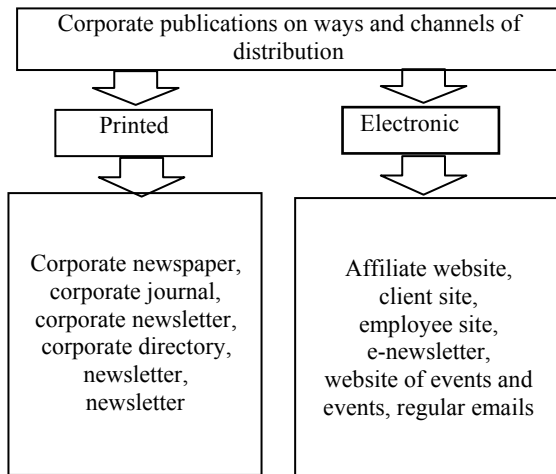

Fig. 1. Sharing corporative editions in ways and channels of distribution

Mainly enterprises use corporate media such as a newspaper, a magazine, a newsletter (Figure 2), as well as an intranet format that provides maximum information efficiency, an opportunity for interactive communication between staff and a low cost of the project.

If an enterprise has a financial opportunity, then it can simultaneously issue several corporate publications. And each of them should work on their target audience.

A variety of corporate print media is also considered as advertising - such as catalogs, leaflets, booklets, brochures, etc. Advertising corporate publications, like a static group of print media, are image presentation presentations that position a specific product or service and target the company's advertising goals.

Information publications, which include the newspaper, magazine, newsletter, are thematic press. Their information is about the state of business at the moment. Among the characteristic features of such

publications: the regularity of the exit, the installation of the promotion of a specific product or service, but in such publications often lack information on the activities of other participants in market relations. Although sometimes the topics of corporate publications extend to the whole industry, the prospects and trends of its development.

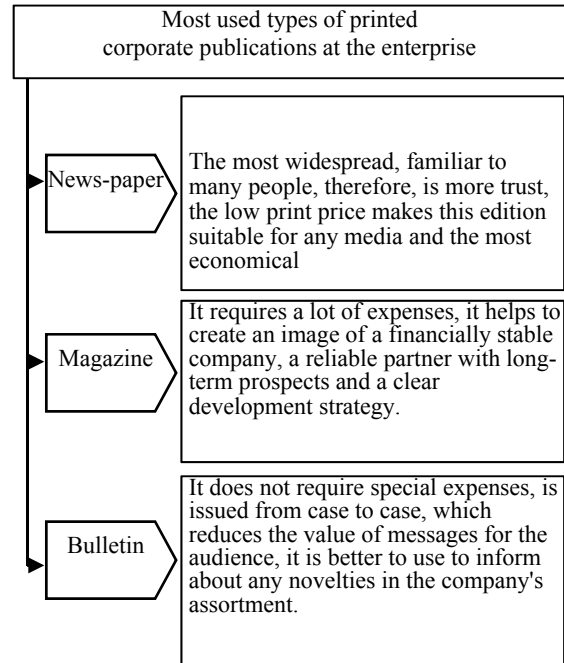

Fig. 2. The most used types of printed corporate publications

Among the advantages for enterprises that produce printed publications, the following can be distinguished (Table 1).

Table 1

Advantages of publishing own printed publications

Advantage	Explanation
Promotes the formation of corporate culture and business standards	The published materials give an opportunity to explain to each employee the peculiarities of doing business and the strategy of his company development; feel like a member of a single team involved in a common cause.
Promotes communication with employees, as well as with partners, potential clients or competitors.	Published materials for employees (company news, orders, interviews, answers to questions, humor, understandable to all employees, press releases, announcements of any events, articles about the history of the company or specific products, plans for the future, etc.).
Maybe an entertaining resource	Published information about the employees of the company (familiar faces), work in shops, offices, leisure, good cartoons for managers and employees, jokes, stories about curiosities, crossword puzzles, scanwords, etc.

Table 2

Basic methods for analyzing the effectiveness of a corporate edition

The name of the method	The essence of the method	Explanation of use
Expert evaluation	The most common way in which one or more specialists are selected in the area under study is to analyze a corporate print edition to meet certain standards. Moreover, the expert can act as a third-party analyst, and an employee of the publication.	It is possible to use absolute and relative indicators, that is, the circulation is measured, for example, in copies, and the correspondence with the expectations of the target audience - on a ten-point scale.
Questionnaire readers	It is used to identify those indicators that can be obtained by means of a clear question and pre-formulated answers (for example, the level of trust in the information contained in the publication).	It is expedient to conduct a questionnaire to study readers' opinions about the publication in order to further adjust its content and other qualitative elements. The assessment is carried out on a five-point or ten-point scale.
Interviews with readers	Conducted to determine the accuracy of the planned emotional orientation of the publication, as well as for the possibility of strengthening the emotional component.	This and other information can not be collected without personal contact with the respondent-reader, therefore an interview is required.
Analysis of reviews	Allows you to draw conclusions about the importance of discussing issues of interest to the corporate audience on the pages of the publication. Reviews also help to make a general picture of readers' thoughts about the publication.	The results of this method can only be used in conjunction with others for a more accurate understanding of objective reality
Analysis of incoming calls	The method is recommended for evaluation of external (client) branded publications with pronounced advertising and marketing functions.	It allows you to understand whether it was possible to achieve the advertising effect for which it was published that or other information, or, conversely, to confirm the futility of this type of communication for a particular project or business organization

D. Oltarzhevsky [4, p. 77], argues that most researchers in corporate periodicals support the idea of the need to apply sociological methods to assess the effectiveness of corporate printed publications, which are based on polls of the audience.

Referring to the study of C. Harlampiev, D. Oltarzhevsky [4, p. 78] proposes to use an application combined method for analyzing the main parameters characterizing the effectiveness of the corporate publication. Consider the five main methods that are listed in Table. 2

However, these methods are often not available to many companies due to resource costs.

Thus, the formation and development of a corporate culture requires the use of various information channels, one of which is the printed corporate publications. The presence of its magazine, newspaper or newsletter enhances the impression of the company's reliability and helps to create its positive image. On the pages of printed corporate publications, an open dialogue with the staff and clients should be conducted. Creating such communication contributes to the development of corporate culture and business standards, and also improves the reputation of the enterprise.

Conclusions. Thus, the formation and development of a corporate culture requires the use of various information channels, one of which is the printed corporate publications. The presence of its magazine, newspaper or newsletter enhances the

impression of the company's reliability and helps to create its positive image. On the pages of printed corporate publications, an open dialogue with the staff and clients should be conducted. Creating such communication contributes to the development of corporate culture and business standards, and also improves the reputation of the enterprise.

References

1. Ганус А. І., Іваницький В. Д., Власенко А. В. // Прикладні аспекти підготовки сучасного фахівця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.archive.kpi.kharkov.ua/files/35397.pdf>.
2. Олтаржевський Д. О. Корпоративні медіа: теорія і практика: навчальний посібник. – К: Центр вільної преси: Рядбіна, 2012. – 60 с.
3. Тодорова О. Методика поетапного створення корпоративного видання. Часть 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=1033&print=true>.
4. Олтаржевський Д. О. Методика оцінки ефективності корпоративного видання як средства масової інформації // Веснік БДУ. Сер. 4. – 2013. – № 3. – С. 76–79.
5. Квіт С. Масові комунікації. – Електронна бібліотека. – Журналістика : [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://textbooks.net.ua/content/category/46/87/52>.
6. Світ соціальних комунікацій : науковий журнал. – Київський міжнародний університет : [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.kyumu.edu.ua/svit-soc-comunicacy.html>.

References

1. Hanus A. I., Ivanyts'kyi V. D., Vlasenko A. V. // Prykladni aspekty podhotovky suchasnoho fakhivtsya [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: <http://www.archive.kpi.kharkov.ua/files/35397.pdf>.
2. Oltarzhevs'kiy D. O. Korporatyvni media: teoriya i praktyka: navchal'nyy posibnyk. – K: Tsentri Vil'noyi presy: Ryadbina, 2012. – 60 s.
3. Todorova O. Metodyka poetapnoho stvorennya korporatyvnoho vydannya. Chastyna 1 [Elektronnyy resurs]. - Rezhym dostupu: <https://hrliga.com/index.php?module=profession&op=view&id=1033&print=true>.
4. Oltarzhevs'kiy D. O. Metodyka otsinky efektyvnosti korporatyvnoho vydannya yak zasobu masovoyi informatsiyi // vesnik BDU. Ser. 4. – 2013. – № 3. – S. 76–79.
5. Kvít S. Masoví komunikatsíi. – Yelektronna biblioteka. – Zhurnalistika: [Yelektronnyy resurs]. Rezhim dostupu: <http://textbooks.net.ua/content/category/46/87/52>.
6. Svít sotsial'nikh komunikatsiy: naukoviy zhurnal. – Kiïvs'kiy mizhnarodniy uníversitet: [Yelektronnyy resurs]. Rezhim dostupu: <http://www.kymu.edu.ua/svit-soc-communicaciy.html>.

Зима О.Г. Вплив корпоративних друкованих видань на формування та розвиток корпоративної культури

Стаття присвячена дослідженню різних аспектів застосування корпоративних друкованих видань для формування і розвитку корпоративної культури на сучасних підприємствах. Розглянуто найбільш використовувані види друкованих корпоративних видань

на підприємстві. Виділено переваги випуску власних друкованих видань на сучасному підприємстві. Запропоновано використовувати основні методи для здійснення аналізу ефективності корпоративного видання.

Ключові слова: корпоративна культура, друковані видання, корпоративне видання, газета, журнал, бюлетень.

Зима О. Г. Влияние корпоративных печатных изданий на формирование и развитие корпоративной культуры.

Статья посвящена исследованию различных аспектов применения корпоративных печатных изданий для формирования и развития корпоративной культуры на современных предприятиях. Рассмотрены наиболее используемые виды печатных корпоративных изданий на предприятии. Выделены преимущества выпуска собственных печатных изданий на современном предприятии. Предложено использовать основные методы для осуществления анализа эффективности корпоративного издания.

Ключевые слова: корпоративная культура, печатные издания, корпоративное издание, газета, журнал, бюллетень.

Зима О. Г. – к. е. н., доцент кафедри управління соціальними комунікаціями ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Рецензент: д.е.н., проф. **Чернявська Є. І.**

Статья подана 17.09.2018

УДК 338:658.14

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ В ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ – СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ

Белоусов Я.І., Белоусова Л.І., Івченко Ю.А.

CERTAIN ASPECTS OF FORMATION OF THE INVESTMENT POTENTIAL IN TRANSFORMATION ECONOMY OF UKRAINE – SOCIO-ECONOMIC ASPECT

Bielousov Ya.I., Bielousova L.I., Ivchenko Yu.

Стаття присвячена питанню формування інвестиційного потенціалу в трансформаційній економіці України та питанням впливу соціально-економічних умов на його утворення. Обумовлена необхідність підсилення ролі держави в інвестиційній сфері, яка передбачає пошук оптимального поєднання методів державного і ринкового впливу з урахуванням особливостей сучасного етапу економічного розвитку. Для поживлення економіки держави має значення залучення коштів приватних інвесторів, крупного власного або корпоративного капіталу, які змогли вчасно, успішно адаптуватися до умов ринку, здібних забезпечити високу віддачу від коштів, що інвестовані та ресурсів фінансово-кредитної сфери, власних коштів підприємств, частки надходжень від приватизації державного майна, коштів інвестиційних пенсійних фондів, страхових компаній тощо.

Ключові слова: інвестиційний потенціал, формування, соціально-економічні умови, інвестиції.

Вступ. Одним з найважливіших завдань економіки в трансформаційному періоді стає вивчення та обґрунтування нових форм і методів забезпечення ефективності інвестицій, які відповідають об'єктивним законам ринкової економіки; більш поглиблене дослідження управління інвестиціями та інвестиційним потенціалом, який є важливим елементом структурних перетворень виробничого і соціального потенціалів країни.

Високо оцінюючи вклад та отримані результати іноземних та вітчизняних вчених щодо питань інвестицій, інвестиційного потенціалу, ресурсного забезпечення підприємств та інших господарюючих суб'єктів, необхідно зазначити, що для сучасних дослідників ці питання залишаються актуальними та потребують докладного відображення.

Питання регулювання інвестиціями, інвестиційною діяльністю вивчалися такими науковцями економічної теорії, як Дж. Д. Сакс, Дж. М. Кейнс, Е. Класа, Дж. Коммонс та іншими.

Великий внесок у формування теоретичних засад і методологічних основ управління інвестиціями, інвестиційною діяльністю, інвестиційних механізмів і процесів, моделі підвищення ефективності інвестиційної діяльності підприємств та інших господарюючих суб'єктів, дослідження особливостей й наслідків трансформаційного періоду розвитку економіки вітчизняних підприємств та країни в цілому, визначення сутності інвестиційної діяльності з теоретичних, концептуальних і науково-методичних позицій внесли вітчизняні вчені М.Г. Чумаченко, О.І. Амоша, І.В. Заблодська, М.І. Крупка, В.А. Похомов, М.І. Туган-Барановський, І.Р. Бузько, К.І. А.А. Чухно, Т.В. Кузьменко, В.Г. Павлюченко, В.М. Лившиц, С.А. Хейнман, В.П. Логінов, А.Я. Бистряков, В.Ж. Дубровський, С.І. Абрамов, А.М. Хорін, М.А. Павловський, Б.Т. Кліяненко, Л.А. Костирко, К.І. Серебряк, О.Ю. Кудріна, Є.М. Ахромкін та інші науковці.

Результати дослідження науковцями питання формування інвестиційного потенціалу довели, що сучасний стан економіки характеризується низькою інвестиційною активністю, непривабливістю промислових підприємств, ринкові реформи не підкріплені відповідною промисловою політикою, існує невирішеність проблеми підвищення ефективності бюджетної політики з підтримки розвитку промисловості, тощо. З цих причин вбачаємо актуальним та своєчасним здійснити подальше дослідження питання управління інвестиційним потенціалом, механізмів реалізації та

визначити сучасні практичні напрямки розвитку цього питання.

Мета роботи. Метою роботи є дослідження питання формування інвестиційного потенціалу в умовах трансформаційної економіки, яке передбачає пошук оптимального поєднання методів державного і ринкового впливу з урахуванням соціально-економічних умов та особливостей сучасного етапу економічного розвитку.

Викладання основного матеріалу. Не зважаючи на те, що після кризи останніх років позначилося економічне пожвавлення, ситуація в економіці України залишається складною, так, як в економічному середовищі не утворюються надійні посилення економічного зростання, продовжують зберігатися, поглиблюватися та загострюватися економічні і соціальні проблеми. Особливістю економіки країни на сьогодні стає виявлення ярко вираженого сировинного характеру з слабко розвинутою обробною промисловістю. Забезпечення якісних трансформацій в економіці неможливе без поступового нагромадження капіталу підприємств, як на простій, так і на розширеній основі.

Традиційні інструменти і методи інвестиційного управління є недосконалими, оскільки не дозволяють своєчасно ідентифікувати і прогнозувати можливі ризики кризових явищ, зниження потенціалу фінансової стійкості підприємств. Виявлення причинно-наслідкових зв'язків виникнення кризи дозволить реалізувати механізм прийняття управлінських рішень щодо здійснення заходів антикризового управління в умовах трансформаційної економіки.

Важливу роль у вирішенні цього питання має аналіз управління інвестиційним потенціалом в умовах трансформаційної економіки, результати якого дають можливість визначити несприятливі тенденції його стану та розробити способи і рекомендації щодо управління ним. Використання системного підходу до аналізу управління інвестиційним потенціалом надає можливість оцінити вплив на інвестиційний потенціал таких ключових чинників, як прибутковість, структура капіталу, ефективність та інші [1].

Механізм формування інвестиційних потенціалів, накопичення ресурсних потенціалів та ефективного їх використання в господарській діяльності підприємств і країни в цілому, потерпає від частих змін в економічному середовищі, пристосовуючись до них, набуваючи нових властивостей.

Така зміна в економічному середовищі країни впливає на інвесторів, що представляють інтереси капіталу та яких цікавить перш за все, ступінь вірогідності інвестицій, укладених у підприємство і потенційний ризик втрати вкладених засобів.

На сьогодні, для оживлення економіки держави має значення залучення коштів приватних інвесторів, і, насамперед, крупного власного або корпоративного капіталу, які змогли вчасно,

успішно адаптуватися до умов ринку та здібних забезпечити високу віддачу від коштів, що інвестовані та ресурсів фінансово-кредитної сфери, власних коштів підприємств або частки надходжень від приватизації державного майна, коштів інвестиційних пенсійних фондів, страхових компаній тощо.

Основними типами іноземних інвесторів, що вкладають кошти в акціонерний капітал вітчизняних організацій, є приватні іноземні фонди, найчастіше у вигляді пайових інноваційних фондів. Інтерес інвестора – гра на курсових різницях вартості цінних паперів, які призначені для підняття й розвитку виробництва, збільшення його потужності, технологічного рівня; іноземні інвестори – венчурні фонди Європейського банку реконструкції та розвитку, що вкладають кошти в акціонерний капітал в основному в перспективні підприємства, фінансовий інтерес яких, курсові різниці вартості цінних паперів, а також промислові компанії зацікавлені в розвитку власного бізнесу, розширенню ринку збуту; прямі вкладення міжнародних фінансових інститутів і організацій, держав; внутрішні інвестиції [2].

Приватними інвесторами здійснюються капіталовкладення в першу чергу, з метою відтворення основних засобів, як виробничого так і невиробничого характеру, заради отримання прибутку. Але інвестиційний потенціал, формується в умовах трансформаційної економіки, слабко розвинутого державного регулювання економікою, яке не базується на використанні індикативного планування і програмування та контролю, а характеризується відсутністю цілеспрямованої амортизаційної політики, незахищеністю економічних інтересів вітчизняних промислових підприємств, які орієнтовані на міжнародний ринок, відсутністю адекватної кредитно-грошової політики та гострої нестачі фінансових ресурсів, невизначеною політичною ситуацією та недосконалим законодавством. Як наслідок – процес створення інвестиційного потенціалу різко уповільнюється. Сформований підприємством потенціал активів має резерви підвищення його продуктивного використання, але до певних меж.

Відсутність в країні необхідних обсягів внутрішніх ресурсів для накопичень стає перешкодою для виходу економіки з інвестиційної кризи. Саме вони є запорукою формування інвестиційного потенціалу, системного розвитку матеріально-технічної бази, стимулювання конкуренції на ринку, підвищення рівня життя в країні.

Очевидно, що для іноземних компаній найбільш привабливими є проекти, пов'язані з виробничими інвестиціями та інвестиціями в запаси, оскільки вони найбільш цікаві з точки зору отримання прибутку і організації [3].

Процес формування інвестиційного потенціалу має ряд особливостей, пов'язаних або з низькою

інвестиційною привабливістю, сезонністю виробництва, або низькою платоспроможністю. Як відомо, ефективним джерелом залучення інвестицій є випуск та розміщення акцій на фондовій біржі, але в умовах трансформаційної економіки, політичної невизначеності, емісія акцій не є розвинутою формою залучення інвестиційних ресурсів в країні, а зважаючи на останні тенденції зменшення обсягів випуску та розміщення корпоративних прав на фондових біржах, то можна стверджувати про уповільнення активності ринку акцій.

Саме поняття інвестиційного потенціалу має різні трактовки. Окрім теоретичної невизначеності поняття «інвестиційний потенціал» пропонуються і різні практичні рекомендації з управління інвестиційним потенціалом та забезпечення інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання.

Грунтуючись на загальних методологічних положеннях потенціалу, слід звернути увагу на наступні його ключові характеристики:

1. потенціал відображає сукупність властивостей, створених економічною системою в процесі формування, що визначають можливу безперервність її розвитку;
2. потенціал відображає ступінь використання дійсних потенційних можливостей економічної системи;
3. потенціалу характерна властивість інтегральності, яка виявляється в інтегральній характеристиці елементів поточного і майбутнього розвитку системи. Інакше кажучи, потенціал – це комплексна характеристика, що відображає ефективність функціонування підприємства. Звідси не виникає сумнів доцільність використання економічної категорії «потенціал» для оцінки фінансової стійкості підприємств [1].

Підхід до формування інвестиційного потенціалу на основі розробки спеціальних інвестиційних механізмів в умовах реформування економіки підприємств визначає необхідність постановки нової методології дослідження, змістом практичної діяльності яких є реалізація великих інвестиційних проектів або програм. Успішність їхньої практичної діяльності багато в чому визначається не тільки знаннями теоретичних питань інвестиційної політики окремих підприємств, але й методів і механізмів їхнього формування на різних рівнях.

У перехідній економіці істотно міняється відтворювальна, галузева і технологічна структура інвестицій, що реалізується через зрушення в інвестиційних потоках. Зрушення в інтегральних зв'язках знаходять висвітлення в динаміці територіальної структури капітальних вкладень на яку накладається багато інших процесів, зв'язаних з особливостями трансформаційного періоду: відсутність дієвих інститутів ринкової економіки, специфіка відносин власності, відсутність чіткого розуміння характеру інвестиційної діяльності, а також цілий ряд інших факторів, які перешкоджають розробці і реалізації адекватної державної політики, поліпшенню загального

інвестиційного клімату в державі і формуванню довгострокових інвестиційних стратегій самих господарюючих суб'єктів.

Головною метою управління інвестиційним потенціалом є забезпечення росту прибутковості підприємства в поточному і перспективному періодах на основі підвищення затребуваності його ресурсного потенціалу, який забезпечує ощадливе використання потенційних можливостей підприємства для виробництва продукції відповідно до ринкового попиту й рентабельного функціонування підприємства.

Ресурсне забезпечення окреслює коло явищ і взаємозв'язків, найбільше тісно пов'язаних і таких, що відображають суть цілеспрямованого управління комплексним розвитком підприємств та є тією вихідною базою, на основі якої здійснюється формування інвестиційного механізму для реалізації цілей, поставлених підприємством. Саме наявність ресурсів, їх органічна та технічна будова визначає можливість формування інвестиційного потенціалу [4].

Проблема підвищення інвестиційної активності економіки не може бути вирішена тільки за рахунок значного збільшення масштабів державного інвестування з причин високого ступеня поєднання, обмежених бюджетних інвестицій невідкладними завданнями інвестиційної підтримки виробництв, що забезпечують їх життєдіяльність та необхідності здійснення цілого ряду некомерційних інвестиційних проектів соціальної сфери.

На сучасному етапі формування ринкових процесів обов'язковою умовою ефективного управління інвестиціями виступає повне використання механізмів планування, координації і контролю реальних інвестицій.

Суттєвим внутрішнім джерелом інвестицій у будь-якій країні є заощадження дрібних потенційних інвесторів, а найбільш поширеним та привабливим механізмом їх залучення до різних ланок економіки є спільне інвестування, як об'єднання коштів багатьох суб'єктів з метою їх розміщення у цінні папери, що є предметом діяльності спеціальних підприємницьких структур – інститутів спільного інвестування (ICI) [3].

У своїй діяльності та в процесі формування і використання інвестиційного потенціалу підприємства вступають в соціально-економічні відносини з іншими суб'єктами господарювання. Такі відносини можуть складатися між підприємством і державою, між підприємствами один з одним, усередині підприємства між робітниками і власниками.

Застосування системного підходу до аналізу відносин, які виникають в процесі здійснення управління інвестиційним потенціалом та загалом інвестиційною діяльністю, дозволяє виділити ряд факторів, які обумовлюють даний процес. Економічні відносини між державою та підприємствами виникають в процесі формування

передумов для інвестиційної діяльності, шляхом проведення інвестиційної, грошово-кредитної, податкової та іншої політики. Інвестиційна політика є заставою успішної економічної діяльності держави.

Нажаль, інвестиційна політика, яка реалізується зараз не враховує реалії, які склалися у вітчизняній економіці. Механізм формування рівня інвестиційного прибутку будується в тісному зв'язку з рівнем інвестиційного ризику, що базується в свою чергу на інформації про рівень ризику та доцільність реалізації проекту.

Такий процес має бути спрямований на створення певного фінансового механізму підприємств, що являє собою сукупність узгоджених між собою, вироблених на основі фінансової політики управлінських рішень, пов'язаних з формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів підприємства та організацією обороту його коштів. Управління інвестиціями являє собою цілеспрямований вплив суб'єктів на процес вкладання капіталу з використанням сукупності принципів, методів і процедур розробки й реалізації управлінських рішень в області інвестування.

На темпи економічного зростання мають вплив обсяги сукупних інвестицій, а кожен відсоток такого зростання економіки має інвестиційну складову.

З метою збільшення інвестування промислового сектора за рахунок покращення інвестиційного клімату у державі, підвищення ефективності використання державних і приватних інвестиційних ресурсів, диверсифікації джерел інвестування та реструктуризації інвестиційних потоків з їхнім подальшим спрямуванням у середньо та високотехнологічні виробництва необхідно здійснити такі заходи: запровадити державні субсидії на підвищення кваліфікації персоналу; сприяти збільшенню власних інвестиційних ресурсів; запровадити для потенційних інвесторів механізм «єдиного інвестиційного вікна» [5].

Висновок. Інвестиційні процеси стають одним з ключових факторів, які визначають динаміку капіталу в економіці, темп і характер економічного зростання. В українській економіці модель інвестування є неефективною, має деформації і з цих причин малорозвинена.

В такому разі на першому плані постають завдання створення сприятливих умов та механізмів накопичення національного капіталу та його трансформації в реальні інвестиції, сприяння реалізації інвестиційних програм крупного корпоративного національного капіталу, посилення управлінських функцій держави, як стратегічного інвестора, стимулювання та підтримка інвестиційної діяльності середнього і малого підприємництва. Глобальні трансформаційні процеси закономірно пов'язані з кардинальним

посиленням здатності ринкових механізмів до саморегулювання.

Пожвавлення інвестування, в свою чергу, дозволило б підвищити ефективність використання державних і приватних ресурсів, сприяло б розвитку виробництва та поступовому виходу промислових підприємств з кризи.

Сприятлива державна фіскальна політика повинна створювати умови для національних і іноземних інвесторів щодо інвестування в національну економіку шляхом вкладання фінансових ресурсів в інститути спільного інвестування з метою утворення інвестиційних потенціалів.

Л і т е р а т у р а

1. Костирко Л.А. Аналіз потенціалу фінансової стійкості в системі управління вартістю підприємств. Северодонецьк: Вид-во: СХУ ім. В. Даля. Науковий журнал Вісник - №4 (221) / 2015. С. 122-127.
2. Клианенко Б.Т., Осыка А.П., Маслова Г.Н. Инновационная деятельность в условиях изменения форм собственности. Луганск: Изд-во ВУГУ, 1997. 48с.
3. Серебряк К.І. Деякі аспекти нормативно-правового регулювання діяльності інвестиційних фондів. Северодонецьк: Вид-во: СХУ ім. В. Даля Науковий журнал Вісник, № 4 (221) 2015. С. 237-241.
4. Белоусова Л. І. Інноваційно-інвестиційна активність підприємства. Луганськ: Вид-во: СХУ ім. В. Даля. 2006. С. 28-51.
5. Серебряк К.І., Ахромкін Є.М., Зубенко О.А., Кудріна О.Ю. Луганськ: Вид-во: СХУ ім. В. Даля, 2013. 134 с.

References

1. Kostirko L.A. Analysis of Financial Stability Potential in Enterprise Value Management System. Severodonetsk: Publishing House: SNU name of V. Dal, Scientific Journal Bulletin, No. 4 (221) / 2015. 122-127 p.
2. Kliyanenko B.T., Osyka A.P., Maslova G.N. Innovative activity in the conditions of change of ownership forms and others. Lugansk: Publishing house of the University of Agriculture, 1997. 48 p.
3. Serebriak K.I. Some aspects of the legal regulation of the activity of investment funds. Severodonetsk: Publishing House: SNU name of V. Dal, Scientific Journal Bulletin No 4 (221), 2015. 237-241 p.
4. Belousova L. I. Innovative-investment activity of the enterprise. Lugansk: Publishing House: SNU name of V. Dal, 2006. 28-51 p.
5. Serebriak K.I. Priorities of industrial policy of the region. Lugansk: Publishing House: SNU name of. V. Dal, 2013. 134 p.

Белоусов Я.И., Белоусова Л.И., Ивченко Ю.А. Некоторые аспекты формирования инвестиционного потенциала в трансформации экономики Украины – социально-экономический аспект

Статья посвящена вопросам формирования инвестиционного потенциала в трансформационной экономике Украины и вопросам влияния социально-экономических условий на его создание. Обусловлена

необходимость усиления роли государства в инвестиционной сфере, которая предполагает поиск оптимального сочетания методов государственного и рыночного воздействия с учетом особенностей современного этапа экономического развития. Для оживления экономики государства большое значение имеет привлечение средств частных инвесторов и крупного частного или корпоративного капитала, которые смогли бы своевременно и успешно адаптироваться к условиям рынка, способных обеспечить высокую отдачу от инвестиционных вложений, ресурсов финансово-кредитной сферы, частных средств предприятий, части инвестиций от приватизации государственного имущества, средств инвестиционных пенсионных фондов, страховых компаний и прочего.

Ключевые слова: инвестиционный потенциал, социально-экономические условия, формирование, инвестиции.

Bielousov Ya.I., Bielousova L.I., Ivchenko Yu.
Certain aspects of formation of the investment potential in transformation economy of Ukraine – socio-economic aspect

The article is devoted to the management of investment potential in the transformational economy of Ukraine and the socio-economic conditions for its creation and implementation, of the innovative potential of enterprise. The need is to strengthen the role of the state in the investment sphere, which involves finding the best combination of methods of state and market impact, taking into account the specifics of the current stage of economic development. The ways of improvement that can take place in the form of the development and implementation of methodological recommendations and technical tasks are proposed, with the creation of local business support funds, which would take into account the potential of the regions, the specific needs of

territories and environments. Methods, forms, tools, levers of the mechanism mobilizing investment potential, theoretical and practical principles of functioning of the mechanism of formation of mobilization of local investment potential. On the key aspects of the functioning, of that of the investment potential.

The areas of activity of associated with production, are identified and a list of problems is identified, the existence of which hinders the development of the infrastructure of small and medium-sized businesses. The main problems of cooperation in the investments and ways to solve them are identified.

It allows to theoretically substantiate the essence and content of the structural components of the innovative potential of the economic entity from the standpoint of their interactions and interaction under the influence of factors of the external and internal environment.

Priority measures, regarding the growth of Ukraine's, investment attractiveness in the direction of attracting investments have been identified. The basic directions of investment are determined the analysis, of dynamics, of changes in volumes of investments in Ukraine.

Keywords: investment potential, socio-economic conditions, implementation, investments.

Белоусов Я.І. – к.е.н., доц., доцент кафедри технологій легкої промисловості Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Белоусова Л.І. – к.е.н., доц., доцент кафедри менеджменту і маркетингу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Івченко Ю.А. – асистент кафедри менеджменту та маркетингу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Рецензент: д.е.н., доц. **Д'яченко Ю.Ю.**

Стаття подана 14.08.2018

УДК 33.334.021

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ АНТИКРИЗИСНОГО УПРАВЛЕНИЯ ПРЕДПРИЯТИЯМИ В АСПЕКТЕ УСТОЙЧИВОГО ЭВОЛЮЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

Божанова В.Ю., Овечкина Е.А., Вахлакова В.В.

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PRINCIPLES OF ANTI-CRISIS MANAGEMENT OF ENTERPRISES IN THE ASPECT OF THEIR SUSTAINABLE EVOLUTIONARY DEVELOPMENT

Bozhanova V.Y., Ovechkina E. A., Vakhlakova V.V.

В статье рассмотрен вопрос разработки модели антикризисного управления предприятием на основе выбора определенной стадии кризиса как объекта антикризисного воздействия. Обоснована необходимость использования целеполагающего подхода, позволяющего активировать конструктивную роль кризиса в создании инновационных условий для дальнейшего устойчивого эволюционного развития предприятий.

Ключевые слова: кризис, антикризисное управление, системно-эволюционный и целеполагающий подходы, устойчивое эволюционное развитие

Введение. Для современных предприятий сохранение жизнеспособности в условиях непрерывной изменчивости внешней и внутренней среды является важнейшей проблемой управления, что актуализирует необходимость: 1) формирования более эффективных адаптационных качеств у предприятий как системных хозяйствующих субъектов; 2) разработки и внедрения новых моделей предвидения и гибкого реагирования на разнонаправленные, в том числе, кризисные факторы воздействия; 3) использования новых и креативной «ревизии» существующих подходов к созданию организационно-экономических механизмов управления предприятиями. В рамках системного подхода исследователями активно разрабатываются процессно-функциональный, ситуационный, традиционный, динамичный и т.д. подходы [1; 2; 3; 4, с. 71] к разработке стратегий, концепций, моделей менеджмента современных предприятий с тем, чтобы обеспечить их эффективное функционирование и развитие. В последнее время появляются работы, в которых обосновывается актуальность применения эволюционного и проектного подходов (с

использованием математического инструментария) к моделированию условий адаптации предприятия к воздействию внутренних и внешних кризисных факторов [5; 6], активно разрабатывается так называемый ценностно-коммуникационный подход к выявлению и предупреждению внутренних и внешних точек конфликтности, провоцирующих появление кризисных ситуаций [7; 8, с. 175-177]. При всей многоаспектности исследований проблемы формирования эффективного механизма управления предприятиями, имеющими кризисные явления в своем развитии, недостаточно разработанными являются вопросы: 1) установление субординации и взаимодополняемости применяемых исследовательских подходов; 2) предоставление исчерпывающей характеристики стадий и фаз кризисного процесса и его конструктивных и деструктивных функций; 3) разработки и обоснования новых антикризисных управленческих технологий и т.д. С учетом сказанного целью данной работы является обоснование необходимости применения целеполагающего подхода к разработке моделей антикризисного управления и решению проблем обеспечения устойчивого эволюционного развития предприятий как микроэкономических систем. Для достижения поставленной цели необходимо решение следующий задач: представить краткую характеристику основных подходов к управлению предприятиями (организациями) и моделированию их антикризисного менеджмента; сформулировать критерии классификации стадий (фаз) кризисного процесса и видов антикризисного управления; раскрыть конструктивную роль кризиса в создании условий для устойчивого эволюционного развития предприятий.

Изложение основного материала. Как известно, эволюционный подход к управлению организациями (предприятиями) рассматривает их саморазвитие как сохранение идентичности и способности к адаптации, системный подход предполагает, что каждый элемент имеет системный характер и влияет на целостность, самосохранение и саморазвитие системы в целом. В процессе разработки эффективного организационно-экономического механизма управления предприятием сочетание данных подходов позволяет сформулировать важнейший принцип «многих уровней» [5; 9], по которому предприятие как микроэкономическая система представляется эволюционирующей одновременно на нескольких внешних и внутренних уровнях, противодействуя кризисным явлениям (сохраняя идентичность и адаптируясь к внешней среде). При такой трактовке предприятия его антикризисное управление представляется как одна из разновидностей организационно-экономического механизма, изучающая цепь взаимосвязанных кризисных процессов, «запускаемых» деятельностью разноуровневых хозяйствующих субъектов [10].

В большинстве существующих так называемых микроуровневых моделей кризиса он представляется как: а) нестабильный, динамичный (с ограничением во времени) процесс негативных изменений параметров хозяйственной деятельности субъекта; б) деструктивный процесс в устойчивом функционировании системы, вызванный действием как внутренних объективных и субъективных факторов, так и внешними воздействиями, когда кризисные явления инициируются противоречивыми тенденциями развития национальной, региональной экономики и мирохозяйственных процессов; в) кратковременное нарушение равновесия микроэкономической системы [10; 11; 12, с.235]. Практически во всех упомянутых микроэкономических моделях кризиса он состоит из следующих основных стадий: 1) зарождение кризисных явлений; 2) нарастание деструктивных воздействий; 3) влияние последствий кризиса на функционирование субъекта; 4) разрешение кризиса. [10; 11]. Ученые отмечают, что развитие не только организации, но и ее кризисных ситуаций происходит циклически, следовательно, вошедший в кризис хозяйствующий субъект может столкнуться с несколькими вариантами кризисных явлений одновременно. Стадии нескольких видов кризиса могут «накладываться» друг на друга, усложняя оценку уровня интенсивности (скорости, глубины, широты) и продолжительности кризисных явлений [13], следовательно, создавая дополнительные трудности в процессе разработки мероприятий выхода из кризиса.

Для разработки соответствующих эффективных антикризисных мероприятий (включая мероприятия выхода собственно из кризиса) огромное значение

имеет детализация стадий и фаз кризисных явлений. Так, на основе использования критерия - наличие потенциала выхода из кризиса – некоторые авторы считают правомерным выделение [10]: 1) предварительной (продромальной), или предупредительной стадии кризиса; 2) стадии раннего кризиса, который может быть острым преодолемым (наличный потенциал преодоления кризиса достаточен для устранения кризисных явлений) и острым непреодолимым (собственный потенциал преодоления кризиса недостаточен); 3) стадии хронического кризиса (результаты кризиса очевидны и разрушительны для хозяйствующего субъекта); 4) стадии разрешения кризиса (устранение последствий выхода из кризиса с использованием внешних источников, реорганизации предприятия, в том числе банкротства).

Примененный классификационный критерий может вполне сочетаться с критерием – обеспечение собственно хозяйствующим субъектом условий простого и расширенного воспроизводства. В этом смысле на стадии раннего кризиса выявляется кризис рентабельности и далее кризис ликвидности, которые могут перерасти на стадии острого кризиса в кризис развития (невозможность обеспечить расширенное воспроизводство) и далее, кризис производства (трудности с обеспечением простого воспроизводства), и, наконец, на стадии хронического кризиса – в кризис абсолютной неплатежеспособности.

Формирование концепции и программы антикризисного управления, как известно, основывается на выборе одной или нескольких антикризисных стратегий, к которым относят следующие: а) предупреждение кризисных ситуаций, подготовка к их возникновению; б) ожидание окончательного появления кризисных явлений для выбора инструментов их нейтрализации; в) замедление процессов деструкции организации; г) уменьшение негативных последствий кризиса, снижение и/или полное покрытие убытков; д) стабилизация хозяйственных процессов за счет использования ресурсов, полученных извне; е) активизация инновационной деятельности с высоким риском [14]. Выбор антикризисной концепции предваряется: 1) оценкой существующего потенциала (организационного, финансового, технического, информационного, кадрового) преодоления кризиса; 2) наличием возможностей создания собственной информационно-аналитической системы для идентификации, отслеживания и предотвращения кризисных ситуаций.

Отечественные и зарубежные ученые считают, что для обеспечения эффективной работы и успешного управления кризисным процессом руководство предприятий должно создать на основе выбранной антикризисной стратегии собственную наиболее приемлемую модель анти кризисного управления [4; 13; 15, с. 33; 16; 17]. Используя

характеристику видов антикризисного управления, представленную в работах Ряховской А.Н. и Кован С.Е., на рис.1 представим варианты выбора антикризисных моделей в соответствии с периодизацией кризисного процесса [18, с. 31]. Рис. показывает, что: 1) на предкризисной стадии при наличии достаточного потенциала преодоления кризиса эффективным может быть антиципативное управление (заблаговременная проработка вариантов реагирования на возможные негативные явления по так называемым «слабым сигналам»); 2) превентивное (предупредительное) управление, предполагающее выявление кризисных признаков для принятия адекватных блокирующих мероприятий, возможно на фазе зарождения кризиса, принимающего острую форму; 3) реактивное управление может и должно быть применено при наступлении острого кризиса, который еще не стал необратимым; 4) наконец, реабилитационное управление разрабатывается для стадии конструктивного и/или деструктивного разрешения кризиса.

В аспекте сказанного особое значение приобретает рассмотрение фаз продромальной, или предупредительной кризисной стадии (иными словами предкризисной стадии) как объекта антикризисного управления. Ученые отмечают [10], что в предкризисной стадии иногда выделяют фазы потенциального кризиса и латентного (скрытого) кризиса. Фаза потенциального кризиса означает, что сложились внутренние и внешние предпосылки к его возникновению, но достоверные симптомы кризиса отсутствуют, поэтому финансово-

экономическое состояние хозяйствующего субъекта организации оценивается как квазинормальное. Фаза латентного кризиса характеризуется имеющимися и/или с большой вероятностью развивающимися кризисными явлениями. Во многих работах подчеркивается [11; 19, с.171], что на фазе потенциального кризиса возможен реинжиниринг развития (совершенствование бизнес-процессов на основе модернизации прежде всего производства), что применимо при условии, когда у предприятия не ухудшилась динамика развития, возникли проблемы с конкурентоспособностью, маркетинговый анализ рынка идентифицирует снижение конкурентных преимуществ предприятия. На фазе скрытого кризиса технологии антикризисного управления связаны с разработкой и реализацией действенных процедур экономии текущих затрат и моделей управления дебиторской и кредиторской задолженностью с тем, чтобы выиграть время для корректировки и проведения возможных мероприятий кризисного реинжиниринга. При этом считается, что, одной из главных проблем в создании эффективной антиципативной и/или превентивной модели антикризисного управления является отсутствие общепринятого информационно-аналитического инструментария разработки прогнозов развития предприятия в условиях кризиса, тем не менее каждое предприятие должно создать собственную антикризисную информационную систему для идентификации и предотвращения кризисной ситуации [13; 20].

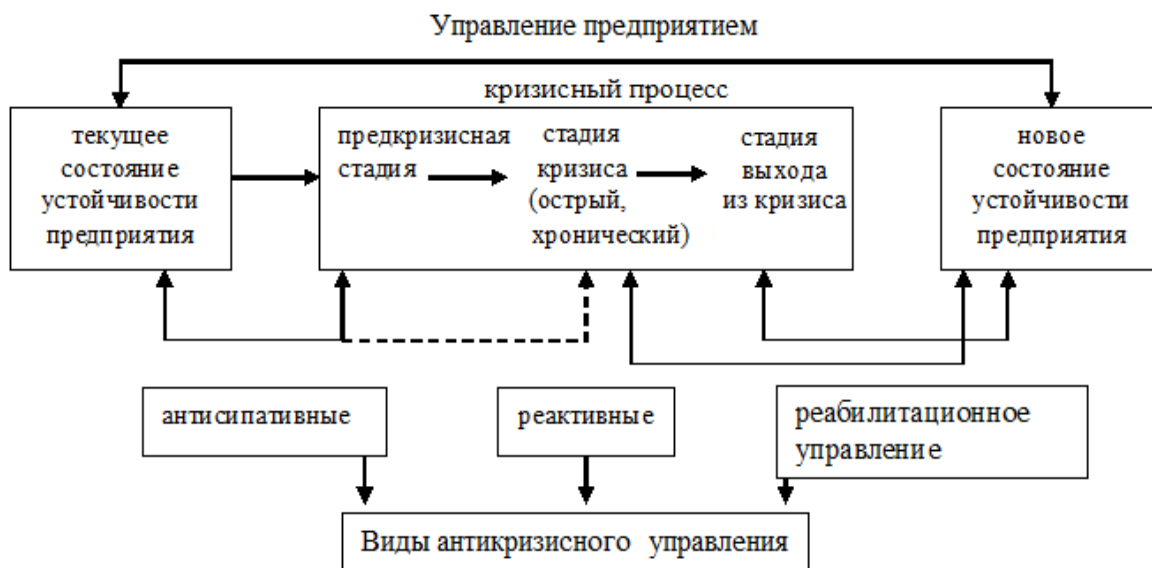

Рис. Антикризисное управление как составляющая системы управления предприятием

Считается, что антикризисная информационная система должна включать: 1) антикризисный мониторинг, предполагающий: а) экономическую диагностику хозяйственной деятельности предприятия (сбор и детальный анализ информации о его текущем финансово-экономическом состоянии); б) оценку характера и степени воздействия меняющихся внешних факторов и процессов на условия функционирования и развития предприятия; в) оценку вероятности наступления кризисных явлений, внутренней подверженности предприятия кризису; 2) антикризисное планирование, основывающееся на внутреннем анализе и контроле и предполагающее разработку комплекса антикризисных стратегий, тактических мероприятий и оперативных действий, в совокупности направленных на минимизацию внутренних и внешних рисков [13; 19].

Вопрос своевременного распознавания и предупреждения кризисов несомненно имеет особенное значение, так как непосредственно касается сохранения устойчивости предприятия. В тоже время, кризис представляет собой некую точку бифуркации, за которой следует либо ликвидация, либо сохранение и обновление организации с созданием условий для ее дальнейшего развития. Идея своеобразной «созидательной» роли кризиса в развитии предприятий как микроэкономических систем получила развитие в работах специалистов в сфере проектного менеджмента. Так, в работах С. Д. Бушуева С.Д., Харитоновой Д. А., Рогозиной В. Б. предлагается использовать понятие «трифуркации», под которым понимается критическое состояние субъекта, когда возникает неопределенность, по какому вектору (аттактору) пойдет его дальнейшее развитие: деградация (деструкция финансово-экономического состояния), качественное развитие (переход) на новый, более высокий уровень упорядоченности, воспроизводство прежнего уровня взаимосвязей [21, с. 24].

На наш взгляд, такой подход к определению места кризиса в циклическом развитии предприятия и, соответственно, антикризисного управления как важнейшей составляющей его организационно-экономического механизма управления носит характер системного целеполагания и позволяет «состыковать» концепцию кризисов и концепцию антикризисного управления выделив такой интегрирующий элемент как «конечная цель выхода из кризиса». В зависимости от того, какую конечную цель антикризисного управления определит руководство - ликвидация последствий кризиса или использование кризисных явлений в интересах предприятия, то с большой вероятностью программируется: а) либо дальнейшая эволюция предприятия, его структур, сфер и направлений хозяйственной деятельности, возможность активизировать инновационную деятельность и создать конкурентные преимущества на внутреннем и в перспективе на внешнем рынке; б)

либо восстановление старых внутри- и внешнехозяйственных взаимодействий, которые обеспечат кратковременное статическое равновесие микроэкономической системы, устойчивое состояние которой будет лишено потенциала эволюции, при этом вероятность снижения потенциала выхода из кризиса значительно возрастет.

В свете сказанного рассматриваемая в научной литературе идея об усилении «субъектности» менеджмента предприятия получает новое толкование: субъективизм решений на разных уровнях управления уступает место индивидуальной ответственности за конечный результат. Устойчивость организации воспринимается ее сотрудниками в практическом смысле как такое состояние, при котором ее хозяйственная деятельность обеспечивает нормальное выполнение всех обязательств перед работниками, прочими субъектами, государством в условиях достаточности доходов, ограниченности ресурсов и постоянных изменений внешней среды [13]. Конечное целеполагание позволяет также конструктивно решать «так называемые «болезни роста», т.е. проблемы, обусловленные незрелостью компании», предупреждать перерастание организационных трудностей в организационные «патологии» при господстве консервативных стереотипов и предрассудков управленческого мышления [22, с. 11].

Выводы. Изложенный материал позволяет сделать некоторые выводы, заключающиеся в следующем: 1) кризисный процесс в циклическом развитии экономических субъектов всех уровней организации (макро-, мезо-, микро) характеризуется не только своими деструктивными функциями (нарушением конкурентоспособности, устойчивости хозяйственных систем, снижении их рентабельности, платежеспособности, ликвидности и т. д.), но и выявляет свои конструктивные функции, сводящиеся к возможности выбирать траекторию дальнейшего посткризисного функционирования (деградация, восстановление прежней устойчивости, развитие); 2) моделирование антикризисного управления предприятием базируется на выборе: а) определенной стадии (фазы) кризисного процесса как объекта антикризисного воздействия; б) рациональной комбинации подходов к разработке концепции, стратегии, тактики и механизмов антикризисных мероприятий; 3) комплекса подходов (системный, процессно-функциональный, динамический и т.д.), в числе которых следует выделить целеполагающий подход, раскрывающий характер отношения руководства к появлению и нейтрализации кризисных процессов и позволяющий использовать конструктивную роль кризиса в создании инновационных условий для дальнейшего устойчивого эволюционного развития предприятий.

Л и т е р а т у р а

1. Підходи до управління: системний, процесний, ситуаційний [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://studme.com.ua/1397020512624/menedzhment/podhody_upravleniyu_sistemnyu_protsechnyy_situatsionnyy.htm.
2. Гвоздь М.Я., Мицько В.І. Проблеми та переваги використання процесного підходу до управління машинобудівними підприємствами. [Електронний ресурс]/ М.Я. Гвоздь, В.І. Мицько. - Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/29269/1/009_056_062.pdf.
3. Дідур К.М. Системний підхід до управління підприємством та персоналом підприємства [Електронний ресурс] / К. М. Дідур// Ефективна економіка. – 2012. – № 4. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1079>.
4. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г., Адамів М.Є. Антисипативне управління підприємствами/О.Є. Кузьмін, О.Г. Мельник, М.Є. Адамів// Економіка: реалії часу. – 2012. - №2(3). – С.71-77.
5. Сибилла З. Эволюционная теория организации/ З. Сибилла// - Международный журнал “Проблемы теории и практики управления”. - 1998. - № 1. - С. 81 – 86.
6. Бушуев С.Д., Неизвестный С.И. Генотипология управления проектами как универсальная модель знаний/ С. Д. Бушуев, С. И. Неизвестный// Управление развитием складных систем. – 2013. – № 14. - С. 15–17.
7. Бушуев С.Д., Бушуева Н.С. Механизмы формирования ценности в деятельности проектно-управляемых организаций/С.Д. Бушуев, Н.С. Бушуева// Восточно-Европейский журнал передовых технологий. - Вып.1/2 (43). – Харьков. - 2010. - С. 4-9.
8. Питерская В.М. Ценностный подход в управлении развитием проектно-ориентированной организации/В.М. Питерская// Вісник Одеського національного морського університету. – 2014. - № 3 (42). – с. 172-180.
9. Млодецкий В.Р., Божанова В.Ю. Эволюционные признаки развития организации / В.Р. Млодецкий, В.Ю. Божанова // Вісник Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. - 1999. - № 7. - С. 28 – 35.
10. Асаул А.Н., Князь И.П., Коротаева Ю.В. Теория и практика принятия решений по выходу организаций из кризиса[Електронний ресурс]/ А.Н. Асаул, И.П. Князь, Ю.В. Коротаева[монография]. Под ред. д-ра экон. наук, проф. А.Н. Асаула. – СПб: АНО «ИПЭВ», 2007. – 224с. – Режим доступу: http://www.aup.ru/books/m8/4_2.htm.
11. Стратегия и тактика антикризисного управления в условиях неопределенности и риска [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://crisis-manag.ru/index.php?request=full&id=180>.
12. Мерзликина Г., Рыльщикова С. Концептуальные основы превентивного антикризисного управления предприятием/ Г. Мерзликина, С. Рыльщикова // Вестник ВГУИТ / Proceedings of VSUET. - Т. 79. - 2017. - № 4. – С.227-236.
13. Евдокимова А.В. Превентивное антикризисное управление: цели, задачи, особенности. Стратегии бизнеса. Анализ, прогноз, управление/А.В. Евдокимова// Электронный научно-экономический журнал. – 2015. - № 2(10). - С. 10-14.
14. Главные характеристики концепции антикризисного управления [Електронний ресурс]. – Режим доступа: <http://dolgofa.com/antikrizisnoe-upravlenie/koncepcija.html>
15. Мельник О.Г., Адамів М.Є. Антисипативне управління підприємствами на засадах слабких сигналів/О.Г. Мельник, М.Є. Адамів//Актуальні проблеми економіки. – 2013. - №1(139). – С.32-41.
16. Храпкина В.В. Антикризисное финансовое управление предприятием по слабым сигналам / В.В. Храпкина // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. Серія: Економіка та управління підприємствами. – 2012. - № 3(19). - С.127-131.
17. Петров И.В. Превентивное антикризисное управление в обеспечении экономической безопасности хозяйствующих субъектов/И.В. Петров// Пространство экономики.- 2012. - № 1–3. - С. 129–132.
18. Ряховская А.Н., Кован С.Е. Антикризисное управление: развитие научного направления и практики/ А.Н. Ряховская, С.Е. Кован //Антикризисный менеджмент. – 2014. - №3. – С. 29-37.
19. Подгорная А.И. Инструменты антикризисного управления предприятием в условиях неопределенности /А.И. Подгорная//Актуальные проблемы экономики и права. - 2012. - № 4. – С.170-174.
20. Кузьмін О.Є., Адамів М.Є. Інформаційне забезпечення антисипативного управління підприємствами /О.Є. Кузьмін, М.Є. Адамів //Регіональна економіка. – 2012. - № 1. – С. 81-90.
21. Бушуев С.Д., Харитонов Д.А., Рогозина В.Б. Модель трифуркаций программ развития организаций [Електронний ресурс]/ С.Д. Бушуев, Д.А. Харитонов, В.Б. Рогозина // Управление развитием складных систем. - 2012. - Вып. 12. - С. 23-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2012_12_6.
22. Бушуев С.Д., Харитонов Д.А. Ценностный подход в управлении развитием сложных систем [Електронний ресурс]/ С.Д. Бушуев, Д.А. Харитонов // Управление развитием складных систем. - 2010. - Вып. 1. - С. 10-15. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2010_1_4.

References

1. Approaches to management: systemic, process, situational [Electronic resource]. - Access mode: https://studme.com.ua/1397020512624/menedzhment/podhody_upravleniyu_sistemnyu_protsechnyy_situatsionnyy.htm.
2. Hvozdz M.Ya., Mytsko V.I. Problems and advantages of using the process approach to management of machine-building enterprises. [Electronic resource] / M.Ya. Hvozdz, V.I. Mytsko - Access mode: http://ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/29269/1/009_056_062.pdf.
3. Didur K.M. System approach to management by the enterprise and personnel of the enterprise [Electronic resource] / K. M. Didur // Effective economy. - 2012. - No. 4. - Mode of access: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1079>
4. Kuzmin O.Ye., Melnyk O.H., Adamiv M.Ye. Antisipative management of enterprises / O.Ye. Kuzmin, O.H. Melnik, M.Ye. Adamiv // Economy: Realities of Time. - 2012.-2 (3). - P.71-77.

5. Sybylla Z. Evolutionary theory of organization / Z. Sibilla // - International journal "Problems of the theory and practice of management". - 1998. - No. 1. - P. 81 - 86.
 6. Bushuev S.D., Neyzvestnyi S.Y. The genome of project management methodologies as a universal model of knowledge / S.D. Bushuev, S.Y. Neyzvestnyi // Management of the development of complex systems. - 2013. - № 14. - P. 15-17.
 7. Bushuev S.D., Bushueva N.S. Mechanisms for the formation of value in the activities of project-managed organizations / S.D. Bushuev, N.S. Bushueva // East European Journal of Advanced Technology. - Issue 1/2 (43). - Kharkiv. - 2010. - pp. 4-9.
 8. Pyterskaia V.M. Valuable campaign in the management of the development of a project-oriented organization / V.M. Peterskaia // Bulletin of the Odessa National Maritime University. - 2014 - No. 3 (42). - with. 172-180.
 9. Mlodetskyi V.R. Bozhanova V.Yu. Evolutionary signs of organization development / V.R. Mlodezdskiy, V.Yu. Bozhanova // Bulletin of the Pridneprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture. - 1999. - No. 7. - P. 28 - 35.
 10. Asaul A.N., Kniaz Y.P., Korotaeva Yu.V. Theory and practice of decision-making on the output of organizations from the crisis [Electronic resource] / A.N. Asaul, Y.P. Kniaz, Yu.V. Korotaeva [monograph]. Ed. Dr. Econ. Sciences, prof. AN Asaula - SPb: ANE "IPEV", 2007 - 224s. - Access mode: http://www.aup.ru/books/m8/4_2.htm.
 11. Strategy and tactics of anti-crisis management in conditions of uncertainty and risk [Electronic resource]. - Access mode: <http://crisis-manag.ru/index.php?request=full&id=180>.
 12. Merzlykyna H., Rylshchykova S. Conceptual bases of preventive anti-crisis management of the enterprise / H. Merzlykyna, S. Rylshchykova // Vestnik VGUIT / Proceedings of VSUET. - T. 79. - 2017. - No. 4. - P.227-236.
 13. Evdokymova A.V. Preventive anti-crisis management: goals, tasks, features. Business strategies. Analysis, forecast, management / A.V. Evdokymova // Electronic Science and Economics Magazine. - 2015. - No. 2 (10). - P. 10-14.
 14. The main characteristics of the concept of anti-crisis management [Electronic resource]. - Access mode: <http://dolgofa.com/antikrizisnoe-upravlenie/konceptsiya.html>
 15. Melnyk O.H., Adamiv M.Ye. Antisypatnym management of enterprises on the basis of weak signals / O.H. Melnyk, M.Ye Adam // Current problems of the economy. - 2013. - No. 1 (139). - P. 32-41.
 16. Khrapkyna V.V. Anti-crisis financial management of the enterprise by weak signals / VV Khrapkyna // Bulletin of the Berdyansk University of Management and Business. Series: Economics and Enterprise Management. - 2012. - No. 3 (19). - p.127-131.
 17. Petrov Y.V. Preventive anti-crisis management in ensuring economic safety of economic entities / Y.V. Petrov // Space of economy. 2012. - No. 1-3. - P. 129-132.
 18. Riakhovskaia A.N., Kovan S.E. Anti-crisis management: development of scientific direction and practice / A.N. Riakhovskaia S.E. Kovan // Anti-crisis management. - 2014 - # 3. - P. 29-37.
 19. Podhornaia A.Y. Instruments of crisis management of the enterprise in the conditions of uncertainty / A.Y. Podhornaia // Actual problems of economy and law. - 2012. - No. 4. - p.170-174.
 20. Kuzmin O.Ye., Adamiv M.Ye. Information provision of antispytic management of enterprises /O.Ye. Kuzmin, M.Ye. Adamiv // Regional Economics. - 2012. - No. 1. - P. 81-90.
 21. Bushuev S.D., Kharytonov D.A., Rohozyna V.B. Model of trifunctional programs of development organizations [Electronic resource] / SD Bushuev, D.A. Kharytonov, V.B. Rogozyna // Management of the development of complex systems. - 2012. - Exp. 12. - P. 23-25. - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2012_12_6.
 22. Bushuev S.D., Kharytonov D.A. Valuable Approach in the Management of the Development of Complex Systems [Electronic Resource] / S.D/ Bushuev, D.A. Kharytonov // Management of the development of complex systems. - 2010 - Voip. 1 - pp. 10-15. - Access mode: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Urss_2010_1_4.
- Божанова В.Ю., Овечкина Е.А., Вахлакова В.В.**
Теоретико-методологічні основи антикризового управління підприємствами в аспекті сталого еволюційного розвитку
- У статті розглянуто питання розробки моделі антикризового управління підприємством на основі вибору певної стадії кризи як об'єкта антикризового впливу. Обґрунтовано необхідність використання цілеполагаючого підходу, що дозволяє активувати конструктивну роль кризи в створенні інноваційних умов для подальшого сталого еволюційного розвитку підприємств.*
- Ключові слова:** криза, антикризове управління, системно-еволюційний та цілеполагаючий підходи, стійкий еволюційний розвиток.
- Bozhanova V.Y., Ovechkina E. A., Vakhlakova V.V.**
Theoretical and methodological principles of anti-crisis management of enterprises in the aspect of their sustainable evolutionary development.
- The article considers the issue of developing a model of anti-crisis management of an enterprise based on the choice of a certain stage of the crisis as an object of anti-crisis impact. The necessity of using the goal-oriented approach that allows to activate the constructive role of the crisis in creating innovative conditions for the further sustainable evolutionary development of enterprises is substantiated.*
- Keywords:** crisis, crisis management, system-evolutionary and goal-oriented approaches, sustainable evolutionary development.
- Божанова В.Ю.** - доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту, управління проектами і логістики ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва і архітектури», e-mail: vyu7575@gmail.com
Овечкина Е.А. - кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, e-mail: ele89101431@gmail.com
Вахлакова В.В. - кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, e-mail: vaxlakovavvv@gmail.com
- Рецензент:* д.е.н., проф. **Чернявська Є. І.**
- Стаття подана 23.08.2018

УДК 332.142.4

ПРОЦЕСИ БІЗНЕС ІНКУБУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТАРІЙ РОЗВИТКУ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

Бойченко Е. Б.

PROCESSES OF INSURANCE BUSINESS AS TOOLS FOR THE DEVELOPMENT OF JOINT TERRITORIAL GROUPS

Boichenko E. B.

У статті обґрунтовано, що досягнення позитивних змін та забезпечення сталого розвитку об'єднаних територіальних громад повинно відбуватися з урахуванням сучасних, прогресивних поглядів на економічний розвиток – як симбіозу усього нового, поєднання віртуального та реального світу. Доведено, що майже у багатьох громадах існують труднощі в освоєнні новітніх технологій. Обґрунтовано, що об'єднаним територіальним громадам України доцільно враховувати позитивний досвід Польщі в організації процесів бізнес інкубування, який може стати підґрунтям їх успішного розвитку.

Ключові слова: процеси бізнес інкубування, об'єднані територіальні громади, інноваційна діяльність, організація роботи бізнес інкубаторів

Вступ. Для досягнення позитивних змін та забезпечення сталого розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ) недостатньо створити стратегію та узгодити цілі на засадах традиційних уявлень про ефективний розвиток території. Цей процес повинен відбуватися з урахуванням сучасних, прогресивних поглядів на економічний розвиток – як симбіозу усього нового, поєднання віртуального та реального світу.

Постановка проблеми. Беззаперечним є той факт, що новітні технології проникли майже в усі сфери життєдіяльності людини. Їх використання дозволяє, по-перше, поліпшити рівень та якість життя населення та, по-друге, збільшити прибутки в економічній сфері. Таким чином, запорукою успішного розвитку має бути створення умов для інноваційних процесів в усіх сферах життєдіяльності ОТГ.

З погляду на вищезазначене процеси бізнес інкубування є одними з найбільш дієвих засобів підтримки підприємницької діяльності. Взагалі, процеси бізнес інкубування спрямовані на створення принципово нової, інноваційної системи господарювання, наслідками функціонування якої є

і диверсифікація економіки території, і нагромадження та ефективне використання людського капіталу, і збереження ресурсного потенціалу, і модернізація інфраструктури, а також і засіб вирішення соціальних проблем.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблемами розвитку об'єднаних територіальних громад займаються науковці інституту економіко-правових досліджень НАН України Заблудська І.В., Васильчук Н.О., Гречана С.І., Попова І.А., Перепелюкова О.В., Рогозян Ю.С., а також науковці інших установ.

Питанням організації діяльності бізнес інкубаторів присвячено чимало досліджень провідних вітчизняних та закордонних вчених, а саме Багашова Н.В., Горбунова В.Л., Каганова В.Ш., Мартынюк В.Н. та інших. Однак, сучасний стан науково-технічного прогресу потребує постійного удосконалення механізмів формування процесів бізнес інкубування та підвищення їх ефективності.

Метою статті є обґрунтування впливу процесів бізнес інкубування на розвиток об'єднаних територіальних громад.

Результати досліджень. Перш ніж розпочати розглядати процеси бізнес інкубування та їх вплив на соціально-економічний розвиток об'єднаних територіальних громад доцільно навести наступну довідку. Перехід від централізованого до децентралізованого управління в Україні розпочався у 2014 році. Процедура децентралізації передбачає насамперед реформування адміністративно-територіального устрою (АТУ), тобто поділ території держави на певні його частини з метою організації управління на місцях, яке в свою чергу здійснюється створеними в новоутворених адміністративно-територіальних одиницях усіх рівнів – селах і селищах, районах, містах, областях органами державної влади.

Обґрунтовано, що під адміністративно-територіальним устроєм розуміється система внутрішньої територіальної будови держави, головною метою якої є формування, впорядкування та забезпечення територіальної основи здійснення місцевої публічної влади, відповідно до якої відбувається організація функціонування місцевих органів державної влади й органів місцевого самоврядування та забезпечується розвиток регіонів, що сприяє збалансованому розвитку держави в цілому.

Про зміни адміністративно-територіального устрою країни свідчать і статистичні дані, так, за офіційною інформацією розміщеною на сайті «Децентралізації в Україні» станом на серпень 2017 року в Україні створено 616 ОТГ. Згідно прогнозних розрахунків на початок 2018 року в результаті адміністративно-територіальної реформи очікується, утворення близько 1500 спроможних громад. До складу новоутворених ОТГ увійде близько 15% від загальної кількості органів місцевого самоврядування місцевого рівня та буде проживати близько 3,1 млн. осіб. Територія нині утворених ОТГ в областях України – становить близько 600 тис. га, що складає близько 9,5 % від загальної площі країни 60 млн. 362 тис. 800 га [1].

Безперечним є той факт, що розвиток ОТГ відбувається за умов існування відповідного середовища, як зовнішнього, так і внутрішнього, яке складається із багатьох складових. Так зовнішнє середовище формується за наявності природно-географічного, політичного, правового, економічного, соціального, інформаційного, освітнього, культурного, релігійного, етнічного та іншого простору. Інноваційна діяльність ОТГ повинна стати для її мешканців механізмом забезпечення життєдіяльності громади, зробити її конкурентоздатною, сприяти створенню нових робочих місць та розвитку соціальної інфраструктури території, й, взагалі, знизити соціальну напругу. Саме процеси бізнес інкубування і спроможні сприяти організації інноваційної діяльності громади.

Проведені польові дослідження показують, що майже у усіх громадах існують труднощі в освоєнні новітніх технологій. Це пов'язано з відсутністю матеріально-технічної та лабораторно-дослідницької бази для їх опанування, а також з відсутністю наукових та інженерних кадрів для її обслуговування. Здебільшого, науково-технічні інноваційні проекти це розробки провідних наукових установ світу та українських науковців, розуміння яких передбачає відповідний рівень освіти. У свою чергу, це потребує від інноваційно орієнтованих підприємств ОТГ формування такого кадрового складу, який би був спроможним обслуговувати високотехнологічне обладнання. Особливо ці проблеми стосуються сільських об'єднаних територіальних громад, мешканці яких обмежені у доступі до високоякісної освіти.

Вважається, що датою зародження ідеї бізнес-інкубатора є кінець 50-х років минулого століття у Великій Британії. Розвиток цієї ідеї втілювався у створенні більше 1000 бізнес інкубаторів по усьому світу. У розвинених країнах модель бізнес-інкубування працює вже тривалий час і зарекомендувала себе як потужний рушій активізації інноваційної діяльності у промисловості. Лише протягом 90-х років XX ст. завдяки діяльності бізнес-інкубаторів сектором малого бізнесу було створено близько 80% нових робочих місць у Європі та США. Потреба в бізнес-інкубуванні зумовлена також соціально-економічною природою малого підприємництва: протягом трьох років роботи виживає лише 14–30% новостворених малих підприємств, тоді як у бізнесінкубаторі ця чисельність значно зростає і становить 85–86% [2, с. 61].

Так робоча група з розвитку промисловості та підприємництва Європейської економічної комісії ООН, рекомендує урядам країн для стимулювання і формування умов, що сприяють інноваційної діяльності, саме бізнес інкубування. Ці процеси, на їхню думку, є одним з найбільш дієвих і ефективних способів підтримки підприємництва. Процес бізнес інкубування робоча група розглядає як створення умов, що сприяють розвитку інноваційного підприємництва для підприємств, що створюються.

Під бізнес інкубатором розуміється організація, головною метою якої є підтримка підприємницької діяльності на початкових етапах її життєвого циклу. Від зародження інноваційної ідеї до її впровадження у виробництво. Отже, вплив процесів бізнес інкубування на розвиток підприємницької діяльності об'єднаних територіальних громад полягає у її супроводі, тобто забезпеченні умов її реалізації. А саме, від складання бізнес плану до отримання готової продукції або надання послуг.

У сучасних умовах розвитку підприємницької діяльності прийнято говорити не про конкретні «бізнес інкубатори» як такі, а про «процеси бізнес інкубування» як безперервні процеси регіонального розвитку, тобто процеси, що сприяють ефективному розвитку малого і середнього підприємництва.

Основні функції бізнес інкубування полягають у наступному: в наданні сприяння інноваційним малим підприємствам у становленні та розвитку бізнесу шляхом надання на пільгових умовах строком до декількох років офісних, складських приміщень, наукових лабораторій, оргтехніки; у наданні консультативно-експертних послуг в сферах бухгалтерського обліку та звітності на підприємстві, діловодства, організації адміністративної роботи, підбору кадрів; в організації та проведенні навчальних курсів і семінарів для працівників підприємств з бухгалтерського обліку, маркетингу, бізнес-планування, фінансового менеджменту, управління підприємством; у наданні допомоги підприємствам в отриманні фінансування через систему грантів,

фінансової підтримки через структуру кредитних кооперативів, залучення іноземних інвестицій; у наданні широкого доступу малих підприємств до інформаційного забезпечення; у сприянні в підготовці бізнес-планів, проведенні маркетингових досліджень, просуванні та розвитку продукції [3, с. 148-149].

До функціональних завдань бізнес-інкубатора у сфері надання послуг суб'єктам підприємницької діяльності слід віднести наступні:

- консалтингові послуги;
- надання офісних приміщень;
- допомога у проектуванні бізнес-планів;
- допомога в пошуку джерел фінансування;
- підтримка проекту на початкових стадіях;
- аналіз ринкового середовища та конкурентів;
- прокат наукового і технологічного устаткування на певний період;
- технічно-адміністративне обслуговування (пошта, Інтернет, телефон, факс, ксерокс, офіс-секретар тощо);
- інформаційне та рекламне забезпечення;
- здійснення юридичних та бухгалтерських послуг;
- послуги у сфері оцінки бізнесу, ризику ведення бізнесу та ін.;
- науково-технічні (впровадження нових технологій, ноу-хау, нових продуктів) [3, с. 151].

Таким чином, враховуючи той спектр послуг, які надають бізнес інкубатори, та обмежені можливості ОТГ (перш за все, це стосується фінансових та кадрових ресурсів, а також інформаційного та технологічного забезпечення) у втіленні інноваційних проектів, доречною буде їх співпраця.

Доцільно описати найбільш поширені схеми організації роботи бізнес інкубаторів, які можна застосовувати і для розвитку інноваційної діяльності в ОТГ. По-перше, це коли взаємини бізнес-інкубатора і суб'єкта підприємницької діяльності будуються на договірній основі та, по-друге, коли бізнес-інкубатор надає послуги за принципом холдингової компанії.

Досліджуючи процеси становлення та розвитку ОТГ в Україні, громадам можна запропонувати використовувати досвід гміни (таку назву мають об'єднані територіальні громади у Польщі) у співпраці з бізнес інкубаторами. Гміна – це початкова і найважливіша одиниця адміністративної влади Польщі [4]. У відповідності до Стратегічної мети регіональної політики Польщі гміни мають бути настільки міцними, щоб реалізувати свої завдання. Так невеликі за обсягом гміни мають великі бюджети завдяки наявності корисних копалин, інноваційних підприємств тощо.

Фінансова підтримка регіонального розвитку гмін здійснюється на підставі національної стратегії регіонального розвитку Польщі та ініціатив самоврядування воєводств, відповідно до принципів

врівноваженого розвитку. Вона спрямована на реалізацію наступних завдань:

- розвиток підприємництва, особливо малого та середнього бізнесу, господарських інновацій, трансферу технологій;

- реструктуризацію обраних галузей громадських послуг локальної та регіональної економіки, що базується на принципах врівноваженого розвитку;

- створення нових робочих місць;
- інвестиції в сферу технічної і транспортної інфраструктури, які покращують умови здійснення економічних інвестицій;

- заходи в галузі освіти, зокрема інвестиції в освіту і навчання дорослих;

- заходи в сфері локальної та регіональної культури, як складових національної культури, а також збереження і розвиток культурної спадщини;
- інвестиції в поліпшення навколишнього середовища;

- розвиток інститутів, зайнятих підтримкою активності і діяльності самоврядних спільнот;

- проведення досліджень, необхідних для здійснення політики регіонального розвитку тощо [5].

Так для бажаючих вести бізнес в Польщі пропонується варіант ведення підприємницької діяльності за допомогою процесів бізнес інкубування. Підприємцям, на початку їх діяльності, доводиться вирішувати величезну кількість завдань, починаючи з пошуку замовлень, товарів, послуг, методів роботи з клієнтами, питань працевлаштування, податків і їх оптимізації, контролю бухгалтерського та кадрового обліку, юридичної безпеки і рутинних формальностей. З метою спрощення вирішення вище перелічених завдань, пропонуються застосовувати процеси бізнес інкубування, для того щоб «підприємець міг міцно встояти на ногах і працювати над розвитком бізнесу, а не потонути в формальностях і невідомості» [6].

У Польщі процеси бізнес інкубування полягають у наступному:

- супровід в створенні, адаптації та розвитку бізнесу в польських реаліях;

- короткі терміни реєстрації підприємства до мінімуму (1-2 дні) та велика оптимізація ризиків, пов'язаних з контролем Державних установ і правової та податкової відповідальності;

- надання юридичній особі інкубатора LP в користування новому підприємству (LPU), інтегруючи його в структуру інкубатора, з метою тестування і розвитку наявної бізнес ідеї в реаліях польського ринку;

- юридичне, бухгалтерське / податкове / кадровий супровід / оптимізація витрат і відповідальності;

- доступ до системи управління (банківський суб-рахунок / рахунки, CRM і облікової панелі, інше);

допомога в оформленні всіх необхідних документів для трудової діяльності / легалізації праці та проживання в Польщі, підбір відповідної схеми рухів для кожного бізнес – мігранта на підставі діяльності в інкубаторі LP;

обмін контактами, обмін інформацією, консультації, юридична адреса і можливість користування офісом [6].

Таким чином, процеси бізнес інкубації створюють платформу для ведення бізнесу у Польщі як резидентами так і нерезидентами, що дає змогу успішно розвивати економіку країни.

Яскравим прикладом може служити розповсюдження технологій вітроенергетики у Польщі. Варто звернути увагу на те, що в останні роки вітряна енергетика є надзвичайно швидко зростаючою галуззю, в якій беруть участь значні ресурси приватних інвесторів.

Так за рахунок процесів бізнес інкубування у 2015 році Польща встановила більше вітрових турбін, ніж будь-яка інша європейська країна, за винятком Німеччини. За даними агентства по регулюванню енергетичного сектора, наприкінці 2015 року загальна встановлена потужність становила 4592 МВт, що свідчить про її збільшення на 40%. Таким чином, потужність вітропарку Польщі майже досягла рівня показників Данії [7].

Отже, відзначимо, що об'єднаним територіальним громадам України доцільно враховувати позитивний досвід Польщі, який може стати підґрунтям їх успішного розвитку. Наприклад, для Куцурубської сільської об'єднаної територіальної громади України позитивним був би досвід освоєння технологій вітроенергетики. Куцурубська сільська об'єднана територіальна громада розташована у краю унікального м'якого клімату з лікувальним степом, річковим і морським повітрям, один з найбільш сонячних регіонів в Україні, місце де з'єднується Південний Буг, Дніпро і Чорне море, де чудові чорноземи дарують людям дари землеробства, земля з великим досвідом виноградарства, виноробства, садівництва, вирощування хліба, акваторія, куди приходять кораблі з усього світу, територія з багатоміліардною історією, місце де знаходяться пам'ятники історії світового рівня, спільнота людей, яка прославлена працею та гостинністю її мешканців. Враховуючи природно-географічні особливості громади вважаємо, що пріоритетом її розвитку могли би стати інноваційні технології у галузі вітроенергетики. Впровадження цих технологій та організація інноваційної підприємницької діяльності можливо на основі процесів бізнес інкубування.

Ефективність процесів бізнес інкубування пов'язана як з організаційними, так і економічними чинниками. Їх розвиток не завжди потребує бюджетних вливань і може здійснюватися за рахунок спонсорства або самофінансування. Їх здатність стати самоокупними лише 10-60%. Українські бізнес-інкубатори здебільшого існують

за рахунок фінансування міжнародних донорських організацій, приміщення їм надають служби працевлаштування населення при держадміністраціях міст і районів. Джерелами їхнього фінансування найчастіше є кошти міжнародних фондів та грантових програм і лише невеликою мірою – кошти місцевих адміністрацій та спонсорів [3, с. 151].

Висновок. Процес досягнення позитивних змін та забезпечення сталого розвитку об'єднаних територіальних громад повинен відбуватися з урахуванням сучасних, прогресивних поглядів на економічний розвиток – як симбіозу усього нового, поєднання віртуального та реального світу.

Обґрунтовано, що майже у багатьох громадах існують труднощі в освоєнні новітніх технологій. Це пов'язано з відсутністю матеріально-технічної та лабораторно-дослідницької бази для їх опанування, а також відсутністю наукових та інженерних кадрів для її обслуговування.

Досліджуючи процеси становлення та розвитку ОТГ в Україні, громадам можна запропонувати використовувати досвід польських гмін у співпраці з бізнес інкубаторами.

Л і т е р а т у р а

1. Моніторинг процесу децентралізації станом на грудень 2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.slideshare.net/oleksandrvinnyk/2017-80912337>
2. Багашова Н. В. Бізнес-інкубатори: світовий й вітчизняний досвід створення і функціонування / Н. В. Багашова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 11. Ч. 1. – С. 60-63.
3. Степаненко В. В. Бізнес-інкубування та інноваційні центри – перспективні форми підтримки та розвитку малого підприємства в Україні / В. В. Степаненко // Сталый розвиток економіки. Міжнародний науково-виробничий журнал, 2015. – №1. [26]. – С. 148 – 153.
4. Територіальна Громада – первинний суб'єкт місцевого самоврядування в Україні. Адміністративний поділ Польщі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tergromada.blogspot.com/2014/05/blog-post_13.html
5. Polish Sejm (2000), "Act on supporting regional development" [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sejm.gov.pl>.
6. Polskie Centrum Kultury, [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.polska-ua.org/?page_id=13&forum=8&topic=144&page=1&post.
7. Европейские перспективы. Польский энергетический поворот. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://book.energytransition.org /ru/node/66>

R e f e r e n c e s

1. Monitoring procesu decentralizacji' stanom na gruden' 2017 [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://www.slideshare.net/oleksandrvinnyk/2017-80912337>
2. Bagashova N. V. Biznes-inkubatory: svitovyy j vitchyznjanyj dosvid stvorennja i funkcionuvannja / N. V.

- Bagashova // Naukovyj visnyk Hersons'kogo derzhavnogo universytetu. – 2015. – Вип. 11. Ч. 1. – S. 60-63.
3. Stepanenko V. V. Biznes-inkubuvannya ta innovacijni centra – perspektyvni formy pidtrymky ta rozvytku malogo pidpryjemstva v Ukraini / V. V. Stepanenko // Stalyj rozvytok ekonomiky. Mizhnarodnyj naukovy-vyrobnychyj zhurnal, 2015. – №1. [26]. – S. 148 – 153.я
 4. Terytorial'na gromada – pervynnyj sub`jekt misceвого samovrjaduvannya v Ukraini. Administratyvnyj podil Pol'shhi. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://tergromada.blogspot.com/2014/05/blog-post_13.html
 5. Polish Sejm (2000), "Act on supporting regional development" [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.sejm.gov.pl>.
 6. Polskie Centrum Kultury, [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.polska-ua.org/?page_id=13&forum=8&topic=144&page=1&post.
 7. Evropejskye perspektyvy. Pol'skij energetycheskyj povorot. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <https://book.energytransition.org/ru/node/66>

Бойченко Э.Б. Процеси бізнес інкубування як інструментарій розвитку об'єднаних територіальних громад

В статье обосновано, что достижения положительных изменений и обеспечения устойчивого развития объединенных территориальных общин должно происходить с учетом современных, прогрессивных взглядов на экономическое развитие – как симбиоза всего нового, сочетание виртуального и реального мира. Доказано, что почти во многих общинах существуют трудности в освоении новейших технологий.

Обосновано, что объединенным территориальным общинам Украины целесообразно учитывать положительный опыт Польши в организации процессов

бизнес инкубирования, который может стать основой их успешного развития.

Ключевые слова: процессы бизнес инкубирования, объединенные территориальные общины, инновационная деятельность, организация работы бизнес инкубаторов.

Boichenko E. B. Business incubation of processes as tools for the development of united territorial communities

The article substantiates that achieving positive changes and ensuring the sustainable development of the united territorial communities should take place taking into account modern, progressive views on economic development - as a symbiosis of all new, a combination of the virtual and real world. It has been proved that in many communities there are difficulties in mastering the latest technology.

In modern conditions of entrepreneurial activity it is customary to speak not about specific "business incubators" as such, but about "business incubation" processes as continuous processes of regional development, that is, processes that promote the effective development of small and medium enterprises.

It is substantiated that it is expedient for the united territorial communities of Ukraine to take into account the positive experience of Poland in organizing the processes of business incubation, which can become the basis for their successful development.

Key words: business incubation processes, united territorial communities, innovative activity, organization of work of business incubators.

Бойченко Еліна Борисівна – старший науковий співробітник ІЕПД НАН України, м. Київ, д.е.н., доцент кафедри економіки підприємств, e-mail: boychenko-elina@ukr.net

Рецензент: д.е.н., проф. **Заблодська І.В.**

Стаття подана 23.08.2018

УДК 321:303.01

ЕКОНОМІЧНІ ТА СОЦІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ПРИЄДНАННЯ СІЛЬСЬКИХ І СЕЛИЩНИХ РАД ПІД ЧАС РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ В РЕГІОНАХ УКРАЇНИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Денищенко Л.В.

ECONOMICAL AND SOCIAL PROBLEMS OF ACCESSION OF VILLAGE COUNCILS DURING REFORM OF DECENTRALIZATION IN UKRAINIAN REGIONS AND THEIR WAYS OF DEVELOPMENT

Denyshchenko L.

2014 рік став для України доленосним у багатьох напрямках і аспектах. Один з них – початок адміністративної реформи, яка призначена сприяти збільшенню ролі місцевого самоврядування та громади в управлінні власними ресурсами та економічному розвитку своєї території. Але українським регіонам дістався у спадок від «радянського» минулого незручний та застарілий поділ територій на райони та землі міст та сіл. Завдяки початку адміністративної реформи почало діяти законодавство, що визначає правила та методiku її проведення. В статті розглянуті проблемні питання, які виникають під час процесу приєднання сільських та селищних рад до об'єднаних територіальних громад в Україні під час реформи децентралізації, їх економічне та соціальне підґрунтя. Визначені причини їх виникнення, а також можливі шляхи подолання.

Ключові слова: реформа децентралізації, приєднання, спроможна громада, економічна та соціальна ефективність, потенціал.

Вступ. Реформа децентралізації в Україні, старт якої відбувся навесні 2014 роки, вже має свої перші результати. Процес об'єднання громад передує початку фінансової децентралізації та іншим діям, пов'язаним з реформою. Об'єднання територій громад повинно відбуватись добровільно та відповідати усім нормам діючого законодавства. Це надважливий момент впровадження реформи, адже будь-яка помилка у процедурах або термінах їх проведення перекреслює законність подальших етапів та їх результатів.

Постановка проблеми. Процес об'єднання територіальних громад та приєднання додаткових територій до вже створених ОТГ виніс на поверхню вищевказані невідповідності, що створили багато проблем (серед інших) на шляху до бажаного результату створення об'єднаних громад.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблеми, що виникають під час впровадження реформи децентралізації, з'явилися відразу ж з її стартом. Особливу увагу їм від початку приділяє Уряд України на чолі з прем'єр-міністром Гройсманом В.Б. В різних аспектах питаннями децентралізації займаються В. Авер'янов, О. Бориславська, І. Грицяк, О. Скрипнюк, В. Бакуменко, А. Ткачук, В. Борденюк, Б. Данилишин. Однак, проблематика під час процесу приєднання з'явилась та набула значних розмірів тільки після прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо добровільного приєднання територіальних громад», а саме навесні 2018 р., в якому зазначалось, що міста обласного значення, що раніше не створили об'єднану територіальну громаду (далі ОТГ), автоматично визнаються спроможними ОТГ та мають можливість приєднувати суміжні сільські та селищні громади. Незважаючи на спрощену процедуру приєднання (на відміну від процедури об'єднання), під час вищевказаного процесу приєднання виникає ряд певних складнощів та непорозумінь, про що вказано в статті.

Мета статті. Звісно, кожна з областей України, а тим більше – кожний район в області має свої особливості, але існують і загальні проблемні питання, що виникли. Дана публікація має на меті висвітлити загальні проблеми, що виникають під час приєднання територій до об'єднаної громади, та особливі, що проявилися під час спроб приєднання навколишніх сіл до Северодонецької територіальної громади.

Результати досліджень. Територіальний поділ на області та райони в Україні відбувався в часи СРСР. На той час активно впроваджувалось районування території держави згідно інтересів

народного господарства. Існувало декілька теорій економічного районування, серед яких найбільш яскравою на застосовувану, на думку автора статті, була теорія інтегрального економічного району авторства Є.Б.Алаєва, який охарактеризував економічний район як цілісну частину території народного господарства держави, яка має спеціалізацію, певну комплексність і керованість [4, ст. 129-138]

Після розпаду Радянського Союзу та зникнення державного народного господарства наявне районування збереглося і наразі воно не має об'єктивних причин для збереження. Навпаки – має багато незручностей та невідповідностей в умовах зміни державної економічної політики, приватизації бізнесу, зміни демографічної ситуації в країні.

Сучасний процес добровільного об'єднання територіальних громад врегульовано Законом України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Він визначає, що суб'єктами добровільного об'єднання територіальних громад є суміжні територіальні громади сіл, селищ, міст [1]. 19 березня 2017 р. набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо добровільного приєднання територіальних громад» яким було впроваджено механізм добровільного приєднання сільських та селищних територіальних громад до громад, що вже були створені раніше [2].

На відміну від процесу об'єднання, особливостями приєднання є наступні:

- до вже створеної ОТГ можуть приєднатися тільки сільські та селищні територіальні громади;
- приєднатися можна тільки до ОТГ, яка визнана спроможною згідно законодавства;
- процедура приєднання є спрощеною у порівнянні з процедурою об'єднання;
- відсутність необхідності переобрання голови діючої ОТГ, вибори мають відбутись тільки у громаді, що приєднується;
- приєднатися можна тільки до ОТГ, з якою є суміжні території згідно перспективного плану формування територій громад певної області, який затверджується Кабінетом Міністрів України.

Таким чином, в раді об'єднаної громади представляються інтереси усіх її мешканців, а в депутатському корпусі не відбувається значних змін, у тому рахунку політичних.

Найвагомішими причинами бажання громад щодо приєднання є розширення повноважень та можливості отримання у користування більшого обсягу ресурсів, підтримка держави у багатьох намірах та проєктах. Під час приєднання не потрібно проводити вибори голови ОТГ та депутатів, а інтереси приєднаних громад повноцінно будуть представлені в органах місцевої ради.

Згідно нового законодавства, міста обласного значення, що раніше не об'єдналися, автоматично стають спроможними ОТГ і мають можливість приєднувати села та селища зі спільними межами.

Наразі, коли процес приєднання вже діє, цим скористалося більше 50 громад на території України.

Однак, разом з очевидними перевагами приєднання, постійного виявляються певні обставини або причини, що ускладнюють або уповільнюють цей процес. В результаті моніторингу процесу приєднання громад на території України, було визначено та згруповані такі фактори, виявлені громадами під час приєднання:

- повна або часткова бездіяльність органів місцевої влади міст обласного значення щодо дій по приєднанню. Це може бути пов'язано з відсутністю ініціативи сусідніх сіл та селищ, або, аргументуючи це економічною та фінансовою неспроможністю населених пунктів, невеликою кількістю населення, переважно пенсійного віку. На думку депутатів, змусить витратити значну кількість наявних фінансових ресурсів на покриття потреб приєднаних сіл та селищ;

- недостатня або низька документальна підготовка документації по приєднанню сіл та селищ, неухважність під час дотримання строків та процедур заходів та документообігу;

- під час процесу приєднання виявляється відсутність необхідної земельної документації, яка після відповідних рішень сільських або районних рад та постійних змін діючого законодавства, не була виготовлена;

- неузгодження дій обласної та міської рад щодо створення найбільш раціонального перспективного плану області щодо формування територій громад області. Відповідні працівники обласної ради не завжди обізнані про бажані варіанти об'єднань або недостатньо професійні у даному питанні;

- з боку сільських та селищних рад має місце різноматнітність вимог щодо ремонтів та збереження функціонування об'єктів соціального значення (ФАП, клубів, шкіл тощо). Малокомплектність сільських шкіл визначає невеликі обсяги державних субвенцій для їх функціонування, що, поруч з іншими витратами, відіб'ється на загальних кошторисах громади;

- території суміжних селищ згідно земельних планів, майже не мають власної землі, що є найбільшим та найціннішим ресурсом для об'єднаної громади і може реально зацікавити міські ради під час вирішення питання об'єднання;

- виявляються села, які бажають приєднатися до ОТГ міста обласного значення, але вони не є суміжними з ним. Для вирішення цієї проблеми можна скористатися поступовим приєднанням сіл з суміжними територіями, а потім – решти сіл за ними;

- у більшості громад відсутній досвід проведення децентралізаційних заходів, що робить кожний крок важким та невпевненим, а можливо і хибним;

- має місце заполітизованість процесу прийняття рішення про приєднання, при якому передусім ставиться питання можливості переобрання під час виборів, а потім вже про доцільність приєднання.

Вищевказаний перелік проблемних моментів було виявлено під час громадських слухань щодо проведення процедури приєднання до Северодонецької ОТГ Луганської області суміжного села Боровеньки Кременського району. В подальшому виявилось, що подібні проблеми мають місце і в інших громадах. Наприклад, такі ситуації виникали під час приєднання сільських та селищних рад на Львівщині, Миколаївщині тощо.

На думку автора, визначені обставини є досить суттєвими і можуть негативно вплинути на швидкість приєднання громад та загальне покриття об'єднаними громадами території області та України в цілому. Але, оцінивши складність, потрібно визначати шляхи їх подолання та продовжувати далі проводити в дію реформу децентралізації.

Найбільш раціональним заходами у подоланні визначених проблем, є, передусім, кроки назустріч та компроміси. І вони повинні робитися усіма зацікавленими сторонами. Наприклад, село або селище, яке не має власної землі, має запропонувати діалог з районом, у власності якого є земля навколо цього населеного пункту і запропонувати в обмін на землю якісь блага або послуги. Згідно діючого законодавства, змінити межі районів можна за відповідним поданням до Верховної Ради України.

Також, є думка визначати економічну доцільність територій, що бажають приєднатися, не за існуючими показниками економічної ефективності та спроможності громад, а за їх потенціалом. Якби міські органи влади ефективно сприяли розвитку місцевого бізнесу та залученню інвестицій, то наявні потенціальні ресурси, незважаючи на їх низьку балансову вартість та фінансові результати, мали б тенденції до збільшення економічної привабливості. Земельні та водні ресурси, нерухомість, близькість до транспортних шляхів та інші ресурси при правильному використанні безперечно підвищать загальну економічну спроможність та прибутковість об'єднаних громад.

Значна роль у процесі приєднанні громад належить обласним адміністраціям, які повинні при розробці та затвердженні перспективного плану щодо створення громад враховувати вищеперераховані фактори та обставини, прийняти до уваги інтереси та прагнення міст, сіл, селищ та інших зацікавлених або причетних сторін.

Немає заперечень щодо ствердження, що органи місцевого самоврядування повинні привести в порядок згідно діючого законодавства всю наявну або потрібну під час об'єднання документацію

Висновок. Після розгляду проблем, що виникають під час процесу приєднання до діючих спроможних ОТГ можна зробити наступний висновок. Основні причини появи існуючих проблем – неготовність або небажання керівництва або органів місцевого самоврядування приєднувати навколишні громади та приєднувати будь-які території або населені пункти. Новий закон [3] не залишив їм вибору та змусив почати діяти в даному напрямку та долати наявні звичні методи роботи, узгоджувати ці дії з громадою та йти на компроміс у різних аспектах. Саме бездіяльністю треба пояснити ті наслідки, що виникли наразі. Проблеми є, але є і можливості їх подолання, і потреба рухатись далі. Бізнес та іноземні інвестори вже чекають реальних кроків в процесі приєднання до ОТГ та готові сприяти у розбудові економіки регіонів.

Література

1. «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Закон України від 5.02.2015 р. № 157-VIII. [Електронний ресурс] <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
2. «Про внесення змін до деяких законів України щодо добровільного приєднання територіальних громад» Закон України від 17.03.2017 р. № 4772. [Електронний ресурс] <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1851-19>
3. «Про внесення змін до Закону України "Про добровільне об'єднання територіальних громад" щодо добровільного приєднання територіальних громад сіл, селищ до територіальних громад міст республіканського Автономної Республіки Крим, обласного значення» вид 03.04.2018 р. № 2379 [Електронний ресурс] <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2379-19>
4. Джаман М.О. Теорія економіки регіонів [текст] навч. посіб. / М.О. Джаман – К.: «Центр учбової літератури», 2014. - 384 с

References

1. "On Voluntary Association of Territorial Communities". Law of Ukraine dated February 5, 2015 No. 157-VIII. [Electronic resource] <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19>
2. "On Amendments to Some Laws of Ukraine Concerning the Voluntary Adherence of Territorial Communities" Law of Ukraine dated 17.03.2017 No. 4772. [Electronic resource] <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1851-19>
3. "On Amendments to the Law of Ukraine" On Voluntary Association of Territorial Communities "Concerning the Voluntary Adoption of Territorial Communities of Villages, Settlements to the Territorial Communities of the Cities of the Republican Autonomous Republic of Crimea, of the Regional Value" dated April 3, 2018, No. 2379 [Electronic resource] <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2379-19>
4. Dzhaman M.O. The theory of regional economics [text] of teaching methods. / M.O. Juman - K.: "Center for Educational Literature", 2014 - 384 pp

Денищенко Л.В. Экономические и социальные проблемы присоединения сельских и поселковых советов во время реформы децентрализации в регионах украинв и пути их решения

2014 год стал для Украины решающим во многих направлениях и аспектах. Одно из них - начало административной реформы, которая предназначена способствовать увеличению роли местного самоуправления и громады в управлении собственными ресурсами и экономическом развитии своей территории. Но украинским регионам досталось в наследство от «советского» прошлого неудобное и устаревшее сейчас разделение территорий на районы и земли городов и сел. Начало действовать законодательство, определяющее правила и методiku проведения реформы. В статье рассмотрены проблемные вопросы, возникающие в процессе присоединения сельских и поселковых советов в объединенных территориальных громады в Украине во время реформы децентрализации, их экономическое и социальное обоснование. Определены причины их возникновения, а также возможные пути преодоления.

Ключевые слова: реформа децентрализации, присоединения, способна община, экономическая и социальная эффективность, потенциал.

Denyshchenko L. Economical and social problems of accession of village councils during reform of decentralization in ukrainian regions and their ways of development

2014 has become very important for Ukraine. He changed the movement's vector and gave impetus to reforms. One of them is the decentralization reform. It aims to increase the participation of local authorities and communities in solving their own problems. Already there is a new legislation on reform. Regions need to change their borders to live and work effectively in today's environment.

The article deals with the problematic issues that arise during the process of joining village and settlement councils to the united territorial communities in Ukraine during the reform of decentralization, their economic and social basis. Identified the reasons for their occurrence, as well as possible ways to overcome it.

Key words: decentralization reform, accession, community capable, economic and social efficiency, potential

Денищенко Людмила Вікторівна – аспірант Інституту Міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, старший викладач Інституту Міжнародних відносин Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, d_lu@ukr.net

Рецензент: д.е.н., доц. **Д'яченко Ю.Ю.**

Стаття подана 08.09.2018

УДК 659.1:339.19

ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА РИНКОВУ ВАРТІСТЬ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ**Зима О.Г., Афанасьєва О.М., Кошарна В.В.****FACTORS OF INFLUENCE ON MARKET COST OF HUMAN CAPITAL****Zyma O., Afanasieva O., Kosharna V.**

В роботі розглянуті основні фактори, що впливають на формування, розвиток та вартість людського капіталу. Надано визначення поняття «людський капітал». Досліджено теоретичні та практичні аспекти розвитку інноваційної економіки в умовах модернізації країни. Визначено місце інформаційного суспільства у формуванні попиту на людський капітал. Визначено, що людський капітал є універсальним інструментом змін – як на рівні підприємства, на рівні держави, так і на індивідуальному рівні.

Ключові слова: людський капітал, модернізація, інноваційна діяльність, інноваційна економіка, інвестиції, інформаційне суспільство, комерціалізація інтелектуальної власності.

Вступ. Ефективне функціонування і розвиток людського капіталу, що становить більшу частину добробуту суспільства, зростання його вартості, визначаються цілою низкою чинників, найважливішим з яких є модернізація, нерозривно пов'язана з інноваційною діяльністю, що і розглядається в статті.

Фактори, які, у більшій мірі впливають на формування людського капіталу, можна розділити на такі групи: соціально-демографічна, інституційна, інтеграційна, соціально-ментальна, екологічна, економічна, виробнича, демографічна, соціально-економічна. Тобто, людський капітал слід вивчати на рівні держави, області, галузі, крім того на рівні підприємства (фірми) та окремого індивіда [1].

Аналіз основних досліджень та публікацій.

Наукові дослідження факторів та чинників, що впливають на формування ринкової вартості людського капіталу досліджували такі вчені як: Тугускіна Г.М., О'Доннел Д., Антонюк В., Тактарова С.В. та ін.

Але сьогодні диктує свої умови розвитку інноваційного простору, що дає змогу розглядати фактори впливу на розвиток людського капіталу на всіх рівнях економіки, починаючи зі світового,

закінчуючи індивідуальним. За таких обставин особливої уваги набирає модернізація країн, як передумова розвитку людського капіталу [1].

Мета. Метою дослідження є аналіз факторів, що впливають на ринкову вартість людського капіталу, шляхи вибору найбільш ефективних.

Матеріали та результати дослідження. При розгляді макроекономічного рівня, людський капітал включає внесок області та держави в рівень освіти, компетентності та професійної підготовки, здоров'я тощо. Цей рівень складається з сукупності людського капіталу загальної кількості населення регіону або держави. На мезо-рівні людський капітал є сукупною кваліфікацією та продуктивними здібностями всіх його працівників. На мікро-рівні людський капітал - це знання, вміння, накопичений досвід та виробничі характеристики, придбані людиною в процесі отримання базових знань, кваліфікаційної підготовки, практичного досвіду, за допомогою яких він може отримувати дохід.

До основних факторів макросередовища можна віднести демографічні, економічні, природні, науково-технічні, політичні фактори та чинники культурного оточення.

До факторів національного рівня, що впливає на формування і розвиток людського капіталу, відносяться:

- рівень економічного розвитку держави;
- особливості історичного етапу розвитку економіки;
- особливості поточної економічної політики;
- стан та особливості фінансової системи держави.

Основними регіональними чинниками, що мають вплив на стан людського капіталу в областях України, можна вважати:

- економічне та географічне положення;
- природні та кліматичні умови;
- природний та ресурсний потенціал;
- демографічно-структурний потенціал населення;

- структурну спеціалізацію господарства;
- забезпеченість фінансами;
- рівень соціального та економічного розвитку області [2].

Саме тому можливо стверджувати, фактори зовнішнього середовища на національному та регіональному рівнях можливо поділити на 2 (дві) основні групи, саме, прямого та непрямого впливу.

До факторів прямого впливу відносять постачальників трудових, фінансових, інформаційних, матеріальних та інших ресурсів, споживачів, конкурентів і т. д.

Фактори непрямого впливу відіграють основну роль так званих фонових факторів, котрі можуть збільшувати або зменшувати економічну стійкість. До такої групи чинників можливо віднести економічний стан, природні, політично-соціальні, нормативно-правові чинники та інше [4].

Найважливішим фактором, що впливає на вартість людського капіталу, є модернізація України, нерозривно пов'язана з інноваційною діяльністю, яка є тим провідним механізмом, який в сучасних умовах реально змінює якість професійної діяльності, безпосередньо впливаючи на розвиток людського капіталу. Інновації можна визначити, як комерціалізацію знань, що досягненні науковим шляхом та які були втілені у життя як нова чи удосконалена продукція, техніка, технологія, нові форми організації виробництва, управління, а також надають різні види ефекту. З переходом до економіки знань основний приріст зайнятості припадає на професії з переважанням інтелектуальної праці [5].

Так як інноваційна економіка – це та економіка знань і високоякісного людського капіталу, економіка, що здатна з найбільшою ефективністю використовувати будь-які інновації, що приносять користь для суспільства (патенти, ліцензії, ноу-хау, запозичені і власні нові технології і т. д.), то без ефективної системи освіти і сучасних знань, конкурентоспроможного якості життя, сучасної інфраструктури та конкурентоспроможних умов праці та життя фахівців створити ефективну інноваційну систему та економіку знань неможливо.

Згідно з даними рейтингу Глобального інноваційного індексу (Гіі), який щорічно публікується Корнельського університету, школою бізнесу INSEAD і Всесвітньою організацією інтелектуальної власності (ВОІВ) Україна займає 43 місце маючи підсумкової оцінки 38.52 бала за сто бальною шкалою. При цьому позиції лідерів займають Швейцарія, Нідерланди та Швеція отримали 68.40, 63.32 і 63.08 бал відповідно.

Згідно з даними Агентство Блумберг, яке опублікувало Bloomberg Innovation Index 2018, Україна посідає 46 місце в рейтингу інноваційних економік отримавши підсумкову оцінку 47.28 бала за сто бальною шкалою. Позиції лідерів зайняли Південна Корея, Швеція і Сінгапур набравши при цьому 89.28, 84.70 і 83.05 відповідно [6].

Україна не зможе домогтися провідної ролі на міжнародній арені без розвитку наукового потенціалу країни. Для гнучких виробництв потрібні працівники нового типу, так званий "збагачений людський капітал". У глобальному світі країни конкурують між собою за людський капітал, за найбільш освічених, енергійних, креативних людей. Не людина для держави, а держава для людини - такий основоположний принцип сучасного суспільства, так як від того, наскільки розвинений людський капітал, багато в чому залежить розвиток самого суспільства. Накопичення людського капіталу - це один з найвірніших напрямів антикризових дій. У світі дедалі більша частка ВВП створюється саме людським капіталом. Накопичений якісний людський капітал, являє собою основну частину якісної економіки знань і визначає поточний її ранг і стелю зростання. Інноваційна економіка в першу чергу ґрунтується на таланті робочої сили. Кадрове забезпечення інноваційної активності фірм і держави являє собою не менш важливий аспект, ніж фінансування наукових проектів і досліджень. Саме людина, високий рівень його освіти, професійної підготовки, ділової та громадської активності стають головною рушійною силою розвитку, руху вперед до постіндустріального суспільства, характерному для країн з розвинутою ринковою економікою. Від якості робочої сили безпосередньо залежить якість людського капіталу, а відповідно, і його вартість [7].

Характерною рисою праці сучасного працівника є його інтелектуалізація, оскільки основним змістом праці стає його розумовий компонент, заснований не на емпірично накопичених навичках, а на відповідному обсязі творчих і спеціальних знань і навичок, що дають можливість творчого осмислення ситуації, що складається. Вміння навчатися, мислити й працювати, досвід навички членів організації, їх кваліфікаційні якості є саме тією частиною інструментів, за допомогою яких створюється продукція інтелектуального рівня. Розробка нових матеріалів, обладнання, технологій вимагає перманентного оновлення знань і професійних навичок. Тому вирішальне значення освіти, постійного здобуття нових знань і навичок в економіці, заснованій на знаннях, є загально визнаним фактом. Наука і освіта є однією з головних підвалин для вирішення завдання створення інноваційної економіки.

В даний час в підвищенні конкурентоспроможності фірм все більшу роль набувають технології, пов'язані не тільки з унікальним обладнанням, якого конкуренти не можуть придбати, а з досвідом і вміннями їх співробітників. Уміння - це єдине джерело довгострокового переваги в конкурентному суспільстві [3].

Дуже характерним для представників великого сучасного бізнесу є висловлювання, яке зробив в

інтерв'ю журналу "Експерт" (№ 29 від 13.08.2001) керівник європейського підрозділу General Electric (GE) Клаудіо Сантьяго: "Люди - це єдина конкурентна перевага, яка є сьогодні у компаній". Протягом багатьох років таким конкурентною перевагою було володіння технологіями.

Однак знання і досвід стають тільки тоді людським капіталом, коли у суспільства є потреба у використанні знань і досвіду, якими володіє дана людина, вміння суспільства використовувати їх з користю для себе.

Інноваційна економіка містить в собі шість основних факторів, які має сенс створювати, розвивати та просувати до конкурентоспроможного рівня за світовими критеріями:

- 1) освіту;
- 2) науку;
- 3) людський капітал, враховуючи високий рівень та якість життя, а також фахівців найвищого професіоналізму;
- 4) інноваційну систему, що містить: нормативно-законодавчу базу, матеріально-технічні складові та інноваційну діяльність;
- 5) інноваційно орієнтовану промисловість, що просуває інновацію;
- 6) сприятливе середовище функціонування для людського капіталу.

Таким чином, фінансування розвитку інноваційної економіки має в собі інвестиції в її складові, й в людський капітал, що призводить до збільшення його вартості [8].

Ринкові переваги при створенні постійних умов для зростання рівня якості життя, створення. Просування та розвитку економіки знань, інформаційно розвиненого суспільства, якісного розвитку громадянського суспільства мають країни, що накопичують якісний людський капітал, таким чином країни з освіченим, здоровим і оптимістичним населенням, конкурентоспроможними професіоналами світового рівня в усіх видах економічної діяльності, в освіті, науці, в управлінні та інших сферах [7].

У розвинених і передових країнах з науково-технічного та технологічного потенціалу саме складові людського капіталу - кращі фахівці, інформаційно-технологічні системи, інновації, технології їх швидкого втілення, високі технології, гідні умови праці та життєдіяльності працівників визначають випереджальний розвиток науки, економіки знань, інформаційного суспільства і зростання якості життя населення.

Підвищенню якості людського капіталу на підприємстві сприяє також розвиток культурного і організаційного різноманітності взаємин в колективі, що, в кінцевому підсумку, зводиться до розвитку різних сфер управлінської діяльності на підприємстві в цілому. В даному випадку розглядається не тільки організаційна сфера в частині кадрової політики та освітніх програм, а й

сфера усунення расових, етнічних, національних, культурних і статевих відмінностей.

У підсумку завданням підприємства в даному випадку стає пошук і збереження такого людського капіталу, який буде представлений талановитими людьми, що володіють не тільки потрібними і важливими знаннями, але здатними адаптувати отримані знання для раціональної діяльності організації. Саме такі співробітники необхідні для створення, підтримки і розвитку даного підприємства. Вкладаючи кошти в їх навчання, компанія створює фундамент бізнесу на майбутнє, знижує ризики втрат нових можливостей і, як наслідок, недоотриманого прибутку. Ядро людського капіталу складають знання, освіту і професіоналізм. А ці складові самі по собі є інтенсивними факторами розвитку за рахунок використання високих технологій, інновацій, нових знань і методів. Внесок людського капіталу в економічне зростання відбувається через підвищення ефективності всіх видів економічної, інтелектуальної та управлінської діяльності, а також через продаж інтелектуальних продуктів.

Проблемою підприємств, що інноваційну продукцію, останнім часом є створення кадрів, які є носіями ключових інноваційних технологій. Певною мірою це пов'язано з підготовкою кадрів, що забезпечують дослідження та розробки, нестачею середнього технічного персоналу і кваліфікованих робітників. Без надходження молодих працівників використовувати технології можуть бути частково загублені [3].

У зв'язку з цим при розвитку системи підготовки кадрів необхідно забезпечувати збалансовану підготовку кадрів в усіх напрямках, що забезпечує інноваційну діяльність в умовах, коли відзначається дефіцит кваліфікованих викладачів для підготовки кадрів.

На сучасному етапі формування сучасної інноваційної економіки свідчить про перетворення інтелекту, творчого потенціалу людини в провідний чинник економічного зростання і національної конкурентоспроможності. Джерелом високих доходів в сучасних умовах стає не тільки можливість отримання ренти від використання природних ресурсів, обумовлена високою світовою кон'юнктурою, а й виробництво нових ідей, технологій і інновацій в соціальній сфері.

Висновки. За результатом дослідження можна зробити висновок, що людський капітал є рушійною силою розвитку економіки на всіх рівнях людської діяльності, а комерціалізація інтелектуальної власності є «золотою жилою» конкурентної боротьби кращих суб'єктів ринку. Тому для вибору найбільш ефективного шляху розвитку людського капіталу слід, як у економетричній моделі правильно обирати фактори впливу.

Література

1. Вплив людського капіталу працівників різних вікових груп на ринкову вартість підприємства/ Тугускіна Г.М. - економіка освіти. 2017. № 1 (98). с. 89-96.
2. Управління формуванням людського капіталу в умовах інноваційного розвитку економіки/ Тактарова С.В., Тугускіна Г.М. - Монографія / Москва 2017.
3. Інтелектуальний капітал як інструмент підвищення ринкової вартості сучасної компанії/ Тугускіна Г.М. - Інтелектуальна власність. промислова власність. 2018. № 5. с. 63-67.
4. Нематеріальні активи: управління, вимірювання, звітність/ Лев Б. - м.: Квінто-консалтинг, 2003.
5. Оцінка та звітність про нематеріальні активи - сучасний рівень у 2004 році. // навчання та інтелектуальний капітал 2. 21-48. 2005.
6. Роос Г., Пайк, С. і Фернстром Л. - азіатсько-тихоокеанського міждисциплінарного дослідження в галузі бухгалтерського обліку (APIRA). - Осака, 1996.
7. Становлення критичного в інтелектуальному капіталі // О'Доннел Д., Хенріксен Л. Б. і Vorlpe S.C. - Журнал інтелектуального капіталу. 2006. №7.
8. Економічні наслідки навчання шляхом проведення // Стрілька К.Ю. - Огляд економічних досліджень 29. 155-173. 1962 рік.

References

1. Impact of human capital of workers of different age groups on the market value of the enterprise / Tuguskina G. M. - education economics. 2017. No. 1 (98). with. 89-96.
2. Management of the formation of human capital in the context of innovative economic development / Taktarova SV, Tuguskina G.M. - Monograph / Moscow 2017.
3. Intellectual capital as a tool for increasing the market value of a modern company / Tuguskina G.M. - Intellectual Property. industrial property. 2018. No. 5. p. 63-67.
4. Intangible assets: management, measurement, reporting / Lev B. - m.: Quinto-consulting, 2003.
5. Estimation and reporting of intangible assets - current level in 2004. // training and intellectual capital 2. 21-48. 2005. Lot 6 d. intellectual capital and its measurement.
6. Roos G., Pike, S. and Furnstrom L. - Asia-Pacific Interdisciplinary Accounting Research (APIRA). - Osaka, 1996.
7. Becoming critical in the intellectual capital // O'Donnell D., Henriksen L. B. and Vorlpe S.C. - Magazine of intellectual capital. 2006. №7.
8. Economic Impact of Learning by Conducting // Strelka K.Yu. - An overview of economic research 29. 155-173. 1962

Zyma O., Afanasieva O., Kuosharna V. Factors of influence on market cost of human capital

In this paper considers the main factors influencing the formation, development and value of human capital. Definition of human capital" is given. The theoretical and practical aspects of the development of an innovative economy in the conditions of modernization of the country are researched. The place of the information society in shaping the demand for human capital is determined. It has been determined that human capital is a universal instrument of change - both at the enterprise level, at the state level, and at the individual level.

Key words: human capital, modernization, innovation activity, innovation economy, investments, informational society, commercialization of intellectual property.

Зима О.Г., Афанасьева Е.Н., Кошарная В.В. Факторы влияния на рыночную стоимость человеческого капитала

В работе рассмотрены основные факторы, влияющие на формирование, развитие и стоимость человеческого капитала. Дано определение понятия «человеческий капитал». Исследованы теоретические и практические аспекты развития инновационной экономики в условиях модернизации страны. Определено место информационного общества в формировании спроса на человеческий капитал. Определено, что человеческий капитал является универсальным инструментом изменений - как на уровне предприятия, на уровне государства, так и на индивидуальном уровне.

Ключевые слова: человеческий капитал, модернизация, инновационная деятельность, инновационная экономика, инвестиции, информационное общество, коммерциализация интеллектуальной собственности.

Зима О.Г. – к.е.н., профессор кафедры туризма ХНЕУ ім. С. Кузнеця.

Афанасьева О.М. – старший викладач кафедри управління соціальними комунікаціями ХНЕУ ім. С. Кузнеця.

Кошарна В.В. – студентка другого курсу, спеціальності «Менеджмент» ХНЕУ ім. С. Кузнеця

Рецензент: д.е.н., проф. **Черняська Є. І.**

Стаття подана 21.07.2018

УДК 338.45: 622.33(477)

**ВУГІЛЬНА ПРОМИСЛОВІСТЬ ЛУГАНСЬКОЇ ОБЛАСТІ: ПРОБЛЕМИ
ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТУ****Касаткіна М.В., Калюжна В.С., Красюк В.О.****COAL INDUSTRY OF LUGANSK REGION: PROBLEMS AND PROSPECTS OF
DEVELOPMENT****Kasatkina M.V., Kaliuzhna V.S., Kراسiuk V.O.**

У статті розглянуто сучасний стан вугільної промисловості на підконтрольній Україні території Луганської області. Досліджено соціально-економічні проблеми функціонування вугледобувних підприємств Луганщини. Придільена увага визначенню причин їх збитковості. Запропоновано заходи щодо покращення стану підприємств вугільної промисловості.

Ключові слова: *вугільна промисловість, збиткові шахти, обсяг видобутку, капіталовкладення, конкурентоспроможність, собівартість продукції, перспективи розвитку.*

Вступ. В сучасних умовах енергетика відіграє одну з найважливіших ролей розвитку економіки України. Основним ресурсом паливно-енергетичного комплексу було і є вугілля. Його видобуток займає перше місце серед інших видів палива в Україні. Запаси вугілля складають близько 95% запасів усіх енергоносіїв країни [1]. Воно використовується як технологічна, енерготехнологічна і енергетична сировина, при виробництві коксу і напівкоксу з отриманням великої кількості хімічних продуктів. В нашій країні вивантаження вугілля є надважливим ресурсом для металургії та виробництва теплової й електричної енергії.

Постановка проблеми. Видобуток вугілля та забезпечення ним власних потреб має для України стратегічне значення, є гарантом енергетичної незалежності нашої держави. Зупинка цього процесу матиме складні, майже неподолані на певних територіях, наслідки економічного, соціального та екологічного характеру. Вугільна промисловість давно є дотаційною, більшість шахт залишаються збитковими. Для їх підтримки щорічно виділяються значні кошти з державного бюджету, але їх вистачає, головним чином, на оплату праці шахтарів. Нестача коштів призвела до того, що майже 96% працюють без реконструкції понад 20 років. Загрозливої тенденції набуває знос активної

частини виробничих фондів, більш ніж дві третини шахтного устаткування вичерпали корисний термін експлуатації та потребують негайної заміни [2]. В останні чотири роки ситуація ускладнилася через розгортання збройного конфлікту на сході України. Таким чином, визначення та усвідомлення сучасних проблем вугільної промисловості набуває особливої актуальності як для регіону, так і країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз публікацій дозволяє говорити про те, що проблеми розвитку вугільної промисловості постійно привертають увагу науковців. В роботах Амоші О.І., Стариченко Л.Л., Червачацького Д.Ю. [3], Кулицького С. [4], Бурлакової І.М. [5] досліджується стан та перспективи розвитку вугільної промисловості України; увага Логвиненко В.І. та Гриньова В.Г. [6] зосереджена на проблемах видобутку вугілля в Донецькій області; інноваційному та інвестиційному аспектам розвитку присвячені праці Ільшова М.А. [7] та Пшенічної В.П. [8]; В.І. Саллі, Вагонова А.Г., Павленко І.І., Каширніков Д.Л. [9], Окалелов В.Н., Величко В.Н. [10] вивчають перспективи розвитку малих шахт; екологічний аспект видобутку вугілля є предметом досліджень Огаренко Ю. [11] та Мандрик В.О. [12].

Однак, окремо проблеми видобутку вугілля в Луганській області висвітлюються недостатньо.

Метою статті є визначення та аналіз проблем вугільної промисловості Луганщини, виокремлення основних причин збитковості державних шахт.

Результати досліджень. У світовій економіці вугілля використовується як основний енергоносіє, посідаючи третю позицію за обсягами використання після нафти і природного газу. Україна належить до дванадцяти країн світу з найбільшими обсягами видобутку вугілля, але значно поступається більшості з них як за рівнем, так і за динамікою техніко-економічних показників вугледобування. Основний видобуток вугілля енергетичних марок

ведеться в Луганській, Донецькій і Дніпропетровській областях. На частку Луганської області припадає 43% загального обсягу.

В рамках програми «Стратегія розвитку вугільної промисловості України на період до 2030 року» було передбачено до 2030 року довести річний обсяг видобутку вугілля до 130 млн. тонн [13]. Однак протягом останніх 15 років, до подій 2014 року, рівень видобутку залишався практично незмінним і становив близько 60-80 млн. тонн на рік [14]. А в результаті «розколу» на Донбасі і втрати контролю над частиною Луганської та Донецької областей, де була зосереджена основна частина вугледобувних підприємств, видобуток енергетичного та коксівного вугілля на Україні серйозно скоротився і з кожним роком продовжує падати. За підсумками Міністерства енергетики та вугільної промисловості України на кінець 2017 року, в Україні було видобуто 34,916 млн. тонн вугілля, що в порівнянні з 2016 роком менше на 14,5% [14].

У зв'язку з бойовими діями на Донбасі, нестачу вугілля Україні довелося компенсувати імпортом з США, Канади та ПАР, що вимагає серйозних грошових витрат. Логічно припустити, що чим менше Україна видобуватиме свого вугілля, тим більше їй доведеться закуповувати його за кордоном. Так наприклад, в 2016 році, країна витратила 1,467 млрд. дол. США на покупку зарубіжного вугілля, а в 2017 році, витрати на імпорте паливо збільшилися майже в два рази і склали 2,744 млрд. дол. США [14]. Варто припустити, що вклавши ці гроші в розвиток своїх шахт, можна було б значно збільшити обсяги вугледобутку в країні. Також слід зауважити, що концепція розвитку вугільних шахт до 2030 року, яка була сформульована в 2005 році, у зв'язку з непередбаченими подіями на сході України, перестала бути актуальною на сьогоднішній час, бо, як втрачено контроль над частиною територій, так втрачений і контроль над більшістю шахт Донбасу.

Існуюча системна криза в галузі вугледобування обумовлена не тільки політичною ситуацією, а й, в першу чергу, занедбаністю шахтних комплексів та застарілим обладнанням. Щоб отримати динамічний позитивний результат, необхідно розробити нові концепції розвитку для перспективних шахт, ввести в експлуатацію нові лави, добудувати ті шахти, будівництво яких триває вже понад 25 років, а з часом і закладати нові [15]. За кілька років це може дозволити повною мірою задовольнити власні потреби України у вугіллі і з часом вийти на світовий ринок.

За балансовими запасами вугілля, Україна знаходиться на сьомому місці в світі. За підрахунками, в Україні усі вугільні запаси становлять близько 40 млрд. тонн (близько 4% від загальносвітових), і з них тільки близько 15,5 млрд. тонн – вугілля бітумінозної та антрацитової групи [1]. Якщо не брати до уваги буре вугілля, і

врахувати теперішнє скорочення видобутку в порівнянні з попередніми роками, то запасів на відпрацювання вистачить більш ніж на 350 років.

На всій території Луганської області розташовано 47 вугледобувних підприємства, 28 з яких знаходяться в підпорядкуванні у держави, а 19 – є приватною власністю [15]. В даний час на контрольованій українською владою території працюють тільки 8 шахт, 4 з яких знаходяться в об'єднанні «Лисичанськвугілля», а саме: ВП «Шахта ім. Г.Г. Капустіна», ВП «Шахта Привольнянська», ВП «Шахта ім. Д.Ф. Мельникова», ВП «Шахта Новодружеська». Інші 4 шахти знаходяться в підпорядкуванні ДП «Первомайськвугілля»: ВП «Шахта Гірська», ВП «Шахта Тошківська», ВП «Шахта Карбоніт» та ВП «Шахта Золоте» [16].

За минулий 2017 рік, шахти Луганської області видали всього лише 1,689 млн. тонн вугілля [14]. Варто зазначити, що держава все ж покриває витрати і виділяє незначні суми грошей на ремонт і подальшу модернізацію цих підприємств. Так, наприклад, за програмою фінансування тільки для ВП «Шахта ім. Д.Ф. Мельникова» Лисичанського об'єднання ПАТ «Лисичанськвугілля» в 2017 році було передбачено транс в розмірі 19,4 млн. гривень. На ці гроші відремонтовано дві маслостанції, які дозволили продовжити відновлення двох лав, що дозволило видавати близько 2000 тонн за добу [17]. Перспективні плани розвитку ВП «Шахта ім. Г.Г. Капустіна» ПАТ «Лисичанськвугілля» в Міністерстві енергетики та вугільної промисловості України вважають рентабельними; на її модернізацію планується виділити в найближчому майбутньому близько 30 мільйонів гривень. У ВП «Шахта Привольнянська» після тривалого простою, викликаного аварією в 2017 році, був відновлений видобуток та підйом вугілля на поверхню. ВП «Шахта Новодружеська» не отримує фінансову підтримку від Міністерства через складні економічні і технологічні умови, однак веде видобуток і вносить свою частку в загальну статистику [17].

На шахтах об'єднання ДП «Первомайськвугілля» ситуація гірша, ніж в Лисичанську. Так, наприклад, у ВП «Шахта Гірська», найбільшою з тих, що залишилися в ДП «Первомайськвугілля», коштів на введення нової лави і на закупівлю матеріалів просто немає і держава найближчим часом не збирається їх виділяти. Ситуацію у ВП «Шахта Тошківська» і ВП «Шахта Золоте» можна вже назвати надзвичайною, бо через відсутність фінансування майже не проводяться ремонтні роботи, що призводить до повної непридатності обладнання [15]. На фоні щорічного скорочення видобутку ці шахти просто втрачають майбутнє. Так, у ВП «Шахта Тошківська», за даними Міненерговугілля, з січня по серпень 2018 року, було видобуто 11,625 тис. тонн вугілля, а у ВП «Шахта Золоте» – всього 3,695 тис. тонн. Якщо взяти до уваги всі інші шахти

України, то це найнижчі показники не тільки по регіону, а й по всій країні. У ВП «Шахта Карбоніт» ситуація краща, і за період січень-серпень 2018 року було відпрацьовано 39 тис. тонн вугілля [14]. Однак, і це все одно дуже низький показник.

Обмежена фінансова підтримка держави, а то й повна її відсутність позначаються на процесі поновлення вугільної галузі в Луганській області; останні реконструкції тут проводилися ще за СРСР.

Крім недостатнього капіталовкладення та уваги з боку чиновників, існують й інші фактори, вплив яких призвів до збитковості вугільних підприємств регіону. Давно застаріле гірничодобувне обладнання часів радянського союзу приносить одні збитки. Виходить з ладу воно дуже часто, ремонт вимагає значних коштів, його продуктивність в рази гірше, ніж у сучасних аналогів.

Через те, що в більшості своїй на шахтах Донбасу потужні пласти вже розроблені, і велика частина запасів сконцентрована на тонких пластах, то можна застосовувати сучасні стругові комплекси американської компанії «Caterpillar». Струг дозволяє знімати тонкі смуги вугілля на пластах потужністю від 0,6 до 2,3 метрів, а очисний комбайн раціональніше було б використовувати при потужності пласта більш ніж 2 метри [18]. У зв'язку з цим, застосування стругових комплексів може бути відмінним рішенням. Крім того, для роботи комплексу потрібна менша кількість людей в забої, так, як більшість процесів автоматизовано. Це сприяє не тільки скороченню собівартості вугілля, а й зниженню травматизму. Зольність вугілля при видобутку стругом менше, ніж від комбайна. Зумовлено це тим, що вугільний комбайн підробляє частину породи зверху і знизу від покрівлі і ґрунту пласта відповідно. Стругові комплекси часів СРСР не конкурентоспроможні за всіма параметрами (надійності, легкості роботи з ним, простоти ремонту, а також високої продуктивності) порівняно з сучасним обладнанням торгової марки «Caterpillar». Компанія ТОВ «Катерпіллар Глобал Майнінг Україна» вже зайняла ринок в довгостроковій перспективі і питання з приводу модернізації засобів виробництва вугільної промисловості вже вирішуються і деякі організації готові до співпраці [18]. Однак на таку масштабну модернізацію потрібно великі обсяги капітальних вкладень, які держава не в змозі виділити в сучасних умовах, і одним з основних методів виходу з кризової ситуації буде залучення інвесторів в цю область.

Дослідження в сфері інвестиційної привабливості проводилися Амошею О.І., Саллі В.І. У своїх працях їм вдалося виробити власну оригінальну методичку розрахунку оцінки інвестиційної привабливості. В ній було виділено ряд особливостей, які полягають у визначенні терміну окупності проекту на весь період його діяльності, а також необхідні дозволи для здійснення. Також оцінюється ряд інших

економічних аспектів, серед яких: вигідне географічне положення об'єкта, транспортна інфраструктура, фізичний і моральний знос обладнання [7]. У зв'язку з дефіцитом вітчизняних джерел фінансового вливання, можуть виступати іноземні. На жаль, з урахуванням напруженої політичної обстановки в Україні, через бойові дії, для закордонних інвесторів ця ситуація несе великий ризик. І тут держава повинна гарантувати вкладникам стабільність ситуації, а також, для стимулювання залучення капіталу приватних компаній, необхідно провести ряд змін, які потягнуть за собою спрощення умов функціонування. Необхідно провести реструктуризацію вугледобувних підприємств і позбавити їх від допоміжних фондів, без яких підприємство зможе працювати самостійно; провести реструктуризацію заборгованостей; змінити законодавчі акти і новому власнику видати довгострокову ліцензію; дати можливість власнику впроваджувати свої нові стратегії виробництва.

Проблема дефіциту висококваліфікованих кадрів існувала задовго до бойових дій на території Донбасу, однак, зараз вона постає значно гостріше й у більшому масштабі. У 2014 році, під час збройного конфлікту, багато шахтарів залишили свої робочі місця, будинки і виїхали за межі області. Продовж цього кризового часу для держави, через затримки по заробітній платі, чимало висококваліфікованих працівників виїхало у Європу в пошуках більш високооплачуваної роботи та кращих умов праці. Від нестачі кваліфікованої робочої сили страждає продуктивність праці, підвищується ризик травматизму.

Через неухвальної і не своєчасний огляд обладнання, трапляються аварії та простої, а це втрата, як часу, так і продукції, що видобувається. Це втрата і грошових коштів, які вкладаються на усунення поломки, яку виявивши вчасно можна було б уникнути. Єдиним правильним рішенням по запобіганню подальшої плинності кадрів, буде забезпечення робочих своєчасною і високою заробітною платою, що також стимулюватиме працівників до підвищення якості виконання своїх трудових обов'язків. Стабільна висока оплата праці дозволить залучити в досліджувану галузь й молодь.

Ще одним негативним чинником є нелегальний бізнес з видобутку вугілля в так званих «копанках», який виник в Україні вже давно. Питання по його ліквідації продовжує залишатися актуальним. Коли цей бізнес тільки зароджувався, незаконно видобуте вугілля з таких шахт продавалося дрібними партіями населенню і не становило великої загрози економіці країни і регіону. Згодом, коли ці незаконні шахти знайшли надійні канали збуту і способи легалізації видобутого вугілля, це стало серйозною проблемою. Однією з найпоширеніших схем з узаконення видобутого вугілля є легалізація через державні шахти: на шахту привозять вугілля, а вона вже видає його як власновидобуте, ще й

«наварює» на цьому за рахунок отримання дотацій від держави, що покриває різницю ціни реалізації і собівартості однієї видобутої тонни [14]. Це ще одна велика загроза закриття офіційних підприємств – при такій собівартості, доцільніше буде виділити кошти на її ліквідацію, ніж на її підтримку.

Малі нелегальні шахти ухиляються від державного контролю і не платять податки, не турбуються про права робітників і про безпеку праці, зарплатня працівникам видається по мінімальним розцінкам. Але якщо розглянути дослідження перспективного розвитку малих шахт, можна побачити такі переваги, як низька собівартість, швидке введення в експлуатацію, якість вугілля, що видобувається, забезпечення населення робочими місцями. Хоч такі шахти і не конкурують з приватними вугільними підприємствами, вони зайняли свою нішу на ринку України. Реалізація вугілля відбувається як місцевому населенню, так і приватним котельням і невеликим підприємствам [9, 10]. Узаконення діяльності «копанок», якщо не брати до уваги екологічні проблеми, спричинені цими шахтами, може стати хорошим рішенням. Однак, це питання піднімалося неодноразово, але ніяких дій в цьому напрямі зроблено не було. Тому повинне стояти питання про повну ліквідацію таких шахт як у всьому регіоні, так і країні. Щойно будуть перекриті всі джерела отримання нелегального прибутку, цей тіньовий бізнес припинить існування. Якщо в найближчому майбутньому не добитися їх закриття, то державні шахти можуть бути знищені повністю, і тоді настане колапс всієї економіки країни.

Висновки. Дослідження основних проблем вугільної промисловості Луганської області дозволило, виявити і розкрити основні причини, через які державні шахти стали збитковими. На думку авторів, головними чинниками збитковості шахт є: неотримання фінансової підтримки від держави, відкриття незаконних «копанок», старе, зношене обладнання, недостатність капіталовкладень, брак висококваліфікованих спеціалістів. В ході дослідження, було запропоновано деякі рішення щодо розв'язання проблем галузі.

Література

1. Енергетика: історія, сучасність і майбутнє. Від вогню та води до електрики [Текст] / В. І. Бондаренко, Г. Б. Варламов, І. А. Вольчин [та ін.] ; наук. ред. І. М. Карп, Ю. О. Ландау, І. Я. Сігал. - Київ : Б.в., 2013. - 264 с. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://energetika.in.ua/ua/books/book-1/part-2/section-7/7-7>
2. Про виробничо-технічну та економічну діяльність вугільної промисловості України за січень — червень 2017 року. [Електронний ресурс] : [Офіційний сайт Всеукраїнського об'єднання організацій роботодавців «Федерація роботодавців паливно-енергетичного комплексу України»]. - Електронні дані. - Режим доступу: <http://frupek.org.ua/542-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BE-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%83-%D1%82%D0%B0-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%83-8.html>
3. Амоша О.І. Стан, основні проблеми і перспективи вугільної промисловості України: наук. доп. / О.І. Амоша, Л.Л. Стариченко, Д.Ю. Череватський; НАН України, Ін-т економіки пром-сті. – Донецьк, 2013. – 44 с.
4. Кулицький С. Вугільна промисловість України: сучасний стан і проблеми розвитку [Електронний ресурс] / С. Кулицький // Україна: події, факти, коментарі. – 2016. – № 17. – С. 37–44. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2016/ukr17.pdf>.
5. Бурлакова І.М. Сучасний стан та перспективи розвитку вугільної промисловості України [Текст] / І.М. Бурлакова, Я.О. Ус // Економічні проблеми сталого розвитку: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції імені проф. Балацького О.Ф., м. Суми, 27 травня 2015 р. / За заг. ред.: О.В. Прокопенко, М.М. Петрушенка. – Суми: СумДУ, 2015. – С. 207-208. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/43674/3/Burlakova_vygilna.pdf
6. Логвиненко В.И. Проблемы развития добычи угля на шахтах Донецкой области / В.И. Логвиненко, В.Г. Гринев // Экономика пром-сті. – № 1.– 2005. – С. 19-24. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/handle/123456789/4282>
7. Амоша А.И. Системный анализ шахты как объекта инвестирования / А.И. Амоша, М.А. Ильяшов, В.И. Салли – Донецк. Институт экономики промышленности. – 2002. – 68с.
8. Пшенична В.П. Стратегічні напрями інноваційного розвитку вугільної промисловості України / В.П. Пшенична // Ефективна економіка № 11, 2013. Електронні дані. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2490>
9. Салли В.И. Экономические аспекты освоения запасов угля шахтами небольшой мощности / В.И. Салли, А.Г. Вагонова, И.И. Павленко, Д.Л. Каширников — Днепропетровск: Наука и образование, 2005. – 126 с.
10. Окалелов В.Н. Современное состояние угольной промышленности Украины и перспективы развития малых шахт / В.Н. Окалелов, В.Н. Величко // Сборник научных трудов Донбасского государственного технического университета. Вып. 39. – Алчевск, ДонГТУ, 2013. – С. 41 – 43.
11. Огаренко Ю. Проблеми вугільної промисловості України та викиди парникових газів від видобутку й споживання вугілля. – Доп. / Ю. Огаренко. За ред. О. Пасюка, І. Ставчук. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://climategroup.org.ua/wp-content/uploads/2007/07/problemy-ugleproma.pdf>
12. Мандрик В.О. Екологічні проблеми гірничодобувних підприємств львівсько-волинського вугільного басейну і шляхи їх вирішення / В.О. Мандрик // Науковий вісник Українського державного лісотехнічного університету, вип. 14.7. – 2004. – С. 347-350. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2004/14_7/61.pdf
13. Стратегія розвитку угольної промисловості

- Украины на период до 2030 года: [Электронный ресурс] – Режим доступа – <http://investukr.com.ua/get-news/1514/>
14. Офіційний сайт Міністерства енергетики та вугільної промисловості України: [Електронний ресурс] – Електронні дані. – Режим доступу: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/#>
 15. Уголь Донбасса – история и развитие горного дела: [Электронный ресурс] : [Интернет-портал Уголь Донбасса 2009-2015/]]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://coal.in.ua>
 16. Стратегія розвитку Луганської області до 2020 р. Електронний ресурс – Режим доступу: http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/strategy_u_kr_20-07-2017.pdf
 17. ПАТ «Лисичанськвугілля» [Електронний ресурс] : [Офіційний сайт ПАТ «Лисичанськвугілля»] – Електронні дані. – Режим доступу: <http://lisugol.com/Predpr.aspx>
 18. Международный деловой журнал Инвест Украина «Caterpillar – решение проблем горнодобывающей отрасли Украины»: [Электронный ресурс] – Режим доступу - <http://investukr.com.ua/get-news/1518/>

References

1. Enerhetyka: istoriia, suchasnist i maibutnie. Vid vohniu ta vody do elektryky [Tekst] / V. I. Bondarenko, H. B. Varlamov, I. A. Volchyn [ta in.] ; nauk. red. I. M. Karp, Yu. O. Landau, I. Ya. Sihal. - Kyiv : B.v., 2013. - 264 s. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://energetika.in.ua/ua/books/book-1/part-2/section-7/7-7>
2. Pro vyrobnycho-tekhnicnu ta ekonomichnu diialnist vuhilnoi promyslovosti Ukrainy za sichen — cherven 2017 roku. [Elektronnyi resurs] : [Ofitsyni sait Vseukrainskoho obiednannia orhanizatsii robotodavtsiv «Federatsiia robotodavtsiv palyvno-enerhetychnoho kom-pleksu Ukrainy»]. – Elektronni dani. – Rezhym dostupu: <http://frupek.org.ua/542-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%B2%D0%B8%D1%80%D0%BE%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D1%87%D0%BE-%D1%82%D0%B5%D1%85%D0%BD%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%83-%D1%82%D0%B0-%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D1%87%D0%BD%D1%83-8.html>
3. Amosha O.I. Stan, osnovni problemy i perspektyvy vuhilnoi promyslovosti Ukrainy: nauk. dop. / O.I. Amosha, L.L. Starychenko, D.Iu. Cherevatskyi; NAN Ukrainy, In-ekonomiky prom-sti. – Donetsk, 2013. – 44 s.
4. Kulytskyi S. Vuhilna promyslovist Ukrainy: suchasnyi stan i problemy rozvytku [Elektronnyi resurs] / S. Kulytskyi // Ukraina: podii, fakty, komentari. – 2016. – № 17. – S. 37–44. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://nbuviap.gov.ua/images/ukraine/2016/ukr17.pdf>.
5. Burlakova I.M. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku vuhilnoi promyslovosti Ukrainy [Tekst] / I.M. Bur-lakova, Ya.O. Us // Ekonomichni problemy staloho rozvytku: materialy Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii imeni prof. Balatskoho O.F., m. Sumy, 27 travnia 2015 r. / Za zah. red.: O.V. Prokopenko, M.M. Petrushenka. – Sumy: SumDU, 2015. – S. 207-208. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/43674/3/Burlakova_vygilna.pdf
6. Lohvynenko V.Y. Problemy rozvytytia dobychu uhlia na shakhtakh Donetskoi oblasti / V.Y. Lohvynenko, V.H. Hrynev // Ekonomika prom-sti. – № 1. – 2005. – S. 19-24. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://dspace.nbu.gov.ua/handle/123456789/4282>
7. Amosha A.Y. Systemnyi analiz shakhty kak ob'ekta ynvystyrovaniya / A.Y. Amosha, M.A. Yliashov, V.Y. Sally – Donetsk. Ynstytut ekonomiky promysh-lennosti. – 2002. – 68s.
8. Pshenychna V.P. Stratehichni napriamy innovatsiinoho rozvytku vuhilnoi promyslovosti Ukrainy / V.P. Pshenychna // Efektyvna ekonomika № 11, 2013. Elektronni dani. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2490>
9. Sally V.Y. Ekonomicheskye aspekty osvoiniya zapasov uhlia shakhtamy nebolshoi moshchnosti / V.Y. Sally, A.H. Vahonova, Y.Y. Pavlenko, D.L. Kashyrykov — Dnepropetrovsk: Nauka y obrazovanye, 2005. – 126 s.
10. Okalelov V.N. Sovremennoe sostoianye uholnoi promyshlennosti Ukrainy y perspektyvy razvytyia malых shakht / V.N. Okalelov, V.N. Velychko // Sbornyk nauchnykh trudov Donbasskoho hosudarstvennoho tekhnicheskoho unyversyteta. Vyp. 39. – Alchevsk, DonHTU, 2013. – S. 41 – 43.
11. Oharenko Yu. Problemy vuhilnoi promyslovosti Ukrainy ta vykydy parnykovykh haziv vid vydobutku y spozhyvannia vuhillia. – Dop. / Yu. Oharenko. Za red. O. Pasiuka, I. Stavchuk. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://climategroup.org.ua/wp-content/uploads/2007/07/problemsy-ugleprima.pdf>
12. Mandryk V.O. Ekolohichni problemy hirmychodobuvnykh pidpriemstv lvivsko-volynskoho vuhilnoho baseinu i shliakhy yikh vyrishennia / V.O. Mandryn // Naukovyi visnyk Ukrainskoho derzhavnogo lisotekhnichnoho unyversytetu, vyp. 14.7. – 2004. – S. 347-350. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nltu.edu.ua/nv/Archive/2004/14_7/61.pdf
13. Stratehiya rozvytytia uholnoi promyshlennosti Ukrainy na peryod do 2030 hoda: [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu – <http://investukr.com.ua/get-news/1514/>
14. Ofitsyni sait Ministerstva enerhetyky ta vuhilnoi promyslovosti Ukrainy: [Elektronnyi resurs] – Elektronni dani. – Rezhym dostupu: <http://mpe.kmu.gov.ua/minugol/#>
15. Uhol Donbassa – ystoriya y rozvytye hornoho dela: [Elektronnyi resurs] : [Ynternet-portal Uhol Donbassa 2009-2015/]]. – Elektronni dani. – Rezhym dostupu: <http://coal.in.ua>
16. Stratehiia rozvytku Luhanskoj oblasti do 2020 r. Elektronnyi resurs – Rezhym dostupu: http://loga.gov.ua/sites/default/files/collections/strategy_u_kr_20-07-2017.pdf
17. ПАТ «Лысиханськвухілля» [Elektronnyi resurs] : [Ofitsyni sait ПАТ «Лысиханськвухілля»] – Elektronni dani. – Rezhym dostupu: <http://lisugol.com/Predpr.aspx>
18. Mezhdunarodnyi delovoi zhurnal Ynvest Ukraina «Caterpillar – reshenye problem hornodobyvaiushchei otrasly Ukrainy»: [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu - <http://investukr.com.ua/get-news/1518/>

Касаткина М.В., Калужная В.С., Красюк В.А. Угольная промышленность Луганской области: проблемы и перспективы развития

В статье рассмотрено современное состояние угольной промышленности на подконтрольной Украине территории Луганской области. Исследованы социально-экономические проблемы функционирования угледобывающих предприятий Луганщины. Уделено внимание определению причин их убыточности.

Предложены меры по улучшению состояния предприятий угольной промышленности.

Ключевые слова: угольная промышленность, убыточные шахты, объем добычи, капиталовложения, конкурентоспособность, себестоимость продукции, перспективы развития.

Kasatkina M.V., Kaliuzhna V.S., Krasiuk V.O. Coal industry of Lugansk region: problems and prospects of development

The article considers the current state of coal mining in the territory of Lugansk region under the control of Ukraine. The socio-economic problems of fund-raising of coal-mining enterprises of Lugansk region are investigated. Attention is paid to determining the reasons for their loss-making. Proposals were made for improving the state of the coal industry enterprises.

Key words: coal industry, loss-making mines, volume of extraction, investments, competitiveness, production cost, prospects of development.

Касаткіна Марина Володимирівна – старший викладач кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, the.markas80@gmail.com

Калюжна Вікторія Сергіївна – студентка першого курсу магістратури, спеціальності «Економіка підприємства», Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля., viki29121997@gmail.com

Красюк Вячеслав Олександрович – студент першого курсу магістратури, спеціальності «Економіка підприємства», Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, krasyuk_95@ukr.net

Рецензент: д.е.н., проф. **Чернявська Є. І.**

Стаття подана 28.08.2018

УДК 330.341.1

ІННОВАЦІЙНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОМИСЛОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

Крамчанинова М.Д., Кандаурова Ю.С.

INNOVATIVE APPROACHES FOR ENSURING THE COMPETITIVENESS OF INDUSTRIAL ENTERPRISE

Kramchaninova M.D., Kandaurova Y.S.

Стаття присвячена вивченню ролі інновацій для забезпечення конкурентоспроможності промислового підприємства. В рамках дослідження запропонована методика оцінки конкурентоспроможності за допомогою модифікованої системи збалансованих показників. Також у статті наданий перелік показників, які характеризують інноваційний аспект збалансованої системи показників.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентні переваги, інновації, інноваційна діяльність, збалансована система показників.

Вступ. На сучасному етапі економічного розвитку проблема підвищення конкурентоспроможності є актуальною для підприємств усіх галузей світового господарства. Сьогодні конкурентне середовище ставить великі вимоги підприємствам, які прагнуть утримати свої позиції на ринку. Швидкі зміни характеристик зовнішніх ринків, а також зростання технологій змушують підприємства постійно створювати нові продукти, удосконалювати наявну продукцію і способи її виробництва, поліпшувати власний імідж. Інновації є драйвером розвитку промисловості, які визначають її конкурентоспроможність. Взаємозв'язок між конкурентоспроможністю та інноваціями дослідила у своїй роботі Грозна В.В.. Вона відзначає, що взаємозв'язок між конкурентоспроможністю та інноваційною діяльністю виходить з визначень цих понять. Під конкурентоспроможністю може розумітися «здатність країни або підприємства виробляти товари або послуги, які можуть конкурувати на світовому ринку». У свою чергу під інновацією може розумітися «впровадження нової або істотно поліпшеною ідеї, товару, послуги, процесу або практики, яка призначена для отримання поліпшеного результату» [4]. У зв'язку з цим, можна стверджувати, що інновації стали основою розвитку та одним з ключових факторів забезпечення

конкурентоспроможності підприємств та економіки країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Істотний внесок у дослідження проблем конкурентоспроможності зробили наукові праці зарубіжних і вітчизняних вчених: І. Ансоффа, М. Портера, Ф. Котлера, Є. Голубкова, А. Глухова та ін.

Проблемами забезпечення конкурентоспроможності підприємств на інноваційній основі займалися Й. Шумпетер, К. Оппенлендер, П. Друкер, О. Гудзинський, Г. Єрмаков, О. Олійник та ін.

У нестабільному ринковому середовищі реалізація конкурентних переваг вимагає впровадження такої системи, за допомогою якої можна найбільш повно оцінити конкурентоспроможність підприємства. Досвід зарубіжних підприємств свідчить, що це завдання можна вирішити шляхом використання збалансованої системи показників (ЗСП).

В умовах розвитку економіки зростає необхідність розгляду можливостей забезпечення конкурентоспроможності з позиції інноваційного аспекту.

Мета статті. Метою статті є дослідження впливу інноваційної діяльності на показники конкурентоспроможності промислових підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних реаліях стан вітчизняної економіки перебуває в тісній залежності від кон'юнктури світових ринків. В економічній науці конкурентоспроможність визначається як певне положення підприємства на зовнішньому і внутрішньому ринках, та відображається через ряд показників, що характеризують даний стан і динаміку.

Багато вітчизняних промислових підприємств виявляються виключеними з системи глобальних міжнародних конкурентних відносин, оскільки не

відповідають сучасним умовам. Інноваційна активність вкрай слабка, ознак суттєвого підвищення рівня технологічності реального сектору не спостерігається, тому слід говорити про те, що більшість галузей і підприємств знаходяться в стані кризи.

У зв'язку з цим в даних умовах необхідно переглядати політику подальшого розвитку. В даний час в першу чергу слід використовувати досягнення науково-технічного прогресу, які спрямовані на поліпшення використання основного та оборотного капіталу, живої праці та підвищення ефективності виробництва.

В рамках пріоритетного напрямку розвитку економіки необхідно максимально стимулювати появу нової продукції високої якості, сприяти ефективному її використанню.

Для успішного конкурентоспроможного розвитку необхідні стратегічні плани, орієнтовані, перш за все, на інновації. Тільки вони здатні забезпечити ефективність і динамічність процесу відтворення, а також його конкурентоспроможність. Підприємства, які діють на ринку, де інноваційні технології швидко розвиваються, повинні передбачати і прогнозувати майбутні вподобання і потреби споживачів.

Забезпечення конкурентоспроможності на інноваційній платформі має бути орієнтоване на цілеспрямований пошук і реалізацію ринкових можливостей інноваційного розвитку, які відкриваються перед підприємством, що забезпечує їх тривале виживання і розвиток в нестабільному ринковому середовищі відповідно до обраної місії [2, с. 9].

Таким чином, інновації є рушійним фактором в глобальній конкуренції. Створюючи нові види продукції, технології виробництва, підвищуючи якість продукції, виробник може підвищувати свій рівень конкурентоспроможності і впливати на ринкову позицію.

Для забезпечення конкурентоспроможності підприємство повинне постійно формувати і нарощувати свої конкурентні переваги, що обумовлює необхідність їх послідовного формування і оцінки.

Існують різні методи оцінки показників конкурентоспроможності підприємства: описові, соціологічні, матричні, експертні, вартісні методи, кореляційно-регресійний аналіз та інші. Але одним з найбільш ефективних на сьогоднішній день є метод збалансованої системи показників (ЗСП) - оцінка конкурентоспроможності на підставі дослідження в єдиній системі координат чотирьох основних груп показників розвитку підприємства (фінанси, маркетинг, внутрішні бізнес-процеси, навчання і зростання).

Даний метод дозволяє здійснювати контроль за основними параметрами ефективності діяльності підприємства, оперативно знаходити недоліки в

роботі, як окремих підрозділів, так і підприємства в цілому, оцінити конкурентоспроможність і на основі отриманих оцінок виявити основні напрямки її підвищення.

Базовий набір складових збалансованої системи показників складається з:

1) складової «фінанси», яка передбачає визначення бачення підприємства для власних співробітників, акціонерів і потенційних інвесторів;

2) складової «маркетинг», яка передбачає визначення реального і планованого бачення для споживачів;

3) складової «внутрішні бізнес-процеси» - передбачає вирішення питань щодо поліпшення бізнес-процесів;

4) складової «навчання і зростання» - передбачає визначення можливостей розвитку підприємства, підвищення ефективності і зростання власної вартості за рахунок більш повного використання інтелектуального капіталу.

Показники складових збалансованої системи показників і методика їх розрахунку представлені в таблиці.

Проте, традиційний набір складових ЗСП вимагає доопрацювання, оскільки існуюча модель не враховує повною мірою вплив інновацій на діяльність підприємства.

З огляду на те, що в сучасних умовах інновації та інноваційна діяльність набувають все більшого критичного значення, для забезпечення конкурентоспроможності, необхідно змінити структуру збалансованої системи показників, виділивши інноваційні процеси в окрему складову. Основою підвищення конкурентоспроможності є оцінка чинників, які на неї впливають. Тому доцільно зробити інноваційну складову ЗСП рівнозначною іншим складовим збалансованої системи показників.

Урахування інноваційної складової при реалізації стратегії розвитку промислового підприємства дозволить підвищити ефективність діяльності та забезпечити конкурентні переваги на ринку.

Отже, вдосконалена система збалансованих показників буде служити інформаційною базою для розробки діючих механізмів підвищення конкурентоспроможності. Схематично доповнена система показників зображена на рис.

Для ефективного управління інноваційними процесами, що впливають на рівень конкурентоспроможності промислового підприємства, необхідно використовувати універсальний перелік показників інноваційної діяльності. Він дозволить оцінити її та виявити можливі напрямки підвищення.

Таблиця

Показники складових ЗСП і методика їх розрахунку

Найменування показника	Методика розрахунку
Фінансова складова	
Грошовий потік	Дані беруться з фінансових документів підприємства
Реалізована продукція та послуги	Дані беруться з фінансових документів підприємства
Оборотність активів	Розраховується як відношення чистої виручки від продажів до середньої величини сукупних активів підприємства
Оборотність дебіторської заборгованості	Розраховується як відношення суми дебіторської заборгованості до виручки від реалізації
Зростання обсягу продажів	Розраховується як відношення суми продажів у звітному періоді до суми продажів в базовому
Клієнтська складова	
Частка ринку	Розраховується як відношення обсягу продажів продукції підприємства до обсягу продажів продукції на ринку всіма підприємствами
Кількість нових клієнтів	Розраховується як відношення кількості нових клієнтів до загальної кількості клієнтів підприємства
Кількість постійних клієнтів	Розраховується як відношення кількості постійних клієнтів до загальної кількості клієнтів підприємства
Потенціал ринку	Визначається експертним шляхом на основі досліджень тенденцій розвитку внутрішнього і світового ринків продукції
Складова внутрішні бізнес-процеси	
Частка своєчасних поставок	Розраховується як відношення кількості поставок, вироблених точно в термін до загальної кількості поставок підприємства клієнтам
Оборотність готової продукції	Розраховується як відношення виручки від реалізації до готової продукції
Собівартість одиниці виробу	Розраховується як сума всіх витрат на виробництво одиниці виробу
Складова навчання та розвиток персоналу	
Рівень кваліфікації фахівців	Визначається шляхом тестування фахівців через певні проміжки часу
Витрати на навчання персоналу	Розраховується як відношення витрат на навчання персоналу до загальних адміністративних витрат
Індекс задоволеності персоналу	Розраховується як відношення кількості персоналу задоволеного моральною та матеріальною стороною роботи до загальної кількості персоналу
Оперативність внутрішньої інформації	Розраховується як відношення матеріальних витрат на отримання інформації до тимчасових витратах на отримання інформації

Рис. Модифікована збалансована система показників конкурентоспроможності

В інноваційній складовій ЗСП необхідно використовувати такі показники:

1) питома вага інноваційної продукції до загального обсягу продукції - для розрахунку показника можна використовувати співвідношення кількості нової продукції до загальної кількості видів продукції, що випускається на підприємстві, або частку доходу від реалізації інноваційної продукції до загального доходу. Термін, протягом якого продукція вважається інноваційною становить

три роки. Але він залежить від життєвого циклу товару та може бути визначений підприємством самостійно;

2) частка прибутку від реалізації інноваційної продукції до загального обсягу прибутку від продажу. Цей показник оцінює вплив інновацій на фінансовий результат. Розраховується як відношення прибутку від реалізації інноваційної продукції до прибутку від загального обсягу продажу;

3) вплив на фінансовий результат процесних інновацій, тобто впровадження нової техніки та технологій. Відображається у зниженні собівартості продукції, а також у збільшенні прибутку за рахунок збільшення обсягу продажу;

4) частка витрат від обороту, яка направлена на фінансування інноваційної діяльності. Розраховується як відношення витрат на інновації до виручки від реалізації;

5) середній час освоєння нової продукції. Час освоєння – це цикл, який складається з трьох етапів: здійснення НДДКР, підготовка виробництва, освоєння виробництва. Цей показник дозволяє визначити, яка кількість продуктів повинна знаходитися на стадії освоєння в кожний момент часу;

6) коефіцієнт оновлення виробничого обладнання – оцінюється з урахуванням активної

частини виробничих фондів. Визначається як відношення вартості протягом періоду активної частини основних виробничих фондів до вартості активної частини основних виробничих фондів на кінець періоду [1, с. 77].

Доповнена система збалансованих показників являє собою систему оцінки конкурентоспроможності промислового підприємства з урахуванням впливу на неї інноваційних процесів. Завдяки цій системі будуть визначені цільові значення даних показників, до яких повинно прагнути підприємство при здійсненні господарської діяльності.

Оцінка конкурентоспроможності підприємства шляхом використання вдосконаленої збалансованої системи показників має такі переваги:

- використання не тільки фінансових показників;
- формування оптимальних або нормативних значень показників діяльності як всього підприємства так і його приватних підрозділів;
- зачіпає всі основні сфери діяльності підприємства;
- можливість автоматизації і прискорення оборотності всіх інформаційних потоків діяльності підприємства за рахунок їх оптимізації;
- тісний зв'язок з мотивацією і плануванням діяльності;
- комплексна оцінка конкурентоспроможності з урахуванням інноваційного аспекту діяльності підприємства.

Дана система має такі функції:

- трансформація стратегії підприємства в п'ять взаємопов'язаних перспектив і робить можливою конкретизацію стратегічних цілей;
- подання систематичної методики трансформації бачення і стратегії підприємства в плани дій окремих співробітників;
- інтегрована концепція стратегічно-сфокусованого управління підприємством [3].

Висновки. На основі досліджень визначено, що інноваційні процеси є ключовим фактором при формуванні конкурентних переваг промислових підприємств. Підтвердженням життєздатності компаній є її готовність оперативно адаптуватися до середовища, що динамічно розвивається. Своєчасна і точна оцінка конкурентоспроможності підприємства сприяє вибору пріоритетних напрямків розвитку і стабільної діяльності підприємства.

Установлено, що для комплексної оцінки конкурентоспроможності є доцільним застосування збалансованої системи показників.

В процесі дослідження вдосконалено структуру збалансованої системи показників конкурентоспроможності з метою забезпечення цілісної оцінки, шляхом виділення інноваційних процесів в окрему складову. Виділення інноваційних аспектів в окрему складову ЗСП сприяє виявленню факторів, які стримують

інноваційної розвитку та негативно впливають на діяльність компанії.

Модифікована ЗСП конкурентоспроможності дозволить більш детально оцінити перспективні напрямки та резерви підвищення конкурентних переваг промислових підприємств та розробити систему заходів для їх поліпшення.

Література

1. Будаева Н.С. Инновационная составляющая сбалансированной системы показателей // Новости Иркутской государственной экономической академии (Байкальский государственный университет экономики и права). - 2008. - № 2 (58). - С. 76-78.
2. Бурлаков В.В. Оценка конкурентоспособности инноваций – исходный элемент для осуществления инновационной стратегии/ В.В. Бурлаков// Известия МГТУ «МАМИ».- 2013.-№4(18).- С.147-152.
3. Гершун А.М. Разработка сбалансированной системы показателей. Практическое руководство с примерами./ Под ред. А.М. Гершуна, Ю.С. Нефедовой. – Москва: ЗАО «Олимп-Бизнес», 2007. – С. 231.
4. Грозна В.В. Підвищення конкурентоспроможності економіки України як передумова співробітництва з ЄС/ В.В. Грозна // Актуальні проблеми економіки.- 2006.- №11(29).- С. 130-134.
5. Гудзь О.Є. Роль інновацій щодо забезпечення конкурентоспроможності та ефективності підприємства/ О.Є. Гудзь// Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка.- 2015.- №161. - С. 3-11.
6. Каплан Р. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию / Р. Каплан, Д. Нортон; [Пер. с англ.]. - М.: Олимп-Бизнес, 2003. - 214 с.
7. Касаева Т.В. Сбалансированная система показателей и ее инновационная составляющая / Т.В. Касаева, А.Н. Андриянова // Вестник Витебского государственного технологического университета. - 2014. - № 27. - С. 175-184.

References

1. Budaeva N.S. Innovatsionnaya sostavlyayuschaya sbalansirovannoy sistemyi pokazateley // Novosti Irkutskoy gosudarstvennoy ekonomicheskoy akademii (Baykalskiy gosudarstvennyi yuniversitet ekonomiki i prava). - 2008. - № 2 (58). - S. 76-78.
2. Burlakov V.V. Otsenka konkurentosposobnosti innovatsiy – ishodnyiy element dlya osuschestvleniya innovatsionnoy strategii/ V.V. Burlakov//Izvestiya MGTU «MAМИ».- 2013.-№4(18).- S.147-152.
3. Gershun A.M. Razrabotka sbalansirovannoy sistemyi pokazateley. Prakticheskoe rukovodstvo s primerami. / Podred. A.M. Gershuna, Yu.S. Nefedovoy. – Moskva: ZAO «Olimp-Biznes», 2007. – S. 231.
4. Hrozna V.V. Pidvyshchennia konkurentospromozhnosti ekonomiky Ukrainy yak peredumova spivrobitnytstva z YeS/ V.V. Hrozna // Aktualni problemy ekonomiky.- 2006.- №11(29).- S. 130-134.
5. Hudz O.Ie. Rol innovatsii shchodo zabezpechennia konkurentospromozhnosti ta efektyvnosti pidpriemstva/ O.Ie.Hudz// Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka.- 2015.- №161. - S. 3-11.

6. Kaplan R. Sbalansirovannaya Sistema pokazateley. Otstrategii k deystviyu / R. Kaplan, D. Norton; [Per. s angl.]. - M.: Olimp-Biznes, 2003. - 214 s.
7. Kasaeva T.V. Sbalansirovannaya Sistema pokazateley i ee innovatsionnaya sostavlyayuschaya / T.V. Kasaeva, A.N. Andriyanova // Vestnik Vitebskogo gosudarstvennogo tehnologicheskogo universiteta. - 2014. - № 27. - S. 175-184.

Крамчанинова М.Д., Кандаурова Ю.С.
Иновационные аспекты обеспечения конкурентоспособности промышленного предприятия.

Статья посвящена изучению роли инноваций для обеспечения конкурентоспособности промышленного предприятия. В рамках исследования предложена методика оценки конкурентоспособности с помощью модифицированной системы сбалансированных показателей. Также в статье предоставлен перечень показателей, которые характеризуют инновационный аспект сбалансированной системы показателей.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентные преимущества, инновации, инновационная деятельность, сбалансированная система показателей.

Kramchaninova M.D., Kandaurova Y.S. Innovative approaches for ensuring the competitiveness of industrial enterprise.

The aim of the article is analysis of the role of innovations to ensure the competitiveness of industrial enterprise. A methodology for assessing the competitiveness using a modified system is proposed. Also, the article provides a list of indicators that characterize the innovative aspect of the BSC.

Keywords: competitiveness, competitive advantages, innovations, innovative activity, balanced system of indicators.

Крамчанинова Майя Джемаловна – доцент кафедри економіки і підприємництва СНУ ім. В. Даля, e-mail: mdnarmania@gmail.com

Кандаурова Юлія Сергіївна – студентка 2-го року навчання магістратури спеціальності «Економіка» СНУ ім. В. Даля, e-mail: kandaurova798@gmail.com.

Рецензент: д.е.н., проф. **Чернявська Є.І.**

Стаття подана 2.09.2018

УДК 339.1

ПЕРШІ КРОКИ ВІДКРИТТЯ ВЛАСНОЇ СПРАВИ: СУЧАСНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ДИЛЕМИ

Моргачов І.В., Чорна О.Ю., Держак Н.О.

FIRST STEPS OF OPENING OWN BUSINESS: MODERN TECHNOLOGIES AND DILEMMAS

Morhachov I.V., Chernay O.Y., Derzhak N.

Метою досліджень є розгляд та аналіз основних проблем перших кроків виходу на ринок при відкритті власної справи, узагальнення та оцінка корисності відомого досвіду за напрямом. Об'єктом дослідження є процес створення бізнесу на початкових етапах. Методологічною основою викладених результатів послужило узагальнення і аналіз досвіду створення власної справи слухачами сучасних бізнес-циклів. У роботі розглянуто теоретичні та практичні аспекти відкриття бізнесу в сучасних умовах. Здійснено аналіз проблем початкових кроків підприємництва та шляхів їх вирішення. Узагальнено існуючі рекомендації та відомий досвід перших кроків створення власного бізнесу особливо в частині технології визначення умовно-незадоволеного попиту шляхом тестування ринкових ніш. Така технологія приносить позитивні результати за умов одночасного застосування із засобами електронної комерції. Отримані результати мають як практичну цінність у вигляді узагальненого позитивного досвіду та рекомендацій за напрямом, так і теоретичну в якості підґрунтя розширення переліку ключових чинників ефективного ведення бізнесу на перших етапах його створення. В якості додаткового ключового чинника успішного ведення власної справи на перших етапах її створення визначено високий рівень мотивації до бізнесу підприємця навіть за умови здійснення ним не улюбленої діяльності.

Ключові слова: власна справа, підприємництво, ринок, умовно-незадоволений попит, тестування ринкових ніш, підприємець-початківець, електронна комерція, мотивація до бізнесу.

Вступ. В умовах бурхливого розвитку ринкових відносин в країні сучасні питання відкриття власної справи завжди є актуальними. Протягом часу умови для початку малого бізнесу змінюються, що відкриває шлях одним особам і погіршує умови іншим. Адекватний і своєчасний аналіз відповідних умов часто стає запорукою успішного входження на ринок та початку підприємницької діяльності.

Моніторинг і оцінка зміни відповідних умов та проблем дозволяє робити висновки щодо загального

стану підприємництва на національному і регіональному рівні для розробки стимулюючих програм та заходів. Особливо актуального значення підтримка малого підприємництва набуває для депресивних регіонів в умовах загострення проблеми безробіття та зменшення робочих місць.

Розглядаючи рівень окремої фізичної особи слід також відмітити актуальність питання підприємництва як завжди існуючу альтернативу роботи за наймом. Майже кожна доросла людина як в Україні так і в інших країнах стикалася з проблемами пошуку роботи, часто замислювалася над роботою на себе шляхом відкриття власної справи. Більшість цих планів залишилася нездійсненими оскільки самими важкими на шляху бізнесу є перші кроки. Саме на цей етап слід звернути особливу увагу, визначити основні проблеми, замислитися над шляхами їх вирішення, узагальнити та осмислити існуючі рекомендації та досвід.

В світі в цілому, також як і в Україні, існує глобальна закономірність, яка з точки зору державного регулювання безробіття є проблемою. Ця закономірність і одночасно проблема полягає у дуже малому проценті осіб, які наважуються відкрити власну справу і дуже малий процент успіху серед тих, хто наважується. Саме перші кроки відкриття власної справи є роковими: вони або відлякують, або руйнують новостворений бізнес.

Більшість сучасних вітчизняних наукових робіт за темою концентрують увагу на проблемах розвитку малого підприємництва (корупція, податки, інфляція, висока ціна кредитів тощо). Наше дослідження абстрагується від цих проблем і акцентує увагу на лише на питанні виходу початківці-підприємця на ринок. При цьому труднощі перших кроків виходу на ринок для суб'єкта підприємницької діяльності розглядаються як об'єктивні, що не є проблемою ринка або

національного господарства, а може бути лише проблемою окремої особи або групи осіб.

Літературний огляд. Аналіз останніх досліджень за напрямом [1 - 7] дозволяє визнати наявність глибоких напрацювань тематики, разом з тим ще багато проблем розвитку малого підприємництва в Україні залишаються відкритими. На сучасному етапі розвитку наукових поглядів щодо питання малого підприємництва досить повною мірою досліджено питання удосконалення і управління вже існуючого бізнесу, юридичні аспекти оформлення, фінансові та адміністративні проблеми новостворюваного, які, в тому числі, стосуються податків та державного регулювання.

Такі питання є важливими для відкриття власної справи, однак другорядними. На першому місці завжди стоїть завдання визначення виду діяльності та виходу на ринок. Нажаль глобальні питання: «Яким бізнесом займатися, які зробити перші кроки для виходу на ринок?» - залишаються дійсно проблемними для основної маси початківців.

Для всіх видів підприємницької діяльності та випадків бізнесу неможливо сформулювати універсальні конкретні поради, однак можливо розробити теоретичні принципи планування і організації перших кроків відповідної діяльності з урахуванням сучасних тенденцій, які зможуть стати у пригоді великій кількості підприємців.

Метою досліджень є розгляд та аналіз основних проблем перших кроків виходу на ринок при відкритті власної справи, узагальнення та оцінка ефективності відомого досвіду і рекомендацій.

Результати. За статистикою самий значний процент припинення діяльності припадає на фізичних осіб-підприємців, що, в тому числі, пов'язано з невдачами при здійсненні перших кроків початку власної справи, що пов'язані з виходом на ринок та закріплення на ньому. Саме вони часто з'являються вирішально-смертельними для підприємця. Для прикладу наведемо відповідну статистику за Кіровоградською областю (табл.) за даними [8].

Таблиця

Динаміка реєстрації та припинення господарської діяльності фізичних осіб-підприємців у Кіровоградській області у 2011 – 2015р.

Показник	Динаміка показника за роками, од.				
	2011	2012	2013	2014	2015 (11 місяців)
Створено	937	865	907	886	908
Ліквідовано	1164	883	770	3298	1824

В сучасних умовах фізична особа розглядаючи питання вибору власної справи та початку бізнесу може звернутися до наступних джерел інформації:

- класичні навчальні посібники та підручники;
- статті за темою в мережі Інтернет;
- відеозаписи (лекцій, тренінгів, виступів, форумів), які можна знайти в мережі Інтернет.

Спробуємо розглянути переваги та недоліки цих джерел.

Переглядаючи джерела інформації з 1-ї групи можна знайти відповіді на ключові питання ефективної власної справи:

- 1) умовою успішного бізнесу є задоволення певної потреби платоспроможної групи споживачів;
- 2) для виживання на ринку необхідним є суттєвий чинник конкурентоспроможності;

Нажаль, в підручниках часто не визначається як само визначати цю групу та їх потреби в умовах конкуренції, однак зрозумілим є загальний напрям пошуку з метою визначити або незадоволений попит, або більш кращого ніж у конкурентів засобу задоволення попиту, з яким вже працюють конкуренти. Слід звернути увагу, що в сучасних умовах як в Україні, так і в більшості інших країн Європи умовно-незадоволений попит як явище хоч і має місце, однак характеризується локальним та короткостроковим характером.

Сучасні умови, що маються на увазі, наступні: глобалізація світової економіки, коли будь-який товар (законний) може бути доставлений з багатьох країн, де він виробляється; розвиток глобальної мережі Інтернет, коли будь-який товар можна придбати (замовити) через Інтернет; тобто не існує дефіциту пропозиції товарів та послуг, однак є гостра конкуренція між виробниками.

Спробуємо пояснити сутність одночасно локального і короткострокового характеру умовно-незадоволеного попиту на прикладі. Наприклад, у великому місті з відносно високим рівнем середньої зарплати та низьким рівнем безробіття підприємець розпочинає свою справу з доставки відеоігор на дім замовникам. В даному випадку він виявив умовно-незадоволений попит не на самі ігри, а на їх доставку. На торгівельних складах цього міста такого товару вистачало, однак більшої кількості мешканців такого міста не вистачало вільного часу, тому вони платять такому підприємцю власне за економію власного часу на пошук і доставку на дім відповідного товару.

Якщо розглядати економію часу в якості товару, то попит на нього особливо у великих містах буде завжди. Наприклад, у місті Київ деякі мешканці витрачають близько 2 годин в день тільки на дорогу на роботу і до дому. Якщо в якості товару розглядати відеоігри, то ринок його в майбутньому зміниться: напевно зміниться носій, місце отримання (купівлі) їх споживачами. Скоріш за все більш легким буде скачування ігор з сайтів в мережі Інтернет. Тому бізнес підприємця з доставки відеоігор до дому, що слугує нам прикладом успіху на основі виявлення незадоволеного попиту, не буде довговічним.

Уточнимо, що в наведеному прикладі виявлення незадоволеного попиту раніше потенціальних конкурентів ми розглядаємо в якості суттєвого чинника конкурентоспроможності. І в цьому відношенні визнається, що само існування

такого явища, як «незадоволений попит» має лише локальний і короткостроковий характер.

Бізнес на основі задоволення вже виявленого конкурентами попиту пов'язаний із відповідною конкуренцією, яка в сучасних умовах глобалізації та перевиробництва має загальну тенденцію до загострення. Ми не спростовуємо можливість успіху на конкурентному ринку, однак новачкам на ньому об'єктивно буде важче ніж тим суб'єктам, які мають суттєвий досвід виживання в висококонкурентному середовищі. В межах цієї статті спробуємо розглянути принципи визначення саме умовно-незадоволеного попиту в якості важливого чинника конкурентоспроможності.

Популярним засобом в сучасних умовах пошуку ідей для власної справи і, власне, визначення досліджуваного нами умовно-незадоволеного попиту є мережа Інтернет, в тому числі матеріал у вигляді статей, що розміщується на web-сайтах. При чому пошукові запити як правило користувачами вводяться до пошукових систем: Google та Yandex. Незважаючи на можливість отримання великої кількості корисної інформації за багатьма напрямками в сучасних умовах розвитку ІТ-технологій можна виділити один суттєвий недолік цього варіанту пошуку умовно-незадоволеного попиту: кількість та частота запитів щодо відкриття власної справи та видів малого бізнесу значно перевищує швидкість написання відповідних статей. Часто такі статті за суттю повторюються, тому дійсно інноваційних ідей, які би допомогли підприємцю-початківцю зробити перші кроки на умовно-новому ринку, відкрити щось нове і неповторюване, небагато і об'єктивно значно уступають за кількістю існуючим запитам.

Ми не заперечуємо корисності більшості статей в мережі Інтернет щодо ідей відкриття власної справи, однак імовірність розпочати справу, про яку ще ніхто не чув на основі такої інформації, дуже невисока. До таких даних слід відноситися аналогічно інформації з підручників. Вона хоч і більш актуальна за часом, однак в основному корисна в якості загально-навчальної та прикладної. В цілому її слід розглядати початківцям, щоб мати загальну уяву про цікаві напрями ведення бізнесу. Мабуть інколи, на основі неї в деяких регіонах і можна відкрити власний бізнес, якого ще не існує в цій місцевості. Але в цілому корисним буде є використання іншого алгоритму виявлення умовно-незадоволеного попиту.

В нашому дослідженні 3-м джерелом корисної інформації щодо відкриття власної справи є відеофільми (відеозаписи), що розташовані в мережі Інтернет. Чи можуть вони відповісти на питання виявлення умовно-незадоволеного попиту? Якщо розглядати конкретний вид такого попиту то ні. Більшість відео-записів за суттю повторюють положення підручників або статей з тієї ж мережі Інтернет. Однак частина таких записів за своєю

корисністю щодо проблем малого підприємництва відрізняється від інших джерел інформації.

На наш погляд, такі записи є більш актуальними для підприємців в порівнянні з підручниками та статтями. Часто на таких записах лектор висловлює свою думку так як є без необхідності вчитування, редакції та публікації, що проходить на своєму шляху стаття або підручник. До того ж, в числі тих, хто висловлює свою думку на таких записах, немає авторів статей та підручників. Автори підручників, статей в мережі Інтернет та лектори на відеозаписах – різні особи щодо питання ведення підприємницької діяльності, тому сутність цих джерел різниться. Особливо слід виділити записи лекцій тренінгів, де лектори не є викладачами навчальних закладів, працюють у бізнес-школах практичної спрямованості.

Бізнес-школа практичної спрямованості нами розглядається як такий заклад, де слухачі безпосередньо роблять спробу розпочати власну справу під наглядом своїх наставників.

Корисність таких записів полягає не в тому, що на них перелічуються цікаві ідеї для відкриття власної справи, а узагальнюється досвід підприємців початківців. Узагальнення такого досвіду дозволяє уточнити теоретичні принципи визначення умовно-незадоволеного попиту. Першим таким принципом є: в більшості випадків умовно-незадоволений попит визначається методом проб і помилок, коли підприємець-початківець «перебирає» велику кількість ринкових ніш (тестує ніші) шляхом практичної спроби розпочати відповідну діяльність. При цьому важливо, щоб така спроба була маловитратною, оскільки об'єктивно буде велика кількість спроб перед тим як підприємець-початківець досягне успіху на якійсь ринковій ніші.

Цікавим випадком «тестування ніш» або виявлення умовно-незадоволеного попиту є публікація рекламних об'яв з продажу товарів, яких ще немає у підприємця-початківця. І лише за умов формування портфелю замовлень останній вкладає власні кошти у закупівлю відповідного товару.

В більшості випадків без суттєвих капіталовкладень можна відкрити новий бізнес в сфері обслуговування і торгівлі. До того ж, значення має регіон (місто). Чим більше місто за розміром та масштабом, тим легше в ньому виявити ту саму «нішу» або умовно-незадоволений попит. Тому існуючі бізнес-школи практичної спрямованості відкриті у столицях та інших великих містах.

Іншим цікавим засобом «тестування ніші», але більш коштовним є, розробка і публікація в мережі Інтернет власного сайту (в тому числі і сайту-магазину), коли ще товару немає в наявності. Тобто спочатку створюється сайт комерційної спрямованості (одночасно в якості візитівки, вітрини товарів та послуг, форми зворотного зв'язку та офісу), який націлений на певного споживача та задоволення його потреби; потім цей сайт просувається в ТОП в пошукових системах,

здійснюється його SEO-оптимізація. А коли вже починаються звернення потенційних клієнтів на основі роботи такого сайту, підприємець розпочинає бізнес: інвестує кошти в закупівлю необхідних активів.

Слід окремо виділити створення web-сайту в якості необхідного атрибуту власної справи. В сучасних умовах, особливо у великих містах, це є вже обов'язковою умовою бізнесу. Сучасному підприємцю зараз не тільки необхідно опанувати основи фінансового і кадрового менеджменту та інші хитрощі ведення власної справи, але й технологій створення і просування в пошукових системах власного web-сайту, інші засоби електронної комерції. При чому робота над сайтом не закінчується тоді, коли його розміщено у мережі – необхідними є подальші зміни, наповнення, удосконалення, створення нових сторінок та сервісів тощо. А згодом, виникне необхідність управління репутацією у мережі Інтернет, де об'єктом управління є сукупність відгуків колишніх і сучасних клієнтів.

Повертаючи до технології визначення умовно-незадоволеного попиту або тестування ніш методом послідовного їх перебору (спроб та помилок) слід додати, що в підсумку підприємець-початківець може виявити таку нішу, однак відповідний бізнес йому зовсім може бути не до вподоби. Наприклад, таким підприємцем-початківцем може бути чоловік, а виявлений ним умовно-незадоволений попит стосується жіночої косметики, до якої у нього може бути зовсім відсутня зацікавленість.

Будь-який підприємець-початківець стикається з об'єктивною дилемою: займатися улюбленою справою, або не улюбленою, але необхідною (де існує умовно-незадоволений попит). В першому випадку конкурентною перевагою є більший рівень зацікавленості підприємця, коли він більше витрачає власного часу та натхнення. Але ця справа може бути здійснюватися на високо конкурентному ринку, де шанс успіху може бути невеликим. В другому випадку конкурентною перевагою є виявлений умовно-незадоволений попит, але людина часто знаходить безліч причин, щоб не займатися не улюбленою справою. І якщо досягається збіг, коли виявлений умовно-незадоволений попит буде відповідати улюбленій справі, імовірність успіху є великою.

Тобто наступним важливим чинником успішного бізнесу на початкових етапах є внутрішня мотивація підприємця-початківця. Або необхідно досягнення збігу уподобань особи та перспективного бізнесу, або такий початківець повинен примусово полюбити ту справу, яку диктує ринок. В останньому завжди існує об'єктивна проблема, що знижує процент успішних підприємців. Тому питання розвитку підприємництва стосується не тільки фінансової грамотності населення або дешевизні капіталу, велике значення мають психологічні чинники.

Сучасні бізнес-школи практичної спрямованості на перших етапах навчання слухачів роблять акцент на внутрішньої мотивації людини до успіху незважаючи на вид бізнесу. Тобто нав'язують стереотип любові до фінансового успіху, до грошей, майже будь-яким законним шляхом.

В сучасних умовах вже є технологія як стати підприємцем і відкрити власну справу шляхом застосування методу тестування ніш та використання можливостей Інтернет. Стати підприємцем і працювати на певному ринку - не проблема. Проблема в тому, що справа, яку вимагає ринок, може буди не до вподоби. Тому третім ключовим чинником успішного ведення власної справи ми пропонуємо розглядати високий рівень мотивації підприємця до бізнесу навіть за умови здійснення ним не улюбленої діяльності.

Висновки. Глобальні та ключові чинники ефективності відкриття власної справи з часом доповнилися. До того ж, загострилася конкуренція та швидкість впровадження інновацій. В таких умовах умовно-незадоволений попит та певні конкурентні переваги при створенні власного бізнесу підприємцем-початківцем в основному можуть мати лише короткотерміновий і локальний характер. Перший, тобто умовно-незадоволений попит, може визначатися шляхом тестування ринкових ніш, тобто методом спроб і помилок входження на певний ринок. Така технологія приносить позитивні результати за умов одночасного застосування із засобами електронної комерції. При цьому такі спроби мають бути мало витратними або умовними до моменту формування портфелю замовлень. Недоліком агресивного визначення перспективної ринкової ніші з наявністю умовно-незадоволеного попиту є необхідність примирення підприємця з тим бізнесом, якого вимагає ринок, що потребує високого рівня мотивації.

Інтенсивне використання мережі Інтернет, web-сайтів та інших засобів електронної комерції – стали звичайними явищами на рівні малого підприємництва, в тому числі і до моменту офіційного відкриття власної справи.

Перспективою подальших досліджень за напрямом є уточнення необхідної інфраструктури, що сприяє використанню технології визначення умовно-незадоволеного попиту шляхом тестування ринкових ніш.

Л і т е р а т у р а

1. Варналій З. С. Мале підприємництво: основи теорії і практики / З.С. Варналій. - К.: Т-во «Знання», 2001. - 277 с.
2. Васильєва Д. В. Актуальні проблеми розвитку малого бізнесу в Україні / Д. В. Васильєва // Механізм регулювання економіки. - 2011. – №3. – С. 188-196.
3. Дикань О.В. Розвиток малого бізнесу в Україні: проблеми та шляхи забезпечення / О.В. Дикань // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2017. - № 57. – С. 58 – 66.

4. Єпіфанова І. М. Основні аспекти розвитку малого бізнесу в Україні / І. М. Єпіфанова // Труды Одесского политехнического университета. - 2009. - № 1(31). - С. 211 – 215.
5. Марченко О.І. Розвиток малого бізнесу: вітчизняний і зарубіжний досвід / О.І. Марченко, Р.В. Моткалюк // Фінансовий простір. – 2015. - № 1(17). – С. 190 – 193.
6. Солованюк С.М. Розвиток малого бізнесу в Україні в сучасних умовах / С.М. Солованюк // Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». – 2017. - № 2(24), 2т. – С. 130 – 133.
7. Табінський В.А. Деякі аспекти розвитку малого підприємництва в Україні / В.А. Табінський, А.П. Сімон, А.В. Стасюк // Економічна теорія та історія економічної думки. – 2016. - № 2. – С. 36 – 39.
8. Програма розвитку малого і середнього підприємництва у м. Кіровограді на 2016 – 2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kr-rada.gov.ua/uploads/documents/ua-rishennya-dodatok-139-100316-06-07-2016.pdf>

References

1. Varnaliy Z. S. Male pidpryyemnytstvo: osnovy teorii i praktyky, K.: T-vo «Znannya», 2001. - 277 p.
2. Vasylyeva D. V. Aktual'ni problemy rozvytku maloho biznesu v Ukraini, Mekhanizm rehulyuvannya ekonomiky, 2011, №3, P. 188-196.
3. Dykan' O.V. Rozvytok maloho biznesu v Ukraini: problemy ta shlyakhy zabezpechennya, Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti, 2017, № 57, P. 58 – 66.
4. Yepifanova I. M. Osnovni aspekty rozvytku maloho biznesu v Ukraini, Trudy Odesskoho polytekhnycheskoho unyversyteta, 2009, № 1(31), P. 211 – 215.
5. Marchenko O.I., Motkalyuk R.V. Rozvytok maloho biznesu: vitchyznyany i zarubizhnyy dosvid, Finansovy prostir, 2015, № 1(17), P. 190 – 193.
6. Solovanyuk S.M. Rozvytok maloho biznesu v Ukraini v suchasnykh umovakh, Mizhnarodnyy naukovy zhurnal «Internauka», 2017, № 2(24), 2t., P. 130 – 133.
7. Tabins'kyu V.A., Simon , A.P., Stasyuk A.V. Deyaki aspekty rozvytku maloho pidpryyemnytstva v Ukraini, Ekonomichna teoriya ta istoriya ekonomichnoyi dumky, 2016, № 2, P. 36 – 39.
8. Prohrama rozvytku maloho i seredn'oho pidpryyemnytstva u m. Kirovohradi na 2016 – 2020 roky [Elektronnyy resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.kr-rada.gov.ua/uploads/documents/ua-rishennya-dodatok-139-100316-06-07-2016.pdf>

Моргачов І.В. Чёрная О.Ю., Держак Н.А. Первые шаги открытие собственного дела: современные технологии и дилеммы

Целью исследований является рассмотрение и анализ основных проблем первых шагов выхода на рынок при открытии собственного дела, обобщение и оценка полезности известного опыта по направлению. Объектом исследования является процесс создания бизнеса на начальных этапах. Методологической основой изложенных результатов послужило обобщение и анализ опыта создания собственного дела слушателями современных бизнес-школ. В работе рассмотрены теоретические и практические аспекты открытия бизнеса в современных условиях. Осуществлен анализ проблем начальных шагов предпринимательства и путей их решения. Обобщены существующие рекомендации и

известный опыт первых шагов создания собственного бизнеса особенно в части технологии определения условно-неудовлетворенного спроса путем тестирования рыночных ниш. Такая технология приносит положительные результаты при условии одновременного применения со средствами электронной коммерции. Полученные результаты имеют как практическую ценность в виде обобщенного положительного опыта и рекомендаций по направлению, так и теоретическую в качестве основы расширения перечня ключевых факторов эффективного ведения бизнеса на первых этапах его создания. В качестве дополнительного ключевого фактора успешного ведения собственного дела на первых этапах его создания определен высокий уровень мотивации к бизнесу предпринимателя даже при условии осуществления им не любимой деятельности.

Ключевые слова: собственное дело, предпринимательство, рынок, условно-неудовлетворенный спрос, тестирование рыночных ниш, начинающий предприниматель, электронная коммерция, мотивация к бизнесу.

Morhachov I.V. Chernay O.Y. Derzhak N. First steps of opening own business: modern technologies and dilemmas

The purpose of the research is to consider and analyze the main problems of the first steps of entering the market when opening their own business, the summarizing and evaluating the effectiveness of known experience and recommendations. The object of research is the process of creating a business in its initial stages. The methodological basis of the outcomes was provided by the generalization and analysis of the experience of creating their own business by students of modern business schools. The theoretical and practical aspects of opening a business in modern conditions are considered in the paper. The analysis of problems of initial steps of entrepreneurship and ways of their solution are analyzed. Summarized existing recommendations and known experience of the first steps of creating their own business, especially in the technology of determining the conditionally dissatisfied demand through the testing of market niches. Such technology brings positive results in terms of simultaneous use with e-commerce tools. The obtained results have both practical value in the form of generalized positive experience and the theoretical in the form basis for expanding the list of key factors of effective business in the first stages of its creation.

Keywords: business, market, conditionally dissatisfied demand, market niche testing, entrepreneur-novice, e-commerce, business motivation.

Моргачов Ілля Вікторович, к.е.н., доцент кафедри менеджменту та маркетингу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля
Чорна Ольга Юрївна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту та маркетингу, Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.
Держак Наталія Олександрівна, к.е.н., доцент кафедри менеджменту та маркетингу Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Рецензент: д.е.н., проф. **Овчаренко Є.І.**

Стаття подана 20.08.2018

УДК 332.1

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОЦІНКИ ТЕНДЕНЦІЙНОСТІ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Тімошин А.С., Давиденко В.М., Волков С.В.

ECONOMIC AND MATHEMATICAL SUPPORT OF THE TENDENTIOUSNESS ASSESSING IN THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF THE REGIONS OF UKRAINE

Timoshin A.S., Davudenko V.M., Volkov S.V.

У статті подано результати оцінки тенденційності та результативності розвитку економіки регіонів України за допомогою коефіцієнту рангової кореляції Спірмена, коефіцієнту спеціалізації (локалізації) виду економічної діяльності в регіоні та кореляційно-регресійного аналізу.

Ключові слова: оцінка, тенденції, економіка регіонів, економіко-математичні методи

Вступ. Розвиток економіки країни та її регіонів потребує постійного аналізу та оцінювання через важливість визначення загальної динаміки та тенденцій. Це дозволяє науковцям, практикам і суспільству у цілому з'ясувати проблеми соціально-економічного розвитку та шукати шляхи їх вирішення. Проведення аналізу та оцінки можливе за допомогою великого арсеналу методів та способів, серед яких свою актуальність ніколи не втрачуть економіко-математичні методи, через можливість проведення оцінювання у динаміці. Якість динамічного ряду залежить, перш за все, від складу включених в нього показників, які мають відповідати таким вимогам: повинні відображати цілісний характер діяльності системи; бути доступними із існуючої звітності та мати єдиний період спостереження; бути не похідними, а первинними; представляти собою відносно невелику кількість.

Аналіз останніх досліджень. Оцінюванням довготривалих тенденцій та результативності розвитку економіки регіонів України на основі використання економіко-математичних методів займається багато вчених та практиків, серед яких слід виокремити В.П. Вишневський, В.М. Геєць, С.І. Левицький, Р.М. Лепа, О.О. Любіч, І.В. Заблудська, І.В. Тяжкороб та інші [1-7]. Вони проводили дослідження у різні часи та за різні періоди, проте стрімкі зміни бізнес-середовища потребують проводити це постійно та системно.

Отже, метою статті є визначення сучасних тенденцій розвитку економіки регіонів України за умов використання економіко-математичних методів.

Викладення основного матеріалу. Оцінку тенденційності та результативності розвитку економіки регіонів України пропонуємо здійснити за допомогою коефіцієнту рангової кореляції Спірмена, коефіцієнту спеціалізації (локалізації) виду економічної діяльності в регіоні та кореляційно-регресійного аналізу. Період аналізу обрано 10 років з 2006 по 2016 рік.

Використання коефіцієнту рангової кореляції Спірмена для оцінки тенденційності розвитку економіки регіонів України передбачає визначення темпів змін (T_i) показників, що характеризують розвиток економіки за рахунок ефективних вкладень ($T_{ВРП} > T_{КІ}$), які забезпечують випереджаюче зростання обсягів промислового ($T_{ПП}$) та сільськогосподарського ($T_{СГ}$) виробництва, а також вартості інноваційної продукції ($T_{ІП}$), через це відбувається прискорене зростання доданої вартості ($T_{ВРП}$). Окрім того, це впливає на покращення структури споживання населення ($T_{ДН} > T_{РТО}$), зростання сукупної продуктивності праці ($T_{ВРП} > T_{Ч}$), зменшення техногенного навантаження на навколишнє середовище ($T_{ПП} > T_{ПЕР}$), зниження рівня безробіття ($T_{Ч} > T_{Б}$).

Близькість фактичної динаміки до нормативного ряду, який має бути не спадним (>1 або $>100\%$), свідчатиме про наявність розвитку за соціально-економічними та інноваційними факторами (1):

$$T_{ВРП} > T_{ДН} > T_{РТО} > T_{ІП} > T_{ПП} > T_{СГ} > T_{КІ} > T_{Ч} > T_{ПЕР} > T_{Б} > 1,$$

де $ВРП$ – валовий регіональний продукт;

$ДН$ – наявні доходи населення;

$РТО$ – роздрібний товарооборот підприємств;

$I_{нП}$ – обсяг реалізованої інноваційної продукції;
 $I_{пП}$ – обсяг реалізованої промислової продукції
 (товарів, послуг);

$СГ$ – продукція сільського господарства;

KI – капітальні інвестиції;

$Ч$ – чисельність наявного населення;

$ПЕР$ – обсяг використання паливно-енергетичних ресурсів/природного газу;

$ТБ$ – безробітне населення.

Для визначення ступеня відповідності нормативного та фактичного ряду показників розвитку економіки регіону застосовуємо коефіцієнт рангової кореляції Спірмена (2):

$$K = 1 - \frac{6 \cdot S(d)^2}{n^3 - n}, \quad (2)$$

де $S(d)^2$ – сума квадратів різниць рангів показників у ряду;

n – кількість рангів у ряду.

Результати проведених за формулами 1 та 2 розрахунків показали, що протягом аналізованого періоду пропорції соціально-економічного розвитку не в повній мірі відповідали їх нормативному ряду динаміки (табл. 1).

Проведений аналіз тенденційності розвитку економіки регіонів України дозволили встановити, що у 2006-2007 рр. 17 регіонів розвивались більш-менш відповідаючи нормативному ряду динаміки економічних показників, про що свідчить коефіцієнт рангової кореляції Спірмена.

Зокрема, лише м. Київ, Львівська та Полтавська області мали стійкий та середній зв'язок між показниками ($0,7 > K > 0,8$); інші регіони мали нестійкий зв'язок, з них: 7 регіонів – помірний ($0,5 > K > 0,6$) та ще 7 регіонів – помітний ($0,6 > K > 0,7$). Слід також зазначити, що в цей період мало місце найменше коливання коефіцієнта кореляції між максимальним та мінімальним його значенням (0,489), тобто діапазон міжрегіональних відмінностей був найменшим.

У 2007-2008 рр. ситуація дещо погіршилась, оскільки кількість регіонів, які розвивались згідно встановлених співвідношень економічних показників, знизилась до 12, або майже на третину. Найвищі показники кореляції були у Київської (0,758), Сумської (0,721) та Чернігівської (0,745) областей. В аналізованому періоді розкид коефіцієнта кореляції збільшився до 0,582 та найбільший діапазон відмінностей у значеннях коефіцієнта спостерігався між Київською (0,758) та Дніпропетровською (0,176) областями.

Вподовж 2008-2009 рр. зв'язок між стратегічним та фактичним рядами динаміки для всіх регіонів був слабким та нестійким, оскільки значення коефіцієнтів рангової кореляції Спірмена були нижчими, ніж 0,5, та коливались в межах від -0,442 до 0,261. Такі низькі значення можна пояснити тим, що в цей період регіони не змогли оперативно

адаптуватися до стрімкого погіршення економічної ситуації, зниженню інвестиційної активності та спаду промислового та сільськогосподарського виробництва, обумовлених світовою фінансово-економічною кризою.

У наступних роках (2009-2010 рр.) в економіці більшості регіонів України спостерігалось деяке поживлення. Зокрема, згідно нормативного ряду динаміки показників функціонували: Дніпропетровська, Донецька, Львівська, Хмельницька – на 50-60%; АРК, Волинська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Сумська – на 60-70%; Вінницька, Житомирська, Закарпатська, Київська, Миколаївська – на 70-80%. Лише п'ять областей не змогли подолати бар'єрне значення коефіцієнта рангової кореляції у 0,5, серед них: Запорізька, Одеська, Рівненська, Тернопільська та Харківська області.

З 2010 по 2013 рр. регіони розвивались нерівномірно. За цей період економіка регіонів була низько ефективною ($0,5 > K$). Для переважної більшості регіонів економіка характеризувалась коефіцієнтом кореляції в межах $0,5 > K > 0,8$. Тільки три регіони мали стійкий й тісний зв'язок між нормативним та фактичним рядами динаміки ($0,8 > K > 0,9$) – це Чернівецька область (2010-2011 р.), Закарпатська й Львівська області, а також м. Київ (2011-2012 рр.).

У 2013-2014 рр. внаслідок непередбачуваних політичних подій всі регіони України, окрім Рівненської області, мали знову слабку кореляцію між стратегічним та фактичним рядом динаміки показників ($K < 0,5$), що зумовило зниження результативності економіки. До кінця 2015 рр. позитивні зрушення мали лише декілька регіонів – Волинська, Київська, Одеська, Чернівецька ($0,5 > K > 0,6$) та Львівська, Полтавська, Харківська ($0,6 > K > 0,7$), а в 2016 рр. – лише Хмельницька мала помірний та нестійкий зв'язок між фактичною та нормативною структурою економічних показників розвитку регіону ($0,5 > K > 0,6$). В цілому слід зазначити, що у 2006-2016 рр. коефіцієнти рангової кореляції швидко змінювали своє значення з великою амплітудою, що свідчить про неефективне використання наявного виробничого потенціалу регіонів. Крім того, ранг деяких показників також часто змінювався в динамічному ряду, причиною цього стала часта зміна цілей та напрямків розвитку, відсутність системи критеріїв оцінки ефективності розвитку економіки, за допомогою яких можна оцінити результативність функціонування регіону. На основі проведеного аналізу визначимо економічні проблеми розвитку регіону протягом 2006-2016 роки (табл. 2).

Таким чином, результати оцінювання тенденцій розвитку економіки регіонів України на основі динамічного нормативу соціально-економічних показників дозволяють зробити висновок, що у різні періоди у регіонах визначено різні економічні проблеми.

Таблиця 1

**Динаміка коефіцієнта рангової кореляції Спірмена
для оцінки результативності розвитку економіки регіонів України у 2006–2016 рр.**

Регіони України	2006-2007 рр.		2007-2008 рр.		2008-2009 рр.		2009-2010 рр.		2010-2011 рр.		2011-2012 рр.		2012-2013 рр.		2013-2014 рр.		2014-2015 рр.		2015-2016 рр. **		max	min	розмах	
Україна	0,479	0,673	-0,091	0,588	0,467	0,503	0,600	0,600	0,467	0,503	0,600	0,600	-0,006	0,721	0,483	0,721	-0,091	0,721	0,483	0,721	0,721	-0,091	0,812	
Вінницька	0,455	0,297	0,030	0,758	0,588	0,467	0,648	0,588	0,588	0,467	0,648	0,648	0,442	0,479	0,133	0,758	0,03	0,758	0,133	0,758	0,758	0,03	0,728	
Волинська	0,576	0,479	-0,212	0,697	0,552	0,491	0,733	0,697	0,552	0,491	0,733	0,733	0,248	0,503	0,017	0,733	-0,212	0,733	0,017	0,733	0,733	-0,212	0,945	
Дніпропетровська	0,612	0,176	-0,139	0,552	0,552	0,709	0,624	0,552	0,552	0,709	0,624	0,624	0,176	0,406	0,150	0,709	-0,139	0,709	0,150	0,709	0,709	-0,139	0,848	
Донецька	0,616	0,467	0,018	0,530	0,491	0,552	0,515	0,491	0,552	0,515	0,515	-0,285	0,224	0,224	0,067	0,616	-0,285	0,616	0,067	0,616	0,616	-0,285	0,901	
Житомирська	0,515	0,406	-0,188	0,794	0,588	0,673	0,612	0,588	0,673	0,612	0,612	0,224	0,467	0,300	0,300	0,794	-0,188	0,794	0,300	0,794	0,794	-0,188	0,982	
Закарпатська	0,491	0,600	0,018	0,794	0,394	0,891	0,745	0,394	0,891	0,745	0,745	0,067	0,285	0,033	0,033	0,891	0,018	0,891	0,033	0,891	0,891	0,018	0,873	
Запорізька	0,261	0,624	-0,018	0,442	0,685	0,539	0,588	0,442	0,539	0,588	0,588	0,164	0,600	0,183	0,183	0,685	-0,018	0,685	0,183	0,685	0,685	-0,018	0,703	
Івано-Франківська	0,539	0,418	0,042	0,648	0,673	0,685	0,442	0,673	0,685	0,442	0,442	0,127	0,321	-0,050	-0,050	0,685	-0,050	0,685	-0,050	0,685	0,685	-0,050	0,735	
Київська	0,612	0,758	0,139	0,770	0,552	0,636	0,539	0,552	0,636	0,539	0,539	0,236	0,552	0,350	0,350	0,770	0,139	0,770	0,350	0,770	0,770	0,139	0,631	
Кіровоградська	0,333	0,394	-0,042	0,697	0,491	0,321	0,564	0,491	0,321	0,564	0,564	0,152	0,467	0,383	0,383	0,697	-0,042	0,697	0,383	0,697	0,697	-0,042	0,739	
Луганська	0,552	0,539	-0,018	0,697	0,333	0,539	0,115	0,333	0,539	0,115	0,115	-0,188	-0,091	0,217	0,217	0,697	-0,188	0,697	0,217	0,697	0,697	-0,188	0,885	
Львівська	0,733	0,539	0,164	0,552	0,576	0,855	0,491	0,576	0,855	0,491	0,491	0,273	0,636	0,450	0,450	0,855	0,164	0,855	0,450	0,855	0,855	0,164	0,691	
Миколаївська	0,442	0,576	0,248	0,794	0,576	0,455	0,576	0,576	0,455	0,576	0,576	0,006	0,430	0,200	0,200	0,794	0,006	0,794	0,200	0,794	0,794	0,006	0,788	
Одеська	0,600	0,345	0,127	0,418	0,612	0,539	0,576	0,612	0,539	0,539	0,576	0,576	-0,055	0,552	0,450	0,612	-0,055	0,612	0,450	0,612	0,612	-0,055	0,667	
Полтавська	0,733	0,224	0,115	0,624	0,248	0,321	0,309	0,248	0,321	0,309	0,309	0,345	0,600	0,383	0,383	0,733	0,115	0,733	0,383	0,733	0,733	0,115	0,618	
Рівненська	0,697	0,600	-0,067	0,358	0,576	0,515	0,624	0,576	0,515	0,624	0,624	0,503	0,358	0,233	0,233	0,697	-0,067	0,697	0,233	0,697	0,697	-0,067	0,764	
Сумська	0,430	0,721	0,115	0,685	0,430	0,770	0,648	0,430	0,770	0,770	0,648	0,164	0,418	0,200	0,200	0,770	0,115	0,770	0,200	0,770	0,770	0,115	0,655	
Тернопільська	0,588	0,648	0,261	0,430	0,648	0,333	0,455	0,648	0,333	0,333	0,455	0,224	0,479	-0,100	-0,100	0,648	-0,100	0,648	0,100	0,697	0,697	-0,100	0,748	
Харківська	0,576	0,673	0,006	0,406	0,212	0,600	0,697	0,212	0,600	0,600	0,697	0,091	0,612	0,100	0,100	0,697	0,006	0,697	0,100	0,697	0,697	0,006	0,691	
Херсонська	0,455	0,442	0,176	0,648	0,285	0,600	0,491	0,285	0,600	0,600	0,491	0,321	0,406	0,050	0,050	0,648	0,050	0,648	0,050	0,648	0,648	0,050	0,598	
Хмельницька	0,394	0,479	-0,115	0,539	0,697	0,721	0,370	0,697	0,721	0,721	0,370	0,236	0,273	0,517	0,517	0,721	-0,115	0,721	0,517	0,721	0,721	-0,115	0,836	
Черкаська	0,636	0,624	-0,115	0,648	0,564	0,467	0,212	0,564	0,467	0,467	0,212	0,479	0,406	0,0	0,0	0,648	-0,115	0,648	0,0	0,648	0,648	-0,115	0,763	
Чернівецька	0,612	0,417	-0,442	0,600	0,855	0,491	0,661	0,855	0,491	0,661	0,661	0,115	0,515	0,417	0,417	0,855	-0,442	0,855	0,417	0,855	0,855	-0,442	1,297	
Чернігівська	0,624	0,745	0,006	0,685	0,224	0,515	0,370	0,224	0,515	0,515	0,370	0,358	0,430	0,267	0,267	0,745	0,006	0,745	0,267	0,745	0,745	0,006	0,739	
м. Київ*	0,750	0,450	-0,100	0,133	0,317	0,883	0,733	0,317	0,883	0,883	0,733	0,133	0,417	0,476	0,476	0,883	-0,100	0,883	0,476	0,883	0,883	-0,100	0,983	
<i>K_{max} по всім регіонам</i>	<i>0,750</i>	<i>0,758</i>	<i>0,261</i>	<i>0,794</i>	<i>0,855</i>	<i>0,891</i>	<i>0,745</i>	<i>0,855</i>	<i>0,891</i>	<i>0,891</i>	<i>0,745</i>	<i>0,503</i>	<i>0,721</i>	<i>0,517</i>	<i>0,517</i>	-	-	-	<i>0,517</i>	-	-	-	-	-
<i>K_{min} по всім регіонам</i>	<i>0,261</i>	<i>0,176</i>	<i>-0,442</i>	<i>0,133</i>	<i>0,212</i>	<i>0,321</i>	<i>0,115</i>	<i>0,212</i>	<i>0,321</i>	<i>0,321</i>	<i>0,115</i>	<i>-0,285</i>	<i>-0,091</i>	<i>-0,1</i>	<i>-0,1</i>	-	-	-	<i>-0,1</i>	-	-	-	-	-
<i>Розмах (розкид) коефіцієнта</i>	<i>0,489</i>	<i>0,582</i>	<i>0,703</i>	<i>0,661</i>	<i>0,643</i>	<i>0,570</i>	<i>0,630</i>	<i>0,643</i>	<i>0,570</i>	<i>0,570</i>	<i>0,630</i>	<i>0,788</i>	<i>0,812</i>	<i>0,617</i>	<i>0,617</i>	-	-	-	<i>0,617</i>	-	-	-	-	-

Примітка. *без врахування $T_{ст}$ (не звітували про виробництво с/г продукції);** без врахування $T_{інт}$ (відсутні статистичні дані щодо темпів зростання обсягу інноваційної продукції у 2016 р.).

Таблиця 2

Економічні проблеми розвитку регіонів України у 2006-2016 рр.

Нормативний порядок показників	Фактичний порядок показників	Економічні проблеми розвитку регіонів
		2006-2007 рр.
	$T_{ВРП} < T_{ПП}$	Зниження віддачі промислового виробництва
	$T_{ВРП} < T_{СГ}$	Зниження віддачі сільськогосподарського виробництва
	$T_{ВРП} < T_{КІ}$	Зниження ефективності інвестування
		2007-2008 рр.
	$T_{ВРП} < T_{ПП}$	Зниження віддачі промислового виробництва
	$T_{ВРП} < T_{СГ}$	Зниження віддачі сільськогосподарського виробництва
	$T_{ІП} < T_{ПП}$	Зниження вартості інноваційної продукції
	$T_{КІ} < T_{Ч}$	Зменшення обсягу інвестицій
	$T_{Ч} < T_{Б}$	Збільшення безробіття
		2008-2009 рр.
	$T_{ВРП} < T_{СГ}$	Зниження віддачі сільськогосподарського виробництва
	$T_{ВРП} < T_{Ч}$	Зниження сукупної продуктивності праці
	$T_{Ч} < T_{Б}$	Збільшення безробіття
	$T_{КІ} < T_{Ч}$	Зменшення обсягу інвестицій
	$T_{ІП} < T_{ПП}$	Зниження вартості інноваційної продукції
		2009-2010 рр.
	$T_{ВРП} < T_{ПП}$	Зниження віддачі промислового виробництва
	$T_{КІ} < T_{Ч}$	Зменшення обсягу інвестицій
	$T_{ІП} < T_{ПП}$	Зниження вартості інноваційної продукції
		2010-2011 рр.
	$T_{ВРП} < T_{ПП}$	Зниження віддачі промислового виробництва
	$T_{ВРП} < T_{КІ}$	Зниження ефективності інвестування
	$T_{ДН} < T_{РТО}$	Погіршення структури споживання населення
	$T_{ПП} < T_{К}$	Зниження ефективності капіталовкладень
		2011-2012 рр.
	$T_{ВРП} < T_{КІ}$	Зниження ефективності інвестування
	$T_{ПП} < T_{К}$	Зниження ефективності капіталовкладень
	$T_{ДН} < T_{РТО}$	Погіршення структури споживання населення
	$T_{ІП} < T_{ПП}$	Зниження вартості інноваційної продукції
		2012-2013 рр.
	$T_{ВРП} < T_{СГ}$	Зниження віддачі сільськогосподарського виробництва
	$T_{ДН} < T_{РТО}$	Погіршення структури споживання населення
	$T_{КІ} < T_{Ч}$	Зменшення обсягу інвестицій
		2013-2014 рр.
	$T_{ВРП} < T_{ПП}$	Зниження віддачі промислового виробництва
	$T_{ІП} < T_{ПП}$	Зниження вартості інноваційної продукції
	$T_{ДН} < T_{РТО}$	Погіршення структури споживання населення
	$T_{КІ} < T_{Ч}$	Зменшення обсягу інвестицій
	$T_{Ч} < T_{Б}$	Збільшення безробіття
		2014-2015 рр.
	$T_{ПП} < T_{К}$	Зниження ефективності капіталовкладень
	$T_{ІП} < T_{ПП}$	Зниження вартості інноваційної продукції
		2015-2016 рр.
	$T_{ВРП} < T_{ПП}$	Зниження віддачі промислового виробництва
	$T_{ВРП} < T_{СГ}$	Зниження віддачі сільськогосподарського виробництва
	$T_{ВРП} < T_{КІ}$	Зниження ефективності інвестування
	$T_{Ч} < T_{Б}$	Збільшення безробіття

$T_{ВРП} > T_{ПП}$
 $T_{ВРП} > T_{СГ}$
 $T_{ВРП} > T_{Ч}$
 $T_{ВРП} > T_{КІ}$
 $T_{ІП} > T_{ПП}$
 $T_{ПП} > T_{КІ}$
 $T_{КІ} > T_{Ч}$
 $T_{ДН} > T_{РТО}$
 $T_{Ч} > T_{Б}$

Для оцінки тенденційності та результативності розвитку видів економічної діяльності в економіці регіонів, а також в національній економіці, застосовується коефіцієнт спеціалізації (локалізації) ($K_{Л}$), який показує, у скільки разів концентрація конкретної галузі в даному регіоні більше, ніж в цілому по країні.

Коефіцієнт локалізації (концентрації) i -го виду економічної діяльності в r -му регіоні ($K_{Лir}$) визначається:

$$K_{Лir} = \frac{ВД_{ir}}{ВД_r} \div \frac{ВД_i}{ВД}, \quad (3)$$

де $ВД_{ir}$ – i -ий вид економічної діяльності в r -му регіоні;

$ВД_r$ – валова додана вартість в r -му регіоні;

$ВД_i$ – i -ий вид економічної діяльності в країні;

$ВД$ – валова додана вартість в країні.

Таблиця 3

Матриця розподілу регіонів за рівнем концентрації видів економічної діяльності у 2006-2016 рр.

Вид економічної діяльності	Рівень концентрації в залежності від значення коефіцієнта концентрації		
	високий ($K_L > 1,0$)	середній ($K_L = 1,0$)	низький ($K_L < 1,0$)
Промисловість	Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Полтавська, Сумська	Івано-Франківська, Рівненська, Черкаська	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Чернівецька, Чернігівська, м. Київ
в тому числі: переробна промисловість	Запорізька, Луганська, Донецька, Дніпропетровська, Полтавська, Сумська	Київська, Миколаївська, Харківська	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Львівська, Одеська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська, м. Київ
добувна промисловість і розроблення кар'єрів	Дніпропетровська, Донецька, Івано-Франківська, Луганська, Полтавська, Сумська	Житомирська	Вінницька, Волинська, Закарпатська, Запорізька, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Рівненська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська
постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	Хмельницька, Рівненська, Вінницька, Донецька, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Луганська, Миколаївська, Харківська	-	Волинська, Житомирська, Дніпропетровська, Закарпатська, м. Київ Кіровоградська, Львівська, Одеська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська,
Сільське господарство, лісове господарство, рибне господарство	Вінницька, Волинська, Житомирська, Закарпатська, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська	Запорізька	Дніпропетровська, Донецька, Луганська, Одеська, Харківська
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	Волинська, Київська, м. Київ	Закарпатська, Чернівецька	Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська
Будівництво	Івано-Франківська, Чернівецька, Київська, Одеська, Львівська, Закарпатська, м. Київ	Волинська, Рівненська, Харківська	Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Кіровоградська, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Сумська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська
Надання нефінансових послуг, в тому числі:	Одеська, Львівська, Закарпатська, м. Київ	Волинська, Київська, Миколаївська, Тернопільська, Харківська, Чернівецька	Вінницька, Дніпропетровська, Донецька, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Кіровоградська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська
транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	Одеська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Закарпатська, Донецька	Волинська, Тернопільська, Харківська, м. Київ	Вінницька, Дніпропетровська, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Луганська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Херсонська, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська, Чернівецька

Проведені розрахунки коефіцієнту локалізації (концентрації) дозволили побудувати матрицю розподілу регіонів за рівнем концентрації видів економічної діяльності у 2006-2016 рр. (табл. 3), яка свідчить, що сучасний рівень розвитку країни та регіонів характеризується територіальними диспропорціями у розвитку, зумовленими політичною та економічною нестабільністю, недовістю впроваджуваних економічних реформ та неефективністю діючого механізму реалізації державної структурної політики.

Отже, акценти в регіональній політиці мають бути змінені з територіальної концентрації в бік економічної концентрації, що сприятиме переходу соціально-економічної системи будь-якого рівня у новий якісний стан за рахунок не тільки економічних взаємодій, а й реальної інтеграції.

Для оцінки тенденційності та результативності розвитку економіки регіонів використовується кореляційно-регресійний аналіз, який дозволяє встановити наявність тісноти та істотності зв'язків між обсягами інвестиційних надходжень та показниками, що характеризують рівень економічного розвитку регіону: валовий регіональний продукт, фінансовий результат від звичайної діяльності до оподаткування прибуткових підприємств, промислова продукція, реалізована промислова продукція (товари, послуги), реалізована інноваційна продукція.

Результати проведеного кореляційного аналізу свідчать, що у цілому існує прямий лінійний зв'язок між зміною надходжень капітальних інвестицій та зміною обсягу ВРП (рис.1). За цими показниками коефіцієнт парної кореляції (R) становив $+0,861$, тобто зв'язок між зазначеними показниками є середнім та стійким. Отриманий коефіцієнт детермінації ($R^2=0,741$) дозволяє зробити висновок, що зміна обсягу ВРП на $74,1\%$ обумовлена зміною капітальних інвестицій та на $25,9\%$ – іншими чинниками.

У регіональному розрізі лише п'ять регіонів мають стійкий зв'язок між приростом ВРП та приростом капітальних інвестицій: він є тісним для Дніпропетровської, Донецької, Луганської обл., а також м. Київ ($0,8 > r > 0,9$); середнім – для Київської обл. ($0,7 > r > 0,8$). Інші регіони України мають нестійкий зв'язок між показниками ($0,7 > r$), з них: десять областей – помітний або помірний зв'язок та десять слабкий, що дозволяє зробити висновок про низький рівень засвоєння капітальних інвестицій переважною більшістю регіонів.

Деяко інша тенденція спостерігається у взаємозв'язку між обсягом ВРП та обсягом прямих іноземних інвестицій (ПІІ). Між цими показниками також існує прямий помітний зв'язок, проте він є нестійким ($r=+0,612$). Лише на $37,5\%$ приріст обсягу ВРП залежить від надходжень ПІІ ($R^2=0,375$). Тобто між досліджуваною парою показників існує нелінійна залежність. Подібна ситуація є характерною для Дніпропетровської, Донецької,

Чернівецької областей, а також м. Київ (відповідні коефіцієнти кореляції коливаються від $0,6-0,7$). Кореляційний зв'язок між обсягом ВРП та обсягом ПІІ для інших регіонів України є слабким та нестійким, а в деяких випадках, навіть, зворотним (Миколаївська, Сумська, Хмельницька та Черкаська області).

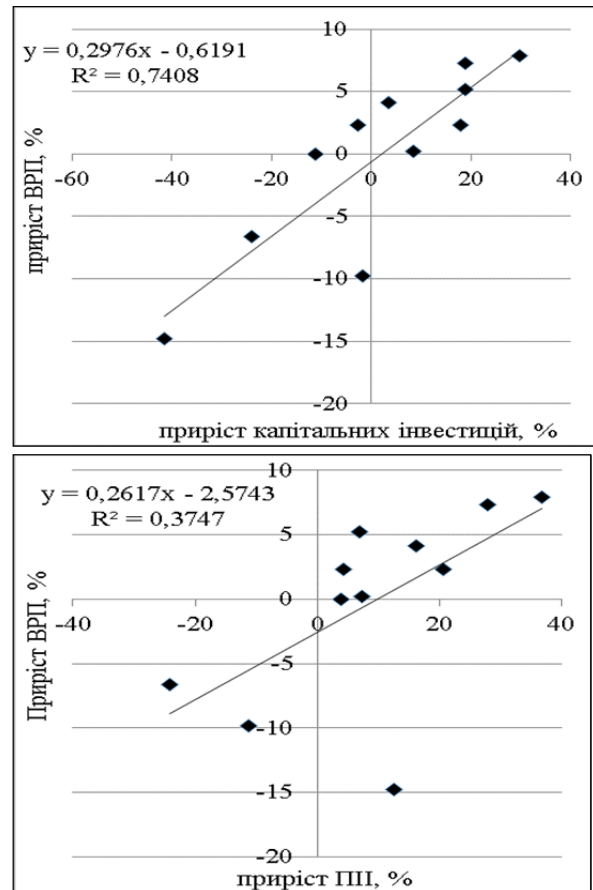

Рис. 1. Вплив надходжень капітальних та прямих іноземних інвестицій на зміну обсягу ВРП в Україні у 2006-2016 рр.

На рівні регіонів аналіз результатів кореляційного аналізу дозволяє зробити висновки, що взаємозалежність зв'язку досліджуваних показників виявлено лише для Закарпатської та Львівської області – відповідні показники парної кореляції знаходяться в межах від $0,6$ до $0,7$, а також для Дніпропетровської, Донецької та Чернівецької обл. – $0,5 > r > 0,6$. Інші регіони України мають нестійкий та слабкий зв'язок між зміною капітальних інвестицій та зміною фінансового результату прибуткових підприємств, з них оцінювати вплив інвестицій на рівень фінансового результату можна тільки для Луганської, Харківської, Хмельницька областей та м. Київ, оскільки відповідні коефіцієнти парної кореляції знаходяться в межах $0,3 > r > 0,5$. У решти регіонів коефіцієнти кореляції мають низьку значущість, у деяких навіть зворотну спрямованість коефіцієнту

(Волинська, Кіровоградська, Одеська, Полтавська, Сумська, Тернопільська області), що унеможливило застосування лінійного рівня регресії для оцінки.

Розраховані коефіцієнти парної кореляції між зміною обсягу капітальних інвестицій та обсягом промислової продукції, а також зміною обсягу капітальних інвестицій та обсягом реалізованої промислової продукції свідчать, відповідно, про наявність стійкого тісного та середнього зв'язку ($r=0,849$ та $r=0,744$). Кореляційні поля відповідних залежностей (рис. 2) показують наявність прямого зв'язку між зазначеними показниками, а значення коефіцієнта детермінації дозволяє зробити висновок про високий ступінь обумовленості приросту обсягу промислової продукції приростом капітальних інвестицій ($R^2=0,721$), капітальні інвестиції мають вагомий вплив для збільшення обсягу реалізованої промислової продукції ($R^2=0,554$). На регіональному рівні тіснота зв'язку для одних і тих же областей при розгляді двох зазначених пар показників можуть не співпадати. Так, висока щільність кореляційного зв'язку між приростом обсягу капітальних інвестицій й приростом обсягу промислової продукції спостерігається у м. Київ ($r=0,873$; $R^2=0,763$) та у таких областях, як Донецька ($r=0,893$; $R^2=0,798$), Луганська ($r=0,842$; $R^2=0,709$), Дніпропетровська ($r=0,835$; $R^2=0,697$), Київська ($r=0,795$; $R^2=0,632$), Чернігівська ($r=0,762$; $R^2=0,580$), Львівська ($r=0,754$; $R^2=0,569$), Вінницька ($r=0,707$; $R^2=0,500$). Водночас аналіз зв'язку між приростом обсягу капітальних інвестицій та приростом обсягу реалізованої промислової продукції свідчить про високий ступінь кореляції у Закарпатській ($r=0,839$; $R^2=0,704$), Хмельницькій ($r=0,817$; $R^2=0,667$), Дніпропетровській ($r=0,746$; $R^2=0,557$) та Донецькій ($r=0,715$; $R^2=0,511$) областях.

Слід також зазначити, що майже половина регіонів мають слабкий кореляційний зв'язок між досліджуваними парами показників, тобто, з одного боку, наявне неефективне використання інвестицій у цих регіонах, а з іншого – капітальні інвестиції не являються визначальним фактором у зростанні обсягів регіонального виробництва та реалізації промислової продукції, адже деяким з цих регіонів притаманна сільськогосподарська спеціалізація.

Розрахунки коефіцієнту парної кореляції між приростом реалізованої інноваційної продукції та приростом обсягу капітальних інвестицій свідчить про тісний та стійкий характер зв'язку ($r=0,864$), а коефіцієнт парної кореляції між приростом реалізованої інноваційної продукції та приростом обсягу капітальних інвестицій у промисловість – про середній та стійкий зв'язок ($r=0,775$). При цьому зміна обсягу реалізованої інноваційної продукції на 74,7% залежить від зміни капітальних інвестицій, у тому числі на 60,1% – від зміни капітальних інвестицій у промисловість (рис. 3).

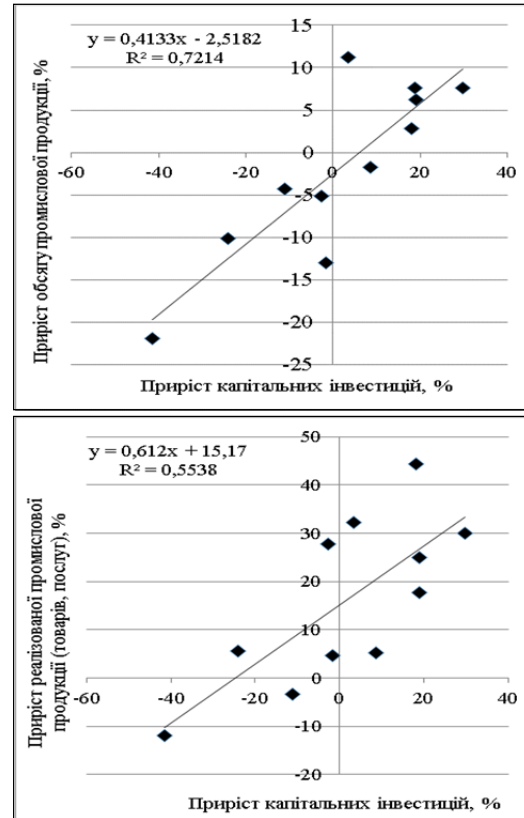

Рис. 2. Вплив зміни обсягу капітальних інвестицій на зміну обсягу промислової продукції та на зміну обсягу реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) в Україні у 2006-2016 рр.

У регіональному розрізі високий ступінь впливу капітальних інвестицій у промисловість на обсяги реалізації інноваційної продукції мають м. Київ ($r=0,741$; $R^2=0,549$), Вінницька ($r=0,652$; $R^2=0,425$), Київська ($r=0,523$; $R^2=0,273$), Львівська ($r=0,522$; $R^2=0,273$) та Сумська ($r=0,515$; $R^2=0,265$) області. Разом з тим, для більшості регіонів характерний слабкий кореляційний зв'язок між досліджуваними показниками, що свідчить про низьку інноваційну активність вітчизняних підприємств.

Починаючи з 2014 р. спостерігається стрімке зростання капітальних інвестицій в аграрну галузь регіонів, проте темпи росту обсягів виробництва істотно відстають (рис. 4). Підтвердженням тому є результати кореляційного аналізу: отриманий коефіцієнт кореляції свідчить про помірний зв'язок між показниками ($r=0,529$), а коефіцієнт детермінації дозволяє зробити висновок, що лише на 28,0% зміна приросту продукції сільськогосподарства обумовлена приростом обсягу капітальних інвестицій ($R^2=0,280$). Дослідження на рівні регіонів виявило також нестійкий та слабкий зв'язок між аналізованими показниками. Лише у Миколаївській ($r=0,659$; $R^2=0,434$) та Луганській ($r=0,633$; $R^2=0,401$) областях він є помітним, а у Херсонській ($r=0,590$; $R^2=0,348$) – помірним.

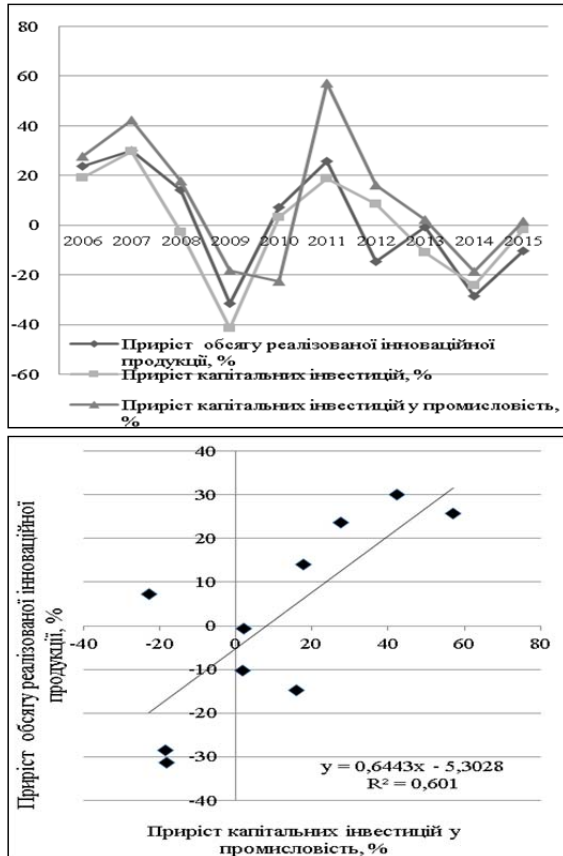

Рис. 3. Вплив зміни обсягу капітальних інвестицій на зміну обсягу інноваційної продукції в Україні у 2006-2015 рр.

Слабкий характер або відсутність кореляційних зв'язків у решти регіонів, особливо у регіонах з сільськогосподарською спеціалізацією, свідчить про необхідність подальшого нарощення інвестиційного забезпечення, яке б відповідало нормативним потребам, створення адекватного механізму державної підтримки інвестиційної діяльності, удосконалення процесу кредитування та інші заходи.

Досліджуючи динаміку обсягів прийнятого в експлуатацію житла в Україні у 2006-2016 рр. слід зазначити, що її зміни напряму залежать від змін в обсягах капітальних інвестицій у житлове будівництво (рис. 5).

Зокрема, кореляційний аналіз дозволив виявити стійкий та дуже тісний зв'язок між цими показниками ($r=0,938$). Капітальні інвестиції є основним чинником, що визначає темпи приросту обсягів експлуатації житла ($R^2=0,880$), вплив інших чинників становить лише 11,96%. Переважна більшість регіонів також має стійкий середній, тісний або дуже тісний зв'язок між досліджуваними показниками, тільки у Харківській області та м. Київ спостерігається нестійкий та слабкий зв'язок внаслідок відсутності збігу періодів приросту капітальних інвестицій у будівництво та періодів приросту прийнятого в експлуатацію житла, обумовленого довготривалістю будівництва, його «заморожуванням» у 2008-2009 рр.

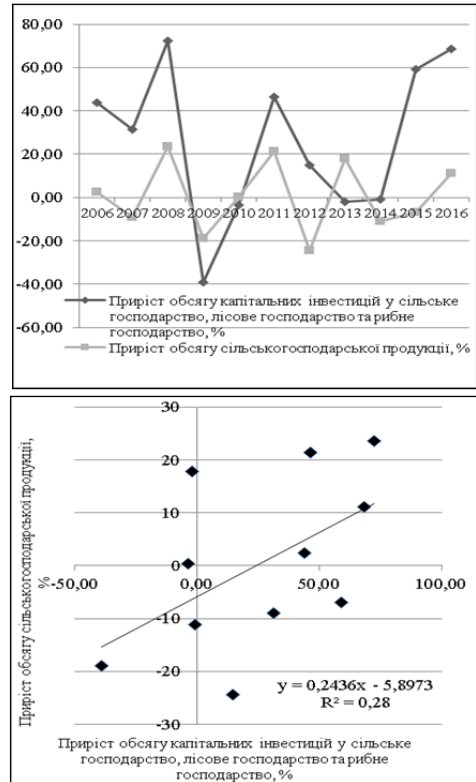

Рис. 4. Вплив зміни обсягу капітальних інвестицій у сільське, лісове та рибне господарство на зміну обсягу сільськогосподарської продукції в Україні у 2006-2016 рр.

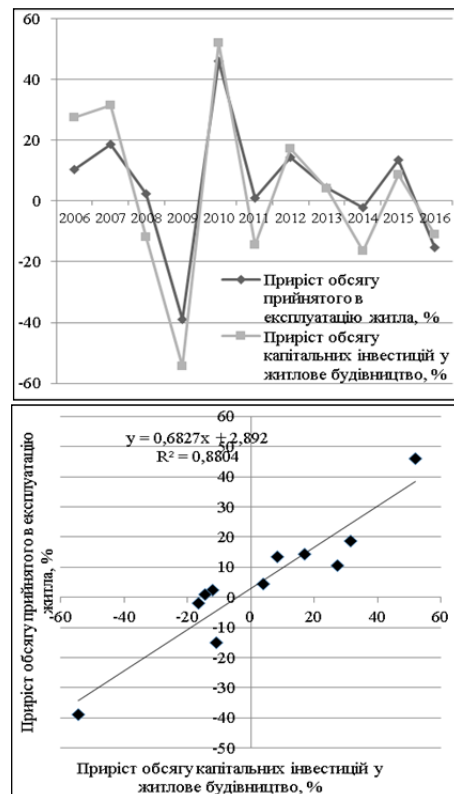

Рис. 5. Вплив зміни обсягу капітальних інвестицій у житлове будівництво на зміну обсягу прийнятого в експлуатацію житла в Україні у 2006-2016 рр.

Висновки. Отже, проведені дослідження сучасних тенденцій та результативності розвитку економіки регіонів України за умов використання економіко-математичних методів доводять, що у різні періоди у регіонах було ідентифіковано відмінні економічні проблеми. Територіальна концентрація видів економічної діяльності має зміщуватися в бік економічної концентрації, що сприятиме переходу соціально-економічної системи будь-якого рівня у новий якісний стан за рахунок не тільки економічних взаємодій, а й реальної інтеграції. Тіснота зв'язків між обсягами інвестиційних надходжень та показниками, що характеризують рівень економічного розвитку регіону має відмінні характеристики стійкості та сили. Подальші дослідження мають проводитися у напрямку розширення методичного забезпечення оцінювання сучасних тенденцій та результативності розвитку економіки регіонів України через відсутність та обмеженість необхідних, аутентичних статистичних даних.

Література

1. Вишневецький В.П. Монетарний механізм розвитку економіки ЄС / В.П. Вишневецький, Матишин О.В., Вишневецька О.М. // Економіка промисловості. – 2015 - №2 (70) – С. 33-59
2. Геєць В.М. Динаміка процесів європеїзації у сфері економіки України: рік перший / В.М. Геєць // Стратегічна панорама – 2016 - №1 – С. 77-88
3. Актуальні проблеми прогнозування поведінки складних соціально-економічних систем. О.І. Черняк, Є.О. Черняк, Я.В. Фаренюк, В.В. Вітлінський, С.І.Левицький та інші. Монографія. – Видавець Ткачук О.В. -2016 – 354 с.
4. Лепа Р.М. Математическое моделирование системы поддержки принятия решений для распределения бюджетных средств города / Р.Н. Лепа, С.С. Турлакова, Я.Н. Варламова// Вісник Донецького університету економіки та права: зб. наук. праць / ред. кол.: В.К. Мамутов, О.І. Амоша, А.Я. Берсуцький) - Артемівськ: До-нУЕП – 2015 - №1 – С. 76-82
5. Любич О.О. Аналіз бізнес-моделі державних банків в Україні / О. О. Любич, Г.П. Бортників, Г.О. Панасенко// Фінанси України – 2016 - №10 – С.7-38
6. Заблодська І.В. Моніторинг реалізації стратегії економічного та соціального розвитку регіону: монографія. І.В. Заблодська, С.П. Дроботенко та ін. - Луганськ: Ноулідж, 2012 – 157с
7. Тяжкороб І.В. Оцінка ефективності стратегії розвитку регіону на основі динамічного нормативу соціально-економічних показників / І.В. Тяжкороб // Вісник Хмельницького національного університету. – 2017. – № 5 (251). – С. 309-312.

References

1. Vyshnevs'kyj V.P. Monetarnyj mekhanizm rozvytku ekonomiky YeS / V.P. Vyshnevs'kyj, Matiushin O.V., Vyshnevs'ka O.M. // Ekonomika promyslovosti. – 2015 - №2 (70) – S. 33-59
2. Heiets' V.M. Dynamika protsesiv ievropeizatsii u sferi ekonomiky Ukrainy: rik pershyj / V.M. Heiets' // Stratehichna pano-rama – 2016 - №1 – S. 77-88
3. Aktual'ni problemy prohnouzuvannia povedinky sklad-nykh sotsial'no-ekonomichnykh system. O.I. Cherniak, Ye.O. Cherniak, Ya.V. Farenjuk, V.V. Vitlins'kyj, S.I.Levyts'kyj

ta inshi. Mo-nohrafiia. – Vydavets' Tkachuk O.V. - 2016 – 354 s.

4. Lepa R.M. Matematycheskoe modelyrovanye systemy podderzhky pryniatiya reshenyj dlia raspredeleniya biudzheta-nykh sredstv goroda / R.N. Lepa, S.S. Turlakova, Ya.N. Varla-mova// Visnyk Donets'koho universytetu ekonomiky ta prava: zb. nauk. prats' / red. kol.: V.K. Mamutov, O.I. Amosha, A.Ya. Bersuts'kyj) - Artemivs'k: Do-nUEP – 2015 - №1 – S. 76-82
5. Liubich O.O. Analiz biznes-modeli derzhavnykh bankiv v Ukraini / O. O. Liubich, H.P. Bortnikov, H.O. Panasenko// Finan-sy Ukrainy – 2016 - №10 – S.7-38
6. Zablods'ka I.V. Monitorynh realizatsii stratehii ekonomichnoho ta sotsial'noho rozvytku rehionu: monohrafiia. I.V. Zablods'ka, S.P. Drobotenko ta in. - Luhans'k: Noulidzh, 2012 – 157s
7. Tiazhkorob I.V. Otsinka efektyvnosti stratehii rozvytku rehionu na osnovi dynamichnoho normatyvu sotsial'no-ekonomichnykh pokaznykiv / I.V. Tiazhkorob // Visnyk Khmel'nyts'-koho natsional'noho universytetu. – 2017. – № 5 (251). – S. 309-312.

Тимошин А.С., Давиденко В.М., Волков С.В. Экономико-математическое обеспечение оценки тенденциозности развития экономики регионов Украины.

В статті представлені результати оцінки тенденциозности и результативности развития экономики регионов Украины с помощью коэффициента ранговой корреляции Спирмена, коэффициента специализации (локализации) вида экономической деятельности в регионе и корреляционно-регрессионного анализа

Ключевые слова: оценка, тенденции, экономика регионов, экономико-математические методы

Timoshin A. S., Davudenko V. M., Volkov S. V. Economic and mathematical support of the tendentiousness assessing in the economic development of the regions of Ukraine.

The article presents the results of assessing the tendentiousness and effectiveness of the economic development in the regions of Ukraine using the Spearman rank correlation coefficient, the specialization (localization) coefficient of the economic activity in the region and the correlation-regression analysis.

Key words: rating trends, regional economy, economic-mathematical methods

Тимошин Анатолій Сергійович – кандидат фізико-математичних наук, доцент. доцент кафедри вищої математики та комп'ютерних технологій Інституту хімічних технологій Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Рубіжне). timxxvii@gmail.com

Давиденко Вікторія Михайлівна - старший викладач кафедри вищої математики та комп'ютерних технологій Інституту хімічних технологій Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Рубіжне) vikdavidenko70@gmail.com.

Волков Сергій Володимирович - старший викладач кафедри вищої математики та комп'ютерних технологій Інституту хімічних технологій Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Рубіжне) sv.kenos@gmail.com.

Рецензент: д.е.н., проф. **Заблодська І.В.**

УДК 332

ІНСТРУМЕНТАРІЙ РОЗВИТКУ ПРОСТОРОВИХ ФОРМ ОРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Тяжкороб І.В., Літвінова І.М., Плетньов М.В., Попова І.А.

THE DEVELOPMENT TOOLS OF THE SPATIAL FORMS OF THE REGION ECONOMY ORGANISATION

Tiashkorob I.V., Pletnev M.V., Litvinova I. M., Popova I.A.

У статті досліджено інструментарій розвитку просторових форм організації економіки регіону, до якого віднесено геопортали, державні реєстри, містобудівні кадастри, адресні реєстри, національна інфраструктура геопросторових даних тощо. Розкрито призначення цих інструментів.

Ключові слова: інструментарій, геопортали, державні реєстри, містобудівні кадастри, адресні реєстри, національна інфраструктура геопросторових даних.

Актуальність. Розвитку економіки регіонів України, наявність процесів децентралізації влади, актуалізували необхідність просторового виміру цих процесів та зумовлює появу і формування нових поглядів на особливості використання такого важливого ресурсу, як просторовий, роль якого в економіці зневажається в останні часі. Теорія економічного простору не є новою, однак, для науки та практики залишаються невирішеними низка проблемних питань, пов'язаних із протіканням територіально-структурних процесів, які в межах вітчизняного економічного простору розвиваються хаотично, невпорядковано та нехтування якими призводить до наслідків деструктивного характеру. Через те, що територія того чи іншого адміністративного утворення (держави, регіону, поселення) переважно не співпадає з простором економічним та соціальним, то безсумнівною є актуалізація просторового підходу. Щодо інструментарію розвитку просторових форм організації економіки регіону, то він сьогодні також привертає все більше уваги.

Аналіз останніх досліджень. Проблемами розвитку просторових форм організації економіки регіону займаються не тільки практики, а і науковці [1-8]. Окрім того, розвитком просторових форм організації економіки регіону займаються сьогодні і держані і регіональні органи влади. Проте всі дослідники цього питання наголошують на

важливості інструментарію, який забезпечує цей розвиток.

Метою статті є дослідження інструментарію розвитку просторових форм організації економіки регіону.

Результати досліджень. Сьогодні багато хто з практиків та науковців до інструментарію розвитку просторових форм організації економіки регіону відносять цілу низку сучасних інструментів просторого планування. Серед яких особливе місце займають геопортали - це веб-сервіси, які забезпечують користувачів засобами і сервісами перегляду, зберігання, використання і пошуку географічної інформації, її візуалізації, завантаження і поширення [9].

В Україні у різних видах економічної діяльності, в адміністраціях різного рівня та підпорядкованості, в органах місцевого самоврядування, в кадастрових та інформаційних центрах започатковані та виконуються проекти формування геоінформаційних систем багатоаспектного проблемного спрямування і територіального охоплення. Об'єктивно більшають обсяги геопросторових даних та суспільні затрати на їхнє виробництво, супроводження і застосування. Україна приймає участь в міжнародних геоінформаційних проектах та глобального картографування, має значний виробничо-технологічний та науково-технічний потенціал для створення геопросторових даних з використанням сучасних методів дистанційного зондування землі, цифрових методів геодезичних вимірювань, заснованих на супутникових технологіях. Разом з тим, наявний стан формування геоінформаційних ресурсів та надання геоінформаційних послуг в Україні характеризується низкою проблем та негативних явищ, серед яких: формування геоінформаційних ресурсів здійснюється без відповідної координації

та взаємодії; значне дублювання топографо-геодезичних та картографічних робіт; обмежений доступ до геопросторових даних, що накопичуються у відомчих фондах; брак єдиної системи національних стандартів на геоінформаційну продукцію; невідповідність законодавства у сферах геодезії і картографії, державної таємниці, сертифікації, ліцензування, інформаційних та геоінформаційних технологій сучасному постійно зростаючому рівневі розвитку науки і техніки, вимогам органів державної влади, суб'єктів господарювання та громадян до якості й оперативності доступу і отримання геопросторових даних; відсутність доступних метаданих про геодезичні і картографічні роботи та про створені за їх результатами геопросторові дані; недостатнє фінансування геодезичних і картографічних робіт загальнодержавного значення, унаслідок чого державні карти і плани вчасно не оновлюються, а 80% матеріалів і даних Державного картографо-геодезичного фонду не відповідає встановленим нормативам за відповідністю стану місцевості; відсутність організаційної структури та мережі геоінформаційних центрів, уповноважених та відповідальних за створення і ведення баз геопросторових даних на загальнодержавному, регіональному та місцевих рівнях [9].

Аналіз цих та інших проблем свідчить про необхідність вдосконалення державної політики у сфері формування і використання геоінформаційних ресурсів в Україні на засадах створення та сталого розвитку Національної інфраструктури геопросторових даних.

Національна інфраструктура геопросторових даних в Україні має стратегічне значення для соціально-економічного розвитку держави та дає можливість Україні у майбутньому інтегруватися у європейський та світовий інформаційний простір.

Основною метою створення національної інфраструктури геопросторових даних України є забезпечення зростаючих потреб суспільства у всіх видах географічної інформації, підвищення ефективності застосування геопросторових даних та геоінформаційних технологій в інтересах сталого розвитку суспільства. Формування національної інфраструктури геопросторових даних України спрямовано на вирішення таких основних завдань:

удосконалення нормативно-правового та організаційного забезпечення геоінформаційної діяльності в країні спрямованого на посилення координації та взаємодії державних установ, органів місцевого самоврядування, підприємств і організацій усіх форм власності в сфері виробництва та використання геоінформаційних ресурсів з метою мінімізації дублювання робіт із збирання та реєстрації геопросторових даних, досягнення сумісності даних від різних виробників, усунення необґрунтованих бар'єрів і обмежень в інформаційній взаємодії виробників і споживачів даних;

створення міжвідомчого координаційного органу з формування та розвитку національної інфраструктури геопросторових даних з широкими повноваженнями у сфері методичного забезпечення проблеми та налагодження міжвідомчої взаємодії;

модернізації існуючої системи виробництва геопросторових даних та картографічної продукції на основі всебічного застосування цифрових методів, супутникових методів визначення координат, дистанційного зондування Землі, баз геопросторових даних та геоінформаційних технологій;

забезпечення постійно діючого пооб'єктного топографічного та геоінформаційного моніторингу території, за якого бази геопросторових даних актуалізуються синхронно змінам ситуації на місцевості;

створення національної системи технічних регламентів та стандартів в сфері геоінформатики, гармонізованих з міжнародними стандартами;

формування інтегрованих баз геопросторових даних та метаданих загальнодержавного, регіонального і місцевого рівнів;

розгортання мережі геоінформаційних центрів, геоінформаційних порталів та спеціалізованих підприємств, що охоплює органи державного управління, місцевого самоврядування, основні галузі економіки і сфери діяльності, в яких виробляється та використовується географічна інформація;

забезпечення рівноправного, широкого та відкритого доступу споживачів до геопросторових даних на основі застосування телекомунікаційних технологій, глобальних інформаційних мереж та інтегрування України в європейську і глобальну інфраструктуру геопросторових даних;

підтримка та розвиток національного виробництва геопросторових даних, засобів отримання і розповсюдження даних;

подальше розширення ринкових відносин у сфері топографо-геодезичної, картографічної, кадастрової та геоінформаційної діяльності [10].

Державний реєстр географічних назв це складова частина національної інфраструктури геопросторових даних. Державний реєстр географічних назв – це автоматизована система обліку унормованих назв географічних об'єктів, що складається з двох частин - відомості про назви географічних об'єктів, що знаходяться на території України та назви інших географічних об'єктів, які використовуються в Україні [11].

Завдяки уніфікації моделей геопросторових даних, засобів реалізації баз геопросторових даних, функцій, інтерфейсів та протоколів взаємодії сервісів, правил і форм взаємодії користувачів із сервісами та між собою можна досягти інтеперабельності усіх компонентів та надійного і сталого функціонування ІГД.

До інструментів розвитку просторових форм організації економіки регіону слід також віднести

геопортал "Адміністративно-територіального устрою України", який забезпечує створення, наповнення, підтримання в актуальному стані бази даних і метаданих про адміністративно-територіальні одиниці, топографію, населені пункти, автошляхи та залізницю, законодавчі дані про зміни адмінтерустрою, перспективні плани формування територій громад, бюджетні паспорти громад, дані про об'єднані територіальні громади, кількісні показники по навчальних закладах чи інших соціальних об'єктах, бюджету, розміру дотацій або субвенції тощо.

Геопортал розроблений ДП «Науково-дослідний інститут геодезії і картографії» за участі Мінрегіону та за сприяння швейцарсько-українського проекту «Підтримка децентралізації в Україні» DESPRO [10].

Нормативно-правова база, що використовує геопортал "Адміністративно-територіального устрою України" наступна: Конституція України; Закон України "Про топографо-геодезичну і картографічну діяльність"; Закон України "Про географічні назви"; Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні"; Земельний Кодекс України; Закон України "Про наукову і науково-технічну діяльність"; Закон України "Про Кабінет Міністрів України"; Закон України "Про регламент Кабінету Міністрів України"; Закон України "Про регламент Верховної Ради України"; Положення про порядок вирішення питань адміністративно-територіального устрою, затвердженого Указом Президії Верховної Ради УРСР 12 березня 1981 року № 1654; Розпорядження Кабінету Міністрів України від 10 листопада 2010 року № 2081-р "Про затвердження плану заходів щодо встановлення та зміни меж адміністративно-територіальних одиниць, назв населених пунктів і віднесення їх до певних категорій"; Концепція Державної цільової науково-технічної програми розвитку топографо-геодезичної діяльності та національного картографування на 2011-2015 роки, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29.12.2010 № 2354-р.; Інструкція з ведення чергової довідкової карти України, затвердженої наказом Державного комітету природних ресурсів від 03.06.2004 № 54 [12].

У таблиці подано джерела інформації, що використовуються для наповнення геопорталу "Адміністративно-територіального устрою України".

Заслуговує на уваги Офіс ефективного регулювання (BRDO), який створено спільно з Мінрегіоном за підтримки програми "MATRA" [13]. За ініціативою Офісу ефективного регулювання відбувається формування містобудівного кадастру в Україні, як цілісної системи містобудівного кадастру в державі. Містобудівний кадастр є складовою частиною державної системи кадастрової документації, яка вміщує відомості про земельні,

водні, лісові та інші ресурси і забезпечує єдність обліку й контролю використання природних ресурсів. Вирішуючи однакові з іншими кадастрами завдання, містобудівний кадастр має свої характерні особливості, які обумовлюються специфікою міського середовища, характером інфраструктури і екологічної ситуації, що виражаються в спеціальних методах диференціації території на зони різної економіко-будівельної цінності.

Реалізація містобудівного кадастру дає можливість забезпечити органи управління, проектні установи, зацікавлені організації і особи актуальною і об'єктивною інформацією про дійсний стан і статус об'єктів землекористування та нерухомості, зміни їх характеристик, функціонального використання, результатів економічної оцінки, метричні дані тощо.

Містобудівний кадастр формується на базі спеціальної "кадастрової" інформації, що включає відомості про просторове положення об'єктів міського середовища, які розміщені на земній поверхні, над і під нею, явища і процеси, які відбуваються на території населеного пункту, економічний і правовий статус цих територій і об'єктів, їх природні та господарські, кількісні і якісні характеристики.

Дані містобудівного кадастру використовуються для виконання планування, забудови і прогнозування розвитку населених пунктів; проектування розміщення будівництва і реконструкції об'єктів житлового, виробничого і громадського призначення; створення і реконструкції інженерно-технічної, транспортної та соціальної інфраструктури: регулювання земельних й економічних відносин; визначення зон економічної оцінки території; аналіз використання міських земель і контроль за використанням природних ресурсів тощо. Система містобудівного кадастру України представляє собою трирівневу структуру:

- базовий рівень;
- обласний рівень;
- місцевий рівень.

На базовому рівні в адміністративних районах та містах обласного підпорядкування проводять збір кадастрових даних, їх обробку, створюють інформаційні системи для споживачів. На обласному рівні проводять систематизацію базових даних, узагальнюють їх, розробляють методологію ведення кадастру, сприяють підготовці та підвищенню кваліфікації фахівців.

Розробку правової та нормативної бази, ліцензування суб'єктів ведення містобудівного кадастру проводять на рівні держави. Тут проводять узагальнення всієї роботи, яка ведеться в галузі містобудівного кадастру, розробляють на цій основі загальнодержавні принципи його структури та ведення.

Таблиця

Джерела інформації геопорталу "Адміністративно-територіального устрою України" [14]

№	Назва шару	Атрибути	Значення	Джерело
Топографічна основа				
1	Населені пункти (контури населених пунктів відображають межу забудови)	Код об'єкта	місто, селище міського типу, село, селище	Класифікатор інформації, яка відображається на топографічних картах масштабів 1:10 000, 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000, 1:200 000, 1:500 000, 1:1 000 000, Укргеодезкартографія 1998 р.
		Стан	жилий, нежилий, знятий з обліку (ліквідований)	Топографічна карта масштабу 1:100 000; Відомості Верховної Ради України. Щотижневий нормативний бюлетень;
		Власна назва	українською, транслітерація латиною	Топографічна карта масштабу 1:100 000; Відомості Верховної Ради України. Щотижневий нормативний бюлетень; сайт Верховної Ради України; Україна Адміністративно-територіальний устрій: Офіційне видання / К.:НДІГК, 2012.-775 с.
		Кількість мешканців	Кількість мешканців	Чисельність наявного населення України 1.01.2015 р. Державна служба статистики України (для міст та смт). Матеріали всеукраїнського перепису населення 2001 р. Державна служба статистики України (для сіл та селищ);
		Політико-адміністративне значення	столиця, обласний центр, центр району, обласного значення, районного значення, сільська рада, селищна рада	Класифікатор об'єктів адміністративно-територіального устрою України, ДК 014-97 в трьох томах, який затверджено та введено в дію наказом Дежкомстандарту України від 31.10.97 № 659 із змінами; Відомості Верховної Ради України. Щотижневий нормативний бюлетень; сайт Верховної Ради України; Україна Адміністративно-територіальний устрій: Офіційне видання / К.:НДІГК, 2012.-775 с.
		Код КОАТУУ	КОАТУУ	Класифікатор об'єктів адміністративно-територіального устрою України, ДК 014-97 в трьох томах, який затверджено та введено в дію наказом Дежкомстандарту України від 31.10.97 № 659 із змінами
		Герб, прапор	Зображення прапору та малого/великого герба адміністративно-територіальної одиниці	З офіційного сайту органів місцевого самоврядування
		Поштовий код	Поштовий код	Довідник поштових кодів з офіційного сайту ДП«Укрпошта» http://services.ukrposhta.com/postindex_new/
		Телефоний код	Телефоний код	Коди автоматичного міжміського зв'язку http://ukrtelecom.ua/reference/trunkline_code/code
2	Автомобільні дороги	Код об'єкта, індекси та номери	Міжнародні, національні, регіональні, територіальні та місцеві	Топографічна карта масштабу 1:100 000; Матеріали космічних знімків з відкритих джерел; Постанова КМУ від 16.09.2015 № 712 «Про затвердження переліку автомобільних доріг загального користування державного значення»; Класифікатор інформації, яка відображається на топографічних картах масштабів 1:10 000, 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000, 1:200 000, 1:500 000, 1:1 000 000, Укргеодезкартографія 1998 р.
3	Залізниці	Код об'єкта, власна назва, характеристики	Залізниці ширококоліїні, залізничні станції, зупинки	Топографічна карта масштабу 1:200 000; Матеріали космічних знімків з відкритих джерел; Атлас схем залізничних станцій та зупинок державних учасників СНГ, Латвії, Литви, Естонії. Роскартографія 1999 г.; Класифікатор інформації, яка відображається на топографічних картах масштабів 1:10 000, 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000, 1:200 000, 1:500 000, 1:1 000 000, Укргеодезкартографія 1998 р.

Продовження табл.

№	Назва шару	Атрибути	Значення	Джерело
4	Гідрографія	Код об'єкта, власна назва, характеристики	Моря, водосховища, озера, ставки, ріки, канали, болота та заболоченості	Топографічна карта масштабу 1:200 000; Матеріали космічних знімів з відкритих джерел; Класифікатор інформації, яка відображається на топографічних картах масштабів 1:10 000, 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000, 1:200 000, 1:500 000, 1:1 000 000, Укргеодезкартографія 1998 р.
5	Рослинність	Код об'єкта, вид	Ліси, лісополоси, сади	Топографічна карта масштабу 1:200 000; Матеріали космічних знімів з відкритих джерел; Класифікатор інформації, яка відображається на топографічних картах масштабів 1:10 000, 1:25 000, 1:50 000, 1:100 000, 1:200 000, 1:500 000, 1:1 000 000, Укргеодезкартографія 1998 р.
Межі адміністративно – територіальних одиниць				
6	Державний кордон України	Код об'єкта, власна назва, код КОАТУУ, кількість мешканців, площа, характеристики	українською, транслітерація латиною	Топографічна карта масштабу 1:100 000; Чергова довідкова карта України масштабу 1:100 000 (ДП «Укркартгеофонд»); Нормативні акти вищих органів влади України
7	Межі АРК, областей, районів, міських рад міст республіканського та обласного значення	Код об'єкта, власна назва, код КОАТУУ, кількість мешканців, площа, характеристики	українською, транслітерація латиною	Чергова довідкова карта України масштабу 1:100 000 (ДП «Укркартгеофонд»); Картографічні матеріали на основі топографічної карти масштабу 1:200 000 надані обласними державними адміністраціями на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 14 березня 2005 р. №256-ск/97; Серія політико – адміністративних карт областей масштабу 1:250 000, виданих ДНВП «Картографія» (офіційне видання)
8	Межі сільських рад	Код об'єкта, власна назва, код КОАТУУ, кількість мешканців, площа, характеристики	українською, транслітерація латиною	Картографічні матеріали на основі топографічної карти масштабу 1:200 000 надані обласними державними адміністраціями на виконання доручення Кабінету Міністрів України від 14 березня 2005 р. №256-ск/97; Серія політико – адміністративних карт областей масштабу 1:250 000, виданих ДНВП «Картографія» (офіційне видання)

Ведення кадастру вирішує питання економічної оцінки окремих територій з метою встановлення розмірів податків, обліку власників і користувачів об'єктів кадастру, регулювання земельних та інших відносин, контроль реалізації рішень і постанов органів влади в галузі містобудування, земельних відносин – і має особливе значення для прийняття відповідних рішень та володіння необхідною, актуальною інформацією органів влади.

Базою містобудівного кадастру є картографічна основа, з допомогою якої створюють кадастрові плани. На кадастрових планах зображують кадастрові об'єкти; межі адміністративних районів, землеволодіння і землекористування, наземні та підземні будівлі й споруди, комунікації тощо. При цьому максимально використовують топографічні плани і карти на дану територію, а також Інформацію служб і відомств, які видають питаннями експлуатації, управління та перспективного розвитку територій.

Вдалим прикладом функціонування геопорталу містобудівного кадастру є Львівський регіон. [15]. На цьому порталі фахівці з розробки стратегії

розвитку можуть знайти таку інформацію: містобудівну документацію; реєстр адрес, вулиць та інших поіменованих об'єктів; генеральні плани населених пунктів; дані земельного кадастру; перелік соціально-культурних об'єктів; документи дозвільного характеру; топографічні карти; адміністративно-територіальній устрій регіону; схему планування регіону; схему комплексної оцінки території, природно-техногенні фактори, схема захисту територій і населених пунктів від небезпечних геологічних і гідрогеологічних процесів, проектний план (основне креслення), схему транспортних зв'язків, схему нерухомих пам'яток культурної спадщини, схему комплексної оцінки території, природно-ресурсний потенціал, оздоровчо-лікувальну місцевість, зони відпочинку та туристичні центри, схему комплексної оцінки території за результатами пофакторного аналізу, схема розселення, схему водопостачання та водовідведення, схему охорони навколишнього та природного середовища, план сучасного використання території, схему електропостачання, схему магістральних трубопроводів; інформацію

щодо розвитку території, яка містить перелік інвестиційних об'єктів.

Безперечно, що до сучасних умов залучення інвесторів у сферу будівництва є відкрита, доступна та якісна містобудівна документація, яка готується на основі планів та топографічних карт. Ці документи відбивають сучасний стан місцевості: існуючі будівлі, споруди, дорожню мережу, інженерні комунікації, рельєф тощо. Оскільки ці об'єкти мають особливість з часу змінюватись, то і топографо-геодезичну основу необхідно періодично відновлювати. Періодичність таких робіт, відповідно до вимог законодавства, в залежності від характеру місцевості становить від 15 років для гірських, лісових і степових територій до 5 років для густонаселених (міських) територій. На жаль, існуючі топографічні карти та плани були видані ще в 80-х – 90-х роках, коли українські міста мали дещо інший вигляд. А з таким застарілим «фундаментом» важко якісно планувати стратегію розвитку територій на майбутнє. Разом з пониженням статусу профільного органу послідовно зменшувалося бюджетне фінансування, необхідне для систематичного оновлення топографо-геодезичної основи, до 2000 року досягнувши позначки «0» [15].

Звісний для України фактор – недосконалість законодавства. Безперечно, з швидким розвитком технологій нормативно-правова база у цій галузі є однією з перших, які мають крокувати в ногу з часом. Утім, вона так само залишається на рівні 90-х років. Вартість топографо-геодезичних робіт. Визначити типову вартість таких робіт важко, адже це залежить від площі та особливостей місцевості, на якій їх необхідно провести. Для невеликих громад така сума є просто непідйомною. Вкрай хаотичне, фрагментарне оновлення топографічної основи на місцях і відсутність єдиної актуальної бази даних такої інформації.

Більшість департаментів містобудування, замовляючи генеральні плани населених пунктів, плани їх зонування, чи-то в цілях економії або ж з інших причин дозволяють виконавцям розробляти містобудівну документацію без оновлення топографічних планів, використовуючи карти 25-річної давності. А при детальному плануванні територій мікрорайонів або кварталів топографо-геодезична основа виготовляється на відносно невеликі масиви, тим самим позбавляючи цей процес систематичного характеру. Таким чином, в населеному пункті може бути розроблено топографічні плани лише на один або декілька сегментів території.

Держкартгеофонд мав стати єдиною базою, яка б зберігала усі наявні в Україні дані топографічного та картографічного характеру і яку можна було б використовувати для оновлення топографо-геодезичної основи певної місцевості або її виготовлення на більшу територію.

Картографічна інформація, що є державною власністю і передана до Держкартгеофонду, надається у користування на договірних засадах, причому, органам виконавчої влади та органам місцевого самоврядування – безоплатно. Але через те, що наповнення Держкартгеофонду затрималося, сьогодні така інформація зберігається в різних органах виконавчої влади, місцевого самоврядування (замовників робіт) та десятків геодезистів (виконавців).

Інколи бувають навіть ситуації, що топографо-геодезична основа міста була оновлена, але внаслідок зміни керівництва та кардинальних працівників, нові очільники міста навіть не знають, що такі роботи були проведені.

Оскільки проблема комплексна, то і вирішувати її слід адекватно. Одним із перших походів до цього є спроба системно покращити закон про топографо-геодезичну та картографічну діяльність. Проект цього закону недавно був зареєстрований, але, на жаль, активного обговорення його не проводиться. Сумнівно, що без залучення громадськості ймовірно створити умови, за яких здійснюватиметься реальний розвиток топографо-геодезичної галузі. Не зашкодить провести на цю тему широкий діалог у професійній спільноті, щоб почути не тільки геодезистів та картографів, але й інших користувачів планових документів: архітекторів, будівельників та землевпорядників [15].

У Держгеокадастра достатньо можливостей для створення відкритого інтернет-ресурсу, на якому можна розміщати відомості з геоприв'язкою про створені карти чи плану документацію. Аналогічний інструмент, принаймні, задовольнить наявний на сьогодні запит зацікавлених осіб на таку інформацію і послужить комунікатором між ними та авторами документації. У керівників центральних органів влади у сфері земельних ресурсів завжди є вибір: або стати тією силою, яка знайде в собі рішучість реально реформувати галузь задля її інклюзивного розвитку, або зачинитись від громадськості і тим самим в черговий раз переконати суспільство, що органи державної влади залишились закритими для діалогу у цій сфері.

До перспективних інструментів розвитку просторових форм організації економіки регіону слід віднести адресний реєстр. На рис. подано фрагмент адресного реєстру.

Відсутність повного та достовірного адресного реєстру не тільки плутає проектувальників та різні установи при видачі довідок, ускладнює процес стратегічного планування розвитку території через відсутність можливості розробки якісних та реальних інвестиційних проектів, проведення правильних розрахунків логістичних витрат, пошуку оптимального шляху перевезення вантажу тощо.

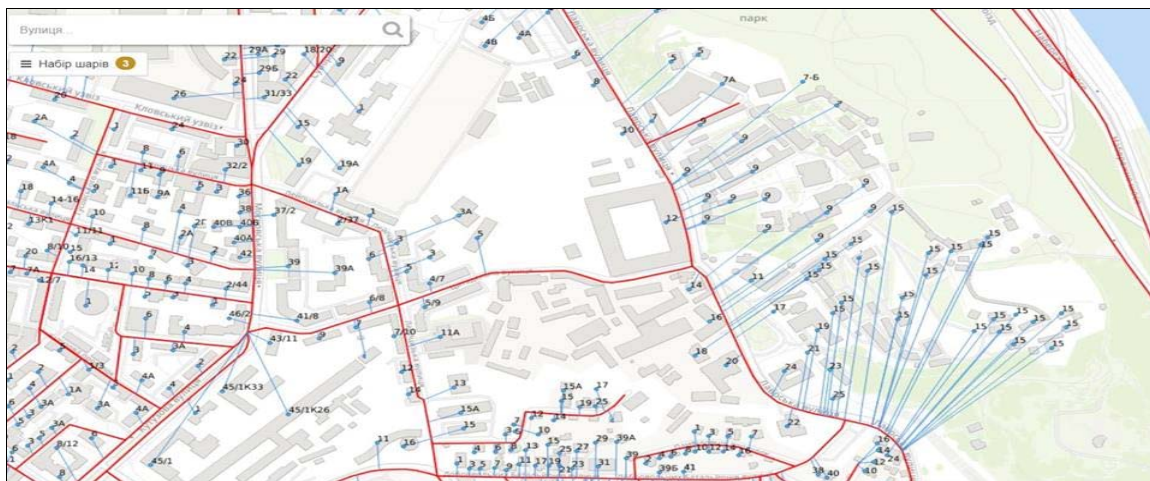

Рис. Фрагмент адресного реєстру

Висновки. Отже, дослідження інструментарію розвитку просторових форм організації економіки регіону дозволило виокремити такі сучасні інструменти як: геопортали, державні реєстри, містобудівні кадастри, адресні реєстри, національна інфраструктура геопросторових даних тощо. Аналіз цих інструментів дозволяє стверджувати про наявність проблем їхнього ефективного використання. Проте подальші дослідження мають бути проведені задля пошуку оптимальних форм організації просторового розвитку економіки регіону.

Література

1. Мазур А. Г. Просторові аспекти розвитку регіональних економічних систем / А. Г. Мазур, С. А. Мазур // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія : економічні науки. – 2014. – № 1. – С. 26–32.
2. Фашевський М. І. Методологічні засади територіальної організації господарства / М. І. Фашевський // Територіальна організація суспільства: розуміння категорії. Матеріали теоретико-методологічного семінару (Київ, 4-11 бер. 2010 р.). – К., 2010. – Вип. 1. – С. 15–18.
3. Щеглюк С. Д. Теоретичні підходи до типології просторових форм ділової активності регіону / С. Д. Щеглюк // Регіональна економіка. – 2016. – № 3. – С. 69-75.
4. Ткач С. М. Нормативно-правове регулювання діяльності просторових форм організації бізнесу в Україні: ключові проблеми та перспективи розвитку / С. М. Ткач // Економіка та право. – 2017. – № 1 (46). – С. 105-112.
5. Киселева Н. Н. Территориально-производственные комплексы как форма пространственной организации производства: эволюция и перспективы развития [Електронний ресурс] / Н. Н. Киселева, А. А. Орлянская, К. В. Бавина, Н. В. Боровикова // Региональная экономика и управление. – 2016. – № 4 (48). – Режим доступу: <http://eee-region.ru/article/4813/>
6. Иваненко Л. В. Территориально организационные формы экономики регионов / Л. В. Иваненко // Регионология. – 2006. – № 3. – С. 87-96.

7. Гранберг А. Г. Основы региональной экономики: учеб. / А. Г. Гранберг. – [2-е изд. доп., перераб.]. – М.: ГУ ВШЭ, 2001. – 495 с.
8. Лихитченко Д. О. Форми і фактори просторової організації регіонального господарства [Електронний ресурс] / Д. О. Лихитченко // Інвестиції: практика та досвід. – 2013. – № 16. – С. 79-83. – Режим доступу: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2013/20.pdf
9. Вікіпедія. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Геопортал>
10. Сайт науково-дослідного Інституту геодезії і картографії. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://gki.com.ua/ua/nacionalna-infrastruktura-geoprostorovih-danih-ukraini>
11. Державний Державний реєстр географічних назв. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://kartographia.com.ua/standardization-of-geographical-names/state-register/>
12. Сайт Верховної ради України. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://rada.gov.ua>
13. Офіс ефективного регулювання (BRDO). [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://brdo.com.ua>
14. Геопортал "Адміністративно-територіального устрою України" [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://atu.minregion.gov.ua/ua/home>
15. Геопортал містобудівного кадастру є Львівський регіон. [Електронний ресурс] - Режим доступу: [\[http://gis.loda.gov.ua/home\]](http://gis.loda.gov.ua/home)
16. Сайт адресного реєстру [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.directum.ru/solutions/2692821?>

References

1. Mazur A. H. Prostorovi aspekty rozvytku rehional'nykh ekonomichnykh system / A. H. Mazur, S. A. Mazur // Zbirnyk naukovykh prats' Vinnyts'koho natsional'nogo ahramoho universytetu. Se-riia : ekonomichni nauky. – 2014. – № 1. – S. 26–32.
2. Fashevs'kyj M. I. Metodolohichni zasady terytorial'noi orhanizatsii hospodarstva / M. I. Fashevs'kyj // Terytorial'na orhanizatsiia suspi-l'stva: rozuminnia katehorii. Materialy teorety-ko-metodolohichnoho seminaru (Kyiv, 4-11 ber. 2010 r.). – K., 2010. – Vyr. 1. – S. 15–18.
3. Schehliuk S. D. Teoretychni pidkhody do ty-polohii prostorovykh form dilovoi aktyvnosti rehionu / S. D.

- Schehliuk // Rehional'na ekonomika. – 2016. – № 3. – S. 69-75.
4. Tkach C. M. Normatyvno-pravove rehuliu-vannia diial'nosti prostorovykh form orhanizatsii biznesu v Ukraini: kliuchovi problemy ta perspektyvy rozvytku / C. M. Tkach // Ekonomika ta pravo. – 2017. – № 1 (46). – S. 105-112.
 5. Kyseleva N. N. Terrytoryal'no-proydzvodstvennye kompleksy kak forma pro-stranstvennoj orhanyzatsyy proydzvodstva: evo-liutsyia y perspektyvy razvytyia [Elektronnyj resurs] / N. N. Kyseleva, A. A. Orlianskaia, K. V. Bavyna, N. V. Borovykova // Rehyonal'naia ekonomyka y upravlenye. – 2016. – № 4 (48). – Rezhym dostupu: <http://eee-region.ru/article/4813/>
 6. Yvanenko L. V. Terrytoryal'no orhany-zatsyonnye formy ekonomyky rehyonov / L. V. Yvanenko // Rehyonolohyia. – 2006. – № 3. – S. 87-96.
 7. Hranberh A. H. Osnovy rehyonal'noj ekonomyky: ucheb. / A. H. Hranberh. – [2-e yzd. dop., pererab.]. – M.: HU VShE, 2001. – 495 s.
 8. Lykhytchenko D. O. Formy i faktory pros-torovoi orhanizatsii rehional'noho hospodarstva [Elektronnyj resurs] / D. O. Lykhytchenko // Investytsii: praktyka ta dosvid. – 2013. – № 16. – S. 79-83. – Rezhym dostupu : http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2013/20.pdf
 9. Vikipediia. [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Heoportal>
 10. Sajt naukovo-doslidnoho Instytutu heodezii i kartohrafi. [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu: <http://gki.com.ua/ua/nacionalna-infrastruktura-geoprostorovih-danih-ukraini>
 11. Derzhanyj Derzhavnyj reiestr heohrafichnykh nazv. [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu: <http://kartographia.com.ua/standardization-of-geographical-names/state-register/>
 12. Sajt Verkhovnoi rady Ukrainy. [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu: <http://rada.gov.ua>
 13. Ofis efektyvnoho rehuliu-vannia (BRDO). [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu: <http://brdo.com.ua>
 14. Heoportal "Administratyvno-terytorial'noho ustroiu Ukrainy" [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu: <http://atu.minregion.gov.ua/ua/home>
 15. Heoportal mistobudivnoho kadastru ie L'viv-s'kyj rehion. [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu: <http://gis.loda.gov.ua/home>
 16. Sajt adresnoho reiestru [Elektronnyj re-surs] - Rezhym dostupu: <https://www.directum.ru/solutions/2692821?>

Тяжкороб І.В., Плетнев М.В., Литвинова І.М., Попова І.А. Інструментарій розвитку просторових форм організації економіки регіону

В статті досліджено інструментарій розвитку просторових форм організації економіки регіону, к которому относятся геопорталы, государственные реестры, градостроительные кадастры, адресные реестры, национальная инфраструктура геопространственных данных. Раскрыты назначения этих инструментов.

Ключевые слова: *інструментарій, геопорталы, государственные реестры, градостроительные кадастры, адресные реестры, национальная инфраструктура геопространственных данных.*

Tiazkhorob I.V., Pletnev M.V., Litvinova I. M., Popova I.A. The development tools of the spatial forms of the region economy organisation

The article explores the development tools for the spatial forms of organization in the region's economy, which includes geoportals, state registers, urban cadasters, address registers and the national geospatial data infrastructure. The purposes of these tools are revealed.

Keywords: *instrumentation, geoportals, state registers, urban cadasters, address registers, national geospatial data infrastructure.*

Тяжкороб І.В. - к.е.н., доцент, кафедри фінансів, банківської справи та страхування Львівського навчально-наукового інституту ДВНЗ «Університет банківської справи» (м. Львів);

Літвінова І.М. - к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки та підприємництва Інститут хімічних технологій Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Рубіжне);

Плетньов М.В. – к.т.н., доцент, доцент кафедри економіки підприємства Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля (м. Северодонецьк);

Попова І.А. – к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту і адміністрування Національного фармацевтичного університету (м. Харків)

Рецензент: д.е.н., проф. **Заблодська І.В.**

Стаття подана 11.09.2018

УДК 378.4: 35.072.1+37.014.543

ФІНАНСОВІ ПРАВИЛА ТА ІНСТИТУЦІЙНА АВТОНОМІЯ: ВИКЛИКИ НОВОГО УКРАЇНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Усик В.І.

FINANCIAL RULES AND INSTITUTIONAL AUTONOMY: CHALLENGES OF THE NEW UKRAINIAN UNIVERSITY

Usyk V.

В роботі обґрунтовано потребу встановлення правил фінансування освітньої сфери, що гарантують більшу передбачуваність наслідків дій урядів та конкретизують суб'єктів відповідальності. Наголошено, що формування фінансових правил тісно пов'язано з таким поняттям як автономія університету, яка є інституційною формою академічної свободи. В дослідженні здійснено огляд процесу становлення та розвитку фінансової автономії в світі. Зроблено наголос на необхідності створення умов для забезпечення фінансової автономії університетів України. Зазначено, що університет нового типу, який розвивається на основі, в тому числі фінансової автономії, зможе ефективно реагувати на соціальні та економічні зміни в країні та суспільстві, відповідати сучасним потребам держави, і що найбільш важливо - виправдати очікування студентів щодо досягнення кращої якості навчання. Аналіз свідчить, що «автономізація» університету не означає відсутність бюджетного фінансування, але механізм застатнього повинен мати інвестиційний характер та забезпечувати надійний розвиток та модернізацію освіти.

Ключові слова: освіта, фінансові правила, фінансова автономія, фінансування освіти.

Вступ. Фінансовий аспект є одним із найбільш проблемних аспектів системи вищої освіти. Адже недостатнє фінансування безпосередньо впливає на інші виміри цієї системи. В багатьох країнах, включаючи Україну, науковці, дослідники, аналітики та всі, кого цікавлять питання освіти, намагаються знайти відповідь на питання щодо того, хто має фінансувати освіту та які пропорції фінансування мають надходити з різних джерел.

Постановка проблеми. Чому питання правил фінансування освіти є важливим для України? В нашій економіці спостерігається розпорощення видатків на науку та освіту. І тут проблема не стільки в кількісних показниках, бо за часткою витрат на освіту до ВВП Україна знаходиться на рівні країн ОЕСР: 8% - у 2009 році, 7% - 2014 році

та 6% - у 2016 році. Проблема фінансування української освіти пов'язана з механізмом розподілу цих коштів, диверсифікацією джерел фінансування та відсутністю реальної фінансової автономії. Наявна проблема відносно бюджетного фінансування освіти в Україні є системною та потребує відповідей на такі основні питання: в якій мірі є ефективним використання бюджетних коштів та які шляхи найефективнішого розподілу виділених обсягів бюджетних коштів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Автономія є важливою та досить актуальною темою політики щодо вищої освіти на національному та міжнародному рівні, що вимагає створення необхідних умов для її забезпечення [1,2]. Але «автономія» не існує у вакуумі, вона реалізується за допомогою тісних відносин університету з іншими учасниками в сфері освіти[3]. З точки зору фінансової автономії закладів вищої освіти основними є відносини вищої школи із державою. Саме держави мають законодавчі повноваження, і вони, як правило, фінансують ЗВО, тобто відіграють значну роль в забезпеченні якості фінансової автономії. Проте, і інші зацікавлені сторони мають вагомий роль щодо автономії [4,5].

Часто «держави сьогодні не в змозі покрити потреби ВНЗ у фінансових коштах і через це повинні заохочувати диверсифікацію джерел фінансування, шукати засоби для забезпечення фінансової підтримки можливості доступу громадянам отримати вищу освіту»[6]. Зважаючи на це, дуже важливо віднайти оптимальні та найбільш вигідні з точки зору соціально-економічної віддачі шляхи розподілу коштів на вищу освіту. Та, «небезпечним політичним аргументом щодо забезпечення університетської автономії іноді є зменшення фінансування державою автономних освітніх закладів». Наведений факт викликає занепокоєння в зв'язку з тим, що «освіта і

дослідження є суспільно корисними інвестиціями», тому «потребують належного державного фінансування, незалежно від рівня автономії університету» [7].

Науковці відзначають, що «розширення фінансової автономії вітчизняних університетів ... набуває особливої актуальності в умовах, коли більшість європейських країн визнали вищу освіту однією з найдорожчих соціальних послуг, а темпи зростання загальних витрат на освіту набагато перевищили темп зростання державних доходів» [8].

Рекомендації для певних країн чи їх об'єднань в сфері освіти, включно з правилами фінансування, формуються Світовим банком. Зокрема, в 1991 році, був виданий документ «Перспективи фінансування вищої освіти» [9], де описано основні виклики, які постали перед вищою освітою країн, що розвиваються, визначено чотири основні принципи побудови стратегії майбутнього розвитку, включно фінансовою. На початку 2000-х Світовий банк продовжував досліджувати фінанси освіти. Результати було подано в документі «Вища освіта в розвинутих країнах» [10], де чітко сформульовано правила побудови фінансового механізму в освіті.

Урядові організації окремих країн в свою чергу розроблять документи щодо механізмів фінансування освіти, наприклад, з використанням бенчмаркінгу. Зокрема, в Латвії створено такі документи як «Фінансування вищої освіти в Латвії: аналіз сильних і слабких сторін» [11], «Оцінка поточного фінансування моделі «стратегічної відповідності» з цілями політики в галузі вищої освіти» [12]. Вони (урядові організації) визначають методіку оцінки досягнення визначених цілей та орієнтири для розробки подальших кроків та нових правил. На основі цих документів Світовий банк розробляє певні рекомендації щодо реформи фінансування. Так, наприклад, для Латвії у 2014 році був розроблений документ «Фінансування вищої освіти в Латвії: фінальний звіт» [13].

Метою статті є обґрунтування необхідності встановлення правил фінансування освіти та забезпечення фінансової автономії університетів як необхідних передумов розвитку сильного університету.

Результати досліджень. Гострою проблемою сучасної вищої освіти є неефективне використання бюджетних коштів для забезпечення високої якості освітніх послуг. Рівень бюджетного фінансування освітньої сфери позбавлений інвестиційного характеру, не забезпечує надійного розвитку та модернізації освіти. Держава повинна створити належні умови для ефектвної діяльності навчального закладу, максимально зосередити бюджетні ресурси на пріоритетних напрямках розвитку освіти [14].

Ми переконані, що в сфері освіти повинні існувати певні фінансові правила, які б регулювали перерозподіл бюджетних коштів, механізм залучення приватного фінансування та підвищення ефективності його використання. Слабке інституційне середовище спричиняє неефективність

державних видатків. Гострим є питання оптимізації рівнів та джерел фінансування усіх ланок освіти. Встановлення фінансових правил в освіті створить середовище, яке не буде обмежувати конкуренцію у сфері освітніх послуг. Мова йде про фінансування з державного бюджету ефективних приватних закладів освіти, орієнтацію на показники результативності при визначенні обсягів фінансування, поширення пільгових кредитів на освіту тощо. Розробка правил передбачає створення певної системи індикаторів та визначення їх порогових значень. Завдяки цьому створюються кількісні орієнтири для діяльності урядів, контролю цієї діяльності та підстави для формування певних очікувань.

Питання фінансування освіти в Україні не раз піднімалося аналітичним центром CEDOS [15] на різних публічних заходах та в аналітичних звітах й публікаціях. Зокрема, дебати щодо фінансування вищої освіти концентрувалися на таких питаннях, як «Приватні чи публічні кошти: хто повинен покривати витрати у сфері вищої освіти?», «Кого фінансувати: студентів чи установи?». Але, на жаль, результати публічних обговорень роками не втілюються в нормативні документи та конкретні кроки з покращення фінансування освіти.

Формування фінансових правил, вважаємо, тісно пов'язано з таким поняттям як автономія університету, яка є інституційною формою академічної свободи. Автономія потрібна для того, щоб заклад вищої освіти ефективно виконував належні йому функції без надмірного тиску держави і комерціалізації [16].

Є кілька причин, через які питання академічної свободи та університетської автономії знову з'явилися на порядку денному в останні кілька років. Перш за все, ще з кінця Другої світової війни спостерігається спіральне збільшення кількості студентів, і, відповідно, кількості вищих навчальних закладів протягом багатьох років.

До основних документів, які поклали початок розвитку питання університетської автономії варто віднести Велику хартію університетів (Болонья, 1988 р.), Лімську декларацію про академічну свободу і автономію ВНЗ (м. Ліма, 1988 р.), Всесвітню декларацію про вищу освіту для 21 ст.: підходи та практичні заходи (Париж, 1998 р.), Модельний закон про освіту (1999 р), Спільну декларацію міністрів освіти Європи "Європейський простір у сфері вищої освіти" (Болонья, 1999 р.), Модельний освітній кодекс для держав-учасниць СНД (2006 р.), Лісабонську декларацію (2007 р.), Хартію університетів України "Академічні свободи, університетська автономія та освіта" (Ялта, 12 червня 2009 р.) [17].

Лісабонська декларація виділяє чотири види автономії закладу вищої освіти: 1) академічна автономія - можливість приймати рішення щодо навчальних планів, програм, досліджень; 2) організаційна автономія - можливість незалежно формувати структуру університету; 3) кадрова автономія - можливість приймати рішення, щодо

прийняття на роботу персоналу, виплату заробітної плати, просування по службі; 4) фінансова автономія - можливість прийняття рішень щодо отримання та розподілу фінансових ресурсів [18].

Успішні університети світу на своєму прикладі доводять значення та переваги фінансової автономії. Звичайно, ми не можемо стверджувати, що єдиним фактором успішності конкурентоспроможного університету є фінансова автономія, але саме завдяки їй університети мають «можливість самостійно керувати власними коштами та реалізовувати намічені стратегічні цілі» (The European University Association). Якщо університетам не надається автономія, вони не можуть бути інноваційними та ефективно реагувати на соціальні та економічні зміни в країні та суспільстві, не здатні відповідати сучасним потребам держави, і що найбільш важливо - не можуть виправдати очікування студентів щодо досягнення кращої якості навчання.

Фінансова автономія - це свобода університету використовувати у розумний спосіб утримання наявних фінансових ресурсів з урахуванням його пріоритетів. Автономія та підзвітність - це дві сторони однієї монети. Інституційна автономія ґрунтується на аргументі (на основі багаторічного досвіду) про те, що інституції можуть правильно виконувати роботу, яку вони очікують від громади, яка їх підтримує, лише якщо вони мають свободу вибору та дії. Це не звільняє їх від суспільних інтересів та критики, і це не означає що їхня політика не повинна бути піддана належному розгляду як ними самими, так і іншими.

У дослідженні фінансової автономії європейських університетів автори (Естерман та Нокала 2009) визначили фінансову автономію як [19]:

- можливість накопичувати фінансові резерви;
- можливість зберігати фінансовий надлишок;
- свободу встановлення плати за навчання;
- здатність позичати гроші на фінансових ринках;
- можливість інвестувати в фінансові продукти;
- здатність випускати акції та облігації;
- право володіти землею та будівництвом.

Згідно Лімської декларації [20] можна виділити три основні характеристики фінансової автономії університетів:

1) фінансову незалежність та можливість формувати самостійно у пов'язаних видах діяльності власну поведінку;

2) органи державного управління маю забезпечити безплатну систему вищої освіти для усіх випускників середніх навчальних закладів та інших людей, які можуть довести здатність навчатися на цьому рівні;

3) органи державного управління не повинні втручатися в автономію ЗВО, запобігати втручанням інших груп суспільства з метою забезпечення високого ступеня гарантій автономності закладів вищої освіти.

Для оцінки фінансової автономії Європейська асоціація університетів аналізує такі показники, як: тривалість циклу державного фінансування;

тип державного фінансування;

можливість залучати зовнішні кошти на умовах повернення; можливість отримувати і розподіляти прибуток;

можливість мати у власності будівлі;

вартість навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні бакалавра та магістра, в аспірантурі та докторантурі для студентів із країн ЄС;

вартість навчання на освітньо-кваліфікаційному рівні бакалавра та магістра, в аспірантурі та докторантурі для іноземних студентів [21].

Дослідження свідчать, що в Європі, чим вища інноваційна продуктивність країни, тим більше університети країни мають фінансову автономію (наприклад, Фінляндія, Великобританія, Люксембург та Нідерланди)

Але фінансова автономність ЗВО не означає їх повну незалежність від держави. Статистика свідчить, що більшість країн ОЕСР мають від усіх обсягів бюджетів університетів більшу частку саме фінансів держави (таблиця 1). І саме вони є основним механізмом впливу держави на процеси перетворень в закладах вищої освіти та основним інструментом досягнення позитивних результатів в сфері освіти. Серед найбільш популярних в країнах ЄС джерел фінансування, окрім державного, є блокові гранти, цільове фінансування, проектне фінансування та контракти.

Як видно з таблиці у країнах ЄС та високо розвинутих країнах ОЕСР по різному відбувається розподіл витрат на вищу освіту між публічними та приватними. В таких країнах як Австрія, Фінляндія та Люксембург публічні витрати складають в межах 95% від усіх витрат, тоді як в США, Португалії, Японії та Австралії – це приблизно 50 і більше відсотків від загальної маси. Але в середньому у країнах ЄС показник публічного фінансування складає 80 %, тоді як у країнах ОЕСР – 70 %. Але це фінансування має вигляд налагодженого механізму, який сприяє розвитку освіти і університетів нового типу. Наведемо кілька існуючих моделей.

В світовій практиці виділяють такі основні 3 моделі фінансування освіти – за видатками, за результатами та договірне фінансування. Згідно моделі фінансування за видатками кошти з бюджету на освіту надходять безпосередньо до ЗВО, а контроль за їх використання лежить на органах державного управління. Заклади вищої освіти можуть отримати кошти на основі одного з трьох механізмів: лінійний бюджет (коли розподіл відбувається за типами витрат (на оплату праці, купівлю обладнання тощо)); програмний бюджет (коли кошти виділяються на певні центри «вартості» (безпосередньо факультетам, кафедрам чи окремим освітнім програмам або навіть окремим викладачам, які є гарантами певної програму); кошторис за видами діяльності (коли кошти окремо виділяються на навчання та на науку (дослідження) [23].

Таблиця

Витрати на вищу освіту, % від усіх витрат*

	Публічні		Приватні		Публічні		Приватні	
	2012		2013		2014			
Австралія	44.94	55.060	42.49	57.510	38.76	61.240		
Австрія	95.14	4.857	94.61	5.395	94.43	5.569		
Бельгія	89.54	10.460	89.31	10.688	87.89	12.106		
Чехія	79.25	20.746	77.02	22.979	76.19	23.808		
Данія			93.96	6.043	94.71	5.291		
Естонія	78.22	21.783	81.65	18.354	84.55	15.448		
Фінляндія	96.18	3.820	96.08	3.922	96.48	3.516		
Франція	79.83	20.166	78.87	21.130	78.64	21.359		
Німеччина	85.86	14.144	85.62	14.384	85.80	14.205		
Угорщина	54.44	45.565	62.88	37.124	69.68	30.324		
Ірландія	83.58	16.420	77.74	22.261	74.28	25.725		
Італія	65.96	34.039	67.21	32.791	64.95	35.052		
Японія	34.28	65.715	35.25	64.752	34.09	65.905		
Латвія	63.62	36.376	67.78	32.219	78.54	21.464		
Литва	74.75	25.246	75.35	24.650	76.86	23.136		
Люксембург	94.77	5.230	97.94	2.058	95.30	4.701		
Нідерланди	70.52	29.482	70.30	29.703	69.90	30.102		
Польща	77.57	22.429	80.41	19.593	81.50	18.503		
Португалія	54.25	45.746	58.07	41.928	62.35	37.650		
Словаччина	73.82	26.184	75.50	24.498	77.12	22.884		
Словенія	86.15	13.854	87.14	12.857	85.81	14.193		
Іспанія	73.05	26.950	69.30	30.700	68.45	31.548		
Швеція	89.25	10.749	89.55	10.451	89.09	10.912		
Великобританія	56.92	43.080	57.32	42.683	27.88	72.118		
США	37.80	62.198	36.33	63.674	34.74	65.257		

*Складено на основі [22].

Фінансування за результатами – це такий тип фінансування, за яким кошти розподіляються в залежності від результатів навчальної та науково-дослідної діяльності закладів вищої освіти. Це можуть бути показники якості чи обсягу освітніх послуг, що надаються університетом, успіхи в кар'єрі випускників, які розраховуються за допомогою, наприклад, анкетування роботодавців, статистика доходів випускників університету і т.д. За таким типом розподілу заклади вищої освіти мають більше повноважень у сфері фінансового та адміністративного управління, але на основі постійного моніторингу якості освіти профільним чи галузевим міністерством.

Договірне фінансування освіти реалізується за результатами діалогу між представниками закладів вищої освіти та відповідального міністерства/відомства тощо. Відповідно до цього механізму заклади вищої освіти можуть фінансуватися або «шляхом збільшення коштів порівняно з попереднім періодом» з врахуванням перспективного плану закладу освіти, або «з використанням угод «ad hoc»», тобто підтримка тих ЗВО, які є вагомими в даній країні, або «методом установлення урядом для кожного конкретного ЗВО фіксованого процента від національного доходу». Цей тип фінансування не вважається ефективним, адже існує ризик високого рівня економічної невизначеності та залежність від зовнішніх чинників впливу. Але «у багатьох країнах за результатами переговорів між міністерством і університетом

укладаються довгострокові контракти», де прописується основний механізм фінансування з можливістю коригування[23].

Популярним механізмом розподілу бюджетних коштів в країнах Західної Європи є блок-гранти, які мають вигляд фінансових субсидій за різними категоріями витрат - навчання, поточні операційні витрати, науково робота тощо.

Окрім того, існує таке важливе джерело фінансування закладів вищої освіти як надходження від платної освіти, наприклад, у вигляді повного чи часткового покриття витрат на навчання в університеті, внесків студентів на покриття адміністративних витрат. Така оплата може встановлюватися або самим університетом (країни Східної Європи); або безпосередньо міністерством чи іншими органами управління (Франція, Іспанія, Туреччина та ін.); або ж університетом і урядом спільно. Останній спосіб встановлення плати має теж свої особливості в різних країнах, адже уряд може або встановити межі (як правило, верхню межу) або ж затвердити певну суму, запропоновану університетом самостійно. Окрім того, ця оплата може бути різною для різних груп студентів, наприклад, для громадян ЄС і інших. Але саме оплата навчання є однією із найважливіших умов автономії університетів, тому о приватні кошти забезпечують значну частку фінансових потоків закладів освіти, хоча й не покривають велику частину його витрат.

В Україні можемо спостерігати неефективне використання бюджетних коштів, яке не може забезпечити високої якості освітніх послуг. Достатній рівень бюджетного фінансування Рівень не має інвестиційного характеру, тому не забезпечує модернізації університетів на освіті в цілому. А це в свою чергу гальмує в тому числі фінансову автономію Університету. Вважаємо, що органи державного управління повинні створити належні умови для ефективної діяльності навчального закладу, для чого власне і потрібно використовувати такий інструментарій державного управління як фінансові правила, адже доцільна і передбачувана (згідно правил) діяльність уряду у одній з найважливіших сфер суспільства – освіті – може стати двигуном і маркером реальних перетворень всієї національної економіки.

Закон України 2014 року «Про вищу освіту», який надав право ЗВО «встановлювати власні форми матеріального заохочення, розпоряджатися надходженнями, відкривати поточні та депозитні рахунки в банках та інше» став вагомим етапом щодо появи перших кроків у забезпеченні фінансової автономії ЗВО України. Згідно Закону університети отримали більше повноважень щодо механізму використання доходів, створення ендаументів, отримання майна та коштів від різних суб'єктів економіки [21].

Але рівень розвитку фінансової автономії університетів в Україні є доволі низьким. Університети не можуть самостійно здійснювати позики й бути повноцінним суб'єктом фінансової діяльності. Незважаючи на той факт, що вітчизняні університети мають право самостійно встановлювати плату за навчання, вона не може бути необмеженою, оскільки створюватиме перешкоди для заповнення ліцензійного обсягу студентів. Тобто університети з різних причин втрачають можливість фінансової автономії через обмеження їх академічної та організаційної автономії [24].

Оцінка наслідків автономії вимагає дуже пильного вивчення структури та намірів, що лежать в основі концепції автономії. Тільки чітке поєднання продуманого бюджету та нової інституційної структури може досягти успіху в захисті ефективної автономії. Інакше фінансова автономія в довгостроковій перспективі може бути скасована. Тому що з одного боку, може бути недостатня легітимність автономних рішень. Адже на бюджетні кошти впливає Парламент та Уряд. З іншого боку, визнання автономії знаходиться під загрозою через менш ефективні рішення управлінців, які діятимуть у власних інтересах.

Висновок. Основне призначення фінансової автономії полягає у наданні закладам вищої освіти права самостійно вирішувати питання, які пов'язані з управлінням фінансами та бюджетом закладу (питання обсягів бюджетного фінансування, система кредитування, перегляд вартості студентського

навчання). Ступінь автономії визначається можливістю університетів отримувати додаткові доходи, які дадуть змогу інвестувати в найбільш стратегічно важливі області, пов'язуючи університетські пріоритети із зовнішніми економічними потребами, що в свою чергу сприяє стабільній роботі університету. Окрім того, впровадження фінансової автономії буде ефективним кроком у забезпеченні якості освіти, адже фінансова самостійність дозволяє використовувати додаткові позабюджетні види надходжень та вільно розпоряджатися власними коштами.

Фінансова автономія в основному стосується відносин між університетами та державою. Вона розглядається як потужний важіль для підвищення конкурентоспроможності. Він визначає, наскільки гнучко університети можуть приймати рішення в контексті норм і правил, які формують їх систему вищої освіти. Високий показник автономії вказує на те, що відповідні правила забезпечують правову основу, не обмежуючи університети своєю свободою дій.

Україні варто перейняти досвід країн ЄС, ОЕСР щодо ефективного поєднання фінансової автономії та фінансових правил уряду в сфері національної освіти. Фінансова автономія забезпечить адаптацію сфери освіти до нових потреб суспільства, сприятиме ефективному використанню фінансових ресурсів, а створені фінансові правила це лише підсилять та дадуть можливість краще зрозуміти і те, як функціонує національна економіка, і те, наскільки ефективною є політика уряду

Література

1. Felt, U. & Glanz, M. 2003. University Autonomy in Europe: Changing Paradigms in Higher Education Policy. In Bernadette Conraths, Kenneth Edwards, Ulrike Felt and Gordon Shenton Managing University Autonomy, Collective Decision Making and Human Resource Policy. Bologna: Bononia University Press.- P.13-104.
2. Tapper, E.R. & Salter, B.G. 1995. The changing idea of university autonomy. Studies in Higher Education, Vol. 20 (1). - P.59-72
3. Harvey, L. & Askling, B. 2003. Quality in higher education. In Roddy Begg (ed.) The Dialogue between Higher Education Research and Practice. Kluwer Academic Publishers: Dordrecht/Boston/London. - P.69-83.
4. Bladh, A. 2007. Institutional Autonomy With Increasing Dependency on Outside Actors. Higher Education Policy. - №20 (3). - P.243-259.
5. Ordorika, I. 2003. The limits of university autonomy: Power and politics at the Universidad Nacional Autónoma de México. Higher Education. - №46. - P.361-388.
6. Проблеми управління фінансами вищих навчальних закладів: Монографія //За заг. ред. канд.економ.наук, професора А.З. Підгорного –Одеса: ФОП Гуляєва В.М., 2017. –152 с.

7. Дослідницькі університети: світовий досвід та перспективи розвитку в Україні : монографія / [А. Ф. Павленко, Л. Л. Антонюк, Н. В. Василькова, Д. О. Ільницький та ін.] ; за заг. ред. д.е.н., проф. А. Ф. Павленка та д.е.н., проф. Л. Л. Антонюк. — К. : КНЕУ, 2014. — 350, [2] с.
8. Університетська освіта: економічні пріоритети та управління розвитком: монографія / Л. С. Шевченко. — Харків : Право, 2016. — 188 с.
9. Perspectives on the Financing of Higher Education [Electronic resource] / The World Bank . - Access mode: <http://documents.worldbank.org/curated/en/994481468766221916/pdf/multi-page.pdf>
10. Higher Education in Developing Countries. Peril and Promise [Electronic resource] / The World Bank . - Access mode: http://siteresources.worldbank.org/EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079956815/peril_promise_en.pdf
11. Higher Education Financing in Latvia: Analysis of Strengths and Weaknesses [Electronic resource] / Valsts izglītības attīstības aģentūras . - Access mode: http://viaa.gov.lv/files/news/24067/lv_hef_output_1_final_18mar14.pdf
12. Assessment of Current Funding Model's 'Strategic Fit' with Higher Education Policy Objectives [Electronic resource] / Valsts izglītības attīstības aģentūras . - Access mode: http://viaa.gov.lv/files/news/24067/lv_r2_strategic_fit_1_8april_vfinal.pdf
13. Higher Education Financing in Latvia: Final Report [Electronic resource] / Valsts izglītības attīstības aģentūras . - Access mode: http://viaa.gov.lv/files/news/24067/lv_hef_r3vsub_190922014_c_final.pdf
14. Виноградня В. М. Фінансова автономія як необхідна умова функціонування державних вищих навчальних закладів в Україні / В. М. Виноградня // Траєкторія науки. - 2016. - Т. 2, № 11. - п. 4.1-4.10. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2016_2_11_6
15. Аналітичний центр CEDOS [Електронний ресурс] / - Режим доступу: <https://www.cedos.org.ua/>
16. Корольов Ю. О. Сутність реалізації адміністративно-правових норм щодо автономії організації та діяльності вищих навчальних закладів України / Ю. О. Корольов // Правова позиція. - 2016. - № 2. - С. 55-62.
17. Давидова Н. О. Автономізація цивільно-правового статусу вищого навчального закладу / Н. О. Давидова // Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. - 2014. - № 4. - С. 88-93 . - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnauc_2014_4_18
18. The Lisbon Declaration. Europe's Universities Beyond 2010: Diversity With A Common Purpose. Academic Information Centre. Bank . - Access mode: http://www.aic.lv/bologna/Bologna/London_conf/Lisbon_declaration.pdf
19. Estermann, T. and Nokkala, T. University Autonomy in Europe: Exploratory study // Bank, 2009. - Access mode: http://www.rkrk.si/gradiva/dokumenti/EUA_Autonomy_Report_Final.pdf
20. Савчин М. Автономія університетів та проблеми їхнього фінансування / Освітня політика: портал громадських експертів. - Режим доступу: <http://education-ua.org/ua/articles/124-avtonomiya-universitetiv-ta-problemi-jikhnogo-finansuvannya>
21. Шевченко Л. С. Фінансова автономія університету: світовий досвід для України / Л. С. Шевченко // Право та інновації. - 2015. - № 1. - С. 19-25. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2015_1_4
22. Статистичні дані Організації економічного співробітництва та розвитку щодо витрат на вищу освіту [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <https://data.oecd.org/eduresource/spending-on-tertiary-education.htm#indicator-chart>
23. Шевченко Л. С. Фінансування вищої освіти: диверсифікація джерел / Л. С. Шевченко. // Теорія і практика правознавства. - 2013. - Вип. 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_44
24. Засєкіна Л. Академічна, кадрова, організаційна і фінансова автономія як траєкторія розвитку вітчизняних університетів // Будуємо нову Україну : зб. конф., 26-27 листоп. 2014 р., м. Київ / [редкол.: О. Дем'янчук та ін.]. - Київ : Києво-Могилянська академія, 2015. - С. 41-52.

References

1. Felt, U. & Glanz, M. 2003. University Autonomy in Europe: Changing Paradigms in Higher Education Policy. In Bernadette Conraths, Kenneth Edwards, Ulrike Felt and Gordon Shenton Managing University Autonomy, Collective Decision Making and Human Resource Policy. Bologna: Bononia University Press. - P.13-104.
2. Tapper, E.R. & Salter, B.G. 1995. The changing idea of university autonomy. Studies in Higher Education, Vol. 20 (1). - P.59-72
3. Harvey, L. & Asking, B. 2003. Quality in higher education. In Roddy Begg (ed.) The Dialogue between Higher Education Research and Practice. Kluwer Academic Publishers: Dordrecht/Boston/London. pp. 69-83.
4. Bladh, A. 2007. Institutional Autonomy With Increasing Dependency on Outside Actors. Higher Education Policy, 20 (3). - P.243-259.
5. Ordorika, I. 2003. The limits of university autonomy: Power and politics at the Universidad Nacional Autónoma de México. Higher Education 46. - P.361-388.
6. The problems of the financial management of higher education institutions: Monograph //Za zah. red. kand.ekonom.nauk, profesora A.Z. Pidhornoho –Odesa: FOP Huliaieva V.M., 2017. –152 p.
7. Doslidnytski universytety: svitovyi dosvid ta perspektyvy rozvytku v Ukraini : monohrafiia / [A. F. Pavlenko, L. L. Antoniuk, N. V. Vasykova, D. O. Ilnytskyi ta in.] ; za zah. red. PhD., prof. A. F. Pavlenko ta d.e.n., prof. L. L. Antoniuk. — K. : KNEU, 2014. — 350, [2] p.
8. University Education: Economic Priorities and Development Management: Monograph / L. S. Shevchenko. — Kharkiv : Pravo, 2016. — 188 p.
9. Perspectives on the Financing of Higher Education [Electronic resource] / The World Bank . - Access mode: <http://documents.worldbank.org/curated/en/994481468766221916/pdf/multi-page.pdf>
10. Higher Education in Developing Countries. Peril and Promise [Electronic resource] / The World Bank . - Access mode: <http://siteresources.worldbank.org/>

- EDUCATION/Resources/278200-1099079877269/547664-1099079956815/peril_promise_en.pdf
11. Higher Education Financing in Latvia: Analysis of Strengths and Weaknesses [Electronic resource] / Valsts izglītības attīstības aģentūras . - Access mode: http://viaa.gov.lv/files/news/24067/lv_hef_output_1_final_18mar14.pdf
 12. Assessment of Current Funding Models 'Strategic Fit with Higher Education Policy Objectives [Electronic resource] / Valsts izglītības attīstības aģentūras . - Access mode: http://viaa.gov.lv/files/news/24067/lv_r2_strategic_fit_18april_vfinal.pdf
 13. Higher Education Financing in Latvia: Final Report [Electronic resource] / Valsts izglītības attīstības aģentūras . - Access mode: http://viaa.gov.lv/files/news/24067/lv_hef_r3vsub_190922014_c_final.pdf
 14. Vynohradnia V. M. Financial autonomy as a necessary condition for the functioning of public institutions of higher education in Ukraine / V. M. Vynohradnia // Traektoriia nauky. - 2016. - V. 2, № 11. - part. 4.1-4.10. - Rezhyim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/trna_2016_2_11_6
 15. Analytical Center CEDOS [Elektronnyi resurs] / - Rezhyim dostupu: <https://www.cedos.org.ua/>
 16. Korolov Yu. O. The essence of the implementation of administrative law on organization and autonomy of higher educational institutions of Ukraine / Yu. O. Korolov // Pravova pozytsiia. - 2016. - № 2. - P. 55-62.
 17. Davydova N. O. Avtonomizatsia tsyvilno-pravovoho statusu vyshchoho navchalnoho zakladu / N. O. Davydova // Yurydychni visnyk. Povitriane i kosmichne pravo. - 2014. - № 4. - P. 88-93 . - Rezhyim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2014_4_18
 18. The Lisbon Declaration. Europes Universities Beyond 2010: Diversity With A Common Purpose. Academic Information Centre. Bank . - Access mode: http://www.aic.lv/bologna/Bologna/London_conf/Lisbon_declaration.pdf
 19. Estermann, T. and Nokkala, T. (2009) University Autonomy in Europe : Exploratory study // Bank . - Access mode: http://www.rkrs.si/gradiva/dokumenti/EUA_Autonomy_Report_Final.pdf
 20. Savchyn M. University autonomy and the funding problem / Osvitnia polityka: portal hromadskykh ekspertiv. - Rezhyim dostupu: <http://education-ua.org/ua/articles/124-avtonomiya-universitetiv-ta-problemi-jikhno-go-finansuvannya>
 21. Shevchenko L. S. University financial autonomy: world experience for Ukraine / L. S. Shevchenko // Pravo ta innovatsii. - 2015. - № 1. - P. 19-25. - Rezhyim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apir_2015_1_4
 22. Data base of the Organization for Economic Cooperation and Development about the costs of higher education [Elektronnyi resurs]. - Rezhyim dostupu: <https://data.oecd.org/eduresource/spending-on-tertiary-education.htm#indicator-chart>
 23. Shevchenko L. S. Higher Education Financing: Diversification of Sources / L. S. Shevchenko. // Teoriia i praktyka pravoznavstva. - 2013. - Vol. 2. - Rezhyim dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/tipp_2013_2_44
 24. Zasiiekina L. Academic, personnel, organizational and financial autonomy as a trajectory for the development of domestic universities // Buduiemo novu Ukrainu : zb. konf., 26-27 november, 2014, Kyiv / [redkol.: O.

Dem"yanchuk ta in.]. – Kyiv : Kyievo-Mohylianska akademiia, 2015. – P. 41-52.

Усик В.И. Финансовые правила и институциональная автономия: вызовы нового украинского университета

В работе обоснована необходимость установления правил финансирования образовательной сферы, которые смогут обеспечить предсказуемость последствий действий правительств, и конкретизируют субъектов ответственности. Отмечено, что формирование финансовых правил тесно связано с таким понятием как автономия университета, которая является институциональной формой академической свободы. В исследовании сделан обзор процесса становления и развития финансовой автономии в мире. Сделан упор на необходимость создания условий для обеспечения финансовой автономии университетов Украины. Отмечено, что университет нового типа, который развивается на основе, в том числе финансовой автономии, эффективно реагирует на социальные и экономические изменения в стране и обществе, отвечает современным потребностям государства, и что наиболее важно - оправдывает ожидания студентов по достижению лучшего качества обучения. Анализ показывает, что «автономизация» университета не означает отсутствие бюджетного финансирования, но механизм последнего должен иметь инвестиционный характер и обеспечивать надежное развитие и модернизацию образования.

Ключевые слова: образование, финансовые правила, финансовая автономия, финансирование образования.

Usyk V. Financial rules and institutional autonomy: challenges for the new Ukrainian university

The necessity of establishing rules of financing of the educational sphere, which guarantees more predictability of consequences of actions of governments and specifies the subjects of responsibility, is substantiated. The paper notes that the formation of financial rules, we believe, is closely linked with such a concept as the autonomy of the university, which is an institutional form of academic freedom. The study reviewed the process of formation and development of financial autonomy in the world and emphasized the necessity of observing the latter in Ukraine, because if universities are not granted autonomy, they can not be innovative and effectively respond to social and economic changes in the country and society that are incapable of responding. The modern needs of the state, and most importantly - can not meet the expectations of students for achieving a better quality of education. The analysis shows that the "autonomization" of the university does not indicate a lack of budget financing, but the latter should have an investment character and provide for the reliable development and modernization of education.

Keywords: education, financial rules, financial autonomy, funding education.

Усик В.І. – к.е.н., доцент, докторант кафедри національної економіки та публічного управління ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», e-mail: vivayoung70@gmail.com

Рецензент: д.е.н., проф. **Черняська Є.І.**

Стаття подана 05.09.2018

УДК 331. 101. 3.

МОТИВАЦІЯ ПРАЦІ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЕКОНОМІЧНИХ ВІДНОСИН

Чернявська Є.І., Маслош О.В.

THE MOTIVATION OF LABOR: DEFINITION, ESSENCE, PLACE IN THE SYSTEM OF ECONOMIC RELATIONS

Chernjavskaya E.I., Maslosh O.V.

Стаття присвячена дослідженню сутності мотивації праці в системі ринкової економіки. Мотивацію праці визначено в якості сукупності відносин на підприємстві між найманими працівниками і підприємцем. В контексті функціональних форм мотивація праці - це процесний механізм спонукання працівників до ефективної праці. Фактори зовнішнього середовища, технічна основа підприємства, вимоги до робочої сили та організація праці визначають складність та структуру мотиваційного механізму. Обґрунтовано, що спонукання працівників до ефективної праці повинно йти в контексті узгодження інтересів учасників процесу праці як суб'єктів кооперації праці капіталістичного підприємства.

Ключові слова: ринкова економіка, мотивація праці, наймані працівники, підприємці, кооперація праці.

Вступ. Ефективність економіки та добробут життя громадян країни істотно залежать від ефективності використання ресурсів, в тому числі і праці, тобто робочої сили.

Постановка проблеми. В суспільстві, науці, політиці обґрунтованість ефектності використання праці пов'язано з поняттям мотивації праці, яке в загальному виді відображає в собі характер трудових відносин, мотиви та стимули до якісної праці, ефективність праці, винагороду. Передбачалося, що проведення ринкових реформ в країні дозволить ефективно використовувати працю, включити дійсні мотиви та стимули до якісної праці та ефективного розвитку економіки. На сьогодні треба констатувати, що очікування не виправдалися, про що свідчать, наприклад, падіння у порівнянні з дореформним періодом продуктивності праці та реальної заробітної плати, а також загальна картина розвитку ринкової економіки. Сказане спонукає до необхідності продовження дослідження проблем ефективності праці, в тому числі й питань мотивації праці, її сутності, місця в системі економічних відносин.

Аналіз досліджень та публікацій. В економічній літературі проблемам мотивації праці приділялось і приділяється значна увага. Основи теорії мотивації закладені в працях Ф. Тейлора, Є. Мейо, А. Маслоу, Д. Мак-Клелланда, Ф. Гернцберга, В. Врума, Л. Портера, Е. Лоулера й ін. Питаннями праці займаються й вітчизняні вчені: А. Колот, В. Концева, Л. Мельник, О. Павловська, Т. Перегудова, Г. Рижанкова, О. Рябцева, А. Соснин, І. Тимошенко й ін. В працях вчених розроблено методологію визначення сутності та видів мотивації, визначено низку факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, що впливають на трудову поведінку та ефективність праці. Однак проблеми мотивації праці не можуть бути раз і назавжди вирішеними, оскільки в мотивації як економічному явищі, об'єкті під дією змін в характері трудових відносин, організації праці, розвитку науково-технічного прогресу та факторах, що визначають підготовку робочої сили та її використання, постійно відбуваються зміни. Вказане зумовлює нові вимоги до трудової поведінки працівників, їх кваліфікації, ефективності роботи, що диктує необхідність продовження наукових досліджень в контексті уточнення сутності мотивації праці, її найефективніших форм використання стосовно конкретного етапу ринкових перетворень в Україні, конкретних проблем розвитку конкретних підприємств.

Метою статті є уточнення мотивації праці як поняття, розкриття її сутності в умовах ринкового характеру трудових відносин, визначення місця мотивації праці в системі економічних відносин ринкової економіки.

Результати досліджень. В самому загальному плані мотивацію можна визначити як «... процес спонукання себе та інших до діяльності для досягнення особистих цілей або цілей організації»

[1, с.398]. Вже на даному рівні визначення необхідно звернути увагу на наступні моменти:

- по-перше, мотивація організується в рамках постановки та досягнення цілей;
- по-друге, мотивація – це завжди керований процес, з чого випливає призначення формули її здійснення. В умовах ринкової економіки мотивація здійснюється за алгоритмом: витрати – результат, при чому результат повинен задовольняти і мотиватора, і вмотивованого;
- по третє, як керований процес, мотивація потребує постійної уваги, оцінки на ефективність та удосконалення.

Поняття мотивації можна застосовувати для широкого кола суб'єктів та видів діяльності. В даній статті розглядаються проблеми мотивації праці. Загально відомо, що всіх працюючих можна умовно розділити на чотири групи:

- керівники;
- спеціалісти;
- службовці;
- робітники.

На рівні суспільства кожна група є багато структурованою, особливо перші три. До першої групи ми відносимо перш за все керівників держави, тобто вищих посадових осіб, які керують країною від імені суспільства, народу, а також власників засобів виробництва та управлінців, менеджерів, що уособлюють капітал-функцію, тобто виступають представниками власників підприємств. Четверту групу в умовах ринкової економіки складають працівники за наймом. Вони поряд з власниками засобів виробництва, керівниками держави, що являються агентами суспільства, виступають головними суб'єктами сучасної ринкової економіки. Саме стосовно групи робітників на рівні підприємств в даній статті розглядаються проблеми визначення сутності мотивації праці, її місця в системі економічних або виробничих відносин ринкової економіки.

Мотивація праці найманих працівників – це складна соціально-економічна категорія, що характеризує відносини між найманими працівниками (робітниками) і власниками засобів виробництва. Для розуміння та ефективної організації мотивації робітників необхідно перш за все встановити місце та роль мотивації в системі економічних відносин економічної діяльності.

Як відомо, власник засобів виробництва для організації підприємницької діяльності повинен на ринках придбати необхідні ресурси, до складу яких входить і робоча сила. Широко розповсюджено твердження, що в умовах класичної ринкової економіки ринок завжди об'єктивно встановлює і регулює ціни на всі товари. Ринок праці в залежності від попиту і пропозиції об'єктивно регулює ціни на працю, тобто регулює рівень заробітної плати. Що стосується ринків продукції, то з цим можна погодитися, хоча в реальній практиці, а не теоретично, ситуація набагато

складніша. Завжди мають місце різного роду монополізації, які обмежують простір вільної конкуренції і втручаються в формування рівня цін. Що стосується ринку праці, то тут ситуація інша.

Теоретично, на рівні загальної сутності, ринок праці, як і в цілому ринкова економіка, символізує перш за все права, свободи громадян, що можуть вільно займатися підприємницькою діяльністю, вільно розпоряджатися своєю робочою силою, вільно вибирати види діяльності. Безумовно, в умовах відсутності засобів виробництва, грошових коштів, споживчих товарів носій робочої сили повинен продавати свою робочу силу. Безумовно, на ринку праці, як і на кожному ринку виробничого ресурсу встановлюються ціни. Однак на відміну від усіх інших ринків товарів ринок праці відноситься до ринків недосконалої конкуренції. Монопольні позиції на ринку праці належать підприємцям. Тому заробітна плата, як правило, нижче за вартість робочої сили [2, с.294-295]. І хоч з формальної точки зору продавець робочої сили і її покупець мають рівні права, вільно укладають контракт з приводу послуг праці, це не відмінняє того факту, що ринок праці є ринком недосконалої конкуренції з домінуючими позиціями і інтересами підприємців.

В ринковій економіці кожен із учасників транзакцій з приводу послуг праці вступає у відносини з метою реалізації своїх власних інтересів. Найманий працівник зацікавлений в тому, що б робочу силу продати як можна дорожче, мати гарні умови праці, щоб робота подобалась, а працювати навпаки – за бажанням, менше. Роботодавець бажає навпаки – купувати робочу силу як можна кращої якості, дешевше, а отримувати ефект від її використання як можна більший. Визначене протиріччя в угоді з приводу послуг праці за наймом має прихований характер. І зрозуміло, що це протиріччя обов'язково перетікає в сферу, де йде використання робочої сили, тобто в сферу виробництва, на підприємство. Укладена угода, незалежно від того чи є вона формою на декількох сторінках чи формою простої заяви про прийняття на роботу, має характеристики імпліцитного контракту, який не надає повної інформації перш за все найманому працівникові стосовно його витрат робочої сили та її оплати. Контракти з приводу послуг праці, перш за все, відображають інтереси і владу підприємця. Зрозуміло, що за таких умов формування заробітної плати найманий працівник не буде психологічно горіти на роботі, а буде займатись пошуком власної вигоди. В рамках інституціональної теорії така поведінка персоналу підприємств отримала назву опортуністичної поведінки.

В контексті викладених проблем мотивація праці набуває якостей процесного механізму спонукання робітників до якісної, ефективної праці та активної позиції стосовно реальних проблем підприємства. Однак сказане не розкриває всієї

сутності мотивації праці в умовах ринкової економіки на рівні підприємств.

Як відомо, мотивація як процесний механізм активізації праці застосовується в процесах праці з глибокої давнини. Тривалий час її головними формами були «батіг» та «пряник». Ці форми зберігають своє значення і на капіталістичних підприємствах епохи вільної конкуренції, що зумовлено не сутністю капіталістичної організації праці на підприємствах, а факторами зовнішнього середовища, а також рівнем технічного рівня розвитку підприємства, робочої сили. Тому розглянемо сутність мотивації праці на рівні сутності капіталістичного процесу праці, організаційною формою котрого виступає підприємство.

В «Капіталі» К. Маркс довів, що організаційною формою капіталістичного виробництва виступає підприємство, яке в історичному і логічному плані є кооперацією праці. Поза рамками підприємства як кооперації праці капіталізм був би не в змозі витіснити феодальний спосіб виробництва і стати об'єктивно більш прогресивною системою суспільного виробництва.

Кооперація праці як технологічний процес забезпечує більш високу продуктивність капіталу і його прогрес. В аналізі кооперації праці К. Маркс звертає увагу на два моменти. Перший – відбиває той факт, що кооперація, з'єднуючи розрізнені індивідуальні сили в одну сукупну чи суспільну силу, обумовлює створення нової продуктивної сили – безпосередньо суспільної продуктивної сили праці, яка і втілюється в форму синергетичного ефекту. Цей ефект притаманний кооперації праці незалежно від історичних і соціальних-економічних умов господарської діяльності. Кооперація праці породжує командний дух. Другий момент виражає специфіку кооперації праці як капіталістичної організації, яка будується на підставі ринкових принципів щодо організації суспільного виробництва та природи суб'єктів [3, с.12-13]. Кооперація праці, що організується за законами ринкової економіки, отримує можливості динамічного розвитку та удосконалення. Підприємець і група найманих працівників стають тими суб'єктами, що забезпечують розвиток кооперації як капіталістичної організації. Кожний суб'єкт має свою специфіку.

Специфіка підприємця:

- вільний вибір виду підприємницької діяльності й матеріальна відповідальність за результати своєї праці;

- самостійна організація діяльності, що є основою для створення та привласнення синергетичного ефекту, тобто прибутку;

- підприємець вільно розпоряджається придбаними ресурсами. В разі непотреби їх, він вільно звільняється від них, в тому числі і від робочої сили, що не задовольняє інтересів підприємця. Підприємець купує робочу силу,

послуги праці, а не людину, тому не несе за неї відповідальності;

- ринкова конкуренція орієнтує підприємця на постійний інноваційний розвиток та стимулює технічний прогрес.

Кооперація праці під командою підприємця у знятому виді, тобто теоретично, містить і інтереси найманих працівників:

- контракт на послуги праці для найманого працівника – це гарантований за законом вартості дохід (заробітна плата), що є підставою для відтворення робочої сили, можливостей її розвитку, а тим самим покращення якості життя;

- перехід до підприємства під командою підприємця звільняє робітника від значних трансакційних витрат, що є в разі самостійно організованого виробництва. Це розширює межі вільного часу і надає часові можливості для розвитку потенціалу праці та людини.

Необхідно також звернути увагу на те, що в рамках підприємства, кооперації праці підприємець і наймані працівники не просто суб'єкти одного процесу праці. Вони мають доступні для огляду об'єктивні основи для загального інтересу – успіху в конкурентній боротьбі підприємства на ринку.

Заробітна плата і прибуток являються головними формами доданої або знову створеної вартості. Її величина і розподіл між найманими працівниками і підприємцем – точка, де перш за все збігаються інтереси вказаних суб'єктів. Від характеру вирішення вказаних проблем відносини й інтереси суб'єктів можуть приймати форму антагонізмів або соціального партнерства. Теоретично капіталістична організація праці виходить із партнерського характеру відносин.

Оскільки підприємець самостійно організує роботу підприємства, то він організує і мотивацію праці. Однак мотивація праці як механізм спонукання працівників до якісної праці повинен діяти в контексті узгодженості інтересів учасників економічної діяльності. Таким чином, мотивація праці в своїй сутності представляє собою процесний механізм спонукання працівників до якісної праці в рамках узгодженості інтересів учасників економічної діяльності.

Як вже відмічалось, характер організації реальної мотивації праці, склад мотиваційного механізму залежить від низки факторів і відображають реальні процеси праці. Легалізація діяльності профспілок протягом XIX - початку XX століття, виокремлення трудового права в самостійну галузь права, прийняття законів про працю, розвиток колективно-договірного регулювання відносин з приводу послуг праці стимулювали розвиток особистісного фактору виробництва, надбання їм значної сили. Велике значення в розвитку мотивації праці відіграла II промислова революція, що знайшла своє відображення у промислових корпораціях як первинних структурних ланках промислового

виробництва. Специфікація активів корпорацій, їх значна вартість, акціонерна форма корпорацій, діяльність в рамках ринків недосконалої конкуренції та обмеження монополізму з боку держави на порядок денний поставили питання наукової організації праці та наукового підходу до організації заробітної плати та мотивації праці.

Ф. Тейлором та його однодумцями була звернута увага на рівень заробітної плати. Вони обґрунтовано підкреслювали неприпустимість низької заробітної плати. Заробітна плата на межі виживання не стимулює якість праці, більш того – це є дурниця. На підставі розробленого поняття «достатній денний виробіток» було запропоновано оплачувати працю пропорційно трудовому внеску. Удосконалена система так званого батога і пряника в поєднанні з більш ефективним застосуванням спеціалізації і стандартизації в організації робочих місць, кваліфікації працівників дала вражаючі показники зростання продуктивності праці. На підставі цього Ф. Тейлор запропонував у відносинах між працею і капіталом стратегію співробітництва [4, с. 765]. Тим самим Ф. Тейлор зі своїми однодумцями в контексті проблем реального розвитку корпоративного виробництва заклали основи наукового підходу до мотивації праці. Підкреслимо, що нові вимоги до робочої сили, організації заробітної плати витікали з потреб ефективної організації корпорацій як масштабних виробництв, з дорогим обладнанням та залученням капіталу з ринків цінних паперів.

Заробітна плата в процесі використання робочої сили на виробництві – це тільки частина її вартості. Тому після її підняття закономірно постало питання умов праці. Вартість робочої сили включає соціальний і духовний компоненти. І можливо закономірно, що в подальшому розвитку теорії мотивації вагомий внесок зробили фахівці з психіатрії та психології. Хортонськими експериментами Є. Мейо, який за фахом був психіатром, і його командою було доведено, що умови праці, організація робочого місця, професійний одяг робітників і т. д., може істотно впливати на трудову поведінку працівників та якість праці. Дослідження не втілилися в нову теорію, але вони вказали шлях пошуку.

Психолог А. Маслоу розкрив роль потреб як мотиваторів у формуванні стимулів до якісної праці. Закономірними кроками в розвитку загальної теорії мотивації стали концепції потреб вищих рангів Д. Мак-Клелланда, збагачення праці Ф. Герцберга, очікувань В. Врума, справедливості Портера — Лоулера й ін. В даній статті не ставиться завдання розглянути розгорнуто процес, етапність й авторів формування загальної теорії мотивації. Наведені положення наводяться як аргументи тези, що в процесі вирішення реальних проблем спонукання працівників до якісної праці під дією об'єктивних закономірностей розвитку підприємств, виробничих відносин працівник все більше сприймається як

суб'єкт процесу праці. Тому система мотивація праці як багатоеlementний механізм повинна формуватися в контексті узгодженості інтересів кооперації праці.

Висновок. Проведені дослідження мотивації праці в умовах ринкової економіки дозволяють зробити наступні висновки:

1. Як поняття мотивація праці – це позначення групи механізмів, факторів, що спонукають працівників до якісної, ефективної праці та активної позиції стосовно проблем підприємства.

2. Контракти з приводу послуг праці відносяться до імпліцитних, мають в собі можливості розбіжностей, антагонізмів інтересів суб'єктів контракту. Позитивною формою руху протиріччя з реалізацією інтересів учасників відносин з приводу послуг найманої праці на підприємстві стає мотивація праці.

3. В сутності мотивація праці відображає сукупність відносин між підприємцями і найманими працівниками на рівні підприємств, процесу праці стосовно ефективності праці, трудової поведінки та оплати робочої сили за законом вартості робочої сили з врахуванням всіх її складових.

4. Зміст системи мотивації праці на підприємствах залежить від врахування низки факторів зовнішнього й внутрішнього середовища. Особливе значення в організації мотивації праці має технічний стан підприємства, його організація праці.

5. Організація системи мотивації праці на підприємстві повинна йти в контексті ефективності підприємства, ефективності праці, активної трудової поведінки з признанням працівників суб'єктами процесу праці та оплатою праці відповідно до вартості робочої сили, що включає соціальний і духовний компонент її розвитку.

Л і т е р а т у р а

1. Мескон, М. Х. Основы менеджмента : пер. с англ. / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури — 2-е изд. — М. : Дело, 2001. — 800 с.
2. Чернявська Є.І. Регіональний ринок праці: сучасні тенденції/ Є.І. Чернявська // Вісник Східноукраїнського національного університету імені В. Даля. – 2012. – №12 (183). Ч. 1. – С.292-298.
3. Чернявська Є.І. Реструктуризація підприємства в умовах трансформаційної економіки: монографія/ Є.І. Чернявська. — Луганськ : Вид-но СХУ ім. В. Даля, 2004. — 264 с.
4. Классики менеджмента / под ред. М. Уорнера ; пер. с англ. под ред. Ю. Н. Каптуревского. — СПб. : Питер, 2001. — 1168 с.

References

1. Meskon, M. Kh. Osnovy menedzhmenta : per. s angl. / M. Kh. Meskon, M. Al'bert, F. Khedouri — 2-e izd. — M. : Delo, 2001. — 800 s.
2. Chernjavs'jka Je.I. Reghional'nyj ryнок prac'i: suchasni tendenciji/ Je.I. Chernjavs'jka // Visnyk Shkhdnoukrajins'jkoqho nacional'noqho univ'ersytetu imeni V. Dalja. – 2012. – #12 (183). Ch. 1. – S.292-298.

3. Chernjavska Je.I. Restrukturyzacija pidpryjemstva v umovakh transformacijnoj ekonomiky: monografija/ Je.I. Chernjavska. — Lughansjk :Vyd-no SNU im. V. Dalja, 2004. — 264 s.
4. Klassiki menedzhmenta / pod red. M. Uornera ; per. s angl. pod red. Yu. N. Kapturevskogo. — SPb. : Piter, 2001. — 1168 s.s.

Чернявская Е.И., Маслош О.В. Мотивация труда: понятие, сущность, место в системе экономических отношений

Статья посвящена исследованию сущности мотивации труда в системе рыночной экономики. Мотивация труда определена в качестве совокупности отношений на предприятии между наемными работниками и предпринимателем. В контексте функциональных форм мотивация труда - это процессный механизм побуждения работников к эффективному труду. Факторы внешней среды, техническая основа предприятия, требования к рабочей силе и организация труда определяют сложность и структуру мотивационного механизма. Обосновано, что побуждение работников к эффективному труду должно идти в контексте согласования интересов участников процесса труда как субъектов кооперации труда капиталистического предприятия.

Ключевые слова: рыночная экономика, мотивация труда, наемные работники, предприниматели, кооперация труда.

Chernjavska E.I., Maslosh O.V The Motivation of Labor: Definition, Essence, Place in the System of Economic Relations.

The article is devoted to the study of the essence of the labor motivation in a system of market economy. The motivation of labor is defined as the aggregate of relations between an entrepreneur and employees at an enterprise. In the context of functional forms, the labor motivation is a process mechanism for motivating employees to work effectively. Factors of the environment, the technical basis of the enterprise, the requirements for the labor force and the organization of work determine the complexity and structure of the motivational mechanism. It is substantiated that the motivation of workers to work effectively should be developed in the context of reconciling the interests of the participants in the labor process as the subjects of the labor cooperation.

Key words: market economy, motivation of labor, hired workers, entrepreneurs, labor cooperation.

Чернявська Є.І. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, професор кафедри економіки і підприємництва, д.е.н., професор.

Маслош О.В. – Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, доцент кафедри економіки і підприємництва, к.х.н., доцент.

Рецензент: д.е.н., проф. **Овчаренко Є. І.**

Стаття подана 20.08.2018

УДК 658.152

ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ВИКОРИСТАННЯ ПОНЯТТЯ «ГАРМОНІЗАЦІЯ» В СУЧАСНІЙ НАУЦІ

Шаріпова О.С., Шаріпова А.Г.

RESEARCH QUESTIONS OF USAGE THE CONCEPT OF «HARMONIZATION» IN MODERN SCIENCE

Sharipova O., Sharipova A.

У статті представлено результати дослідження використання поняття «гармонізація» у наукових працях з проблем менеджменту. Визначено напрями застосування даної економічної категорії. Наведено результати спеціального дослідження оцінки реальної значущості гармонізації при управлінні діяльністю підприємства.

Ключові слова: управління, управлінська діяльність, гармонія, гармонізація, гармонійність, категорія, критерій діяльності, характеристика діяльності, задача управління, мета діяльності, процес, оцінка, значимість, експерти, результат.

Постановка проблеми. Гармонізація є постійним критерієм і характеристикою, яка використовується у вирішенні багатьох управлінських завдань. Але найчастіше вона не виділяється в якості цільової установки, а передбачається і враховується у рамках дій, що виконуються. При цьому, коли досягається високий рівень гармонізації, то вважається, що управління успішне. Коли гармонійність не забезпечена, це відразу проявляється у низьких показниках роботи команди управління. На наш погляд, це є проявом недооцінки гармонізації як інструменту управління.

Аналіз останніх досліджень. Теоретичну основу дослідження поняття «гармонізація» склали джерела, які прямо або побічно зачіпають поставлену проблему, це праці: Августина Блаженного, Аристотеля, М.М. Бахтіна, М.О. Бердяєва, Г.В.Ф. Гегеля, Гребля, А.В. Демічева, І. Канта, Г.В. Лейбніца, В.Т. Мещерякова, Д.В. Пивоварова, Платона, О.С. Разумовського, М.Н. Руткевича, В.Н. Сагатовського, В.С. Соловійова, Е.М. Сороко, М. Хайдеггера, Цицерона, К. Ясперса та інші.

У процесі розвитку менеджменту як науки управління, питання гармонізації були ключовими. Науковці постійно націлені на удосконалення засобів та методів забезпечення гармонійного

функціонування підприємств та організацій. Ще починаючи з робіт представників школи наукового управління основним завданням було забезпечення гармонійності виробничого процесу. В результаті цього, конвеєри Г. Форда стали дійсним втіленням гармонізації виробничого процесу того часу. Сучасними школами менеджменту, гармонізація розглядалася як основний критерій ефективного та результативного управління діяльністю підприємства.

Питання використання поняття «гармонізація» розглядаються й розуміються вченими у контексті проведених ними досліджень і досліджуваних об'єктів. Роль гармонізації щодо управлінської діяльності, визначено недостатньо. Тому необхідно встановити, що взагалі розуміється під гармонізацією діяльності підприємства та особливо під гармонізацією управління. Які цілі та завдання повинні вирішуватися в процесі гармонізації цієї діяльності.

Метою статті є дослідження використання поняття «гармонізація» в наукових працях, монографіях та статтях, які представляють, як різні напрями менеджменту, так і різні країни (Україну, Росію, Білорусь, дальнє зарубіжжя).

Результати досліджень. Дослідження проблеми гармонії має давню традицію. Іноді вона розглядається прямо й безпосередньо, іноді ж про гармонію не говориться, але «гармонійна» тематика явно проглядається у вічних питаннях взаємодії людини й природи, у проектах перебудови суспільства, у філософських реконструкціях духовного миру людини. У цьому немає нічого дивного: сама ідея гармонії відповідає споконвічній потреби людини в благополучному співіснуванні із середовищем. Актуальність проблеми гармонії складається, насамперед у тому, що будь-яка спроба її розробки поєднує в ціле різноманітну філософську проблематику, причому в зовсім певному контексті пошуку позитивних, конструктивних, а не деструктивних рішень [1].

Про гармонію пишуть без малого три тисячі років. Слово «гармонія» зустрічається вже у Гомера, але ще раніше воно звучить у грецькій міфології в імені богині Гармонії. *Гармонія* (греч. *harmonia* — зв'язок, стрункість, домірність) - домірність частин і цілого, злиття різних компонентів об'єкта в єдине органічне ціле [6**Ошибка! Источник ссылки не найден.**].

Гармонія є невідмінною умовою досягнення позитивної синергії, оскільки вона характеризує наявність єдності цілей всіх елементів системи й одновекторну спрямованість дій. Управління організацією – напівприродний процес забезпечення природного стану гармонії [1].

Економісти XIX століття Ф. Бастія та Г.Ч. Кері створили у свій час «Теорію гармонізації інтересів», що розкриває механізм забезпечення єдності інтересів різних груп населення в суспільстві. У менеджменті ця теорія знайшла застосування й була розвинена в методах мотивації працівників і інших методів взаємодії керівників та підлеглих.

Згідно енциклопедичного словника економіки і права, гармонізація - це взаємне узгодження, зведення в систему, уніфікація, координація, упорядкування, забезпечення взаємної відповідності економічних процесів, відносин, товарів, податків і т.п.

Діяльність підприємства являє собою динамічний процес взаємодії наявних ресурсів, структурних підрозділів та виконавців, що передбачає забезпечення визначених пропорцій, погодженості дій, кооперації у процесі вирішення встановлених завдань. Все це, як показав семантичний і морфологічний аналіз поняття «гармонізація» становить її сутність. Тому, ефективне функціонування підприємства залежить від процесів і завдань щодо забезпечення гармонізації діяльності усіх структурних підрозділів та його персоналу.

Для виходу на загальне розуміння сутності й змісту категорій «гармонійність» і «гармонізація», їх правильне сприйняття на рівні вирішення прикладних завдань управління у різних сферах людської діяльності, в першу чергу у сфері виробничої діяльності, необхідно визначити найбільш загальні, базові поняття, які використовуються для характеристики гармонії й процесу гармонізації. Виходячи із цих понять, вирішувати питання гармонізації діяльності підприємства й управління цим процесом.

Гармонійність може розглядатися як характеристика процесів, критерій діяльності, мета виконання певних дій, інструмент, за допомогою якого досягаються необхідні результати. Крім того, складність вивчення гармонійності пов'язане з тим, що вона може й повинна розглядатися при виконанні будь-яких робіт, здійсненні будь-яких видів діяльності. Тому, без чіткого розуміння поняття «гармонізація» та категорії гармонійності, виникають проблеми й складності при постановці завдань для виконавців і оцінці результатів їх роботи.

Поняття «гармонізація», як характеристика діяльності підприємства, по-різному сприймається

й відображається вченими й практиками у своїй діяльності. Науковці в своїх роботах, присвячених питанням організації управління об'єктом, організації виробничих процесів, організації операційної діяльності в різних сферах, а також у роботах, присвячених організаційній поведінці з різним ступенем деталізації використовують і враховують гармонізацію, як можливий критерій діяльності, характеристику діяльності або ціль діяльності [2, 3, 4, 5].

З метою перевірки даної гіпотези було проаналізовано більше 60 наукових праць, монографій, статей, які представляють, як різні напрями менеджменту, так і різні країни (Україну, Росію, Білорусь, дальнє зарубіжжя).

Метою аналізу було визначення, як часто та у яких контекстах використовується поняття «гармонізація». Результати аналізу представлено в табл.1.

Як видно, з наведених даних табл.1, використання поняття «гармонізація» залежить від тематики наукових праць із проблем менеджменту. Так за середніми показниками використання поняття «гармонізація» найбільше значення цьому поняттю приділяється в роботах, присвячених організації виробництва й операційного управління. Це природно, тому що саме в цьому науковому напрямі більш детально вивчаються й використовуються поняття «процесів».

Процес, як розвиток подій у часі, найбільше тісно пов'язаний з поняттям гармонізації, тобто, наскільки несуперечливо й узгоджено здійснюється подія в процесі досягнення поставленої мети. Відносно часто, в якості основного та допоміжного поняття, «гармонізація» розглядається в роботах, присвячених теорії систем і організації діяльності. Слід зазначити, що й в основних наукових напрямках, поняття «гармонізація» використовується досить часто, хоча більше як допоміжне поняття при дослідженні розглянутих проблем.

З метою здійснення більш детального аналізу використання поняття «гармонізація» у різних аспектах, проілюструємо отримані оцінки за допомогою діаграм, рис.1 – 4.

Розглянемо кожну діаграму окремо.

Представлені дані дозволяють зробити наступні висновки:

Далеко не всі автори враховують поняття «гармонізація» при оцінці результатів діяльності системи управління, організації діяльності різних об'єктів. Це проявляється в том, що в чотирьох, із шести напрямів ми маємо неповне (100 %) використання цього поняття, як основного, так і допоміжного. А по одному напрямку - роботи, присвячені організації виробництва, два автори з восьми, що складає 25%, взагалі не розглядають це поняття як критерій діяльності. Як основне поняття при виборі критеріїв оцінки гармонізації використовується на рівні 20-30% вивчених робіт із всіх напрямів, за винятком організації виробництва й операційного управління. У цих роботах гармонізація використовується досить часто й охоплює 75% розглянутих робіт.

Таблиця 1

Аналіз використання поняття «гармонізація» у наукових працях, присвячених питанням організації управління різними об'єктами

Напрямок застосування поняття «гармонізація»	Роботи, присвячені питанням теорії систем (9)		Роботи, присвячені організації управління (11)		Роботи, присвячені організації виробничої діяльності (8)		Роботи, присвячені операційному управлінню (12)		Роботи, присвячені внутрішнім комунікаціям (14)		Роботи, присвячені різним видам управлінської діяльності (11)	
	Частка робіт у %, в яких поняття «гармонізація» використовується як:											
	Основне	Допоміжне	Основне	Допоміжне	Основне	Допоміжне	Основне	Допоміжне	Основне	Допоміжне	Основне	Допоміжне
1. Гармонізація, як критерій діяльності	28	60	20	70	75	0	75	25	21	50	40	50
2. Гармонізація, як характеристика діяльності	21	22	20	36	50	40	40	60	21	30	40	30
3. Гармонізація, як задача управління	10	20	30	40	75	25	60	30	15	30	20	30
4. Гармонізація, як мета діяльності	20	60	20	30	25	25	50	30	7	28	0	30
Середній рівень використання поняття «гармонізація»	20	40	23	44	56	23	56	46	16	37	25	37

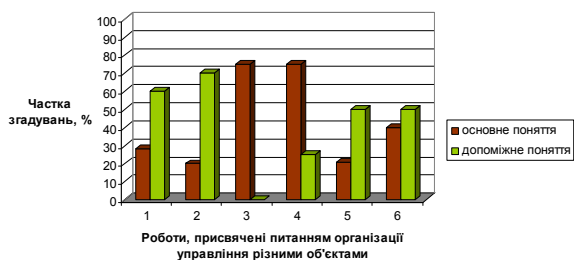

Рис. 1. Використання поняття «гармонізація», як критерію діяльності

Рис. 2 Використання поняття «гармонізація», як характеристики діяльності

Таким чином, проведений аналіз використання поняття «гармонізація», як критерію діяльності в цілому признається досить значним числом авторів, але не є домінуючим і загально визнаним. На наш погляд, це пов'язане з недостатністю вивченості ролі й значення гармонізації в діяльності підприємств у цілому.

Аналіз другої діаграми, рис.2, що ілюструє частоту використання різними авторами поняття

«гармонізації» як характеристики діяльності, показує, що набагато частіше це поняття застосовується як допоміжна характеристика. З шести вивчених напрямів, у п'яти випадках використання гармонізації як допоміжної характеристики перевищує використання його в якості основної. Слід зазначити, що різниця в більшості випадків незначна і в основному коливається в межах 10%. Використання гармонізації як характеристики явищ і процесів, що досліджуються застосовується далеко не всіма авторами. В чотирьох з шести наукових напрямів це поняття використовують 60-70% авторів. І тільки в напрямках, пов'язаних з організацією виробництва й операційної діяльності - 90% авторів у різному контексті застосовують це поняття. Це означає, що більшість авторів визнають гармонізацію як важливу характеристику діяльності функціонування підприємств, але в силу того, що цей критерій мало використовується при управлінні, його застосування перебуває на досить низькому рівні.

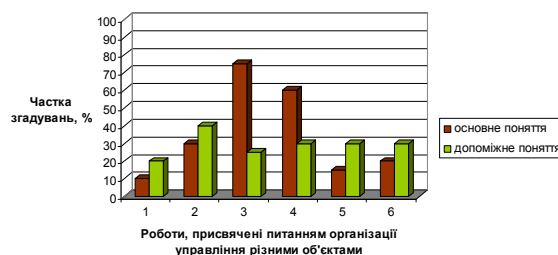

Рис. 3. Використання поняття «гармонізація», як завдання управління

Третя діаграма, рис.3, ілюструє використання поняття «гармонізація» при постановці завдань по управлінню визначеним об'єктом. Аналіз діаграми показує, що тільки при дослідженні питань, пов'язаних з вирішенням виробничих завдань, гармонізація застосовується досить активно. Про це свідчать дані аналізу по напрямку - організація виробництва - 100% застосування, з них 75% у якості основного і операційна діяльність - 90% застосування, з них 60% у якості основного. За іншими напрямками використання поняття «гармонізація», загальний рівень складає 40-50%, а в якості основного поняття на рівні 10-20%. Це свідчить про недооцінку значущості гармонізації при здійсненні різних видів діяльності. Високі показники виробничого й операційного управління визначаються, як ми вже відзначали, специфікою їх об'єктів управління, які по своїй суті пов'язані з гармонійністю протікання процесів, що їх формують.

Рис. 4. Використання поняття «гармонізація», як мети діяльності

Четверта діаграма, рис.4, відображає розуміння авторами значущості гармонізації як однієї із цілей діяльності підприємств. Як видно із представлених даних, ця значимість недооцінюється багатьма авторами. Тільки по окремих напрямках «гармонізація як мета діяльності» половиною авторів виділяється в якості однієї з основних. Більшість авторів ігнорують гармонізацію діяльності як значиму мету. Більш детальний аналіз робіт показує, що саме зарубіжні автори приділяють значно більшу увагу значенню гармонізації діяльності при здійсненні виробничих та логістичних процесів, спільної діяльності виконавців, реалізації проектів та іншим. У роботах українських та російських авторів, питання гармонізації розглядаються попутно або ігноруються зовсім. У цьому проявляються залишки менталітету адміністративної економіки, коли рівень коливання від очікуваних результатів був досить значним і гармонізація розглядалася як малозначимий критерій діяльності. На сьогоднішній час відбувається переосмислювання підходів до гармонізації діяльності й здійснення процесів на підприємствах, що знаходить висвітлення в роботах, присвячених сучасним питанням менеджменту й організації управління діяльністю підприємств.

З метою перевірки цього припущення й оцінки реальної значущості гармонізації при управлінні діяльністю підприємства, було проведено спеціальне дослідження. Метою даного дослідження було одержати оцінку фахівців, як теоретиків, так і практиків з питань значущості окремих аспектів використання поняття «гармонізація» і оцінка їх думок щодо важливості вивчення цього поняття в науковому плані.

Для проведення такого дослідження було залучено 17 фахівців в області менеджменту, з яких 11 - це вчені, що мають значний досвід роботи й 6 - це керівники різних інтегрованих підприємств.

Дослідження проводилося у формі анкетування. Анкета містила наступні питання:

1. Оцініть рівень вивченості проблем гармонізації діяльності підприємств та інтегрованих підприємств у сучасній науковій літературі.

2. Оцініть значимість рівня гармонізації основних процесів для успішної діяльності підприємств та П.

3. Оцініть значимість гармонізації, як критерію діяльності підприємства.

4. Оцініть значимість гармонізації, як характеристики діяльності підприємства.

5. Оцініть значимість гармонізації, як завдання діяльності підприємства.

6. Оцініть значимість гармонізації, як мети діяльності підприємства.

Перше питання оцінюється за трьома можливими позиціями: низький рівень вивченості (1 бал), середній (2), високий (3).

За іншими питаннями оцінка здійснювалась по 10 бальній шкалі.

Результати анкетування представлено в табл.2. [7].

Таблиця 2

Результати оцінки значущості гармонізації в діяльності підприємств

Експерти	Напрями оцінки						Середнє значення (П2-6)
	Питання 1	Питання 2	Питання 3	Питання 4	Питання 5	Питання 6	
1	1	7	6	8	5	7	6,6
2	1	8	6	7	6	7	6,8
3	2	6	5	9	5	8	6,6
4	1	7	7	8	5	7	6,8
5	1	7	7	8	6	7	7
6	3	6	6	7	6	9	6,8
7	1	8	6	6	7	6	6,6
8	1	9	8	9	5	6	7,4
9	2	7	6	7	6	7	6,6
10	3	6	6	8	6	7	6,6
11	1	7	6	7	5	7	6,4
12	1	6	7	7	5	8	6,6
13	1	7	6	6	6	7	6,4
14	2	7	6	8	6	8	7
15	1	8	7	8	7	7	7,4
16	1	7	7	9	5	7	7
17	1	7	6	8	5	8	6,8
Середнє значення з питань	-	7,1	6,4	7,6	5,6	7,2	6,8

Результат експертизи показує, що рівень значущості гармонізації в діяльності підприємств оцінюється на досить високому рівні. Причому, за різними напрямками використання поняття «гармонізація» спостерігаються досить близькі оцінки, без суттєвих протиріч.

До найбільш значимих напрямів експерти віднесли використання поняття «гармонізація» як характеристики успішності діяльності і як цільову установку при управлінні підприємством. За іншими напрямками, значення коливаються в межах від 6 до 7 балів. Наочно результати оцінки значущості гармонізації в діяльності підприємств наведені на рис.5.

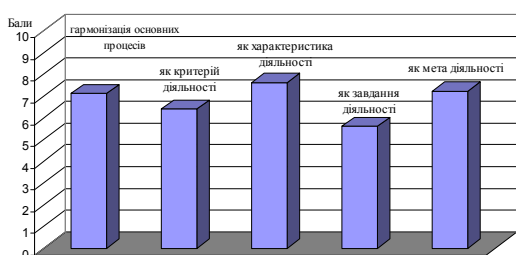

Рис. 5. Результати оцінки значущості «гармонізації» в діяльності підприємств

Якщо проаналізувати, як експерти в цілому оцінюють значимість гармонізації, то видно, що всі сприймають її як досить важливий напрям в управлінні підприємствами, але у якості ключового не виділяють. Про це свідчить рівень оцінок експертів, який коливається від 6 до 8 балів. Погодженість думок експертів проілюстрована на графіку середніх оцінок, які виставили експерти за усіма напрямками застосування поняття «гармонізація», рис.6.

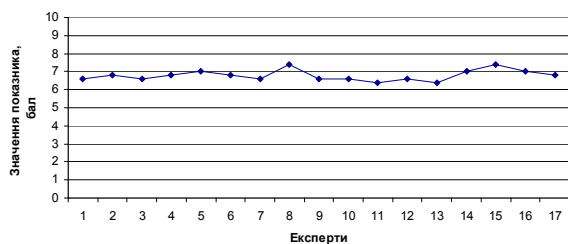

Рис. 6. Погодженість оцінок експертів щодо значущості поняття «гармонізація» у діяльності підприємств

Як видно із графіка, рис.6, величина коливань показників незначна й перебуває в межах 1 балу. Оцінка експертів за кожним напрямком використання поняття «гармонізація» має досить помірні коливання, у межах 1 балу. Це говорить про достатній рівень погодженості оцінок експертів, щодо значущості гармонізації в цілому, так і за окремими напрямками використання.

У процесі експертизи перевірялася також версія про недостатній рівень визначення цього поняття у

сучасній науковій літературі, присвяченій проблемам управління підприємством. У першому питанні анкети, експерти оцінювали рівень вивченості проблеми гармонізації діяльності підприємств. Як видно з оцінок, більшість експертів зводяться до думки, що дане питання не досить висвітлене в спеціальній літературі. Такої думки дотримуються 12 з 17 експертів. Три експерти вважають, що проблема вивчена на середньому рівні. І тільки 2 експерта вважають, що ця проблема досить повно вивчена в спеціальній літературі. Ці оцінки експертів збігаються з висновками, які отримано в процесі аналізу спеціальної літератури на предмет висвітлення й вивчення проблем гармонізації в діяльності підприємств управлінні нею.

Висновок. Комплексний цілісний розгляд проблем гармонізації функціонування підприємств практично відсутній. Для того, щоб управляти й забезпечувати необхідний рівень гармонійності діяльності підприємств необхідно досить повне й точне розуміння особливостей цієї категорії.

Проведені дослідження показують, що гармонізація, як параметр, є важливою й значимою для успішної діяльності підприємств. Досягнення високих показників гармонізації є основою ефективної діяльності підприємств, їх стійкого функціонування. У той же час, дане поняття недооцінюється вченими, які у своїх роботах недостатньо повно й глибоко досліджують це поняття. Це визначає важливість і актуальність досліджень і розробок, спрямованих на підвищення рівня гармонізації діяльності підприємств, як некапіталомісткого чинника підвищення стійкого положення на ринку й ефективної роботи.

Література

1. Берсенева Т.П. Гармония человека и мира: существенные характеристики и формы проявления / Т.П. Берсенева. - Омск, 2008. - 161 с.
2. Мильнер Б.З. Теория организаций / Б.З. Мильнер. - М.: ИНФРА-М., 2000. - 480 с.
3. Олянич Д.Б. Теория организации: учебник / Д.Б. Олянич [и др.]. - Ростов н/Д : Феникс, 2008. - 408 с.
4. Румянцева З.П. Общее управление организацией: принципы и процессы / З.П. Румянцева, Н.Б. Филинов, Т.Б. Шрамченко. - М.: ИНФРА-М, 1999. - 311 с.
5. Современные технологии управления промышленным предприятием: моногр. / А. Э. Воронкова, А. В. Козаченко, С. К. Рамазанов, Л. Е. Хлапенев. - К.: Либра, 2007. - 256 с.
6. Страхов А. Гармония Мироздания и Золотое Сечение: древнейшая научная парадигма и ее роль в современной науке, математике и образовании [Электронный ресурс] // Обретение себя истинного : [сайт]. - URL: <http://www.obretenie.info/txt/stahov/harmoni1.htm> (12.08.09).
7. Шаріпова О.С. Теорія та методологія адміністративного управління гармонізацією управлінської діяльності інтегрованих агропромислових підприємств: [монографія] /

О.С.Шаріпова. — Донецьк: СПД Купріянов В.С., 2011. — 515 с.

References

1. Berseneva, TP Harmony of man and the world: essential characteristics and forms of manifestation / Т.П. Bersenyeva. - Omsk, 2008. - 161 p.
2. Milner B.Z. the Theory of organizations / B.Z. Milner. — М.: INFRA-M, 2000. — 480 p.
3. Olyanich D.B. Theory of organization: textbook / D. B. Olenych [and others]. — Rostov n/D : Feniks, 2008. — 408p.
4. Rumyantseva Z.P. General management of the organization: principles and processes. Z. P.Rumyantseva, N.B. Filinov, T.B. Shramchenko. - М.: INFRA-M, 1999. — 311p.
5. Modern technologies of industrial enterprise management: monograph. / A. E. Voronkova, A. V. Kozachenko, S. K. Ramazanov, L. E. Khlapenov. - К.: Libra, 2007. - 256 p.
6. Strakhov A. Harmony of the Universe and the Golden Section: the oldest scientific paradigm and its role in modern science, mathematics and education [Electronic resource] // Finding yourself true: [web site]. - URL: <http://www.obretenie.info/txt/stahov/harmoni1.htm> (12.08.09).
7. Sharipova O.S. Theory and methodology of the administrative management of the harmonization of management activities integrated agro-industrial enterprises: [monograph] / O.S. Sharipova. — Donetsk: LDS Kupriyanov S. V., 2011. — 515 p.

Шаріпова О.С., Шаріпова А.Г. Исследование вопросов использования понятия «гармонизация» в современной науке.

В статье представлены результаты исследования вопросов использования понятия «гармонизация» в научных трудах по проблемам менеджмента. Определены направления применения данной экономической категории. Приведены результаты специального исследования оценки реальной значимости гармонизации для управления деятельностью предприятия.

Ключевые слова: управление, управленческая деятельность, гармония, гармонизация, гармоничность, категория, критерий деятельности, характеристика, задача управления, цель деятельности, процесс, оценка, значимость, эксперты, результат.

Sharipova O., Sharipova A. Research questions of usage the concept of "harmonization" in modern science.

The article explores the usage of the concept of "harmonization" in scientific works on management issues. The directions of the application of this economic category are defined. The special study results of the assessment of the real importance of harmonization for the management of the enterprise are demonstrated.

Key words: management, management activity, harmony, harmonization, harmoniousness, category, activity criteria, characteristic, task of management, purpose of activity, process, assessment, significance, experts, result.

Шаріпова О.С. - д.е.н., професор кафедри «Менеджменту і маркетингу» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: sharipka71@gmail.com

Шаріпова А.Г. — здобувач кафедри «Менеджменту і маркетингу» Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля.

Рецензент: д.е.н., проф. **Овчаренко Є. І.**

Стаття подана 20.09.2018

УДК 338.1: 620.9(477)

ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ: ВІД ВИРОБНИЦТВА ДО ВИКОРИСТАННЯ ТЕПЛОВОЇ ЕНЕРГІЇ

Швець Н. В., Касаткіна М. В., Піддубна К. О.

PROBLEMS AND WAYS TO INCREASE ENERGY EFFICIENCY IN UKRAINE: FROM MANUFACTURING TO HEAT ENERGY

Shvets N. V., Kasatkina M. V., Poddubna K. O.

Стаття присвячена розгляду проблем енергоефективності, стану і можливостей їх вирішення в суміжних секторах – теплоенергетиці і житлово-комунальному господарстві. Звертається увага на те, що для цих секторів важливо проводити оцінку сукупного рівня енергоефективності, який формується в ланцюзі виробництво-постачання-споживання теплової енергії. Послідовно розкриваються проблемні чинники кожного етапу. Аналізуються досвід вирішення подібних проблем в інших країнах і кроки України на шляху підвищення енергоефективності. За результатами дослідження визначені першочергові заходи, паралельне впровадження яких дозволить отримати максимальні еколого-економічні ефекти.

Ключові слова: енергоефективність, використання теплової енергії, підвищення ефективності.

Вступ. В Україні вирішення завдань енергоефективності та енергосбереження набуває першочергового значення, що обумовлено прагненням нашої країни до сталого розвитку. Розуміння гострої необхідності інтенсифікації зусиль щодо здійснення широкомасштабних енергозберігаючих програм в усіх без винятку секторах економіки, в першу чергу, продиктовано високою енергоємністю вітчизняної економіки, рівень якої в декілька разів перевищує відповідні показники розвинених країн світу.

Постановка проблеми. На сьогодні в Україні найбільш критичною є ситуація в двох суміжних сферах – в теплоенергетиці та житлово-комунальному господарстві. Саме в системі теплозабезпечення-теплоспоживання накопичилась значна кількість серйозних проблем, починаючи від технічного стану підприємств генерації тепла, розподільчих мереж, неефективного його споживання кінцевими споживачами і закінчуючи проблемами фінансового забезпечення, особливо гострими з яких є дефіцит інвестиційних ресурсів, обумовлений недосконалістю тарифного

регулювання та зростаючими неплатежами за спожиту теплову енергію. Все це пояснює актуальність обраного напряму дослідження, особливо враховуючи гостру необхідність створення умов економічної та енергетичної безпеки нашої країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями енергоефективності та енергозбереження приділяється значна увага у всьому світі. В Україні ґрунтовні наукові дослідження в даному напрямку почалися з часу набуття нашою країною незалежності та продовжуються й сьогодні, не втративши практичної значущості.

Формуванню та реалізації державної політики енергоефективності та енергозбереження присвячені колективні дослідження провідних науково-дослідних установ України [1-3].

Сьогодні звичайно вже є певні позитивні зрушення в бік підвищення енергоефективності, однак ще залишається багато невирішених проблем, які у більшості мають системний характер і суттєво впливають на стан та конкурентоспроможність української економіки.

Дмитренко Е. Д. і Кириленко О. М. [4] роблять висновок, що «висока енергоємність ВВП в Україні є наслідком істотного технологічного відставання у більшості галузей, недостатніх темпів структурної перебудови економіки, нераціонального використання паливно-енергетичних ресурсів, недостатності коштів для впровадження енергозберігаючих технологій, відсутності обліку споживання енергоносіїв».

Роботи [5-7] присвячені розгляду результатів та переполю впровадження реформ з підвищення енергоефективності на місцевому і загальнодержавному рівнях, при цьому аналізується світовий досвід розвинених країн в управлінні енергозбереженням. Цікавою є думка Я. О. Співак

[7] стосовно необхідності створення в Україні ефективної системи інвестування в енергозбереження шляхом забезпечення на період дії енергетичної стратегії більш привабливих умов для вкладення вітчизняного капіталу в реалізацію поставленої мети.

Семененко І. М., Галгаш Р. А., Бурко Я. В. в роботі [8] підкреслюють, що будь-які зміни для зміцнення енергетичної безпеки країни необхідно узгоджувати з положеннями концепції сталого розвитку.

В науковій праці [9] О. С. Сердюк розглядає ситуацію та перспективи подальшої діяльності підприємств в одному з найбільш проблемних секторів енергетики – тепловому. При цьому автор розкриває причини підвищення витрат палива, ключові фактори, що впливають на економічну ефективність експлуатації вітчизняних ТЕС та представляє перелік рекомендацій щодо стабілізації роботи цих підприємств.

Аналіз останніх досліджень дає підставу стверджувати, що вітчизняна наука постійно займається вивченням проблем енергоефективності та енергозбереження й вже створено певне методологічне підґрунтя для вирішення багатьох з них. Проте недостатньо досліджується енергоефективність в певних суміжних секторах економіки. Зокрема, мова йде про ситуацію в ланцюзі виробництво-постачання-споживання теплової енергії при взаємовідносинах теплоенергетичних підприємств з домогосподарствами.

Мета статті – дослідити проблеми та можливості підвищення енергоефективності на шляху від виробництва теплової енергії до її споживання в побутовому секторі.

Результати досліджень. Сьогодні для України характерно, що значна частина теплової енергії, яка використовується домогосподарствами отримується шляхом спалювання природного газу. Згідно з даними Державної служби статистики [10] теплоелектроцентралі (ТЕЦ), теплоцентралі та побутовий сектор є найбільшими споживачами природного газу в нашій країні. З рисунку 1 видно,

що їхнє сукупне споживання в 2016 році склало понад 70% від загальної суми. При цьому домінуючими негативними факторами, під впливом яких постійно погіршується ситуація з забезпеченням природним газом, є залежність України від його імпортованих поставок та зростання цін на цей природний ресурс.

Так, ціни на природний газ для промислових споживачів продовж останніх п'яти років постійно зростали (рис. 2). Кумулятивний індекс ціни за період 2014-2018 рр. досяг значення 2,39.

Враховуючи фізичні обсяги споживання природного газу та перманентне зростання його ціни, питання енергоефективності та енергозбереження особливо гостро стоять перед підприємствами-тепловиробниками та сектором ЖКГ.

На думку авторів, при визначенні проблем та основних шляхів підвищення енергоефективності в ланцюзі виробництво-постачання-споживання теплової енергії необхідно виходити з того, що сукупна енергоефективність формується послідовно, а саме: починаючи з етапу виробництва теплової енергії, потім на етапі її транспортування та в місці використання її кінцевими споживачами (рис. 3). Кожний з цих етапів окремо задає рівень енергоефективності й одночасно впливає на підсумковий її результат.

Етап виробництва теплової енергії передбачає оцінку ефективності діяльності теплоенергетичних підприємств, які в основному представлені теплоелектричними станціями (ТЕС) та теплоелектроцентралями (ТЕЦ).

Більша частина нині діючих в країні ТЕС і ТЕЦ спроектовані та побудовані в 60-70-ті роки ХХ століття й до сьогодні не зазнали серйозної модернізації. Використання зношеного обладнання та застарілих технологій є головними причинами високої матеріалоемності виробництва теплової енергії для потреб побутового сектора, що спричиняє високу вартість цих комунальних послуг. Крім цього, через ці ж причини вітчизняні тепловиробники не в змозі дотримуватися сучасних загальносвітових екологічних вимог і нормативів.

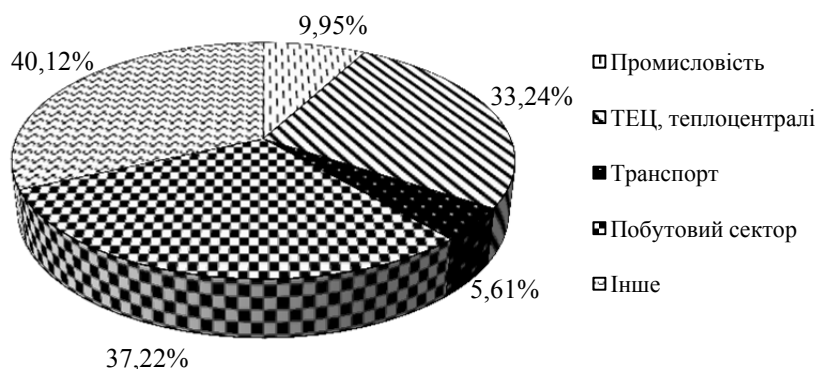

Рис. 1. Структура споживання природного газу в Україні у 2016 р. (складено за даними Державної служби статистики [10])

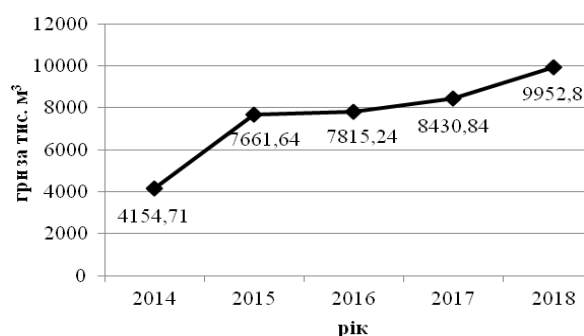

Рис. 2. Динаміка цін на природний газ 2014-2018 р.р. (складено за даними НАК «Нафтогаз України» [11])

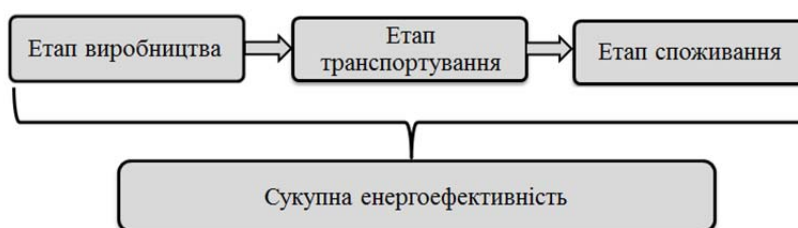

Рис. 3. Формування сукупної енергоефективності в ланцюзі виробництво-постачання-споживання теплової енергії

Головна проблема етапу транспортування теплової енергії (див. рис. 3) – це високий рівень природного фізичного зносу теплових мереж, в наслідок чого на цьому етапі відбувається втрата значної кількості тепла, яке обігріває навколишнє середовище. За матеріалами форуму «Новий економічний курс України» [12, с. 334], майже всі теплові мережі в українських містах знаходяться у незадовільному стані: зношення досягає 80%, до 40% мереж перебувають в аварійному стані.

Вирішення зазначеної проблеми має враховувати те, що в Україні переважно використовується централізоване опалення, яке забезпечує 69% споживання теплової енергії домогосподарствами. Доречі, цей показник в Європейському Союзі дорівнює 16%, тобто домінує децентралізоване опалення [13].

Схожа ситуація з транспортуванням теплової енергії до споживачів спостерігалася в Прибалтійських країнах, які почали вирішувати проблеми зношеності системи централізованого опалення (ЦО) ще в 90-х роках ХХ ст., тільки набувши незалежність. Ці країни пострадянського простору обрали стратегію щодо проведення масштабної модернізації системи ЦО шляхом залучення інвестицій. Поступово, продовж десяти років, оновлення тепломереж дозволило вдвічі зменшити рівень втрат теплової енергії при транспортуванні та значно підвищити ефективність генерації тепла.

Слід зауважити, що процес модернізації теплових мереж включав не тільки покращення

якості ізоляції труб або їх заміну, але й оптимізацію їх розташування. Тобто повністю закривалися деякі старі ділянки та прокладалися нові маршрути. Окрім економічного ефекту, модернізація теплових мереж мала значний позитивний вплив на підвищення якості надання послуг з опалення. До того ж Прибалтійські країни розпочали реалізацію наступного кроку модернізації системи тепlopостачання – створення нових потужностей генерації на біомасі та інтеграції в систему ЦО утилізації побутових відходів, що дозволило скоротити частку споживання природного газу.

У світі є досвід іншого шляху удосконалення тепlopостачання. Це варіант відмови від централізованого опалення та перехід на міні-котельні по кварталах міст. Завдяки тому, що такі міні-ТЕЦ будуть розміщені в безпосередній близькості до споживача теплової енергії, це дозволить звести втрати у тепломережах до мінімуму. Перевагами децентралізованих теплогерел є й те, що вони мають нижчі капіталовкладення і можливість повної автоматизації режимів, значне зменшення витрат на ремонт і обслуговування устаткування.

Прикладом для України у вирішенні цього питання можуть стати розвинені країни світу, зокрема такі як США, Франція, Великобританія, Фінляндія, Канада, Японія та інші, в яких спостерігається тенденція скорочення використання послуг централізованого тепlopостачання.

Нажаль, поки що в Україні розглянуті шляхи оновлення сектору виробництва та постачання

теплоенергії навряд чи можуть бути успішно використані. Насамперед, через несприятливий інвестиційний клімат в країні, кризовий фінансово-економічний стан теплоенергетичних підприємств та відповідно дефіцит інвестиційних ресурсів в останні роки ситуація значно погіршилась. Зменшення реальних доходів в економіці та пов'язаний з цим низький рівень платоспроможності споживачів загрожують підприємства в коло взаємозалежних заборгованостей та відсутності фінансової стабільності. Яскравим доказом цього є динаміка дебіторської заборгованості останніх років у підприємств, які виробляють та постачають теплову енергію (рис. 4).

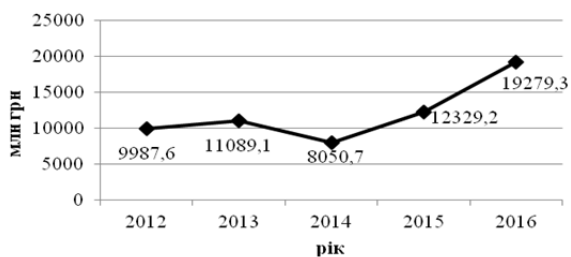

Рис. 4. Динаміка дебіторської заборгованості підприємств виробників і постачальників теплової енергії (складено за даними Державної служби статистики [10])

Підприємства, які виробляють та транспортують теплову енергію – це у більшості державні підприємства, які працюють в жорстких встановлених державою умовах. Зокрема, тарифи на теплову енергію встановлюються виключно державою і виробник енергії не може вплинути на них, що дуже ускладнює роботу зі споживачами, особливо коли їх більшість складає населення (приблизно 70%) з низькою платоспроможністю.

Безумовно, не можна говорити про повну відсутність змін в інвестиційній діяльності підприємств теплової енергетики. Як корисний досвід, можна відзначити роботу української приватної інноваційної компанії «Комунальні системи України», основною метою якої є осучаснення та розвиток комунальної інфраструктури міст України до стандартів європейського рівня. Організаційно-технічні заходи, які нею впроваджуються, перш за все, спрямовані на раціональне та максимально ефективне споживання усіх енергоресурсів, а також на забезпечення безперебійної роботи системи теплопостачання. За 8 років свого існування компанія «Комунальні системи України» інвестувала більше ніж 21 мільйон гривень в модернізацію комунальної сфери [14].

Залучення коштів на оновлення основних засобів теплоенергетичних підприємств сьогодні також відбувається через державні інститути. Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України ведеться робота з впровадження нових

інвестиційних проектів в житлово-комунальному господарстві, серед яких, наприклад, «Проект підвищення енергоефективності в секторі централізованого теплопостачання України» [15]. Джерелом фінансування проекту є кредит Світового банку. Проект передбачає фінансування в розмірі \$ 350 млн. Термін його реалізації – 2014-2020 рр. Передбачається, що в результаті реалізації проекту буде реконструйовано три ТЕЦ – дві в Вінниці і одна в Харкові, більше 150 котелень, десятки центральних теплових пунктів, замінені тепломережі, побудовані когенераційні станції, встановлені індивідуальні теплові пункти і загальнобудинкові теплолічильники. В системі автоматичного управління технологічними процесами буде об'єднано близько 2,5 тисячі об'єктів у восьми містах. А це, у свою чергу, дозволить значно скоротити час реагування на позаштатні ситуації.

Не дивлячись на наявність позитивних зрушень, варто зазначити, що на сьогодні підготовка, подання на розгляд, схвалення НКРЕКП (Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг) та виконання інвестиційних програм ліцензіатами потребує суттєвого покращання. Існуючі недоліки, головним чином, пояснюються відсутністю забезпечення прозорості процедури розгляду та прийняття програм.

На рис. 5 представлена статистика подання та схвалення НКРЕКП інвестиційних програм, які були подані суб'єктами господарювання, що здійснюють діяльність у сфері теплопостачання.

З рисунка видно, що значний стрибок інвестиційної активності відбувся в період 2014-2015 рр., однак це було лише поживлення діяльності в секторі теплоенергетики після досягнення критичної точки спаду в 2014 р. Подальші позитивні зміни не спостерігалися.

У 2014 р. за даними НКРЕКП [16] із 222 теплоенергетичних підприємств до комісії із заявою схвалити/погодити інвестиційну програму звернулися 43 ліцензіати, з яких інвестиційні програми 32 ліцензіатів були розглянуті та повернені на доопрацювання. За підсумками 2014 р. НКРЕКП схвалила 20 інвестиційних програм, з них – 18 програм на 2014 рік, а також 2 інвестиційні програми на 2015 р. У 2015 р. – із 183 інвестиційних програм, оформлених належним чином, опрацьовано НКРЕКП та врешті решт схвалено було лише 89. У 2016 р. – із 183 ліцензіатів схвалено інвестиційні програми 82 суб'єктів. Слід відзначити, що фінансування цих програм у більшості випадків здійснюють самі підприємства, які виділяють кошти з амортизаційних відрахувань та з прибутку.

Головна проблема останнього етапу формування сукупної енергоефективності – це рівень теплоізоляційності об'єктів житлового фонду.

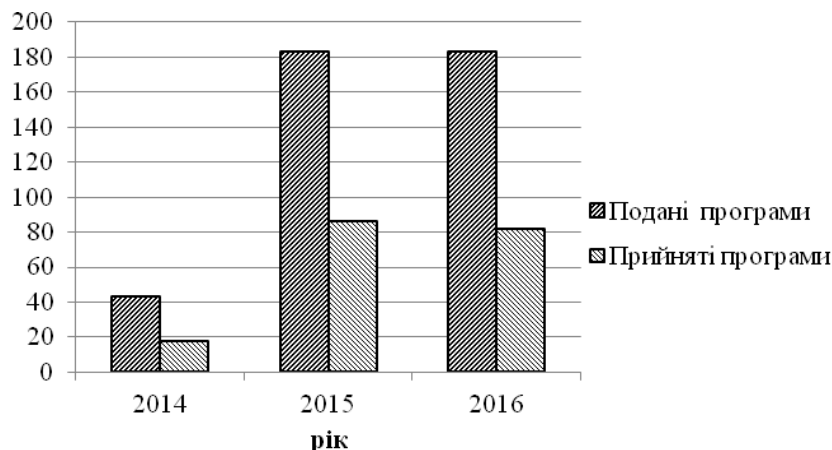

Рис. 5. Кількість поданих та схвалених інвестиційних програм (складено за даними НКРЕКП [16-18])

Житловий фонд України наразі включає значний відсоток застарілих житлових об'єктів. За останні роки, внаслідок вкрай недостатнього фінансування капітального ремонту (за різними оцінками 8-10% від потреби), погіршився технічний стан житла: кожен третій будинок потребує капітального чи поточного ремонту. Саме тому енергоефективність на етапі споживання теплової енергії дуже низька.

На нашу думку, для нашої країни найбільш цікавим і реальним для впровадження досвідом вирішення проблем енергоефективності житлового сектору є досвід Польщі і Прибалтійських країн. Ці країни мали схожу ситуацію, а саме, у них, як і в Україні, було багато зведених за індустріальним способом великопанельних будинків, для яких характерна низька якість будівництва, високе споживання енергії, а також несвоєчасне проведення поточних і капітальних ремонтів.

Вирішувати проблему застарілості та низької енергоефективності будинків інші країни колишнього соцтабору почали ще у 90-х роках шляхом реформування місцевого самоврядування та комунальної сфери. Мешканці багатоквартирних будинків отримали право безпосередньо укладати договори з постачальниками послуг. Тарифна політика стала предметом договірних зобов'язань між постачальниками і споживачами послуг, в яку держава не втручалася. Тобто були створені ринкові механізми регулювання їхніх взаємовідносин. Також був законодавчо закріплений інститут керуючих компаній та визначено вимоги до житлових товариств (аналог ОСББ). Закон про власність на житло чітко регулював діяльність цих товариств. Товариства почали діяти як юридичні особи, стали замовниками послуг і ресурсів. На законодавчому рівні було введено сертифікацію керуючих компаній, ліцензію на діяльність яких видавала держава. Позбавлення ліцензії для цих компаній означало їх крах, тому вони були зацікавлені в наданні якісних послуг.

Вивчення досвіду інших країн показало, що вирішити широкомасштабні проблеми ЖКГ

можливо тільки через створення ринкових умов в цій сфері, і це має бути простимульовано самою державою.

Україна в організаційно-правовому забезпеченні умов енергоефективності в побутовому секторі теж обрала подібний шлях, однак зі значним запізненням. Зокрема, це стосується створення об'єднань співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ).

Згідно даних Державної служби статистики [10], станом на 01.05.2016 р. загальна кількість ОСББ у порівнянні з 01.05.2015 р. збільшилась на 2804 об'єднання, приріст склав 17,6%. Станом на 1 липня 2017 р. в країні діють 27 111 ОСББ, тобто на сьогодні близько 20% багатоквартирних будинків знаходяться в управлінні об'єднань співвласників. Тож динаміка створення в нашій країні ОСББ позитивна та свідчить про посилення самоорганізації громад і підвищення їх відповідальності.

Позитивним моментом є й те що вже четвертий рік держава реалізує програму з підвищення енергоефективності помешкань, яку називають «Тепла оселя». Це теж запозичений досвід західноєвропейських країн. Держава пропонує зробити це по-різному: зовнішнє утеплення, заміна вікон, встановлення сучасного обладнання тощо. Програма передбачає видачу банками «теплих кредитів» на вигідних умовах. Загалом, за 2015 та 2016 роки цією програмою скористалися 960 ОСББ [19], залучивши на енергоефективні заходи понад 144 млн. грн. Однак, це лише 3,5% від загальної їх кількості станом на середину 2017 р.

Розглянувши проблеми усіх трьох етапів формування енергоефективності в ланцюзі виробництва-постачання-споживання теплової енергії та сучасний стан їх вирішення в Україні, можна відмітити, що певні зрушення в бік покращення ситуації відбуваються. Однак темпи позитивних змін дуже низькі. Необхідний комплекс першочергових заходів для підвищення сукупної енергоефективності на шляху від виробництва теплової енергії до її споживання в побутовому секторі представлено на рис. 6.

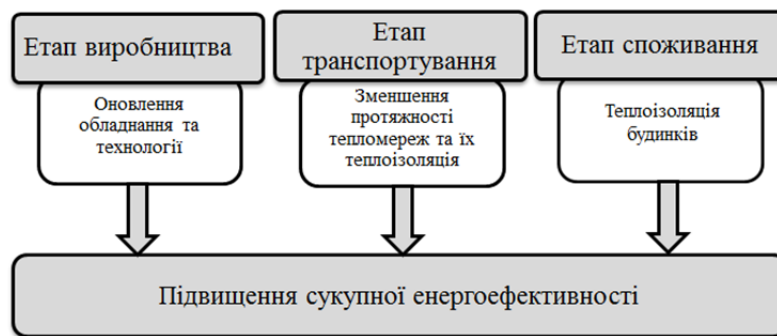

Рис. 6. Необхідні заходи для підвищення енергоефективності

Вирішувати проблеми енергоефективності необхідно обов'язково комплексно, тобто паралельно на усіх трьох етапах її формування. Тільки такий підхід забезпечить отримання максимальних еколого-економічних ефектів.

Висновок. Таким чином, на основі викладеного матеріалу можна зробити наступні висновки.

1. Оцінка енергоефективності та розробка заходів щодо її підвищення в теплоенергетиці та ЖКГ повинна проводитись з використанням комплексного підходу, що передбачає проведення аналізу ситуації, виявлення проблемних чинників та розробку плану дій у всьому ланцюзі виробництва-постачання-споживання теплової енергії.

2. Ситуація, яка склалася у внутрішньому середовищі теплоенергетичних підприємств є надзвичайною, і самостійно з неї вони вийти не зможуть. Необхідна суттєва підтримка з боку держави, яка має створити сприятливі умови для залучення в цей сектор економіки значних інвестицій. При цьому також мають бути розглянуті можливості та доцільність проведення децентралізації системи теплозабезпечення домогосподарств.

3. Досвід багатьох країн показує, що лише комплексна термомодернізація існуючого житлового фонду здатна кардинально вплинути на скорочення споживання енергоресурсів. Певні позитивні результати в цьому напрямку вже є, однак це відбувається дуже повільно, даючи тільки локальні нечисленні ефекти.

4. Досягнення сукупного підвищення енергоефективності можливе тільки за умови комплексного усунення проблемних чинників на шляху від виробництва теплової енергії до її споживання в побутовому секторі.

Л і т е р а т у р а

1. Енергоефективність як ресурс інноваційного розвитку: Національна доповідь про стан та перспективи реалізації державної політики енергоефективності у 2008 році / С. Ф. Єрмілов, В. М. Геєць, Ю. П. Ященко, В. В. Григоровський, В. Е. Лір та ін. – К. : НАЕР, 2009. – 93 с.
2. Національний інститут стратегічних досліджень. Енергоефективність у регіональному вимірі. Проблеми та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/energoefekt-b40dc.pdf>.
3. Дячук А. А. Політика енергозбереження в Україні: Veritas Momentum / А. А. Дячук, Р. З. Подолец, Б. С. Серебренников, М. Г. Чепелев // Економіка України. – 2015. – № 4. – С. 58-69.
4. Дмитренко Е. Д. Проблеми підвищення енергоефективності та енергозбереження України / Е. Д. Дмитренко, О. М. Кириленко // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. – 2014. – №38. – С. 60-63.
5. Бойчук Н. Я. Проблеми енергозбереження та підвищення енергоефективності економіки України / Н. Я. Бойчук, М. М. Острячко // Сучасні проблеми економіки і підприємництва. – 2017. – Випуск 19. – С 25-34.
6. Іскаков А. А. Енергоефективність національної економіки в контексті її еколого-економічної безпеки / А. А. Іскаков, І. М. Кобушко // Міжнародний науковий журнал Механізм регулювання економіки. – 2016. – № 3. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mer.fem.sumdu.edu.ua/index.php?cmd=view_issu&issue_id=30.
7. Співак Я. О. Енергозбереження як фактор економічного зростання України / Я. О. Співак // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент. – 2015. – Вип. 10. – С. 208-210. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_10_47.
8. Семененко І. М. Енергозабезпечення регіонів України в контексті сталого розвитку / І. М. Семененко, Р. А. Галгаш, Я. В. Бурко // Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. – 2016. – № 6 (230). – С. 124-134.
9. Сердюк О. С. Сучасний стан та перспективи розвитку українських ТЕС / О. С. Сердюк // Економічний вісник Донбасу. – 2016. – № 3(45). – С. 4-10.
10. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
11. Динаміка цін на природний газ ресурсу НАК "Нафтогаз України" для промислових споживачів [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

- <http://www.naftogaz.com/files/Information/Dynamika-cina-2013-2017-Promyslovist.pdf>.
12. Новий економічний курс України – Стратегія інноваційного розвитку [Електронний ресурс] / За заг. ред. Ю. В. Тимошенко, В. А. Ломаковича. – Електронні дані. – [Київ : Експертно-аналітичний центр Оптима]. – Режим доступу: <http://optimacenter.org/research/novyj-ekonomichnyj-kurs-ukrajiny-strategija-innovatsijnogo-rozvytku/>.
 13. Децентралізоване опалення в Україні: потенціал та шляхи впровадження [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://gorod.esco.agency/images/art/3-2017/art13.pdf>.
 14. Інвестиції на осучаснення систем теплопостачання у двох українських містах від компанії «Комунальні системи України» [Електронний ресурс]. – [Український інформаційний портал ONLINE.UA.]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://novyny.online.ua/782036/investitsiyi-na-osuchasnennya-sistem-teplopostachannya-u-dvoh-ukrayinskih-mistah-vid-kompaniyi-komunalni-sistemiukrayini/>.
 15. Реалізація проекту щодо підвищення енергоефективності централізованого теплопостачання [Електронний ресурс]. : [Урядовий портал]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/249008773>.
 16. Звіт про результати діяльності Національної комісії у сферах енергетики та комунальних послуг в 2014 році [Електронний ресурс] : [Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, 2015]. – Електронні дані. – Режим доступу: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_2014.pdf.
 17. Звіт про результати діяльності Національної комісії у сферах енергетики та комунальних послуг в 2015 році [Електронний ресурс] : [Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, 2016]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://www.nerc.gov.ua/?id=19733>.
 18. Звіт про результати діяльності Національної комісії у сферах енергетики та комунальних послуг в 2016 році [Електронний ресурс] : [Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг, 2017]. – Електронні дані. – Режим доступу: <http://www.nerc.gov.ua/?id=24476>.
 19. Урядова програма «теплих» кредитів у 2017 році: хто і яким чином може отримати компенсацію [Електронний ресурс] : [Интернет-супермаркет «Voltar», 2018]. – Електронні дані. – Режим доступу: <https://voltar.com.ua/news/uriadova-programa-teplih-kreditiv-u-2017.html>.
- ### References
1. Enerhoefektyvnist yak resurs innovatsiinoho rozvytku: Natsionalna dopovid pro stan ta perspektyvy realizatsii derzhavnoi polityky enerhoefektyvnosti u 2008 rotsi / S. F. Yermilov, V. M. Heiets, Yu. P. Yashchenko, V. V. Hryhorovskiy, V. E. Lir ta in. – K. : NAER, 2009. – 93 s.
 2. Natsionalnyi instytut stratehichnykh doslidzhen. Enerhoefektyvnist u rehionalnomu vymiri. Problemy ta perspektyvy □Elektronnyi resurs□. – Rezhym dostupu : <http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/energoefekt-b40dc.pdf>.
 3. Diachuk A. A. Polytyka enerhoefektyvnosti v Ukraine: Veritas Momentum / A. A. Diachuk, R. Z. Podolets, B. S. Serebrennykov, M. H. Chepelev // *Ekonomika Ukrainy*. – 2015. – № 4. – S. 58-69.
 4. Dmytrenko E. D. Problemy pidvyshchennia enerhoefektyvnosti ta enerhozberezhennia Ukrainy / E. D. Dmytrenko, O. M. Kyrylenko // *Problemy pidvyshchennia efektyvnosti infrastruktury*. – 2014. – №38. – S. 60-63.
 5. Boichuk N. Ya. Problemy enerhozberezhennia ta pidvyshchennia enerhoefektyvnosti ekonomiky Ukrainy / N. Ya. Boichuk, M. M. Ostrianko // *Suchasni problemy ekonomiky i pidpriemnytstvo*. – 2017. – Vypusk 19. – S 25-34.
 6. Isakov A. A. Enerhoefektyvnist natsionalnoi ekonomiky v konteksti yii ekolohe-ekonomichnoi bezpeky / A. A. Isakov, I. M. Kobushko // *Mizhnarodnyi naukovyi zhurnal Mekhanizm rehluiuvannia ekonomiky*. – 2016. – № 3. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://mer.fem.sumdu.edu.ua/index.php?cmd=view_issu&issue_id=30.
 7. Spivak Ya. O. Enerhozberezhennia yak faktor ekonomichnoho zrostantia Ukrainy / Ya. O. Spivak // *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho universytetu humanitarnoho universytetu. Seriya : Ekonomika i menedzhment*. – 2015. – Vyp. 10. – S. 208-210. [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_eim_2015_10_47.
 8. Semenenko I. M. Enerhozabezpechennia rehioniv Ukrainy v konteksti staloho rozvytku / I. M. Semenenko, R. A. Halhash, Ya. V. Burko // *Visnyk Shhidnoukrainskoho natsionalnoho universytetu imeni Volodymyra Dalia*. – 2016. – № 6 (230). – S. 124-134.
 9. Serdiuk O. S. Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku ukrainskykh TES / O. S. Serdiuk // *Ekonomichnyi visnyk Donbasu*. – 2016. – № 3(45). – S. 4-10.
 10. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [Elektronnyi resurs] : [Veb-sait]. – Elektronni dani. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
 11. Dynamika tsin na pryrodnyi haz resursu NAK "Naftohaz Ukrainy" dlia promyslovykh spozhyvachiv [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.naftogaz.com/files/Information/Dynamika-cina-2013-2017-Promyslovist.pdf>.
 12. Novyi ekonomichnyi kurs Ukrainy – Stratehiia innovatsiinoho rozvytku [Elektronnyi resurs] / Za zah. red. Yu. V. Tymoshenko, V. A. Lomakovycha. – Elektronni dani. – [Kyiv : Ekspertno-analitychnyi tsentr Оптима]. – Rezhym dostupu: <http://optimacenter.org/research/novyj-ekonomichnyj-kurs-ukrajiny-strategija-innovatsijnogo-rozvytku/>.
 13. Detsentralizovane opalennia v Ukraini: potentsial ta shliakhy vprovadzhenia [Elektronnyi resurs]. - Rezhym dostupu: <http://gorod.esco.agency/images/art/3-2017/art13>.
 14. Investytzii na osuchasnennia system teplopostachannia u dvokh ukrainskykh mistakh vid kompanii «Komunalni systemy Ukrainy» [Elektronnyi resurs]. – [Ukrainskyi informatsiinyi portal ONLINE.UA.]. – Elektronni dni. – Rezhym dostupu: <https://novyny.online.ua/782036/investitsiyi-na-osuchasnennya-sistem-teplopostachannya-u-dvoh-ukrayinskih-mistah-vid-kompaniyi-komunalni-sistemiukrayini/>.

15. Realizatsiia proektu shchodo pidvyshchennia enerhoefektyvnosti tsentralizovanoho teplopostachannia [Elektronnyi resurs]. : [Uriadovyi portal]. – Elektronni dani. – Rezhyim dostupu: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/249008773>.
16. Zvit pro rezultaty diialnosti Natsionalnoi komisii u sferakh enerhetyky ta komunalnykh posluh v 2014 rotsi [Elektronnyi resurs] : [Ofitsyni sait Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuivannia u sferakh enerhetyky ta komunalnykh posluh, 2015]. – Elektronni dani. – Rezhyim dostupu: http://www.nerc.gov.ua/data/filearch/Catalog3/Richnyi_zvit_2014.pdf.
17. Zvit pro rezultaty diialnosti Natsionalnoi komisii u sferakh enerhetyky ta komunalnykh posluh v 2015 rotsi [Elektronnyi resurs] : [Ofitsyni sait Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuivannia u sferakh enerhetyky ta komunalnykh posluh, 2016]. – Elektronni dani. – Rezhyim dostupu: <http://www.nerc.gov.ua/?id=19733>.
18. Zvit pro rezultaty diialnosti Natsionalnoi komisii u sferakh enerhetyky ta komunalnykh posluh v 2016 rotsi [Elektronnyi resurs] : [Ofitsyni sait Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuie derzhavne rehuliuivannia u sferakh enerhetyky ta komunalnykh posluh, 2017]. – Elektronni dani. – Rezhyim dostupu: <http://www.nerc.gov.ua/?id=24476>.
19. Uriadova prohrama «teplykh» kreditiv u 2017 rotsi: khto i yakym chynom mozhe otrymaty kompensatsiiu [Elektronnyi resurs] : [Ynternet-supermarket «Voltar», 2018]. – Elektronni dani. – Rezhyim dostupu: <https://voltar.com.ua/news/uriadova-programa-teplih-kreditiv-u-2017.html>.

Швец Н. В., Касаткина М.В., Поддубная К. А.
Проблемы и пути повышения энергоэффективности в Украине: от производства к использованию тепловой энергии

Статья посвящена рассмотрению проблем энергоэффективности, состояния и возможностей их решения в смежных секторах - теплоэнергетике и жилищно-коммунальном хозяйстве. Обращается внимание на то, что для этих секторов важно проводить оценку совокупного уровня энергоэффективности, который формируется в цепи производство-снабжение-потребление тепловой энергии. Последовательно раскрываются проблемные факторы каждого этапа. Анализируются опыт решения подобных проблем в других странах и шаги Украины на пути повышения

энергоэффективности. По результатам исследования определены первоочередные мероприятия, параллельное внедрение которых позволит получить максимальные эколого-экономические эффекты.

Ключевые слова: энергоэффективность, использование тепловой энергии, повышение эффективности.

Shvets N. V., Kasatkina M. V., Poddubna K. O.
Problems and ways to increase energy efficiency in Ukraine: from manufacturing to the use heat energy.

The article discusses the problems of energy efficiency, evaluates the results of their solution and identifies further ways to improve this type of efficiency in related sectors - heat and power engineering and housing and communal services. Based on data from the State Statistics Service of Ukraine, the relevance of considering problems in these sectors is being proved. The authors draw attention to the fact that it is important for thermal power enterprises and households to assess the cumulative level of energy efficiency, which is formed in the production-supply-consumption-chain of thermal energy. Consistently the problematic factors of each stage are being revealed. The experience of solving similar problems in other countries and Ukraine's steps towards energy efficiency are being analyzed. According to the results of the study, priority measures have been identified, the parallel implementation of which will allow to obtain maximum environmental and economic effects.

Keywords: energy efficiency, the use of heat energy, efficiency improvement.

Швец Наталія Вячеславівна – к.е.н., доцент, доцент кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, shvetsnnn@ukr.net

Касаткіна Марина Володимирівна – старший викладач кафедри економіки і підприємництва Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, the.markas80@gmail.com

Піддубна Карина Олександрівна – здобувач вищої освіти, I курс магістратури Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, kpoddubnau@ukr.net

Рецензент: д.е.н., професор **Чернявська Є.І.**

Стаття подана 12.08.2018

УДК 331.101

ФЕНОМЕН САМООРГАНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕХНОСТРУКТУРИ**Штапаук С. С.****PHENOMENON OF SELF-ORGANIZATION OF ECONOMIC TECHNOSTRUCTURE****Shtapauk S. S.**

Досліджено склад суб'єктів соціально-економічної системи, внаслідок чого визначено поняття техноструктури. Уточнено поняття економічної техноструктури шляхом його декомпозиції. Визначено глибокий розподіл праці як основний чинник автономного прийняття рішень суб'єктами соціально-економічної системи. Визначено склад чинників, які впливають на прийняття рішень конкретним актором економічної техноструктури. Визначено самоорганізацію як основного чинника організації взаємодії акторів економічної техноструктури.

Ключові слова: соціально-економічна система (СЕС), економічна техноструктура, суб'єкт СЕС, розподіл праці, прийняття рішень, самоорганізація, організація взаємодії.

Вступ. Діяльність в соціально-економічних системах (СЕС) здебільшого пов'язана з прийняттям та реалізацією рішень. При цьому суб'єктів прийняття рішень в конкретній соціально-економічній системі достатньо багато, кожен із них приймає рішення, виходячи з власного розуміння проблеми, що їм розглядається, і результати прийняття таких рішень мають бути консолідовані в загальний результат соціально-економічної системи.

Необхідність забезпечення досягнення загальних цілей СЕС за рахунок результатів прийняття окремих рішень потребує високої організації суб'єктів та жорстких регламентів прийняття рішень та певних правил консолідації їхніх результатів. Проте практика економічної діяльності свідчить про протилежне: регламентація процесу прийняття рішень зазвичай досить низька, а будь-яких правил консолідації їхніх результатів взагалі не існує.

Цей феномен викликає необхідність більш детального дослідження питання організації взаємодії суб'єктів соціально-економічної системи та виявлення наявних закономірностей, що сприяють забезпеченню досягнення цілей СЕС за рахунок отримання результатів прийняття окремих рішень в системі.

Виходячи з цього **метою** цієї статті є вивчення феномену самоорганізації суб'єктів соціально-економічної системи для забезпечення досягнення цілей СЕС за рахунок результатів рішень окремих її суб'єктів. Досягнення цієї мети потребувало вирішення наступних завдань:

дослідження складу суб'єктів соціально-економічної системи, внаслідок чого визначено поняття техноструктури;

уточнення поняття економічної техноструктури шляхом його декомпозиції;

визначення глибокого розподілу праці як основного чинника автономного прийняття рішень суб'єктами соціально-економічної системи;

визначення (уточнення) складу чинників, які впливають на прийняття рішень конкретним актором економічної техноструктури;

визначення самоорганізації як основного чинника організації взаємодії акторів економічної техноструктури.

Огляд сучасного стану проблеми. Соціально-економічна система найчастіше розуміється як цілісна сукупність взаємопов'язаних та взаємодіючих соціальних та економічних інститутів (суб'єктів) та відносин з приводу розподілу і споживання матеріальних і нематеріальних ресурсів, виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів та послуг [6, с. 214; 7; 9, с. 78]. Проте в науковій літературі зустрічаються як більш широкі за містом визначення цього поняття, так і більш вузькі.

Так, відомі російські економісти О. В. Бузгалін та А. І. Колганов наведено вище визначення вважають вузьким визначенням СЕС, уточнюючи його як «сукупність ресурсів та економічних суб'єктів, що утворюють одне ціле (соціально-економічну структуру), взаємопов'язаних та взаємодіючих між собою в галузі виробництва, розподілу, обміну та споживання товарів та послуг, затребуваних у зовнішньому середовищі [1, с. 48]. Разом з тим «феномен життя суспільства, який визначає «систему координат», в якому воно здійснює свою життєдіяльність» [1, с. 47] визначено

ними як соціально-економічну систему в широкому сенсі. З такою точкою зору важко погодитись, оскільки «систему координат» здійснення життєдіяльності суспільства визначає не тільки соціально-економічна система, а й, наприклад, етнополітична, соціокультурна системи, тощо.

Деякі вчені звужують розуміння соціально-економічної системи до організації (або навіть підприємства), проте така точка зору найчастіше визначена об'єктом дослідження і є навмисним звуженням априорі більш широкого поняття. Слід зауважити також, що часто в роботах, присвячених дослідженню СЕС, визначення самого поняття СЕС вважається очевидним, бо навіть не розглядається в контексті проведеного дослідження (наприклад, [12; 13]).

Оскільки метою цієї роботи не є дослідження поняття соціально-економічної системи, слід визнати доцільним долучитися до визначення, наведеного на початку цього розділу, оскільки воно цілком відповідає завданням, які мають бути вирішені в межах цієї роботи. Необхідно лише зауважити, що на думку автора є неприпустимим ототожнювати поняття «соціально-економічна система» та «економічна система», оскільки в першому випадку в дослідження обов'язково мають бути враховані соціальні чинники функціонування системи (а їхній вплив є досить суттєвим). При дослідженні ж економічних систем соціальними чинниками зазвичай нехтують.

Для вирішення завдань дослідження, зокрема для визначення місця техноструктури в соціально-економічній системі, необхідно також розглянути питання визначення поняття «структура соціально-економічної системи».

Так, О. О. Солтисік визначає структуру взаємодій СЕС (але не структуру самої СЕС) як взаємодію трьох складових: природи, економіки і соціуму [11]. З цього можна зробити висновок, що складовими елементами СЕС є природа, економіка і соціум. Такий поділ можна розглядати як верхній рівень елементів структури СЕС, хоча наявність серед них елемента «природа» викликає певні сумніви.

Л. І. Поддєрьогіна визначає структуру СЕС як сукупність трьох елементів: виробничих сил, виробничих відносин та економічного механізму [9]. Показово, що соціально-економічні відносини, притаманні економічній системі, автор замінює для СЕС на виробничі відносини, звужуючи таким чином характер відносин, хоча логічним би було, навпаки, розширення цього поняття. Проте наявність серед визначених елементів економічного механізму (хоча точніше було б говорити про соціально-економічний механізм) є безумовною перевагою наведеної структури перед попередньою.

Аналіз інших публікацій дозволяє виявити низку підходів до визначення структури соціально-економічної системи, проте жоден з них не в змозі повно задовольнити потреби цього дослідження.

Тому необхідно звернутися до базової кібернетичної моделі системи (а СЕС, безумовно, є кібернетичною моделлю) та її структури. Враховуючи положення, викладені в [2; 15], можна стверджувати, що структуру СЕС можна представити як сукупність двох взаємодіючих підсистем: операційної підсистеми та підсистеми управління. Обидві підсистеми складаються із багатьох елементів різної природи; до їхнього складу входять матеріальні та інформаційні ресурси, технології, засоби здійснення операційної діяльності, люди, тощо. Проте для досягнення мети цього дослідження з усього різноманіття елементів необхідно виділити в окрему підсистему людей з їхніми знаннями, кваліфікацією та досвідом. Саме таку підсистему в межах підсистеми управління будемо називати техноструктурою.

Виклад основного матеріалу. Термін «техноструктура» введено науковий обіг американським економістом Джоном Гелбрейтом в його роботі «Нове індустріальне суспільство» (1967). На думку автора, техноструктуру складають усі ті, «хто приймає участь в процесі прийняття рішень групою, або в організації, яку вони складають» [4, с. 116]. Вона «охоплює всіх, хто володіє спеціальним знанням, здібностями чи досвідом групового прийняття рішень» [4, с. 116]. Обґрунтованість виділення техноструктури як окремої підсистеми СЕС визначається саме тією роллю, яку техноструктура відіграє у суспільно-економічному житті.

Проте використання терміну «техноструктура» в пострадянському науковому середовищі може викликати неоднозначне трактування, оскільки морфема «техно-» відразу орієнтує на якість технічне забезпечення чи технічну підготовку (чого не мав на увазі Дж. Гелбрейт). Тому в контексті цього дослідження вважається доцільним використовувати термін «економічна техноструктура».

Не відходячи від авторського визначення, під економічною техноструктурою надалі розумітимемо таку підсистему будь-якої соціально-економічної системи, яка здатна визначати цілі системи та шляхи їх досягнення. Ця підсистема саме і являє собою організовану групу людей, які володіють спеціальним знанням, здібностями чи досвідом групового прийняття рішень, як це зазначено у книзі Дж. Гелбрейта.

Діяльність економічної техноструктури – це переважно розумова діяльність, спрямована на прийняття рішень та організацію їх виконання. Особливістю такої діяльності є її кооперативний характер. Тобто діяльність кожного актора економічної техноструктури неможлива або недоречна без урахування діяльності інших її акторів, а необхідний результат діяльності проявляється в усій економічній системі.

Виокремлення економічної техноструктури є результатом глибокого розподілу праці.

Хронологічно спочатку відбувається виокремлення певних спеціальностей, потім – виокремлення управління як специфічного роду людської діяльності, потім – виокремлення менеджменту як окремої функції діяльності підприємства. Наостанок можна говорити про виокремлення економічної техноструктури як специфічної складової менеджменту, яка шляхом прийняття відповідних рішень визначає напрям руху соціально-економічної системи.

Економічну техноструктуру підприємства складають керівники, спеціалісти та інші службовці, які не приймають безпосередньої участі у виробництві кінцевого продукту підприємства. Це – так звана «надбудова», завданням якої є забезпечення основної діяльності підприємства в параметрах і з результатами, визначеними першим керівником та обумовленими зовнішнім середовищем.

Кращому усвідомленню сутності поняття економічної техноструктури сприятиме її декомпозиція як окремої системи, тобто виокремлення її складових елементів і підсистем. Аналізуючи підходи до декомпозиції, розроблені до цього часу, можна дістатися висновку, що кожен з них зорієнтований на конкретну проблему чи коло проблем і потребує адаптації при використанні в інших випадках. Це відбувається тому, що більшість існуючих підходів до декомпозиції не має твердого методологічного підґрунтя. Разом з тим, значущість такого інструменту, як декомпозиція, важко переоцінити в будь-якому науковому дослідженні. Але для розуміння сутності економічної техноструктури цього недостатньо, бо слід також встановити зв'язки з надсистемою або надсистемами. Ці два напрями розкриття сутності необхідно доповнюють один одного. Але їхній аналіз підпорядковано різним потребам та вимогам: якщо складові цієї підсистеми мають доповнювати одна одну, то зв'язки з надсистемами можна аналізувати з боку їхньої значущості або актуалізації, бо ці надсистеми доповнюють одна одну, але їхні техноструктури можуть бути достатньо самостійними утвореннями. Якщо дотримуватися поділу соціально-економічних систем на мікроекономічні, мініекономічні, мезоекономічні, макроекономічні та мегаекономічні (наприклад, такого поділу дотримується Р. А. Галгаш [3]), то слід зазначити, що ці рівні соціально-економічних систем мають різні можливості по формуванню та функціонуванню економічних техноструктур. У цьому напрямі дослідження має йти шляхом визначення рис таких економічних структур, їхньої розвинутості та може навіть встановлення їхнього існування, бо якщо їхнє існування є очевидним для крупних підприємств, то воно, мабуть, може бути відсутнім для мегаекономіки. Таким чином, напрям декомпозиції може мати різну деталізацію для економічних техноструктур різного рівня.

Декомпозиція будь якої системи повинна здійснюватися з дотриманням певних принципів, ознак, критеріїв та межі доцільності. Деякі аспекти цієї проблеми досліджувалися автором раніше [14]. Принцип декомпозиції – це загальне правило декомпозиції системи. Ознака декомпозиції – це загальна властивість елементів і підсистеми, які утворюються за результатом декомпозиції. Критерій – це показник, який визначає відповідність результатів декомпозиції її цілям. Межа доцільності – це граничний рівень деталізації системи, який забезпечує досягнення цілей декомпозиції. Питання визначення цілей є дуже важливим у такому дослідженні декомпозиції економічної техноструктури, бо цілі декомпозиції формуються як похідні до цілей техноструктури, а поняття діяльності неможна відірвати від поняття цілі, воно визначає діяльність, відокремлюючи від інших видів поведінки. В сучасних дослідженнях знову актуалізуються питання дослідження цілей як економічного феномену, про що свідчать роботи Є. І. Овчаренка [8], Н. О. Рибнікової [10] та інших.

До принципів декомпозиції належать: 1) принцип цілісності (сукупність елементів і підсистем кожного рівня деталізації повинна відповідати системі в цілому); 2) принцип неперетину множин (кожен елемент на будь-якому рівні деталізації має належати тільки одній підсистемі); 3) принцип рівнозначності (всі елементи і підсистеми на одному рівні деталізації мають бути рівнозначними з точки зору їхнього впливу на систему в цілому); 4) принцип спільності елементів (всі елементи, утворені в результаті декомпозиції, повинні бути або підсистемами, тобто частинами системи, або проєкціями, тобто різними поглядами на систему в цілому).

Будь-яка декомпозиція повинна здійснюватися за однією з трьох наступних загальних ознак: 1) ознаки спільності часу; 2) ознаки виокремлення місця; 3) ознаки виокремлення способу дії. Іншими словами, елементи і підсистеми на кожному рівні деталізації повинні або існувати в один і той же час, або розмежовуватися за територіальною ознакою чи за характером впливу на систему в цілому. Змішування різних однак в межах одного рівня неприпустиме.

Критеріями декомпозиції можуть виступати: 1) критерій завершеності, тобто наявність на будь-якому рівні деталізації всіх суттєвих елементів і підсистем; 2) критерій впорядкованості, тобто зрозуміле виокремлення рівнів деталізації та наявність логічного зв'язку між сусідніми рівнями; 3) критерій неототожнення, тобто відповідність більше, ніж одного елемента кожній підсистемі вищого рівня; 4) критерій значущості, тобто виокремлення в результаті декомпозиції тільки значущих елементів і підсистем відповідно до встановлених цілей.

Декомпозицію економічної техноструктури як окремої системи доцільно здійснювати, виділяючи

окремі підсистеми за ознакою виокремлення способу впливу на функціонування соціально-економічної системи. Оскільки ключовою відзнакою спільноти, виділеної як техноструктура, є прийняття рішень, перший рівень декомпозиції має бути сформований за ознакою саме характеру рішень, що приймаються, маючи на увазі характер впливу, що його здійснює суб'єкт прийняття рішень. Таким чином суб'єктами економічної техноструктури можуть бути визначені керівники (ті, хто приймає рішення, які визначають напрям руху соціально-економічної системи) та фахівці (ті, хто обґрунтовують з позиції певної наукової дисципліни прийняття тих або інших рішень). Серед керівників, у свою чергу, можна виділити керівників вищого рівня – тих, хто відповідає за прийняття стратегічних рішень, і керівників середнього рівня, – які відповідають за прийняття тактичних рішень. Керівники низового рівня зазвичай виконують функції супервайзера, забезпечуючи виконання прийнятих рішень, тому вони не можуть суттєво впливати на характер функціонування соціально-економічної системи і, відповідно, не можуть бути включені до складу економічної техноструктури. Що стосується фахівців, то серед них можна виділити експертів (тих, чия компетентна думка практично цілком визначає прийняття рішень керівниками), спеціалістів (тих, чий обґрунтування приймається до уваги, але може бути відхилене іншими фахівцями чи керівником) та технічних службовців. Останні, очевидно, також не входять до складу економічної техноструктури.

До речі, такий підхід практично відповідає класифікації професій, прийнятий в Україні (ДК 003:2010) [5].

Всередині самої економічної техноструктури спостерігається розподіл праці значно глибший ніж розподіл праці всередині основної діяльності підприємства. На підтвердження цієї тези достатньо поррахувати кількість основних та кількість допоміжних, обслуговуючих та керівних підрозділів будь-якого середнього чи великого підприємства. І чим більшу систему ми розглядатимемо, тим більшим виявиться глибина розподілу праці в економічній техноструктурі порівняно з розподілом праці в операційній діяльності тієї ж системи. Малі підприємства враховувати тут не вважаємо за потрібне, оскільки їхня роль у формуванні змісту соціально-економічної системи надто мала.

Розподіл праці в економічній техноструктурі, на відміну від розподілу праці в оперативній діяльності, сприяє автономізації окремих суб'єктів техноструктури. Це пояснюється малим полем перетину компетенцій спеціалістів та відсутністю формальних механізмів кооперації між окремими фахівцями.

При чому діяльність керівників та спеціалістів відзначається високою автономністю при виконанні завдань та прийнятті рішень. Внаслідок високої неструктурованості виконуваних завдань порядок

прийняття рішень суб'єктами економічної техноструктури не може бути регламентований.

На якість прийняття рішень суб'єктів економічної техноструктури впливає низка чинників, серед 1) (внутрішні) яких освіта та досвід роботи, особистісні (психологічні) якості; 2) (зовнішні) умови прийняття рішень. Тому кожне з окремих прийнятих рішень є віддзеркаленням конкретного контексту, пов'язаного з його прийняттям.

Для досягнення спільного (консолідованого) результату необхідна взаємодія (кооперація) суб'єктів економічної техноструктури. Внаслідок високої неструктурованості виконуваних завдань порядок взаємодії суб'єктів економічної техноструктури не може бути регламентований. Тому виникає питання забезпечення узгодження прийнятих рішень в умовах нерегламентованої взаємодії суб'єктів прийняття рішень. Дослідження механізму організації взаємодії між суб'єктами економічної техноструктури свідчать про наявність механізмів самоорганізації, які виявляються у самовизначенні певних ролей для кожного суб'єкта та ітераційному впровадженні прийнятих рішень. Самоорганізація економічної техноструктури як єдиного суб'єкта діяльності підприємства виникає внаслідок нерегламентованої взаємодії суб'єктів економічної техноструктури. Для подальшого дослідження цього питання доцільно звернутися до класифікації управлінських ролей, розроблених Генрі Мінцбергом [1], та до стадій формування команд, запропонованих Брюсом Такманом [17].

Висновки. Використання кібернетичної моделі дозволяє виокремити економічну техноструктуру як підсистему соціально-економічної системи, до якої входять керівники і фахівці, які приймають, або сприяють прийняттю рішень щодо подальшого функціонування соціально-економічної системи. Прийняття рішень суб'єктами економічної техноструктури відрізняється суттєвою автономністю, що є наслідком глибокого розподілу праці. Це, в свою чергу, вимагає узгодження прийнятих рішень окремими суб'єктами, яке реалізовується шляхом самоорганізації цих суб'єктів. Вивчення механізму самоорганізації економічної техноструктури потребує більш глибокого вивчення і буде розглянуто в подальшому. Подальшого дослідження також потребує аналіз складу економічної техноструктури на різних рівнях соціально-економічної системи та визначення цілей економічної техноструктури на кожному з цих рівнів.

Л і т е р а т у р а

1. Бузгалін А. В. Теорія соціально-економічних трансформацій (Прошлое, настоящее, будущее экономик «реального социализма» в глобальном постиндустриальном мире) / А. В. Бузгалін, А. И. Колганов. – М. : ТЕИС, 2003. – 356 с.

2. Винер Н. Кибернетика, или Управление и связь в животном и машине. / Норберт Винер; пер. с англ. – М.: Наука, 1983. – 344 с.
3. Галгаш Р. А. Регіональні кластери підприємств: розвиток та стратегічна координація : монографія / Р. А. Галгаш. – Северодонецьк: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2017. – 344 с.
4. Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество : Пер. с англ. / Дж. Гэлбрейт. – М. : ООО «Издательство АСТ» : ООО «Транзиткнига»; СПб. : Terra Fantastica, 2004. — 602, [6] с.
5. Класифікатор професій ДК 003:2010 – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk003_2016.htm
6. Корелина И. В. Региональные особенности социально-экономического развития и специфика АПК Пермского края / Корелина И. В., Щербаков В. И. // Функционирование и развитие региональных социально-экономических систем: исследование традиционных : сб. материалов ежегодной междунар. науч. конференции, Нижний Новгород, 20–22 февраля 2013 г. / под ред. Н. В. Войтович. – Киров : МЦНИП, 2013. – С. 214–222.
7. Новиков В. С. Генезис модели взаимодействия региональных социально-экономических систем в трансрегиональном пространстве / Новиков Владимир Сергеевич // Современные технологии управления. – № 10 (46). – Режим доступа : <http://sovman.ru/article/4604/>.
8. Овчаренко Є. І. Організаційні аспекти формування та узгодження цілей у системі економічної безпеки підприємства / Є. І. Овчаренко // Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. – № 2 (64). – С. 100–106.
9. Поддерегина Л. И. Сущность и структура социально-экономической системы общества / Поддерегина Л. И. // Вестник БНТУ. – 2007. – № 4. – С. 72–79.
10. Рибнікова Н. О. Цільові установки діяльності підприємства та їх відображення системами планових показників / Н. О. Рибнікова // Економіка і прогнозування. – № 2. – С. 119–127.
11. Солтисік О. О. Модель структури соціально-економічної системи / О. О. Солтисік // Науковий вісник НЛТУ України. – 2010. – Вип. 20.11. – С. 218–223.
12. Таран-Лала О. М. Функціонування соціально-економічних систем: теорія та практика : монографія / О. М. Таран-Лала. – Полтава : ПУЕТ, 2016. – 332 с.
13. Шинкаренко В. Г. Дослідження сутності поняття «розвиток соціально-економічної системи» / Шинкаренко В. Г., Бурмака М. М. // Економіка транспортного комплексу : зб. наук. праць. – Вип. 21. – 2013. – С. 73–86.
14. Штапука С. С. Декомпозиция как основа проектирования бизнес-систем: принципы, критерии и границы целесообразности [Текст] / С. С. Штапука // Економіка. Менеджмент. Підприємництво : зб. наук. праць СНУ ім. В. Даля. – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2003. – Вип. 10. – С. 166–179.
15. Эшби Р. Введение в кибернетику / У. Росс Эшби; пер. с англ. – М.: Изд-во иностр. лит-ры, 1959. – 432 с.
16. Mintzberg H. Mintzberg on Management: Inside Our Strange World of Organizations / Henry Mintzberg. – Simon and Schuster, 1989. – 418 p.
17. Tuckman B. Developmental Sequence in Small Groups / B. Tuckman // Psychological Bulletin. – 1965. – № 63. – P. 384–399.

References

1. Buzgalin A.V. The Theory of Socio-Economic Transformations (Past, Present, Future of the Economist of “Real Socialism” in the Global Post-Industrial World) / A. V. Buzgalin, A. I. Kolganov. – M.: TEIS, 2003. – 356 p.
2. Wiener N. Cybernetics: Or Control and Communication in the Animal and the Machine / Norbert Wiener. – 2nd revised ed. – Paris: Hermann & Cie, Camb. Mass. (MIT Press), 1961. – 212 p.
3. Galgash R. A. Regional clusters of enterprises: development and strategic coordination : monograph / R. A. Galgash. – Severodonetsk: V. Dahl ENU pub., 2017. – 344 p.
4. Galbraith J. The New Industrial State / John Kenneth Galbraith. With a new foreword by James K. Galbraith. – 1st Princeton Ed. – Princeton University Press, 2007. – 576 p.
5. Classifier of professions DK 003:2010 – Access mode : http://www.ukrstat.gov.ua/klasf/nac_kls/op_dk003_2016.htm.
6. Korelina I.V. Regional features of socio-economic development and specificity of the agrarian and industrial complex of Permsky Krai / Korelina I. V., Shcherbakov V. I. // Functionalization and development of regional socio-economic systems: a study of the traditional : materials of the annual international scientific conferences, Nizhny Novgorod, February 20–22, 2013 / ed. N. V. Voitovich. – Kirov: MCNIP, 2013. – P. 214–222.
7. Novikov V. S. Genesis of the interaction model of regional socio-economic systems in the trans-regional space / Novikov Vladimir Sergeevich // Modern management technologies. – No. 10 (46). – Access mode : <http://sovman.ru/article/4604/>.
8. Ovcharenko Ye. I. Organizational Aspects of Formation and Coordination of Goals in the System of Economic Security of the Enterprise / Ye. I. Ovcharenko // Scientific Bulletin of the Poltava University of Economics and Trade. – No. 2 (64). – P. 100–106.
9. Podderegina L. I. The essence and structure of the socio-economic system of society / Podderegina L. I. // Vestnik BNTU. – 2007. – № 4. – P. 72–79.
10. Rybnikova N. O. Target installations of enterprise activity and their display by systems of planned indicators / N. O. Rybnikova // Economy and forecasting. – No. 2. – P. 119–127.
11. Soltisik O., Model of the structure of the socio-economic system / O. O. Soltisik // Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine. – 2010 – Issue 20.11. – P. 218–223.
12. Taran-Lala O. M. The Functioning of Socio-Economic Systems: Theory and Practice: monograph / O. M. Taran-Lala. – Poltava: PUET, 2016. – 332 p.
13. Shynkarenko V.G. Research of the essence of the concept of "development of the socio-economic system" / Shynkarenko V.G., Burmaka M.M. // Economy of the transport complex : coll. sciences works. – Issue 21. – 2013. – P. 73–86.
14. Shtapuk S. S. Decomposition as the basis for the design of business systems: principles, criteria and limits of expediency / S. S. Shtapuk // Economics. Management. Entrepreneurship: coll. sciences works of V. Dahl ENU. – Lugansk: V. Dahl ENU pub., 2003. – Issue 10. – P. 166–179.
15. Ashby R. An Introduction to Cybernetics / W. Ross Ashby. – Martino Fine Books, 2015. – 306 p.

16. Mintzberg H. Mintzberg on Management: Inside Our Strange World of Organizations / Henry Mintzberg. – Simon and Schuster, 1989. – 418 p.
17. Tuckman B. Developmental Sequence in Small Groups / B. Tuckman // Psychological Bulletin. – 1965. – No. 63. – P. 384-399.

Штапаук С. С. Феномен самоорганизации экономической технoструктуры.

Исследован состав субъектов социально-экономической системы, вследствие чего определено понятие технoструктуры. Уточнено понятие экономической технoструктуры путём его декомпозиции. Определены глубокий разделение труда как основной фактор автономного принятия решений субъектами социально-экономической системы. Определён состав факторов, влияющих на принятие решений конкретным актором экономической технoструктуры. Определены самоорганизации как основного фактора организации взаимодействия акторов экономической технoструктуры.

Ключевые слова: *социально-экономическая система (СЭС), экономическая технoструктура, субъект СЭС, разделение труда, принятие решений, самоорганизация, организация взаимодействия.*

Shtapauk S. S. Phenomenon of Self-organization of Economic Technostructure.

The composition of the subjects of the socio-economic system is explored, as a result of which the concept of technostructure is defined. The concept of economic technostructure by its decomposition is specified. The deep division of labor as the main factor of autonomous decision-making by the subjects of the socio-economic system is determined. The composition of the factors influencing the decision-making by the concrete actor of the economic technostructure is determined. The self-organization as the main factor of the organization of the interaction of the actors of the economic technostructure is determined.

Keywords: *socio-economic system (SES), economic technostructure, SES subject, division of labor, decision-making, self-organization, organization of interaction.*

Штапаук С. С. – к.е.н., докторант Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля, e-mail: infgfer@i.ua.

Рецензент: д.т.н., проф. **Соколов В. І.**

Стаття подана 24.06.2018

УДК 331.103.6

ТИПИ ПРАЦІ В ГАЛУЗІ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**Щербатюк А.І****TYPES OF LABOR FOR INFORMATION TECHNOLOGIES****Scherbatiuk A.I.**

У роботі досліджено розгалуженість професій галузі інформаційних технологій. За допомогою термінологічної системи триади типів праці кожен професію розглянуто з позиції функціонального навантаження. Це дало змогу визначити орієнтовну пропорційність розподілу типів праці в загальній діяльності фахівців ІТ-галузі. На основі проведеного дослідження зроблено висновки про самодостатність та розвиненість сфери інформаційних технологій.

Ключові слова: Інноваційна праця, творча праця, технічна праця, галузь інформаційних технологій, праця ІТ-фахівця.

Вступ. Всесвітній розвиток соціально-економічних процесів сучасності стимулює динамічну інтеграцію інформаційних технологій в усі галузі. ІТ-галузь безпосередньо впливає на зростання економічних та соціальних показників суб'єктів економіки. Очевидність важливості інформаційних технологій для розвитку сучасного соціально-економічного простору зумовлює зростання попиту на ІТ-галузь.

ІТ-сфера для України має провідне значення. Впровадження інформаційних технологій в суміжні галузі економіки стимулюватиме розвиток та стабільне функціонування суб'єктів економіки країни.

Постановка проблеми. ІТ-сфера в Україні стрімко розвивається, її рівень значно вищий за рівень розвитку інших галузей. Дуже велика кількість ІТ-продукту, що виробляється в нашій країні – спрямовано на ринок інших країн, де на них більший попит та вища ціна. Це зумовлює одну з проблем вітчизняної ІТ-галузі: незбалансованість ринку. Висококваліфіковані кадри працюють на закордонного замовника, а фахівці із недостатнім рівнем кваліфікації є у надлишковій кількості.

Проблема надлишку некваліфікованих фахівців існує в усіх сферах економіки. Однак, значимість ІТ-галузі в сучасному економічному

просторі обумовлює актуальність вивчення проблеми функціонального навантаження праці саме фахівців даного сегменту.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням проблем галузі Інформаційних технологій займається дуже велика кількість науковців. Р. О. Винничук, Т. В. Скларук розглядають особливості розвитку ІТ-ринку в Україні. Н.В. Карпенко вивчає ІТ-галузь як складову зростання економіки України. С.О. Пермінова займається вивченням саме проблем та перспектив розвитку даного напрямку.

Однак велика кількість наукових праць не висвітлює типи праці, що виконуються ІТ-фахівцями.

Мета статті. Розглянути типи праці, що виконуються фахівцями ІТ-сфери, з метою визначення пропорцій їх розподілу у галузі інформаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. ІТ-галузь об'єднує в собі досить багато різнопланових професій, в тому числі й "нетехнічних" (табл. 1).

Таблиця 1 висвітлює різноплановість функціонального навантаження професій ІТ-сфери, що свідчить про розгалуженість типів виконуваної праці фахівцями галузі інформаційних технологій.

Праця - розумові та фізичні зусилля в реалізації процесу, при яких проявляються характеристики технічної, творчої та інноваційної метрик (табл. 2).

При детальному дослідженні сутнісного навантаження професій ІТ-галузі термінологічна система дає змогу визначити домінуючий тип праці в загальній діяльності конкретного фахівця. Кожна з функцій (створення, впровадження чи використання) відповідають конкретному типу праці, і в більшій чи меншій мірі присутні в загальній системі діяльності ІТ-фахівця.

Таблиця 1

Різноманітність функціонального навантаження праці ІТ фахівців

<i>Професія</i>	<i>Сутність діяльності</i>
Тестувальник	Спостереження й вивчення роботи програми, визначення помилок
Менеджер проекту	Керування робочим процесом (визначення пріоритетів, постановка завдань, контроль їх виконання, вирішення питань).
Бізнес-аналітик	Аналіз бізнесу і процесів, що підлягають автоматизації. Опис і структуризація їх.
Сисадмін	Налагодження та забезпечення стабільної роботи комп'ютерного парку.
Дизайнер	Створення зовнішнього вигляду програм, веб-сайтів, додатків тощо.
TEAM LEAD	Контроль якості роботи та вирішення найбільш складних завдань на проєкті.
Архітектор	Проектування об'єкту інформаційних систем.
Програміст	Написання програмного коду певною мовою програмування (наприклад, Java, PHP, Python).
ІТ-продажі	Знаходження нових клієнтів для компанії-роботодавця.

Таблиця 2

Термінологічна система тріади типів праці

<i>Змістовне навантаження у визначенні</i>		<i>Розкриття змістовного навантаження</i>			
<i>Термін</i>		Творча праця	Інноваційна праця	Технічна праця	
Метрика	<i>змісту</i>	сукупність дій фахівця			
	<i>сутності</i>	що є інструментом забезпечення безперервної діяльності			
	<i>умови</i>	за умови їх виконання			
		I	емоційно розкутим,	емоційно вільним, високо-	емоційно стриманим,
		E	інтуїтивно розвиненим,	інтелектуально лабільним,	інтуїтивно достатнім,
		P	раціонально достатнім	раціонально розвиненим	раціонально спрямованим
	фахівцем				
	<i>функції</i>	шляхом			
		створення	впровадження та адаптації	якісного використання	
	<i>продукт</i>	інновації в освітньому процесі			
<i>цілі</i>	забезпечуючи тим самим				
	динамічний розвиток	сталий розвиток та зростання	функціонування		
підприємства					

Таблиця 3

Визначення пропорцій типів праці в професіях ІТ-галузі

<i>Професія</i>	<i>Тип праці</i>		
	Творча	Інноваційна	Технічна
	<i>Узагальнююча функція</i>		
	Створення	Впровадження	Використання
Тестувальник			Спостереження Вивчення, Пошук
Менеджер проекту		Визначення пріоритету	Постановка завдань Контроль
Бізнес-аналітик		Аналіз Структуризація Адаптація	
Сисадмін		Налагодження Забезпечення стабільної роботи Адаптація	
Дизайнер	Створення		
TEAM LEAD		Адаптація	Управління Контроль
Архітектор	Проектування Створення		
Програміст	Написання програмного коду		
ІТ-продажі			Дослідження Продаж

Узагальнюючі функції кожного типу праці мають широке сутнісне навантаження. Виділення функціоналу кожної професії та використання методу аналогій дозволяє визначити пропорції типів праці в діяльності конкретного фахівця. Таблиця 3 відображає орієнтовний розподіл типів праці в IT-сфері. Творча, технічна та інноваційна праці присутні майже в рівній мірі, що свідчить про самодостатність галузі.

Висновки. В ході проведеного дослідження можна зробити наступні висновки. Галузь інформаційних технологій на сьогодні є самодостатньою та стабільною. Творча, інноваційна, технічна праця в професіях IT-сфери присутні орієнтовно в рівній мірі. Це свідчить про циклічність функціонування галузі. Однак, дана тема потребує детальних досліджень задля більш поглибленого вивчення проблематики подальшого розвитку сфери інформаційних технологій.

Л і т е р а т у р а

1. Винничук Р.О. Особливості розвитку IT-ринку в Україні: стан та тенденції. / Р.О. Винничук, Т.В. Склярчук // Вісник Національного університету "Львівська Політехніка". – 2015. – С. 3-8.
2. Пермінова С.О. Проблеми та перспективи розвитку IT-галузі в Україні [Електронний ресурс] / С.О. Пермінова – Режим доступу: <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-1880/>
3. Карпенко Н. В. Розвиток IT-галузі як складова зростання економіки України / Н. В. Карпенко // Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. - 2014. - № 2. - С. 52-58.
4. Кохан В. П. Інноваційна праця: поняття, особливості, суб'єкти / В. П. Кохан // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. пр. / редкол.: С. В. Ківалов (голов. ред.), В. М. Дрємін (заст. голов. ред.), Ю. П. Аленін [та ін.] ; МОН молодьспорт України, НУ «ОЮА». – Одеса : Юрид. л-ра, 2012. – Вип. 68. - С. 262-269.
5. Щербатюк А.І. Сутність інноваційної праці в розрізі життєвого циклу інновацій / А.І. Щербатюк // Економіка. Менеджмент. Підприємство: Збірник наукових праць. - Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2013. - № 25 (II).
6. Щербатюк А.І. Тріадна модель здатності особистості до інноваційної праці / А.І. Щербатюк // Управління проектами та розвиток виробництва: Зб. наук пр. – Луганськ: вид-во СНУ ім. В. Даля, 2012. – № 4(44).

References

1. Vynnychuk R.O. Osoblyvosti rozvytku IT-rynku v Ukraini: stan ta tendentsii. / R.O. Vynnychuk, T.V. Skliaruk // Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska Politekhnikha". – 2015. – S. 3-8.
2. Perminova S.O. Problemy ta perspektyvy rozvytku IT-haluzi v Ukraini [Elektronnyi resurs] / S.O. Perminova – Rezhym dostupu: <http://www.spilnota.net.ua/ru/article/id-1880/>

3. Karpenko N. V. Rozvytok IT-haluzi yak skladova zrostantia ekonomiky Ukrainy / N. V. Karpenko // Visnyk Akademii pratsi i sotsialnykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy. - 2014. - # 2. - S. 52-58.
4. Kokhan V. P. Innovatsiina pratsia: poniattia, osoblyvosti, subiekty / V. P. Kokhan // Aktualni problemy derzhavy i prava : zb. nauk. pr. / redkol.: S. V. Kivalov (holov. red.), V. M. Dromin (zast. holov. red.), Yu. P. Alenin [ta in.] ; MON molodsport Ukrainy, NU «OYuA». – Odesa : Yuryd. l-ra, 2012. – Vyp. 68. - S. 262-269.
5. Shcherbatiuk A.I. Sutnist innovatsiinoi pratsi v rozrizi zhyttievoho tsykladu innovatsii / A.I. Shcherbatiuk // Ekonomika. Menedzhment. Pidpryiemnytstvo: Zbirnyk naukovykh prats. - Luhansk: vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2013. - # 25 (II).
6. Shcherbatiuk A.I. Triadna model zdatnosti osobystosti do innovatsiinoi pratsi / A.I. Shcherbatiuk // Upravlinnia proektamy ta rozvytok vyrobnytstva: Zb. nauk pr. – Luhansk: vyd-vo SNU im. V. Dalia, 2012. – # 4(44).

Щербатюк А.І. Типы труда в отрасли информационных технологий.

В работе исследована разветвленность профессий отрасли информационных технологий. С помощью терминологической системы триады типов труда каждую профессию рассмотрено с позиции функциональной нагрузки. Это позволило определить ориентировочную пропорциональность распределения типов труда в общей деятельности специалистов IT-отрасли. На основе проведенного исследования сделаны выводы о самодостаточности и развитости сферы информационных технологий.

Ключевые слова: *Инновационный труд, творческий труд, технический труд, отрасль информационных технологий, труд IT-специалиста.*

Shcherbatiuk A.I. Types of labor in the field of information technology.

The branch of the professions of the information technology industry is investigated. Using the terminology system of the triad of types of labor, each profession is considered from the position of functional load. This made it possible to determine the approximate proportionality of the distribution of types of labor in the general activities of IT specialists. On the basis of the conducted research, conclusions about self-sufficiency and development of the sphere of information technologies are made.

Key words: *Innovative labor, creative labor, technical labor, branch of information technologies, labor of IT specialist.*

Щербатюк А.І. – аспірант кафедри Економіки та підприємництва Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, e-mail: annascherbatuk@ukr.net.

Рецензент: д.е.н., проф. **Даніч В.М.**

Стаття подана 07.09.2018

УДК 330.3

ФЕНОМЕН ЗМІН У ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА**Гринь Є.Л.****THE PHENOMENON OF CHANGES IN THE ENTERPRISE ACTIVITIES****Gryn E.**

Стаття присвячена дослідження сутності змін як феномену, властивому діяльності кожного підприємства. Шляхом узагальнення ряду досліджень виокремлено ключові характеристики змін, на основі яких запропоновано концептуальні положення розуміння даного феномену. Представлено авторське визначення поняття «зміни».

Ключові слова: зміни, перехід, зовнішнє середовище, внутрішнє середовище, дисбаланс, поштовх, кількість, якість.

Вступ. В ході своєї діяльності кожне підприємство стикається з необхідністю впровадження інновацій, реалізації проектів і програм із вдосконалення та розвитку. Всі ці дії в більший або менший мірі передбачають здійснення змін у внутрішньому середовищі організації. Прискорення темпів динаміки чинників зовнішнього середовища обумовлюють фактичну іманентність змін для кожного суб'єкта господарювання. Незважаючи на очевидність даного феномена діяльності та з урахуванням існуючого інструментарію управління ним, питання реалізації механізмів ефективного управління організаційними змінами залишається відкритим для більшості підприємств.

Постановка проблеми. Розробка ефективних механізмів забезпечення ефективності впровадження організаційних змін для підприємств є запорукою забезпечення їх успішності та стабільності функціонування як в найближчій перспективі, так і довготерміновий. Відповідно важливим завданням є визначення сутності організаційних змін, змісту управління ними та їх класифікації для уточнення специфічних рис впровадження кожного окремого типу змін для обраних підприємств. Основою управління залишається глибинне розуміння сутності даного феномена в діяльності кожного підприємства, що й обумовлює актуальність поставленого завдання дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Становлення наукового напрямку управління організаційними змінами відбулося шляхом проведення комплексних досліджень закордонними науковцями, які розпочалися після Другої світової війни, і лише з середини 90-х років набули розповсюдження на теренах української наукової економічної думки. Питаннями дослідження змін займалися та займаються чисельне коло дослідників, серед яких варто відзначити результати наукових пошуків таких авторів: У. Барнетт, М. Бесєдін, Л. Беланжер, А. Ван де Вен, Д. Воронков, О. Гайдей, Л. Гітельман, А. Гринько, Б. Гроард, А. Грязнова, Ф. Джинджоля, К. Камерон, Г. Керролл, П. Коллоретт, М. Кубр, Р. Куїн, І. Мазур, Ф. Местон, В. Нагаєв, Д. Найпак, Ю. Погорелов, І. Прокопенко, М. Пул, Т. Хафсі, Б. Фабі, В. Шапіро.

Незважаючи на ряд досліджень, питання уточнення сутності змін ф діяльності підприємства вимагає подальшого аналізу та уточнення.

Мета статті. Мета дослідження полягає в аналізі існуючих підходів до розуміння сутності змін, визначення їх основних характеристик та розробці власної концепції розуміння досліджуваного поняття.

Результати дослідження. Відповідно до філософського бачення поняття «зміна» є «перетворенням в інше, перехід з одного якісного визначеного буття в якісно інше визначене буття. Зміна визначається обсягом і напрямком, тривалістю та швидкістю... Геракліт вважав, що все знаходиться в постійні змінні... Згідно Платону чуттєві речі знаходяться в постійній зміні, в той час як їх образи та ідеї залишаються нерухомими. Аристотель, який перший розглядав проблему змін як наукову проблему, виокремлював чотири види змін: місця, кількості, якості та субстанції. Виникнення теорії розвитку обумовило підвищення

уваги до розуміння сутності змін, так як розвиток і є постійними змінами» [1, с. 171–172]. І. Т. Фролов дає більш розширене трактування змін як «найбільш загальної форми буття всіх об'єктів та явищ, які є будь-яким рухом і взаємодією, переходом з одного стану в інший. Вони охоплюють як просторові переміщення, так і внутрішні перетворення форм руху. Об'єднують всі процеси розвитку та виникнення нових явищ у світі, як кількісне збільшення або зменшення характеристик, так і їх якісні трансформації» [2, с. 124–125]. В. Є. Кемеров подібно до вищенаданих характеристик визначає зміни як збільшення або зменшення параметрів об'єкту, набуття нової форми шляхом перетворення, включаючи його переміщення, а також виникнення або зникнення окремих властивостей об'єкта [3, с. 265].

Увагу змінам приділяв і Г. Гегель – основоположник діалектики як філософської науки, де перший закон стосується взаємного переходу кількісних і якісних змін. Він запропонував категорію «поступовість», яка передбачає внесення змін у відповідну кількість, не змінюючи міру та якість, а зміни розглядав як перехід однієї якості в іншу. Взаємозв'язок цих категорій дослідник пояснював як підсумовування незначних кількостей, які є якісним цілим. Кількість є моментом міри і знаходиться у зв'язку з якістю. А міра є звичайна якість, якій властива визначена величина, що їй належить [4, с. 363–365]. Так як рух від однієї якості до іншої здійснюється в постійній неперервності кількості, оскільки відносини, які наближаються до відповідної оякісної точки, які розглядаються лише кількісно, змінюються як «більше» або «менше», що характеризує категорію «поступовості», яка стосується лише зовнішньої сторони змін, а не якісної, то з якісної сторони абсолютно переривається чисто кількісним поступовим рухом вперед, а нова якість, яка виникає, за своїм кількісним відношення є, у порівнянні з якістю, яка зникає, невизначено інше» Цей перехід Г. Гегель вважав стрибком [4, с. 401–402].

Питання змінності всіх явищ та властивостей або лише окремих є актуальним і для діяльності підприємства. Мета, з якою створюються підприємства: виробництво продукції, надання послуг або виконання робіт, залишається незмінною на протязі всього періоду існування підприємства як особливої форми організації взаємодії людей та матеріальних чинників. Натомість форми, обсяг, якість продукції, послуг або робіт стрімко змінюється навіть на протязі короткотривалого періоду. А основні атрибути ринкової економіки, такі як: ціна, собівартість, прибуток, конкуренція тощо, залишаються незмінними характеристиками, які відрізняють ринкову економіку від будь-якої іншої, що створює відповідні передумови для діяльності в ній підприємств, які і виступають рушійними силами організаційних змін. А

необхідність врахування закону діалектики переходу кількісних змін у якісні важливе для підприємств, які ставлять на меті набуття нового якісного стану, що вимагає здійснення стрибка – тобто подолання стратегічного розриву, що, у свою чергу, вимагає накопичення кількісних характеристик, які виражаються, перш за все, у обсязі необхідних для здійснення цього стрибка ресурсах, часі та зусиль, які прикладаються.

Існує ряд визначень поняття «зміни», але їх варто згрупувати за подібністю розуміння їх сутності.

Д. К. Воронков та Ю. С. Погорелов розглядають зміни у тісному взаємозв'язку з розвитком, а ці дві категорії пов'язують з такими поняттями менеджменту: як економічне зростання, адаптація, стратегія, потенціал, інновацій, структурні зміни та конкурентоспроможність. Зміни та розвиток взаємопов'язані субстанційно – сукупність змін формує розвиток підприємства, а не сприяє йому або викликає його, оскільки кількісні та якісні зміни в стані підприємства формують агреговані зміну стану в цілому, яка із набуттям нових можливостей та позитивних характеристик може бути визнана розвитком. Саме через розвиток зміни взаємопов'язані із зазначеними категоріями менеджменту [5], що в цілому дозволяє розглядати їх як інструмент досягнення розвитку. Адже підприємство прагне підвищувати рівень ефективності своєї діяльності, конкурентоспроможності, збільшувати обсяг прибутку, що вимагає постійного розвитку, заради якого і здійснюються зміни.

Для виокремлення ключових властивостей змін здійснено узагальнення (табл.).

На основі проведеного узагальнення варто зробити висновки.

По-перше, питання переходу до бажаного стану чи іншого стану є принциповим. Відповідно до наданого вище філософського розуміння змін вони є набуттям якісного нового рівня, який характеризується іншою сукупністю властивостей, але не змінює сутності самого об'єкту, що є його новим станом. Відповідно, щоб стверджувати, що цей стан є бажаним або просто іншим, необхідно надати його опису суб'єктивну характеристику, яка є результатом управління. Отже зміни є переходом в якісно новий стан того ж об'єкту – перетворенням, який наслідують набуті раніше ознаки, що дозволяє зберегти його унікальність, незважаючи на зміни та динаміку. З підходом щодо заміщення одного стану іншим ми погоджуємося, так як різниця станів і обумовлює сутність змін, а врахування будь-яких змін дозволяє розглядати необмежену кількість станів. Тобто зміна має як змістовний аспект – опис стану, так і процесний як перехід до цього стану, що відображено в підходах до розуміння управління змінами.

Таблиця

Ключові характеристики феномена змін на підприємстві

Ключові характеристики	Автори														
	[6,7]	[8]	[9]	[10]	[11]	[12]	[13]	[14]	[15]	[16]	[17]	[18]	[19]	[20]	[21]
як перехід від одного стану до іншого	+	+	+	+	+	+									
перехід до бажаного стану	+	+		+	+										
заміщення старого стану новим						+	+								
перетворення – відмінність від колишнього стану								+							
відмінності об'єкту у формі або стані між двома послідовними моментами часу									+	+	+	+			
відбувається під впливом факторів зовнішнього та внутрішнього середовища						+	+						+		
результат реакції внутрішнього середовища													+		
виникають від збільшення зовнішньої та внутрішньої інформації		+													
реалізація розуміється змінами в будь-який з підсистем і в їх взаємодії, що є стабільним і спостерігається в навколишньому середовищі						+									
дисбаланс, пошук нового балансу	+														
стан, що розвивається та змінюється														+	
перехід від функціонування до розвитку підприємства або, навпаки, від розвитку до функціонування															+
поштовх або визначення нового напрямку, зрушення від однієї позиції до другої шляхом модифікації та трансформації			+												

По-друге, питання спостереження є неоднозначним, так як окремі зміни відбуваються всередині підприємства і не завжди є очевидними. Стабільність тобто неперервність змін вимагає уточнення. Набуття нового стану, поштовх або вибір нового напрямку може мати як позитивний, так і негативний характер, що становить сутність розвитку та занепаду як прикладів прогресивних та регресивних змін. Не вдаючись детально до аналізу сутності поняття розвиток, можемо стверджувати, що це окремий тип змін. Тобто підприємство для утримання власних конкурентних позицій повинно стало розвиватися. Навіть якщо деякий час на підприємстві нічого не змінювалося, зовнішнє середовище, представлене як чинниками непрямого впливу, так і безпосереднім оточенням, описаним наприклад як «аналіз п'яти сил Портера» знаходиться в динаміці і нехтуванням цим фактом призводить до пасивних регресивних змін, які поступово знижують рівень конкурентоспроможності підприємства, враховуючи обов'язковість існування основних умов ринкового середовища: механізмів конкуренції, ціноутворення тощо. Натомість вихід з ринку вагомих конкурентів також призводять до пасивних змін, але позитивного характеру. Дискретність та

неперервність змін розглянута у роботі К. Крупа, де він наводить приклади цих змін, зазначаючи, що дискретні можуть виникати і зникати практично миттєво у формі імпульсів [22]. Натомість, відповідно до запропонованого Л. Грейнером [23] життєвого циклу організації процеси еволюції змінюються революційними змінами, тобто сам процес зміни є постійним. Враховуючи високий рівень різноманітності об'єктів, які досліджуються в контексті змін, визначення їх дискретності чи постійності є індивідуальним питанням, яке, з іншого боку, обумовлює побудову стратегії їх планування та імплементації.

По-третє, вплив чинників зовнішнього та внутрішнього середовища є незаперечним, так як саме необхідність постійної підтримки високого рівня якості і задоволеності потреб споживачів обумовлює необхідність впровадження інновацій як окремого виду змін, на чому наголошують дослідники, що зазначено вище. Вплив чинників внутрішнього середовища обумовлений виявленням існуючих проблем, які вимагають вирішення, що часто набуває форми змін.

По-четверте, розгляд зміни в контексті часового інтервалом є цілком виправданим через те, що набуття стану не є одномоментною дією і для її здійснення потрібен час, що вимагає включення

його до управлінської інструментарію і обумовлює розширення розуміння зміни з виключно просторового до просторово-часового виміру. Критерії часу набуває вагомості не тільки з огляду на те, що між двома станами об'єкту, між якими здійснюється зміна, існує відповідний проміжок часу, але й враховуючи, що зміни мають бути свосчасними: тобто виведення нового товару на ринок, впровадження інноваційної технології тощо дають найбільший результат лише при реалізації поставлених завдань у відповідний момент часу. Але питання свосчасності відноситься не безпосередньо до змін, а до управління ними.

Щодо питання дисбалансу та пошуку нового балансу в процесі змін, то це стосується переважно значних революційних або радикальних змін, коли підприємство перебудовує свою діяльність і новий стан значно відрізняється від попереднього, процес переходу до бажаного стану вимагає узгодження взаємодії внутрішніх підсистем та складових, які в процесі змін знаходяться в дисбалансі, а в результаті нового встану набувають нового балансу.

Висновок. Підсумовуючи надані визначення варто уточнити поняття «зміни» як заміщення одного стану об'єкта іншим, враховуючи наслідування набутих раніше ознак, із вдосконаленням або розширеним переліком параметрів, а також із зміненим кількісним визначенням існуючих параметрів, що відображає як якісні, так і кількісні аспекти, під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, які мають відповідний вектор (позитивний чи негативний), характеризується періодом їх здійснення та моментами виникнення потреби в них та набуття кінцевого стану, дискретністю або неперервністю.

Література

1. Философский энциклопедический словарь. – М.: ИНФРА-М, 2009. – 570 с.
2. Философский словарь / под ред. И. Т. Фролова; 4-е изд. – М.: Политиздат, 1980. – 444 с.
3. Современный философский словарь / под общей ред. д. ф. н., проф. В. Е. Кемерова. – М.: Академический Проект, 2004. – 864 с.
4. Гегель Г.-В. Ф. Наука логики. / Г.-В. Ф. Гегель. – М.: Изд-во «Мысль», 1999. – 1072 с.
5. Воронков Д. К. Развитие предприятия: управление изменениями та інновації. Монографія / Д. К. Воронков, Ю. С. Погорелов. – Харків: АдвТМ, 2009. – 436 с.
6. Collette P. Le changement organisationnel: theorie et pratique. / P. Collette, G. Delisle, R. Perro. – Quebec: Presse de l'Universite du Quebec, 1997. – 174 p.
7. Belanger L. Le changement organisationnel et le developpement / L. Belanger, J. Jacques // La dimension humaine des organisations. – 1994 – № 2 – p. 357–386.
8. Hafsi T. Les fondements du changement strategiques / T. Hafsi, B. Fabi. – Montreal: Editions Transcontinental, 1997. – 372 p.
9. Камерон К. Диагностика и изменение организационной культуры / К. Камерон, Р. Куинн; пер. с англ. под ред. И. В. Андреевой. – СПб: Питер, 2001. – 320 с.
10. Найпак Д. В. Управління організаційними змінами в забезпеченні розвитку підприємства / Д. В. Найпак: дис. на здобуття наукового ступеня к.е.н.: 08.00.04; Харк. нац. економ. ун-т. Х., 2011. – 237 с.
11. Гайдей О. О. Формування механізму управління змінами на підприємствах легкої промисловості / О. О. Гайдей; автореферат дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук за спец. 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). – Київ: Київський національний університет технологій та дизайну, 2013. – 19 с.
12. Грязнова А. Г. Основы менеджмента: учеб. пособие / А. Г. Грязнова, А. Ф. Джинджолия. – М.: ЗАО «Издательство «Экономика», 2008. – 472 с.
13. Мазур И. И. Управление проектами / И. И. Мазур, В. Д. Шапиро – М.: Высшая школа, 2001. – 875 с.
14. Прокопенко М. М. Планування розвитку та ефективна реструктуризація аграрних підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.06.01 – «Економіка, організація та управління підприємствами» / М. М. Прокопенко; Миколаївський державний аграрний університет. – Миколаїв, 2003. – 19 с.
15. Кубр М. Управленческое консультирование. Введение в профессию / М. Кубр. – М.: Планум, 2004. – 976 с.
16. Гітельман Л. Д. Перетворюючий менеджмент. Лідерам реорганізації і консультантам з управління / Л. Д. Гітельман // Навчальний посібник. – М.: Справа, 1999. – 340 с.
17. Barnett W. Modeling internal organizational change / W. Barnett, G. Carroll // Annual Review of Sociology. – 1995. – Vol. 21, № 1. – P. 217–236.
18. Van de Ven A. Explaining Development and Change in Organizations / A. Van de Ven, M. S. Poole // Academy of Management Review. – 1995. – Vol. 20. N 3. – P. 510–540.
19. Бесєдін М. О. Основи менеджменту: оцінноситуаційний підхід (модульний варіант): підручник / М. О. Бесєдін, В. М. Нагаєв. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 496 с.
20. Grouard B. L'Entreprise en mouvement: conduire et reussir le changement / B. Grouard, F. Meston. – Paris: Dunod, 1998. – 336 p.
21. Гринько Т. В. Управління змінами на підприємствах – необхідна умова забезпечення їх розвитку / Т. В. Гринько // Бізнес Інформ. – 2013. – № 10. – С. 247–252.
22. Крупа К. Методи організаційних змін у регулюванні економічних процесів: Автореф. дис... д-ра екон. наук: 08.02.03 / К. Крупа; Львів. нац. ун-т ім. І.Франка. – Ль., 2005. – 41 с.
23. Greiner L. Evolution and Revolution as Organizations Grow / L. Greiner // Harvard Business Review. – 1972. – Vol. 50. July-August. № 4. – P. 37–46.

References

1. Philosophical encyclopedic dictionary. – M.: INFRA-M, 2009. – 570 p.
2. Philosophical dictionary / under. ed. I.T. Frolova; 4th edition – M.: Politizdat, 1980. – 444 p.
3. Modern philosophical dictionary / under the general ed. df n., prof. V.E. Kemerovo. – M.: Academic Project, 2004. – 864 p.
4. Hegel G.-V. F. Science of Logic. / G.-V. F. Hegel. – M.: Publishing House "Thought", 1999. – 1072 p.
5. Voronkov D.K. Enterprise Development: Change Management and Innovation. Monograph / D. K.

- Voronkov, Yu. S. Pogorelov. – Kharkiv: Ad-VTM, 2009. – 436 p.
6. Collerette P. Organizational Change: Theory and Practice. / P. Collerette, G. Delisle, R. Perro. – Quebec: Press of the University of Quebec, 1997. – 174 p.
 7. Belanger L. Organizational Change and Development / L. Belanger, J. Jacques // The Human Dimension of Organizations. – 1994 – No. 2 – p. 357-386.
 8. Hafsi T. The foundations of strategic change / T. Hafsi, B. Fabi. – Montreal: Transcontinental Editions, 1997. – 372 p.
 9. Cameron K. Diagnostics and change of organizational culture / K. Cameron, R. Quinn; per. from English by ed. I. V. Andreeva. – SPb: Peter, 2001. – 320 p.
 10. Nayapak D.V. Management of Organizational Changes in Providing Enterprise Development / D.V. Nayapak: Diss. for obtaining a nanking degree CU: 08.00.04; Hark nats economist un Kh., 2011. – 237 pp.
 11. Gaidy O. O. Formation of a mechanism for managing change in light industrial promoters / O. O. Gaydy; dissertation diss. for obtaining a scientific degree of candidate. econ sciences for special 08.00.04 – economy and management of enterprises (by types of economic activity). – Kyiv: Kyiv National University of Technology and Design, 2013. – 19 p.
 12. Gryaznova AG The new management: study. way / A. G. Gryaznov, A. F. Ginzholia. – M.: ZAO "Publishing house" Economics ", 2008. – 472 p.
 13. Mazur I. I. Project Management / I. I. Mazur, V. D. Shapiro – M.: Higher School, 2001. – 875 p.
 14. Prokopenko M. M. Development Planning and Effective Restructuring of Agrarian Enterprises: Author's Resume. Dis ... Cand. econ Sciences: special 08.06.01 – "Economics, organization and management of pi-enterprises" / M. M. Prokopenko; Mykolaiv State Agrarian University. – Nikolaev, 2003. – 19 p.
 15. Kubr M. Management consulting. Introduction to the profession / M. Kubr. – M.: Pla-Num, 2004. – 976 p.
 16. Gitelman L. D. Converting me-dent. Leaders of Reorganization and Management Consultants. / L. D. Gitelman // Educational Manual. – M.: Right, 1999. – 340 p.
 17. Barnett W. Modeling internal organizational change / W. Barnett, G. Carroll // Annual Review of Sociology. – 1995. – Vol. 21, № 1. – P. 217–236.
 18. Van de Ven A. Explaining Development and Change in Organizations / A. Van de Ven, M. S. Poole // Academy of Management Review. – 1995. – Vol. 20. N 3. – P. 510–540.
 19. Beseedin M.O. Fundamentals of Management: appraisal-situational approach (modular version): textbook / M.O. Bessein, V.M. Nagayev. – Kyiv: Center for Educational Literature, 2005. – 496 p.
 20. Grouard B. The Moving Company: Leading and Successful Change / B. Grouard, F. Meston. – Paris: Dunod, 1998. – 336 p.
 21. Grinko T.V. Management of changes in enterprises – a prerequisite for their development / T.V. Grin'ko // Business Inform. – 2013. – No. 10. – p. 247-252.
 22. Krupa K. Methods of organizational changes in the regulation of economic processes: Author's abstract. Dis ... Dr. Econ. Sciences: 08.02.03 / K. Krupa; Lviv. nats Un-them. I.Franka – L., 2005. – 41 p.
 23. Greiner L. Evolution and Revolution as Organizations Grow / L. Greiner // Harvard Business Review. – 1972. – Vol. 50. July-August. № 4. – P. 37–46.
- Грынъ Евгений Леонидович. Феномен изменений в деятельности предприятия**
- Статья посвящена исследованию сущности изменений как феномена, присущего деятельности каждого предприятия. Путем обобщения ряда исследований выделены ключевые характеристики изменений, на основе которых предложены концептуальные положения понимания данного феномена. Представлены авторское определение понятия «изменения».*
- Ключевые слова:** изменения, переход, внешняя среда, внутренняя среда, дисбаланс, толчок, количество, качество.
- Gryn Evgeniy. The phenomenon of changes in the enterprise activities**
- The article is devoted to the study of the essence of changes as a phenomenon inherent in the activities of each enterprise. By summarizing a number of studies, key characteristics of the changes were identified, on the basis of which conceptual points of understanding of this phenomenon were proposed. The author's definition of the concept of "change" is presented.*
- Keywords:** changes, transition, external environment, internal environment, imbalance, push, quantity, quality.
- Грынъ Є. Л.** кандидат наук з державного управління, здобувач Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка e-mail: hrynevhen2014@gmail.com
- Рецензент:* д.е.н., проф. **Заблодська І.В.**

УДК 332.14+336.14

АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПАРТИСИПАТОРНОГО БЮДЖЕТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

Білоус Я.Ю., Галгаш Р.А.

ANALYSIS OF INTERNATIONAL EXPERIENCE IN IMPLEMENTING A PARTICIPATORY BUDGET FOR TERRITORIAL COMMUNITIES DEVELOPMENT IN THE REGIONS OF UKRAINE

Bilous Y.Y., Halhash R.

В статті подано сучасні інструменти локальної демократії, які забезпечують реалізацію її принципів. Проаналізовано міжнародний досвід запровадження партисипаторного бюджету. Окреслено особливості процесу бюджетування в різних країнах світу. Проаналізовано етапи реалізації партисипаторного бюджету в Естонії. Визначено естонський досвід, як такий, що може бути використаний для розвитку територіальних громад регіонів України.

Ключові слова: *аналіз, міжнародний досвід, партисипаторний бюджет, етапи, розвиток, територіальна громада, громадськість, органи місцевого самоврядування, регіон.*

Вступ. З підписанням та ратифікацією міжнародних нормативних документів, таких як Міжнародний Пакт про громадянські та політичні права [1], Європейська Хартія місцевого самоврядування [2], з ухваленням Концепції реформування місцевого самоврядування [3,4] Україна активізувала процеси щодо участі громадян в житті держави, регулюванні питань місцевого самоврядування та наданні захисту громадянських та політичних прав. Розбудова нової моделі управління в місті, селі, селищі, громаді передбачає залучення громадськості до спільного управління та до розподілу коштів бюджету. Для цього необхідним є використання сучасних ті дієвих інструментів локальної демократії, одним з яких сьогодні є партисипаторний бюджет (Громадський бюджет, Бюджет участі). Розвиток територіальних громад значною мірою залежить від активності місцевих жителів, від їхньої освіченості та уміння використовувати свої права, від уміння і бажання брати участь в ухваленні рішень щодо розпорядження спільними коштами і ресурсами, від ініціативності щодо змін всередині громади, які

можуть бути досягнуті завдяки ефективному використанню сучасних інструментів демократії.

Аналіз досліджень і публікацій. Враховуючи той факт, що запровадження партисипаторного бюджетування в Україні має експериментальний характер і початком цього процесу визначено 2015 рік, то на сьогодні ґрунтовних досліджень з цього питання майже не існує. Водночас українські вчені зробили певні кроки в даному напрямку. Розкриттю теоретичних та історичних аспектів запровадження партисипаторного бюджетування в своїх наукових працях приділено увагу таких вчених як Ж.А. Белец [5], Н. Васильєва [6], Н. Гринчук [7], О. Кириленко, І. Чайковська [8] та ін. Проте переважна більшість праць зосереджена на дослідженні процесів та механізмів реалізації партисипаторного бюджету всередині країни. У той же час, аналізу закордонного досвіду приділено не виправдано мало уваги, оскільки використання та адаптація надбань із запровадження партисипаторного бюджету інших держав може містити вагому цінність для удосконалення процесів партисипаторного бюджету в територіальних громадах регіонів України.

Мета статті – проаналізувати міжнародний досвід щодо використання партисипаторного бюджету на предмет можливості його запровадження для розвитку територіальних громад регіонів України.

Виклад основного матеріалу. Використання провідного досвіду зарубіжних країн із забезпечення регіонального розвитку дасть нам змогу швидко адаптувати та вибору шляхів організаційного та економічного забезпечення розвитку територіальних громад України, а також методів залучення громадськості до управління їхніми територіями. Основою реформування регіонального розвитку та розвитку територіальних громад регіонів України мають стати якісно нові підходи та методи

управління цим розвитком як всередині громад, так і на рівні регіонів. Водночас, управління розвитком територіальних громад має відбуватись на засадах імплементації та використання сучасних інноваційних інструментів та принципів представницької демократії, яка у свою чергу ґрунтується на поточній взаємодії між урядовцями і громадянами. Органи урядування у практичному плані взаємодіють з громадянами через інформування, консультування та активну участь. Для забезпечення представницької демократії на локальному рівні застосовуються такі інструменти залучення громадськості:

1) Звернення громадян – найпростіший та найпопулярніший спосіб спілкування громадян з представниками влади. За допомогою цього механізму громадяни мають можливість (принаймні теоретично) певною мірою впливати на діяльність органів публічної влади, відстоювати свої права та законні інтереси. Діяльність даного інструменту регламентується Законом України "Про звернення громадян" [9].

2) Місцеві референдуми. Згідно зі статтею 7 ЗУ "Про місцеве самоврядування в Україні" місцеві референдуми є формою вирішення територіальною громадою питань місцевого значення шляхом прямого волевиявлення [10].

3) Громадська експертиза – оцінка діяльності органів місцевої виконавчої влади, а також ефективності прийняття та виконання ними рішень з метою підготовки пропозицій щодо вирішення суспільно важливих проблем. Методологія проведення громадської експертизи визначена відповідною Постановою КМУ [11].

4) Консультації з громадськістю. Є одним із найбільш поширених інструментів місцевої демократії, оскільки дозволяють побудувати різнобічний і продуктивний діалог між владою та громадою безпосередньо. Це сприяє підвищенню довіри населення не лише до конкретних рішень, а й до органів влади в цілому. Докладно про застосування цього інструменту викладено у відповідній Постанові КМУ [12].

5) Створення громадських рад, які є тимчасовим консультативно-дорадчим органом, який утворено для сприяння участі громади у формуванні і реалізації державної політики. Громадські ради утворюються на виконання ПКМУ № 996 [12].

6) Громадський бюджет – процес ухвалення рішень, мета якого полягає у залученні жителів до спільного управління територіальною одиницею проживання громади та до розподілу коштів визначеної частки міського бюджету. Виконується згідно з Положенням про громадський бюджет, яке приймає орган місцевого самоврядування (ОМС), на території якого здійснюється реалізація громадського бюджету.

7) Місцеві ініціативи – це можливість бути почутими, можливість донести проблему до

депутатів місцевих рад та показати громаді, яку позицію займає місцева влада щодо порушеної проблеми. Закон не регулює процедури подання місцевої ініціативи, тому це питання може бути врегульовано у конкретному населеному пункті Статутом територіальної громади, або рішенням місцевої ради про затвердження Порядку чи Положення про реалізацію права на місцеві ініціативи.

8) Загальні збори населення – це зібрання усіх чи частини мешканців села (сіл), селища, міста для розв'язання проблем місцевого значення; вони є формою безпосередньої участі громадян у вирішенні питань локального рівня. Про загальні збори йдеться у статті 8 ЗУ [10].

9) Органи самоорганізації населення (ОСН) – це реалізоване громадою у визначених законом формах право самостійно та під власну відповідальність реалізації своїх інтересів у питаннях локального значення безпосередньо або через створені органи територіального самоврядування. ОСН – це представницькі органи, створюються мешканцями, які у свою чергу на законних підставах проживають на території даного села, селища, міста або їхньої частин, для вирішення завдань, які передбачені законодавством. Порядок обрання до ОСН визначено у [13].

Для розвитку територіальних громад в регіонах України необхідно розкрити потенціал їх мешканців, навчити громадян аналізувати своє оточення, використовувати свої права на участь у розвитку своєї громади, право розпоряджатися спільними коштами, розвинути у мешканців громади уміння ухвалювати ефективні рішення. Саме таким розвитковим інструментом виступає Громадський бюджет.

Головною ідеєю Громадського бюджету є реалізація процесу взаємодії міської влади, її виконавчих органів з місцевою громадськістю, який направлений перш за все на залучення жителів громади до участі у процесі бюджетування шляхом ухвалення рішень щодо розподілу певної частини коштів місцевого бюджету за допомогою подання проектних пропозицій та проведення громадського голосування за ці проекти, а також забезпечення прозорості діяльності та відкритості ОМС та їхніх виконавчих органів.

Партисипаторний бюджет (Бюджет участі чи Громадський бюджет) – демократичний процес дискусії та ухвалення рішень, в якому кожен мешканець населеного пункту має змогу впливати на що витрачати муніципальний бюджет. В Україні почав набирати обертів із реформою Децентралізації [14].

Повний процес творення партисипаторного бюджету вперше відбувся у м. Порту-Алегрі (Бразилія) у 1989 році. Першопричиною цьому було те, що до влади прийшла Робітнича партія. Одночасно з їхнім приходом до влади впроваджується перший в світі партисипаторний

бюджет. Первинною формою участі громадян були зібрання на рівні мікрорайонів, де люди збиралися для обговорення проблем, які їх турбують. Контроль за процесом реалізації потреб належав ініціативній групі, яку обирали громадяни. На той момент партисипаторний бюджет розглядався не в якості способу активізації громад, а в якості комплексної програми, що передбачала певний спосіб управління містом. Для самого голосування дотримувались доволі складні математичні формули, суть яких полягала в тому, що активні мікрорайони (хоча і з меншою кількістю мешканців) – мали змогу отримати більше коштів, ніж великі та пасивні. Ця ідея співпадає з двома концепціями – лібералізації (обговорення) та прямої демократії. В основі даного процесу лежить розподіл певної, визначеної частки коштів міського бюджету за безпосередньої участі мешканців районів, у відповідності до їхніх потреб. Голос мешканців враховується завжди і є обов'язковим до виконання. Другий елемент – це циклічність характеру бюджету участі, тобто проекти розраховано на впровадження протягом одного циклу – одного року, потім процедура повторюється наступного року. Такий вид бюджету участі може бути запровадзується на будь-якому рівні, у будь-якій установі – у місті, мікрорайоні, школі та ін. Результатом такого підходу стало те, що мешканці самі направляли кошти з міського бюджету на найбільш значущі та актуальні проблеми, при цьому закриваючи «чорні плями», які не бачила або не помічала міська влада [15].

У випадку з Бразилією можна констатувати, що партисипаторний бюджет виник більше як виклик на бездіяльність органів місцевого самоврядування, був спробою вирішення накопичених проблем, пов'язаних з некваліфікованим управлінням міста та недовірою з боку суспільства.

Необхідно підкреслити, що більшість країн світу, незалежно від їхніх політичних систем, історії, географічного розташування, культурних традицій і рівня економічного розвитку, сьогодні експериментують з формами місцевого і регіонального управління. Цю тезу яскраво підтверджує один показник: починаючи з середини 90-х рр. близько 80% усіх країн світу впровадили окремі форми децентралізації [16].

У контексті реалізації партисипаторного бюджету, як інструменту локальної демократії в Україні, корисним може стати залучення міжнародного досвіду. Сьогодні важко сказати точно, яка кількість міст користується цією практикою, але за попередніми оцінками, ця цифра сягає понад 1,5 тис. міст світу.

У Парижі (Франція) партисипаторний бюджет складає 5% міського бюджету, це дорівнює близько 100 млн. євро. Використовується як в письмово, так і електронна форма голосування. В Нью-Йорку (США) в 2015 р. бюджет участі становив 0,06% від загального бюджету міста, це дорівнювало 31 млн. дол. США. В Нью-Йорку процедура голосування

має свої особливості – голосування здійснюється тільки в друкованому вигляді. Виборність делегатів лежить в основі цього процесу, вони представляють проекти. Також має місце публічне обговорення, та, крім того, в кожному районі голосування проводиться окремо [17].

В Кьольні (Німеччина) бюджет участі запроваджується з 2007 року. В перший рік роботи, в реалізації цього процесу взяли участь близько 11 тис. жителів та було відібрано 300 проектів-переможців у результаті он-лайн голосування, у свою чергу Міська Рада мала остаточне рішення щодо їхньої реалізації. Члени громади, що не мають доступу до інтернету, мають змогу подати проекти письмово. На другий рік реалізації бюджет участі склав 311 млн з 4 млрд євро загального бюджету [17].

Сусідня Польща має більший досвід (це понад 18 років) у децентралізації, ніж Україна, яка тільки зараз почала децентралізаційне реформування країни. Сьогодні Польщу ставлять у приклад для України через ментальну схожість та подібність процесів у сфері проведення змін у адміністративно-територіальному устрої. Польський досвід свідчить про те, що процес реформування є доволі болючим, але його проведення не змусить довго чекати на позитивні результати. Саме тому для нас важило максимально ефективно скористатись цим досвідом.

Польща не має закону про принципи партисипаторного бюджету, тому кожне місто, район або громада ухвалюють рішення про запровадження партисипаторного бюджету у відповідності до власних моделей. Розглядаючи досвід цієї країни, необхідно відмітити, що місцева влада самостійно виявляє потреби свого населеного пункту та вирішує яким чином витратити громадські кошти. Ефективним інструментом у цьому зв'язку є розробка різноцільових проектів, до втілення яких можуть бути залучені й самі жителі населеного пункту. Це теж дає людям можливість об'єднуватися навколо ідей і проектів. У м. Варшава передбачається можливість поєднання декількох проектів у тому випадку, коли вони стосуються одного об'єкта, через це жителі навчилися між собою співпрацювати [15].

На першому етапі громада складає свої проекти, а потім уряд міста визначає, чи можна їх реалізувати. Слід зауважити, що у Варшаві весь партисипаторний бюджет поділено між мікрорайонами, а також у Польщі немає зосередження на тематичному поділі проектів партисипаторних бюджетів. За великим рахунком, основний поділ проектів – це загальноміські, районні, мікс. У м. Варшава проекти перевіряються працівниками міської ради, що відповідають за цей напрям. Водночас, є певні критерії аналізу проектів, що подаються на реалізацію за рахунок міського бюджету: завдання, що містяться у цих проектах, мають належати до компетенції міста; мають реалізуватися протягом року; повинні відповідати

бюджету в межах зазначеної суми; повинні мати загальнодоступний характер; повинні реалізовуватись на ділянці, яка належить до власності міста. Якщо проект подається для реалізації на приватній території – то обов'язково має бути дозвіл цих приватних осіб, також цей проект має відповідати всім місцевим програмам і стратегіям. Якщо є необхідність внести зміни у проект то організатори контактують з автором проекту. При цьому, не залучаються додаткові експерти, якщо виникають сумніви – то проводиться повторна перевірка. Крім цього, існує процедура – можна подати апеляцію, тобто оскаржити результати перевірки. Також є формальна оцінка з юридичної точки зору, при якій працівники відповідних департаментів лише оцінюють, можливість реалізації проектів, а не висловлюють власної думки стосовно доцільності реалізації проектів. Остаточне рішення належить місцевій громаді [15].

У польської моделі партисипаторного бюджету існує багато раціональних положень, однак на відміну від бразильської, вона не сприяє широкому обговоренню проектів та не мотивує до дискусії.

Ще одним показовим та успішним прикладом впровадження партисипаторного бюджету, який відповідає сучасним процесам запровадження механізмів громадського бюджетування в Україні, є приклад Естонії. У лютому 2013 року у м. Тарту було створено спеціальну робочу групу, яку очолили експерти Академія електронного урядування (eGA), а також мер міста, його заступники та представники усіх фракцій міської ради. До травня 2013 року робоча група розробила відповідну модель та сценарій впровадження бюджетного фінансування в Тарту [18].

Тарту було першим пілотним містом в Естонії, яке відкрило свій бюджет для управління ним

громадянами. Бюджет участі реалізовувався відповідно до сценарію, розробленого eGA. Мешканці Тарту вирішували, як їхнє місто має витратити 140 000 євро, що складає близько 1% інвестиційного бюджету на наступний рік.

За п'ять років процес впровадження бюджету участі потерпів змін, і сьогодні на офіційному веб-сайті міста Тарту [19] можна ознайомитись з удосконаленим та значною мірою розширеним алгоритмом реалізації міського бюджету. Загальна сума бюджету тепер складає 200 000 євро. Для участі у процесі бюджетування, ідеї мають призвести до створення нового інвестиційного об'єкта в місті. Максимальна вартість такого об'єкта складає 100 000 євро. Тому для реалізації бюджету участі у місті Тарту беруться принаймні дві головні ідеї, які формувались на основі застосування відповідних процедур: збір ідей, технічна підготовка, обговорення, представлення ідей, громадське голосування, реалізація ідей.

Збір ідей відбувається протягом трьох тижнів та базується на таких правилах: ідеї можуть подаватися усіма - як особами, так і організаціями; Ідеї можна подати в VOLIS, поштою / електронною поштою до місцевої Ради міста Тарту. Прізвища людей та організацій, що подають ідеї оприлюднюються на веб-сайті міста Тарту.

Наступним етапом – це *Технічна підготовка*, яка відбувається протягом одного місяця. На стадії технічної підготовки ідеї розділяються на групи за тематиками, та розглядаються за фінансовими, часовими та технічними параметрами. Неможливі ідеї вилучаються з VOLIS. Обов'язковою умовою є прозорість усього процесу. На цьому етапі важлива комунікація і зворотний зв'язок з людьми, які представили свій проект.

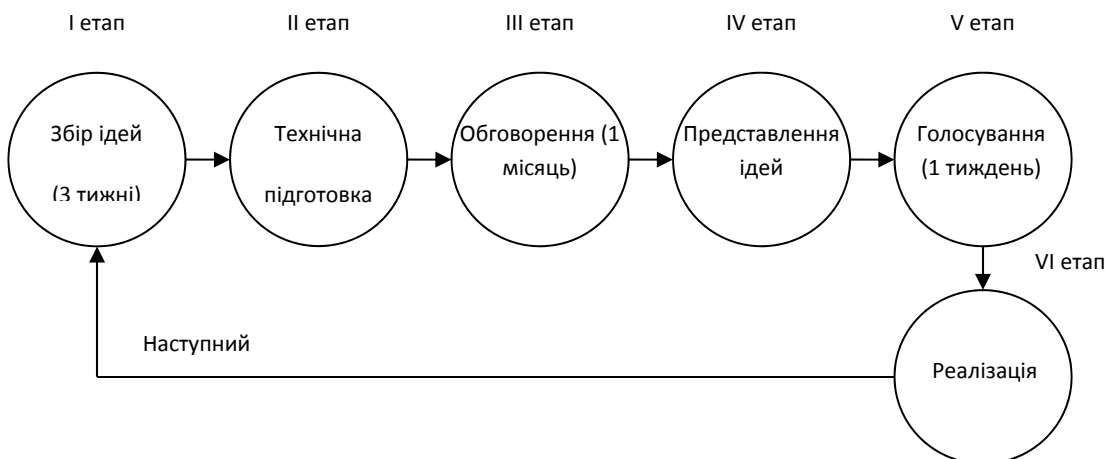

Рис. Етапи реалізації партисипаторного бюджету в Естонії (м. Тарту)¹

¹ Складено за [19].

Одним з найважливіших етапів партисипаторного бюджету в Естонії є *Обговорення*, яке відбувається протягом місяця. Мета цього етапу - суттєве обговорення ідей та їх наслідків, об'єднання та внесення змін, відбір для публічного голосування.

Всі ідеї, що відбираються на попередньому етапі, розміщуються на домашній сторінці веб-сайту міста для коментарів мешканців. Таким чином, авторам проектів пропонуються пропозиції щодо вдосконалення їхніх ідей, та у разі доцільності щодо об'єднання кількох подібних ідей.

Для кожної групи ідей збирається експертна група, до складу якої входять і автори ідей (один обраний групою представник), експерти відповідної групи з місцевої Ради міста, а також фахівці даної галузі з інших країн. Кожна тематична група обговорює свої ідеї та оцінює їх на основі раніше затверджених критеріїв та визначає, які ідеї з цієї групи буде представлено на загальне голосування. У результаті, на громадське голосування потрапляє до 25 ідей, оскільки вважається, що така кількість є оптимальною для громадянина, для того, щоб вивчити їх і зробити свій вибір.

Представлення ідей відбувається протягом чотирьох місяців. Міська влада представляє всі вибрані ідеї на рівних умовах на головну сторінку веб-сайту міста, у громадському міському просторі, через соціальні мережі тощо. У свою чергу, заявники звертаються за підтримкою своїх ідей. Під час представлення ідей автори застосовують принципи чесної демократії і рівності, а також на цьому етапі для авторів організуються курси з маркетингу, що значно підвищує їхню обізнаність щодо шляхів залучення підтримки громадян міста.

Громадське голосування проходить лише один тиждень. Кожна особа віком, щонайменше 16 років (яка, згідно з Естонським реєстром населення, є резидентом Тарту на день оголошення громадського голосу), може брати участь у голосуванні. Кожна людина, яка бере участь у голосуванні, може голосувати не більше ніж за три ідеї. Проголосувати можна в електронному вигляді або особисто, використовуючи ідентифікаційну картку чи мобільний ідентифікатор, або за допомогою працівників Інформаційного центру міста Тарту. Для голосування використовується все та ж інформаційна система VOLIS.

Реалізуються принаймні дві ідеї, які отримали найбільшу кількість голосів. Якщо вартість двох найпопулярніших ідей становитиме менше 100000 євро, то також буде реалізована наступна найкраща ідея, яку можна досягти за допомогою інших коштів. Інвестиційний об'єкт, який був обраний шляхом громадського голосування реалізовується міською владою.

Як бачимо, естонський досвід містить в собі сучасний і виважений підхід до реалізації процесу громадського бюджетування. Досвід Естонії відрізняється різноманітністю щодо змісту цього

процесу, організації взаємодії між інституціями, етапів реалізації. Аналіз цих етапів показав, що він результативний, найбільш ефективний враховуючи те що досвід Естонії є найсучаснішим, оскільки використовувався найкращий досвід інших країн. Тому можна казати про те, що досвід Естонії – це досвід який вже врахував всі попередні досягнення інших країн. Можна вважати що цей досвід є для нас базовим, показовим, на основі якого ми можемо покращувати свій.

Але все ж таки для застосування цього досвіду в Україні дослідження потребує більш глибокого аналізу етапів реалізації партисипаторного бюджету, та адаптації його до сучасної української дійсності.

На нашу думку реалізація партисипаторного бюджету в територіальних громадах регіонів України має значні переваги у порівнянні з несистематизованими та слабоструктурованими, здебільшого хаотичними процесами місцевого бюджетування в регіонах України.

Висновки. Управління розвитком територіальних громад має відбуватись на засадах імплементації та використання сучасних інноваційних інструментів та принципів представницької демократії. Нами проаналізовано досвід запровадження партисипаторного бюджету в країнах світу - Бразилії, Франції, Естонії тощо. Враховуючи викладений вище аналіз зарубіжного досвіду, на нашу думку доцільним є дотримання естонської моделі для здійснення партисипаторного бюджету в Україні. Але запровадження такого бюджету участі в чистому вигляді не є можливим оскільки українське громадянське суспільство ще перебуває у процесі становлення, водночас органи місцевого самоврядування знаходяться під впливом процесів децентралізації, яка ще не добігла свого логічного завершення, що у свою чергу викликає постійні трансформації на місцевому рівні, які і визначають певні особливості запровадження партисипаторного бюджету в регіонах України, що стосуються освіти, консультацій, прозорості та моніторингу процесу. Для ефективного організаційно-економічного забезпечення розвитку територіальних громад України нами запропоновано використовувати найкращі та найдоцільніші положення світового досвіду щодо реалізації етапів запровадження партисипаторного бюджету.

Література

1. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс] / Указ Президії Верховної Ради Української РСР N 2148-VIII (2148-08) від 19.10.73). — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
2. Європейська хартія місцевого самоврядування м. Страсбург, 15 жовтня 1985 року [Електронний ресурс] // Офіційний вісник України" від 03.04.2015 № 24. ; переклад з англ. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
3. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та

- територіальної організації влади в Україні: розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 червня 2014 року №591-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-%D1%80>.
4. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01 квітня 2014 року №333-р [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
 5. Белец Ж.А. Партиципаторне бюджетування як інноваційний демократичний інструмент участі громадян в управлінні справами територіальних громад / Ж.А. Белец // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. — 2016. — № 1 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_21.
 6. Васильєва Н. В. Залучення громадськості в українських містах (на прикладі бюджету участі) / Н. В. Васильєва // Публ. урядування. — 2016. — № 4 (5). — С. 123–131.
 7. Гринчук Н. Бюджетний процес на місцевому рівні в Україні: правове регулювання, повноваження місцевої влади, участь громадськості / Н. Гринчук. — RAUCI, 2015. — 45 с.
 8. Кириленко О. Перспективи запровадження бюджету участі в Україні на основі зарубіжного досвіду / О. Кириленко, І. Чайковська // Вісн. ТНЕУ. — 2015. — № 2. — С. 86–100.
 9. Закон України «Про звернення громадян» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>.
 10. Про місцеве самоврядування в Україні [Електронний ресурс] : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
 11. Постановою Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку сприяння проведення громадської експертизи діяльності органів виконавчої влади" №976 від 5 листопада 2008 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF>.
 12. Постанова Кабінету Міністрів України "Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики" №996 від 3 листопада 2010 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.
 13. Закон України "Про органи самоорганізації населення" Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, N 48 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.
 14. Вільна енциклопедія Вікіпедія [Електронний ресурс]. — Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Партиципаторний_бюджет.
 15. Бюджет участі: історія і польський досвід [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.urbanua.org/dosvid/zakordonnipryklady/141?fbclid=IwAR1XyvGQMCxzhFdTCKLo3TYWJC9zyGUMmcmv3L2TnHxt4gZphJ3cFhAXNQV4>.
 16. Клімовський Д. Партиципаторний Бюджет [Електронний ресурс] / Д. Клімовський, Н. Гринчук // Розбудова спроможності НАДУ для відкритого місцевого самоврядування ; NISPAsee. — 37 с. — Режим доступу: http://www.nispa.org/files/publications/training/Participatory_budgetingUA.pdf.
 17. Бюджет участі в містах України: регіональний розріз [Електронний ресурс] // Одеська обласна організація ВГО «Комітет виборців України». — Режим доступу: <https://gurt.org.ua/articles/42964/>.
 18. Совместное бюджетирование города Тарту [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Академії електронного урядування (eGA). — Режим доступу: https://www.ega.ee/project/participatory-budgeting-in-tartu-city/?fbclid=IwAR0irzEIHZ0xYeVhtPWWo4oxDZSwPP_UhbuI5C4lfnDWziJhE6UOxJwE5JM.
 19. Народный бюджет в Тарту [Електронний ресурс] // Офіційний сайт міста Тарту. — Режим доступу: https://tartu.ee/en/participative-budgeting?fbclid=IwAR3iNePSaND-hDWyJ66OhCJV_Nxph853K-pdLMI59VQr0PPKUjgaOT5A6h0.

References

1. Mizhnarodnyi pakt pro hromadianski i politychni prava [Elektronnyi resurs] / Ukaz Prezydii Verkhovnoi Rady Ukrainkoi RSR N 2148-VIII (2148-08) vid 19.10.73). — Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
2. Yevropeiska khartiia mistsevoho samovriaduvannia m. Strasburh, 15 zhovtnia 1985 roku [Elektronnyi resurs] // Ofitsiinyi visnyk Ukrainy" vid 03.04.2015 # 24. ; pereklad z anhI. — Rezhym dostupu: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036.
3. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv shchodo realizatsii Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 18 chervnia 2014 roku #591-r [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-%D1%80>.
4. Pro skhvalennia Kontseptsii reformuvannia mistsevoho samovriaduvannia ta terytorialnoi orhanizatsii vlady v Ukraini : rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 01 kvitnia 2014 roku #333-r [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.
5. Belets Zh.A. Partytsypatorne biudzhetuвання yak innovatsiinyi demokratychnyi instrument uchasti hromadian v upravlinni spravamy terytorialnykh hromad / Zh.A. Belets // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia i mistsevoho samovriaduvannia. — 2016. — # 1 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_21.
6. Vasyliieva N. V. Zaluchennia hromadskosti v ukrainskykh mistakh (na prykladi biudzhetu uchasti) / N. V. Vasyliieva // Publ. uriaduvannia. — 2016. — # 4 (5). — S. 123–131.
7. Hrynychuk N. Biudzhetni protses na mistsevomu rivni v Ukraini: pravove rehuliuвання, povnovazhennia mistsevoi vlady, uchast hromadskosti / N. Hrynychuk. — RAUCI, 2015. — 45 s.
8. Kyrylenko O. Perspektyvy zaprovadzhennia biudzhetu uchasti v Ukraini na osnovi zarubizhnogo dosvidu / O. Kyrylenko, I. Chaikovska // Visn. TNEU. — 2015. — # 2. — S. 86–100.
9. Zakon Ukrainy «Pro zvernennia hromadian» [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%80>.
10. Pro mistseve samovriaduvannia v Ukraini [Elektronnyi resurs] : Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 # 280/97-VR. — Rezhym dostupu: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр>.
11. Postanovoiiu Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zatverdzhennia Poriadku spriannia provedennia

- hromadskoi ekspertyzy diialnosti orhaniv vykonavchoi vlady" #976 vid 5 lystopada 2008 roku [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/976-2008-%D0%BF>.
12. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy "Pro zabezpechennia uchasti hromadskosti u formuvanni ta realizatsii derzhavnoi polityky" #996 vid 3 lystopada 2010 roku [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-%D0%BF>.
 13. Zakon Ukrainy "Pro orhany samoorganizatsii naselennia" Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy (VVR), 2001, N 48 [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14>.
 14. Vilna entsyklopediia Vikipediia [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Partytsypatoryni_biudzhety.
 15. Biudzhety uchasti: istoriia i polskyi dosvid [Elektronnyi resurs]. — Rezhym dostupu: <http://www.urbanua.org/dosvid/zakordoni-prykłady/141?fbclid=IwAR1XyvGQMCxzhFdTckLo3TYWJC9zyGUMmcm3L2THxt4gZphJ3cFhAXNQV4>.
 16. Klimovskiy D. Partytsypatoryni Biudzhety [Elektronnyi resurs] / D. Klimovskiy, N. Hrynychuk // Rozbudova spromozhnosti NADU dlia vidkrytoho mistsevoho samovriaduvannia ; NISPAcee. — 37 s. — Rezhym dostupu: http://www.nispa.org/files/publications/training/Participatory_budgetingUA.pdf.
 17. Biudzhety uchasti v mistakh Ukrainy: rehionalnyi rozriz [Elektronnyi resurs] // Odeska oblasna orhanizatsiia VHO «Komitet vybortsiv Ukrainy». — Rezhym dostupu: <https://gurt.org.ua/articles/42964/>.
 18. Sovmestnoe biudzhetyrovanye horoda Tartu [Elektronnyi resurs] // Ofitsiinyi sait Akademii elektronnoho uriaduvannia (eGA). — Rezhym dostupu: https://www.ega.ee/project/participatory-budgeting-in-tartu-city/?fbclid=IwAR0irzEIHZ0xYeVhtPWWo4oxDZSwPP_UhbuISC4lfnDWziJhE6UOxJwE5JM.
 19. Narodnyi biudzhety v Tartu [Elektronnyi resurs] // Ofitsiinyi sait mista Tartu. — Rezhym dostupu: https://tartu.ee/en/participative-budgeting?fbclid=IwAR3iNePSaND-hDWyJ66OhCJV_Nxph853K-pdLMJ59VQr0PPKUjgaOT5A6h0.

Белоус Я.Ю., Галгаш Р.А. Анализ международного опыта внедрения партисипаторного бюджета для развития территориальных общин регионов Украины.

В статье представлены современные инструменты локальной демократии, которые обеспечивают реализацию ее принципов. Проанализирован международный опыт внедрения партисипаторного бюджета. Определены особенности процесса бюджетирования в разных странах мира. Проанализированы этапы реализации партисипаторного бюджета в Эстонии. Эстонский опыт определен как такой, что может быть использован для развития территориальных общин регионов Украины.

Ключевые слова: анализ, международный опыт, партисипаторный бюджет, этапы, развитие, территориальная община, общественность, органы местного самоуправления, регион.

Bilous Y., Halhash R. Analysis of international experience in implementing a participatory budget for territorial communities development in the regions of Ukraine.

The article presents modern tools of local democracy, which ensure the implementation of its principles. The international experience of introducing the participatory budget has been analyzed. The features of the budgeting process in different countries of the world has been outlined. The stages of implementation of the participatory budget in Estonia has been analyzed. The Estonian experience as one that can be used for territorial communities' development in the regions of Ukraine is defined.

Key words: analysis, international experience, participatory budget, stages, development, territorial community, public, local governments, region.

Білоус Яна Юріївна – аспірантка Луганської філії Інституту економіко-правових досліджень НАН України, м. Київ, yana_bilous@i.ua

Галгаш Р. А. – директор Навчально-наукового інституту економіки і управління Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Северодонецьк, д.е.н., доц.

Рецензент: д.е.н., проф. **Заблодська І.В.**

УДК 314.15

ФАКТОРИ ВПЛИВУ МІГРАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Комар Р.О.

FACTORS OF THE IMPACT OF MIGRATION OF THE POPULATION OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF EUROPEAN INTEGRATION

Komar R.O.

У статті досліджуються міграційні процеси. Досліджуються фактори міграції кваліфікованих кадрів, що впливають на міграційні процеси в Україні, аналізуються механізми дії міграційних процесів, статистичні дані стосовно кількості та складу мігрантів, спрямованість міграційних потоків. Проблема регулювання міграційними процесами в контексті європейської інтеграції України все ще потребує висвітлення в науковій літературі українських вчених.

Ключові слова: регулювання міграційних процесів, міграція, міграція кваліфікованих кадрів, фактори впливу.

Вступ Природним виявом мобільності людини, мотивованою прагненням до поліпшення умов свого існування, повнішого задоволення своїх потреб, є міграція. Населення України постійно зменшується внаслідок демографічних, еміграційних процесів які можуть звести державу до процесів старіння, тому що зменшення населення внаслідок еміграції вказує на сукупність несприятливих умов всередині країни, які виштовхують населення в зовнішні міграційні процеси. Міграція – це соціально-економічне явище присутнє у всіх формаціях і на всіх етапах розвитку країн, тому її вирішення має базуватися на вдосконаленні політики держави.

Постановка проблеми Питання ефективної міграційної політики гостро стоїть в більшості країн світу. Зростання масштабів та інтенсивності трудової міграції, кваліфікованих кадрів в Україні актуалізує суттєвий вплив на розвиток економіки, соціальної сфери, демографії та інших сторін суспільного життя. Найявністю її як позитивних, так і негативних аспектів обумовлює необхідність наукового обґрунтування та регулювання міграційних процесів для посилення позитивного ефекту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Міграційні процеси у країнах Євросоюзу розглядалися у роботах Ю. Гуменюк, Е. Лібанова, О. Піскун, Л. Рибаківського, В. Переведенцева, А.

Гайдуцького, О. Хомри, та ін. Західні науковці зробили значні внески в пояснення причин і напрямів міграції, такі як Р. Адамс, Е. Тейдор, Т. Шульдц та ін. Однак незважаючи на значний доробок вітчизняних і зарубіжних учених не достатньо досліджень присвячено вивченню активізації міграційних процесів за умов соціально-економічної кризи. Міграційні переміщення робочої сили великою мірою залежить від розуміння факторів, що впливають на міграційні процеси та механізмів їх дії. Характерною особливістю для України є ускладнення аналізу розмірів і тенденції трудової міграції кваліфікованих кадрів недосконалістю соціально-економічного економічного та правового забезпечення, відсутністю стандартизованих національних і європейських показників. У вітчизняних спостереженнях щодо до структури мігрантів їх регіонального походження та напрямів міграції наводять дані з незначними відхиленнями. Зовнішню трудову міграцію України характеризують такі дані: 1) трудові міграції більш поширені серед чоловіків (75% мігрантів - чоловікі); 2) сільські мешканці складають 54,3% трудових мігрантів (при цьому рівень участі сільського населення у трудових міграціях у 2,9 рази вищий від міського); 3) частка осіб, які мають повну вищу освіту серед трудових мігрантів -15,4%, при цьому питома вага осіб з вищою освітою усіх рівнів – 30,5%, (жінок майже удвічі більше).

Мета статті є визначення причин активізації процесів трудової міграції кваліфікованих кадрів та їх наслідків для соціально-економічного розвитку України. Класифікувати причини, фактори, що впливають на трудову міграцію кваліфікованих кадрів, дослідити особливості соціально – економічних міграційних процесів в умовах євроінтеграції України.

Результати досліджень В 2007 році Україна стала учасницею європейської системи міграційного контролю, що зумовило укладання Угоди про

реадмісію з Європейським Союзом, і відповідно зобов'язує Україну приймати нелегальних мігрантів, які перетнули її кордон на шляху до країн ЄС. Угода набрала чинності з січня 2010 року. Вона передбачає високий рівень координування діяльності українських державних органів у сфері управління міграцією.

2009 року з'явилися інституційні та концептуальні основи для формування та здійснення ефективної міграційної політики. Уряд почав робити кроки, про необхідність здійснення яких роками говорили експерти.

Створена Державна міграційна служба не має в достатній мірі інституційний та законодавчий механізми для повноцінного функціонування. Це обумовлює актуальність міграційної політики та відповідний їй механізм регулювання.

Кожен індивідуальний фактор міграції у цілому обумовлені соціально-економічними, політичними умовами. У спеціальній літературі немає однозначного визначення і розмежування цих понять і підходів.

Л. Рибаківський визначає фактор міграції як сукупність умов і обставин, які завдяки особливому поєднанню і взаємодії впливають на територіальну рухливість населення [3].

Багато дослідників ототожнюють причини і фактори. Так, В. Переведенцев у багатьох своїх роботах повторює: щоб з'ясувати фактори міграції, треба встановити причини, що примушують людей переселятися. В іншій роботі він роз'яснює, що причини міграційних явищ, які, з одного боку, достатньо загальні і глибокі, а з іншого – специфічні саме для міграції населення, можна назвати факторами [2].

На думку О. Хомри, міграція обумовлена певними причинами; причому більшість переселень (міграцій) пов'язана в основному з факторами економічного порядку. Далі він стверджує, що причини – це відношення мігранта до умов [4]. В. Костаков причинами міграції називає наявність вільних робочих місць, а факторами – вищий рівень життя, кращі природнокліматичні умови та ін. [1].

Закордонний дослідник Ф. Дювел, посилаючись на дані Світового банку, називає Україну другою країною в світі, після Мексики, за величиною міграційного коридору, третьою в списку країн походження емігрантів, після Індії та Китаю, та четвертою в списку приймаючих країн, після Німеччини. Кількісно еміграція оцінена ним у межах 4-15% усього населення або 20% працездатного населення. [5].

Ділення факторів, виходячи з особливостей міграційних процесів, наприклад, на ті, які сприяють залученню населення в другу країну, і ті, які направлені на його закріплення в цих місцях. Іноді виділяють, фактори відтоку, притоку, виштовхування, тяжіння тощо. Фактори можна класифікувати як позитивні, тобто що привертають населення, або сприяють його приживлюваності, і

негативні, стимулюючі відтік населення. Іншими факторами є сукупність соціальних (розподіл по сферах суспільного життя), виконня законів (недіючі правові механізми захисту прав людини), економічні (інвестори побоюються вкладати капітал в економіку України через високі інвестиційні ризики), політичні.

Найбільш повне уявлення про сукупність факторів міграції дане в роботах В. Переведенцева. Він виділяє, наприклад, економічні, етнічні, демографічні, природні (природно-географічні), моральні, соціологічні, культурні, соціально-психологічні фактори, а також суб'єктивні та об'єктивні фактори міграції. Під об'єктивними розуміються територіальні відмінності в значущих для людини умовах життя, під суб'єктивними – особливості структури людини (потреби, інтереси, прагнення, ціннісні орієнтації людей), які обумовлюють диференціацію рішень, що приймаються в одних і тих же умовах різними індивідами або групами [2].

Фактори державного регулювання, переважно мають соціально-економічну природу. До них відносять відмінності в заробітній платі, встановлення або відміну певних пільг, розподіл капітальних вкладень, кадрову і національну політику. Ці фактори можуть безпосередньо плануватися і змінюватися державою. У системі управління міграціями, де дія направлена на регульовані фактори, зазвичай виділяють:

1) правові фактори – закони та інші нормативні акти, що створюють правове поле, у рамках якого здійснюється регулювання міграції;

2) економічні – це переважно фінансові витрати на залучення, компенсацію майнових втрат і облаштування мігрантів, вони включають бюджетні і позабюджетні кошти;

3) організаційні – структури, що беруть участь у межах своєї компетенції в регулюванні залучення, забезпечення і обслуговуванні міграційних потоків;

4) інформаційно-пропагандистські – моніторинг руху міграційних потоків, висвітлення міграційної політики в засобах масової інформації, довідковій, методичній та нормативній літературі.

По цих чотирьох напрямках формуються зазвичай національні і регіональні міграційні програми. Їх ефективність багато в чому визначається тим, наскільки ці програми враховують значення суб'єктивного фактора.

До факторів, не керованих державою, відносять фактори, що постійно діють: природні умови (метеорологічні, геологічні, зоогеографічні), транспортно-географічне положення території.

Фактори впливають на міграційні процеси не прямо, а через поведінку тих людей, які наповнюють міграційні потоки. Для потенційних мігрантів значення має не те, що їм пропонується, а те, до яких відмінностей приведуть заходи, що приймаються, в місцях можливого вселення порівняно з місцем їх попереднього мешкання. Тому

причина виступає як проміжна ланка між фактором і явищем. Причина – це суб'єктивний фактор.

Очевідно, що країни призначення, походження та транзиту мігрантів мають різні інтереси. Проте всі держави зацікавлені в безпеці, соціальної стабільності, добробуті, економічному зростанні, уникненні конфліктів, розвитку демократії у світовому масштабі.

Просторова специфіка дії груп факторів вказує на значущість для мігрантів усіх територій індивідуально-особових факторів.

Фактори міграції населення діють не ізольовано, а в сукупності, лише, міняючи свою значущість у різних місцях і в різний час, хоча їх сукупність у всіх випадках може розрізнятися. Виняток становлять лише примусові міграції, де домінуючим, частіше єдиним, виступає правовий фактор.

На вирішення людей емігрувати впливає цілий конгломерат мотивів і факторів: демографічного розвитку країни, особистих і сімейних обставин громадян, матеріального і культурного рівня життя, соціально-політичної ситуації в країні, економічної кон'юнктури та ін. Від них залежать критерії, по яких можна класифікувати окремі види і форми міграції.

Негативним фактором має зовнішня міграція кваліфікованих кадрів, тому це втрата трудового, науково-освітнього потенціалу, на формування якого витрачено немало коштів і часу. Проте, держава не може ефективно використовувати наявні трудові ресурси, так як високий рівень безробіття і низький рівень оплати праці змушують населення іскати кращі умови праці.

Облік міграції населення є одним з найбільш складних видів збору даних про населення і викликає у фахівців велику кількість зауважень. Труднощі обліку міграційного руху супроводжують дослідників постійно ефективного державного регулювання міграцією робочої сили, щоб мати точний статистичний матеріал стосовно кількості та складу мігрантів спрямованості міграційних потоків та ін.

Основна проблема, з якою дослідники стикаються при спробі аналізу понять і концепцій, що лежать в основі систем збору інформації в різних країнах – це відсутність інформації по самих фактично використовуваних концепціях. Інформація по зовнішньої міграції набагато більш доступна, чим документація по визначеннях, що є в основі цих даних. Зовнішній мігрант – це людина, яка змінила країну мешкання. Дане визначення складає суть, численних дефініцій Зовнішньої міграції, які представлені в різних статистичних і літературних матеріалах. Проте необхідність і практика обліку вимагають, щоб це визначення було конкретизоване за допомогою низки аналітичних критеріїв, таких, як країна походження мігранта, тривалість перебування в країні імміграції, цілі і причини імміграції.

Обліковою специфікою міграційних процесів є і той факт, що мігрант реєструється двічі: перший раз в країні вибуття відповідно до встановлених в ній критеріїв визначення і правил реєстрації емігрантів, другий раз – в країні прибуття відповідно до встановлених в ній категорій визначення і правил реєстрації іммігрантів. Крім того, результати обліку відповідних міграційних потоків в країнах з однотипними визначеннями і правилами реєстрації можуть помітно розрізнятися із-за різного ступеня недообліку іммігрантів. Це пояснюється тим, що в більшості країн світу, як правило, по причинах історичного, фіскального, економічного та інших порядків виробилися свої, унікальні визначення і правила реєстрації мігрантів. Тому, виникає необхідність уніфікації національних визначень Зовнішньої міграції в цілях порівняння даних, для багатьох національних і майже всіх міжнародних статистичних інститутів.

Розроблені в ООН рекомендації для реєстрації мігрантів поки не знаходять широкого застосування. Більшість країн, продовжує орієнтуватися на свої колишні національні визначення. Так, згідно оцінкам Евростату, в кінці 1990-х рр. і з 31 країни – членів – ЄС і Європейської асоціації вільної, торгівлі – тільки в дев'яти використовуються тимчасові критерії визначення міжнародних мігрантів, запропоновані фахівцями ООН. П'ять з дев'яти країн представляють Північну Європу: Данія, Ісландія, Норвегія, Фінляндія, Швеція [6].

Основу у сфері генерування інформації, потрібної для формування політики в галузі міждержавної міграції робочої сили забезпечують загальні і спеціалізовані системи збору даних, як у країнах виїзду, так і в країнах в'їзду працівників-мігрантів [7]. Їх основні завдання полягають у визначенні: по-перше, об'єму міграції, по-друге, міграційних потоків і, по-третє, характеристик мігрантів.

Загальні системи використовуються для збору інформації, що стосується всіх видів міжнародних мігрантів. Основними з них є: переписи населення, реєстри населення, що постійно ведуться, реєстри іноземців, адміністративна статистика і статистика прикордонного контролю. З цих джерел можна отримати інформацію про громадянство, місце проживання, час і тривалість перебування в країні, мету перебування і місце народження.

Спеціалізовані джерела акумулюють відомості про певні види зовнішніх мігрантів. Так, отримання інформації про іноземних працівників, тобто особах, прийнятих країною, з очевидною метою здійснення економічної діяльності можливо через такі найбільш загальні типи статистичних систем збору даних як статистика дозволів на роботу, статистичні дані, які отримують зі звітів роботодавців, та при контролі контрактної трудової міграції.

Проте процедури продовження документів на право трудової діяльності в країні призначення

нерідко аналогічні порядку їх видачі, але вони не можуть бути використанні в якості індикатору реального потоку трудящих мігрантів.

Крім того, існують численні виключення з правил, за якими первинні дозволи на роботу повинні бути отримані за кордоном або безпосередньо після прибуття, що також ускладнює виявлення реальних масштабів прибуття працівників-мігрантів.

Інша важлива статистична величина – це кількість іноземців, які легально здійснюють економічну діяльність у даний момент часу. Часто історія дозволів на роботу кожного індивідуального мігранта не простежується. Тому було б корисно розробити бази даних, які б дозволили ідентифікувати кількість мігрантів, що мають дозвіл, що діє, на роботу, у будь-який момент часу. Така технологія існує, питання полягає в тому; чи мають агентства, що займаються їх видачею, прагнення і засоби для застосування таких нововведень. Іншим найважливішим чинником є те, наскільки уряд хоче мати актуальні, легко доступні реєстри даних по міжнародних працівниках-мігрантах і бажає поширювати статистичну інформацію з цих реєстрів.

Статистичні дані, які отримують при видачі дозволів на роботу, мають декілька потенційних переваг. Перше полягає в тому, що вони стосуються тільки працівників-мігрантів і таким чином відображають методи, використовувані урядом для контролю за іноземцями, що здійснює економічну діяльність. Отже, вони кращі, ніж інші джерела інформації дозволяють провести ідентифікацію різних типів працівників-мігрантів. Крім того, видача дозволів на роботу зазвичай залежить від наявності робочого місця, яке займе працівник-мігрант і припускає існування контракту. Таким чином, з даного джерела можливе отримання точнішої інформації щодо роду занять, сектору економічної діяльності, заробітної платні та іншим характеристикам професійної діяльності мігранта.

Статистичний облік дозволів на роботу дозволяє встановити, як дійсно реалізується міграційна політика, він забезпечує необхідну основу для її оцінки. У цьому відношенні вельми корисними є збір і публікація даних як по кількості виданих, так і відхилених дозволів. Засобом оцінки ефективності існуючої міграційної політики може слугувати інформація про час, який необхідний для оформлення клопотання.

Що стосується недоліків статистики дозволів на роботу, найбільш помітний з них – це те, що вона відображає тільки тих іноземців, які охоплені контролем за здійсненням економічної діяльності. Враховуючи її адміністративний характер, вона представляє рух документів, а не людей, і тому відбиває зміни в адміністративних правилах або в нормативних актах, регулюючих працю іноземців, чим дійсні зміни в їх економічній діяльності. Проте, як показник результативності існуючої політики,

вона стає корисною за умови, що дані ретельно обробляються, розповсюджуються і описуються.

У країнах, де є домовленості про спільний ринок праці, громадянам державам – членам спільного ринку праці, як правило, не потрібно отримувати дозвіл на роботу в державі, що не є їх власною. У деяких країнах на громадян колишніх колоній також не розповсюджується вимога отримання дозволів на роботу. У багатьох державах, іноземним корпораціям або підрядчикам можуть видаватися колективні дозволи на роботу, що дозволяють їм привозити певну кількість трудящих на встановлений термін. Найчастіше кількість працівників, прийнятих на колективній основі, реєструється неправильно.

Недоліком статистики дозволів на роботу є і те, що вона не охоплює іноземців, що працюють нелегально. Проте деякі з них враховуються статистикою. Наприклад, у випадках, коли термін дії їх дозволу закінчується, або тих, що міняють працедавця з порушенням правових розпоряджень.

Інформація про нормативні акти, що стосуються допуску іноземців, бажаючих здійснювати економічну діяльність доступна або потенційно доступна в багатьох країнах і може служити ілюстрацією різних варіантів системи видачі дозволів на роботу.

У деяких країнах інформація по сукупній кількості зайнятих іноземців надходить у звітах роботодавців або підприємств. Обов'язок надавати такі звіти може бути встановлений законом, або ж таку інформацію можна отримати за допомогою переписів або обстежень підприємств. У деяких країнах підприємства державного сектора повинні доповідати щорічно про кількість працівників з поділом їх за громадянством.

У більшості випадків дані, що отримані зі звітів роботодавців не здатні охопити повний спектр легально зайнятих іноземних робочих, оскільки не всі працедавці охоплені процедурами діючої звітності. Її цінність полягає в тому, що вона відображає поточну роль зайнятих іноземців у даних секторах. На жаль, доступна інформація щодо обхвату області дії і правової основи цієї звітності часто є поверхневою. Тому неможливо дати точну оцінку сильних і слабких сторін зібраної інформації. Очевидно, що використання звітності роботодавців для отримання статистичних даних по кількості зайнятих іноземців в даний час є менш розвиненим джерелом інформації порівняно з іншими джерелами. Проте оскільки ціла низка країн, відомих як важливі країни призначення трудової міграції, вже ввели такі звіти, вони можуть бути репрезентативними тільки відносно іноземців, зайнятих у формальному секторі, і в багатьох випадках тільки для конкретного сектора економічної діяльності. Від роботодавців може не бути потрібним представлення доказів того, що іноземці, по яких вони звітують, одночасно легально проживають і легально працевлаштовані, але як

правило в їх звітах немає іноземців, які знаходяться в нерегульованій ситуації по відношенню до працевлаштування або мешкання в країні. Джерела даних, розглянуті вище, відносяться до міжнародних мігрантів в країні призначення.

Країни походження також мають статистичні джерела, що видають інформацію виключно по міжнародних трудящих мігрантах, як правило, у вигляді побічного продукту процедур, установлених для сприяння еміграції працівників. Дані, що отримані в результаті контролю за контрактною трудовою міграцією в країнах походження, в основному використовуються для визначення тимчасових тенденцій. Проте при інтерпретації цих змін деякі з них можуть бути швидше результатом правових і адміністративних перемішень, чим дійсною зміни основних потоків.

Основний недолік даних, що отримані в країнах походження працівників-мігрантів при контролі за міграцією контрактних працівників, часто пов'язаний з їх неповнотою, оскільки вони не охоплюють всіх трудящих, що виїжджають з країни для роботи за кордоном. Очевидно, що частина мігрантів може забезпечити собі контракт зарубіжного працедавця за допомогою приватних агентств по найму, або ж самостійно і таким чином обійтися без офіційної дозвільної процедури.

Інша можлива причина неповноти інформації полягає в тому, що деякі мігранти можуть бути звільнені від необхідності отримання дозволу.

Ще одна група осіб, яких не охоплює статистика, що отримані за допомогою системи контролю за рухом контрактних трудящих мігрантів по країнах походження, включає людей, які залишають країну з наміром працювати за кордоном, знаходячись у нерегульованій ситуації. Так, люди, які виїжджають з країни по туристичних візах без заздалегідь укладених контрактів з іноземним роботодавцем та згодом знаходять робочі місця за кордоном без отримання необхідних дозволів на роботу, не є контрактними трудовими мігрантами, і не можуть враховуватися системою, створеною для обліку їх кількості.

Таким чином, статистика країн еміграції виявляється менш повною, чим статистика країн імміграції, тому що люди, які залишають країну на тривалий час, можуть з різних причин не зареєструвати факт свого вибуття [8].

Аналіз показав, що статистика і облік міграції населення незважаючи на значні зусилля світової наукової громадськості і міжнародних організацій (ООН, МОП, МОМ та ін.) по їх поліпшенню, потребують серйозного доопрацювання. В урядових і наукових колах спостерігається зростаючий інтерес до кількісного вимірювання міжнародних потоків міграції і до оцінки економічних і соціальних наслідків. На жаль, невеликі можливості використання міграційної статистики накладають серйозні обмеження на проведення системного аналізу соціальної (наприклад, регулювання

міграції, культурна асиміляція, роль і статус жінок), демографічної (наприклад, приріст населення, вік і статеву структуру населення), або економічної (наприклад, ринок праці, технологічні зміни, заощадження і інвестиції, баланс платежів, розподіл доходу) дії міграції в країнах виїзду і в'їзду. За відсутності такого аналізу концепція міграції та її наслідки аналізуються скоріше абстрактно, на рівні загальних ідей, чим у конкретній площині. Звідси завдання і цілі міграційної політики неминуче формулюються на хиткій основі. До теперішнього часу узгоджені дії з організації статистики трудової міграції населення у світовому масштабі практично відсутні.

На процеси міграції, впливає не один який-небудь фактор, а їх сукупність, що включає як природні, так і соціальні компоненти. Залежність міграції кваліфікованих кадрів від умов, що її породжують, складається в такій послідовності: умови – фактори – причини – явище.

Важливим є поділ на фактори-умови та фактори-регулятори. Перші з них, зокрема географічне розташування та природні умови, не піддаються державному регулюванню. Водночас, під впливом цілеспрямованої діяльності держави можуть поступово змінюватися рівень економічного розвитку території, соціальна інфраструктура, джерела та зміст інформації про міграцію. Інші фактори можуть безпосередньо моделюватися державою. До них належить законодавство, адміністративні правила, організаційні заходи, регулювання рівня заробітної плати та інших виплат, встановлення або, навпаки, відміна певних пільг тощо.

Висновок Підсумовуючи вищевикладене, зазначимо, що Україні вкрай необхідно зберегти свій людський, науково-освітній потенціал. Зупинити відтік працездатного економічного активного населення можна лише забезпечивши створення умов для ефективного державного регулювання міграції робочої сили, що користується попитом на внутрішньому і світовому ринках.

Необхідно щоб міграційна політика зі стратегією соціально-економічного розвитку країни на основі комплексного і системного підходу, відновлення довіри до влади, ефективно використовувала людський потенціал, забезпечуючи високі стандарти життя. у відповідності до міжнародних вимог.

Подальшими розвідками в даному напрямку є поглиблене дослідження наслідків еміграції населення, в тому числі на соціально-демографічну структуру населення тощо.

Л і т е р а т у р а

1. Костаков В. Проблеми формування ринка Праці // Економіка і математическі методи. - 1995. - № 5. - С. 39.
2. Переведенцев В.І. Міграції населення в СНД опит прогноза - М.: Поліс, 2005. - 167 с.

3. Рыбаковскій Л.Л. Стадії міграційного процесу. - М.: М-во по делам федерації, нац. і міграц. політики Рос. Федерації, 2001. - 160 с. - (Міграція населення. Приложеніє до журнал «Міграція в оссии". Вип. 5).
4. Хомра О. Структура і напрямки міграційних потоків населення України (заключний науковий звіт по проекту). - К., 1998.
5. Звіт щодо методології, організації проведення та результатів модульного вибіркового обстеження з питань міграції в Україні, 2013р./Публікація Державної служби статистики України [Електронний ресурс].
6. International Migration: Regional Processes and Responses / Ed. by M. Macura, D.Coleman. - N.Y., Geneva: UN, 1994. - 200 p.
7. International Migration and Development: World Population Monitoring 2005 / Department of Economic and Social Affairs. Population Division. - N.Y.: UN, 2006. - 162 p.
8. Koslowski R. European Union Migration Regime, Established and Emergent // Challenge to the nation-state: Immigration in the Western Europe a. the U.S. / Ed. by Joppke Chr. - Oxford: Oxford Univ. press, 1998. - P. 153 - 190.

References

1. Kostakov V. Processes of the formation of the labor market // Ecology and mathematics methods. - 1995. - № 5. - p. 39.
2. Perevovetsov V.I. Population Migrations in the CIS Prognosis Experiences - M.: Polis, 2005. - 167 p.
3. Rybakovsky L.L. Stages of the migratory process. - M.: M-in the case of the federation, at. and migrant Politics Roc. Federation, 2001. - 160 p. - (Population Migration. Appendix to the journal "Migration in Russia". Issue 5).
4. Khomra O. The structure and direction of the migration works of the Ukranean countries (the closing nautical report of the Procter). - K., 1998
5. Report on methodology, organization of carrying out and results of modular selective migration monitoring in Ukraine, 2013 / Publication of the State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource].
6. International Migration: Regional Processes and Responses / Ed. by M. Macura, D.Coleman. - N.Y., Geneva: UN, 1994. - 200 p.
7. International Migration and Development: World Population Monitoring 2005 / Department of Economic

and Social Affairs. Population Division. - N.Y.: UN, 2006. - 162 p.

8. Koslowski R. European Union Migration Regime, Established and Emergent // Challenge to the nation-state: Immigration in the Western Europe a. the U.S. / Ed. by Joppke Chr. - Oxford: Oxford Univ. press, 1998. - P. 153 - 190.

Комар Р. А. Факторы влияния миграции населения Украины в условиях евроинтеграции

В статье изучаются миграционные процессы. Исследуются факторы миграции квалифицированных кадров, которые влияют на миграционные процессы в Украине, анализируются механизмы действия миграционных процессов, статистические данные относительно количества и характера мигрантов, направленность миграционных потоков. Проблема регулирования миграционными процессами в контексте европейской интеграции Украины всё ещё требует освещения в научной литературе украинских учёных.

Ключові слова: регулювання міграційних процесів, міграція, міграція кваліфікованих кадрів, фактори впливу.

Komar R.O. Factors of the impact of migration of the population of Ukraine in the context of European integration

The article studies migration processes. The factors of migration of qualified personnel that affect migration processes in Ukraine are investigated, the mechanisms of the action of migration processes, statistical data on the number and nature of migrants, the direction of migration flows are analyzed.

Key words: the regulation of the works of migration, the mitigation, the mitigation of the quality of the curriculum, the impact of the impact.

Комар Р. А. – старший викладач кафедри фінансів та банківської справи Національного аерокосмічного університету ім. Н.С. Жуковського «ХАІ»

Рецензент: д.е.н., доц. *Д'яченко Ю.Ю.*

Статтю подано 12.09.2018.

УКД 001.85 : 336.012.23

**ЯВНЫЕ И НЕЯВНЫЕ ТЕРМИНЫ-ОКСЮМОРОНЫ КАК ПРИЗНАК ПОКАЗАТЕЛЬНО
ПАРАДОКСАЛЬНОГО ТЕРМИНИРОВАНИЯ В СЛОЖНЫХ И ЭКЛЕКТИЧНЫХ
ПРЕДМЕТАХ ИССЛЕДОВАНИЯ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ,
ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО КАПИТАЛА, ПОВЕДЕНЧЕСКИХ И КОРПОРАТИВНЫХ ФИНАНСОВ**

Кривуля П. В., Бородавка Н. Г., Омельченко А. Н.

**EXPLICIT AND IMPLICIT TERMS-OXYMORONS AS AN EXAMPLE
OF SIGNIFICANT PARADOXICAL TERMINATION OF COMPLEX AND ECLECTIC
RESEARCH SUBJECTS: SUSTAINABLE DEVELOPMENT, HUMAN CAPITAL,
BEHAVIORAL AND CORPORATE FINANCE**

Krivulia P. V., Borodavka N. G., Omelchenko A. N.

Выдвинута и аргументирована научная гипотеза о возможности идентификации уровня развитости и эклектичности современных предметных областей по степени представленности терминами-оксюморонами понятийно-категориальных аппаратов этих предметных областей. Особое внимание уделено предметным областям, которые непосредственно названы такими терминами. В качестве примеров взяты формирующиеся в настоящее время предметные области устойчивого развития, корпоративных финансов, человеческого капитала, организационной синдики и некоторые смежные с ними.

Ключевые слова: корпоративные финансы, оксюморон, терминология, устойчивое развитие, человеческий капитал.

Введение в вопрос. Предметы современных исследований становятся всё более комплексными и сложными, зачастую междисциплинарными, увязывают большое количество объектов, частных предметных областей, факторов, акторов, потенциальных взглядов и интересов. В то же время и такие комплексные сложные предметы исследования, хотя и относятся к разным научным областям и пользуются разными научными положениями, терминологией, методологиями, системами целей и традициями в формировании картин мира, но и они начинают оформляться как некоторые новые предметные области, выстраивая свои собственные методологии и свои собственные понятийно-категориальные аппараты.

Следует признать, что новым предметным областям свойственны некоторые отличительные черты, по которым можно судить о степени их развитости: молодые научные области более эклектичны, поскольку являются чаще всего стыковыми научными областями и не обладают

достаточно оформившейся собственной методологией. Причем развитость или неразвитость таких научных дисциплин не всегда может свидетельствовать о качестве научных положений, обсуждаемых представителями этих наук, поскольку нестрогость и спорность этих положений часто сопровождается высокой актуальностью поднимаемых вопросов и востребованностью пусть и несовершенных, но востребованных результатов. Однако проводить в полном объёме анализ строгости научных положений, их актуальности и практического значения не всегда представляется возможным, иногда просто из-за недостаточности располагаемого материала. В таких случаях достаточно проводить экспресс-анализ для достаточных, а не полных выводов, которые могут потребоваться при принятии решений о привлечении экспертов из той или иной новой научной области, или при принятии решений о финансировании тех или иных научных проектов (речь ведь чаще всего идёт о финансировании новых и актуальных исследований, в которых пока ещё не получены достаточно уровня апробации научные результаты, а ожидаемые результаты и вовсе спорны или даже неожиданны для некоторых участников).

Такой экспресс-анализ может использовать методы контент-анализа текстов обоснований исследовательских проектов и заявок на их финансирование. Однако контент-анализ может опираться на вторичные признаки тех или иных текстов, – на признаки, которые легче выявлять, но которые сами по себе могут не быть достаточной аргументацией в пользу наличия главных выявляемых свойств подвергаемой экспертизе

предметной области, но их появление часто коррелирует с другими признаками, которые и требуют выявления. В работе представлена гипотеза о существовании одного из таких косвенных признаков – более частом использовании в эклектичных предметных областях терминов-оксюморонов. Хотя под оксюморонем в его базовом понимании понимают нелогичность или даже нелепость: «Оксюморон, оксиморон, а также оксюморон, оксиморон (др.-греч. ὀξύμωρον, букв. «остроумная глупость», от др.-греч. ὀξύς «острый» + μωρός «глупый»), до кажущейся нелепости заострённое выражение, образное сочетание противоречащих друг другу понятий; остроумное сопоставление противоречивых понятий, парадокс; стилистическая фигура или стилистическая ошибка — сочетание слов с противоположным значением (то есть сочетание несочетаемого)» [6], – но в оксюмороне как объективном языковом явлении проявляются не только парадоксальность и нелепость, а и положительные черты фигуральных выражений. Так, согласно Г. Я. Семену: «Оксюморон представляет собой средство создания алогизма в контексте, основанное на противоречии. Характерными чертами этой группы средств выступают, в первую очередь, наличие противоречий между отдельными составляющими контекста и, как следствие, эксплицитно выраженное или имплицитно подразумеваемое отрицание одних текстовых составляющих другими, а также одновременная реализация отношений «контраста и тождества» между элементами контекста» [12]. Такая характеристика позволяет предполагать, что выявленные факты проявления оксюморонов в терминологии, могут выявлять как неудовлетворительность состояния терминов-неологизмов, так и потребность проявления такого явления в терминологии новых предметных областей. Однако требуется установить, с какими признаками новых предметных областей может коррелировать более частое использование терминов-оксюморонов, и можно ли считать наличие терминов-оксюморонов явным признаком, поддающимся учёту в ходе контент-анализа.

Обзор и анализ текущего состояния решения вопроса. Термины-оксюмороны, на которые следовало бы обращать внимание в рамках проводимого исследования должны относиться к новым предметным областям науки. Однако все предметные области науки когда-то были новыми и потенциально можно было бы проводить обзор с учётом динамики характеристик новизны и актуальности предметных областей, – от новаторских до устоявшихся. Если первые результаты проводимого исследования получают положительную оценку, то можно будет провести исследование в таком расширенном масштабе. Одним из примеров уже сформировавшейся предметной области, соответствующей признакам наук, появившимся как комплексные и

междисциплинарные (и потому потенциально также и эклектичные), может служить *кибернетика*, ставившая задачи выведения универсальных для всех разнородных объектов законов управления. Примером ещё только формирующейся (но в значительной мере оформившейся) такой предметной области могут выступать *рискология* и *синдиника*, которые пытаются моделировать действие факторов риска совершенно разной природы в одной методологической картине мира. А наиболее показательным примером современной сложной эклектичной предметной области может выступать практическое и научное направление *устойчивого развития*, – в силу относительной молодости этой научной области она и привлекает внимание как один из потенциальных источников первого эшелона примеров терминов-неологизмов, и в частности терминов-оксюморонов для обзора и анализа первичной стадии исследования гипотезы.

Решая всё более сложносоставные научные проблемы, учёные, занимающиеся этими вопросами, вынуждены заниматься всё более сложными противоречиями, ставить задачи, всё более насыщенные парадоксальными установками и даже возможно неразрешимыми в рамках использования располагаемыми в настоящее время методическими средствами. И одним из аспектов такого явления выступает то, что такие сложные предметные области порождают термины-оксюмороны, которыми зачастую сами и называются.

Хотя оксюмороны часто используют как некоторый более мягкий по коннотации синоним термину «катахреза», но в лингвистике оксюморон понимается как вполне функциональная в языковом смысле фигура речи. Функциональная – это значит, что в отличие от катахрезы несёт пользу коммуникантам, поскольку позволяет выразить необходимый в конкретной коммуникативной ситуации смысл. Вот, что об этом говорят лингвисты: «Оксюморон раскрывает противоречивость описываемого явления, поскольку является «фигурой речи, соединяющей два антонимичных понятия или два слова, противоречащих друг другу по смыслу» [2, с. 286]; «Оксюморон реализуется в рамках словосочетания и предполагает сознательное использование автором не прямой номинации смысла. Он относится к фигурам противоположности, в основе которых заложен принцип совмещения лексических значений, обуславливающий возникновение третьего предметно-смыслового образа» [3, С. 176]; «Для оксюморона характерно намеренное использование противоречия для создания стилистического эффекта; с психологической точки зрения оксюморон представляет собой способ разрешения необъяснимой ситуации» [8]. Таким образом можно и следует предполагать, что использование терминов-оксюморонов вызвано объективной потребностью терминования в некоторых предметных областях, а не только

вызвано невольной или некомпетентной катахрезой отдельных терминотворцев. Однако, прежде чем научиться отличать термины-оксюмороны от терминов-катахрез следует обосновать то, что явление показательно противоречивого терминования вообще имеет существенную представленность в современном терминовании.

Примерами таких терминов могут быть собственные названия концепций монополистической конкуренции (*монополия* и *конкуренция* – антонимы), эгоистического альтруизма (*альтруизм* и *эгоизм* – антонимы), устойчивого развития (соединены качественно неизменное и качественное изменение – именно этот вопрос в сущности открыл обсуждение вопроса объективности формирования терминов-оксюморонов), человеческий капитал (в экономической теории *труд* и *капитал* являются традиционно противопоставляемыми факторами производства) а также многие другие (иногда достаточно новые) термины экономической науки, которые являются неявными оксюморонами: внутренние экстерналии (то есть буквально *внутренние внешности*), нормы отклонений (*норма* – это то, что встречается наиболее часто, то есть семантически противопоставлено *отклонению*), стратегии примирения (*стратегия* – это способ поведения во враждебных отношениях, а *примирение* подразумевает прекращение такого поведения), гендерное равенство (*гендер* – указатель на различность социальных ролей в дискурсе, и *равенство*, используемое нарочито вместо *равноправия* и указывающее на неразличность) и т. д., и т. п. Именно такая множественность оксюморонов среди современных терминов-неологизмов и предопределяет интерес к этому явлению, мотивируя фокусировать внимание на связанных с появлением таких терминов характеристиках научного текста. Наиболее просто такой интерес может быть представлен вопросом: почему такие термины-оксюмороны возникают и закрепляются в современной терминологии? Остальные вопросы детализируют предметную область и уточняют направления исследования вопроса, – в частности вторичен и вопрос о зависимости количества терминов-оксюморонов от степени развитости и степени сложности научной области. Пока же вопрос можно считать неисследованным, поскольку контент-анализ научных текстов и проектных документов (от заявки до отчетов и актов приёмки) с учётом количественных и качественных параметров использования оксюморонов не применяется для установления качества документов и характера динамики зрелости научной области. Не развит инструментарий оценок, определяющих или указывающих на то, в какой степени устоялась терминология предметной области. Использование терминов-оксюморона для этих целей является новаторской гипотезой, требуются дополнительные

исследования возможности аналитического обоснования, проработки и проверки экспериментальных данных.

Цель статьи. Исходя из выявленных фактов, подтверждающих гипотезу, может быть поставлена задача обоснования разработки ряда положений, закономерно характеризующих использование выявления и анализа случаев использования терминов-оксюморонов в анализе научных текстов тех или иных предметных областей. Сама такая задача, с одной стороны, входит в состав задач проводимого исследования составления критериальных систем показателей междисциплинарных исследований, а с другой стороны, может быть разбита на ряд подзадач, среди которых в первую очередь выдвигаем такие частные задачи, которые касаются предлагаемого ко вниманию вопроса показательного или даже нарочитого использования парадоксальных терминов в наименовании современных комплексных и междисциплинарных предметных областей: 1) ставим задачу показать, что такое явление объективно и даже, возможно преследует некую цель (возможно неявно декларируемую), – например, акцентировать внимание на сложности самых главных из разрешаемых в новой предметной области противоречий; 2) ставим задачу показать, что это явление распространено несколько более широко и присутствует даже там, где может не бросаться в глаза, т. е. степень явления может быть различной, и в силу этого свидетельствовать о разном; 3) ставим задачу установить связь сложности признаков предметной области и используемых в этой предметной области терминов. Решение таких частных задач должно быть проведено на отобранных примерах, которых должно быть достаточно представительное число, и которые должны характеризоваться разной степенью принадлежности к оксюморонам. Анализ использования терминов-оксюморонов на данном этапе исследования может быть только качественным в силу языкового характера вопроса и наличия пока возможности только качественно устанавливать, является ли тот или иной термин оксюморонам.

Основная часть. Решая вопрос, почему такие термины-оксюмороны возникают и закрепляются в современной терминологии, были поставлены задачи исследования содержания тех из них, которыми озаглавлены актуальные направления исследования. Хотя парадоксальность некоторых терминов бросается в глаза всем пользователям этого термина и достаточно часто становится предметом обсуждения, хотелось бы также обратить внимание и на неявные термины-оксюмороны, что предопределило постановку второй задачи. Примером, используемым при решении первой частной задачи, выступал термин «устойчивое развитие», наиболее распространённый украинский вариант которого («сталий розвиток») является

примером очевидного термина-оксюморона, но русскоязычный и особенно англоязычный аналоги нельзя отнести к явным примерам этого языкового явления. Однако устойчивое развитие – это не просто термин, а и название большого научного направления, поэтому примером, используемым при решении первой частной задачи, выступил именно термин «устойчивое развитие».

Как указывает Е. Логунцев: «Концепция устойчивого развития была сформулирована как способ преодоления главной для современной цивилизации экологической угрозы, существовавшей в виде некоей теоретически обоснованной опасности, осознаваемой сравнительно узким кругом ученых и политиков и связанной с перенаселением, с невозможным расходом природных ресурсов и с загрязнением окружающей среды». [10] Определения устойчивого развития обычно не имеют существенных отличий, потому что опираются на определения, зафиксированные в документах ООН. Поэтому проводить их обзор не представляется необходимым и достаточно привести показательный пример, – например, такой: «Устойчивое развитие – это удовлетворение потребностей настоящего времени, при котором не подрывается способность будущих поколений удовлетворять свои собственные потребности» [4, с. 50]. Основная концептуальная сложность интуитивного восприятия термина (или, что то же самое: непосредственной ориентации термина на своё семантическое значение) заключается в том, что понятие «устойчивое развитие» включает в себя два терминологических элемента: «устойчивость» и «развитие». При этом ряд авторов (Н. Н. Моисеев, Е. Л. Цай, Н. Давыдова) считает их взаимоисключающими и отмечает, что «устойчивого развития просто не может быть – если есть развитие, то стабильности уже нет» [5]. А Т. И. Костина, Н. М. Мамедов, напротив, отмечают, что «устойчивость не предполагает отсутствия роста. «Устойчивое общество будет заинтересовано в качественном развитии, а не в физическом росте» [9]. Украинский вариант термина «устойчивое развитие» – «сталый розвиток» – является образцом очевидного термина-оксюморона, поскольку «сталый» значит неизменный (сохраняющий один и тот же состав, одну и ту же структуру), что есть невозможным при развитии, т. к. оно подразумевает процесс не просто количественного, а обязательно и качественного перехода из одного состояния в другое (дополнение, усовершенствование). Русскоязычный и особенно англоязычный аналоги нельзя отнести к явным примерам терминов-оксюморонов, потому что слово «устойчивый» не так категорично и не так узко в семантическом плане, как украинское «сталый», поскольку может восприниматься как способность проявлять эту способность в будущем (а «сталый» – это следствие прошлых процессов), и кроме того, «устойчивый» воспринимается двояко: как

«непоколебимый», но одновременно и как «гибкий» (непоколебимость и гибкость сами по себе являются антонимами в части аспектов, то есть слово «устойчивость» – это своеобразный неявный семантический оксюморон, или что точнее: амбивалентное обозначение), что в свою очередь менее безапелляционно чем «неизменный». Разница между «сталый» и «стійкий» в украинском языке примерно та же, что и между «устоявшийся» и «стойкий» в русском языке, – разница и во временном аспекте (*устоявшийся* выражает некоторый настоящий результат прошлых процессов, а *стойкий* – настоящую способность к некоторым будущим проявлениям), и в аспекте комплексности (*устоявшийся* выражает общую характеристику, а *стойкий* – частную способность).

При анализе предметной области «устойчивого развития» было обращено внимание на отличия в предметных фокусах работ, опубликованных в украинских научных работах за период 2010-2014 годов и посвящённых вопросам «сталого розвитку» и «стійкого розвитку»: хотя подразумевается одна и та же предметная область, но тематика статей, использующих термин «стійкий розвиток» тяготеет к использованию методов экономической кибернетики, в то время как в работах, использующих обозначение «сталый розвиток» прослеживалась близость к эколого-биологической тематике и репрезентации деклараций международных институтов применительно к их имплементации в условиях Украины. Следует учитывать и тот момент, что англоязычный и русскоязычный аналоги термина характеризуются разной степенью явности отношения этих терминов к языковому явлению оксюморона. Так англоязычный термин «sustainable development» почти лишён таких признаков – он либо неявный термин-оксюморон, либо вообще следует признать, что он не оксюморон. В русскоязычном термине «устойчивое развитие» уже проявляются признаки термина-оксюморона. В украинских же вариантах термина эта степень существенно разная: если термин «стійкий розвиток» следует разместить между «устойчивым развитием» и «sustainable development», – то есть в нём ещё меньше признаков термина-оксюморона, чем в русскоязычном термине, хотя он является буквальным переводом с русского, – то вариант термина «сталый розвиток» обладает более явными признаками оксюморона. На основе этого, с одной стороны, можно выдвинуть гипотезу о том, что разные национальные научные школы в различной степени созрели к исследованиям в той или иной тематике (что может объясняться различиями в институциональной среде и разной степенью развитости общественно-экономических формаций), а с другой стороны, этим можно объяснить то, что состав публикаций, использующих разные варианты украиноязычного термина, отличаются по используемой методологии (хотя это объяснение также пока гипотетическое). В

пользу тезиса о степени зрелости национальных научных школ можно привести пример постепенной смены доминирования использования термина «stały gozwoj» на использование вариантов «zrównoważony gozwoj» и «trwały gozwoj» в польском языковом поле: первый вариант польскоязычного термина, видимо, как раз и повлиял на появление одного из украиноязычных, в то время как новые варианты термина уже не проявляют явных признаков оксюморона.

Такой анализ примера с разными вариантами терминологии устойчивого развития позволяет заключить, что в целом следует дать положительный ответ на первый вопрос, предопределивший первую задачу данного этапа исследования. Следовательно можно считать, что допустимо и оправдано переходить к решению задач, продолжающих направление, определяемое первой задачей, а также, что допустимо и оправдано осуществлять поиск возможности перехода от строго качественного анализа к использованию и количественных методов поддержки исследования.

Примером, используемым при решении второй частной задачи, выступил термин «эффект диверсификации», – его выбор был предопределён отчасти и тем, что он близок тематике исследований организационной синдиники, а через неё – тематике устойчивого развития, то есть такой выбор должен был предположительно способствовать и решению третьей задачи. Выбор терминов, предлагаемых к разбору, в значительной мере выявил их большую частоту в тематиках, связанных с социальными аспектами экономики и управления, а также с финансовыми. И хотя при том, что финансы часто воспринимаются как область достаточно формализованная, использующая развитые концепты учёта и развитый специализированный математический аппарат, но именно в финансах (как в разновидности отношений людей по определению) часто проявляется неразрешённость некоторых актуальных научных задач, предопределённых развитием социальных отношений. Именно такое развитие предопределило возникновение и концепции устойчивого развития, и возникновения ряда терминов современных финансов, в том числе поведенческих финансов, формирующихся как предметная область на стыке собственно финансов и институциональной экономики (то есть экономики, возникшей в силу выдвижения тезиса о доминанте социологических исследований над экономическими). Именно в этих современных направлениях возникает большое число терминов-неологизмов, среди которых и можно выявить некоторое число терминов-оксюморонов. Большая часть из них являются неявными терминами-оксюморонами. К таким менее явным терминам также относятся и два связанных на наш взгляд термина «человеческий капитал» и «корпоративные финансы», парадоксальность которых не так уж очевидна. Также неочевидна и их принципиальная

связанность, которую следует аргументировать и которая, на наш взгляд, определена той же природой, которая стала причиной их наименования посредством оксюморона, – разбор такой связи относится к области решения третьей задачи.

В дополнение к комплексу оценок экономической эффективности всё больше добавляется комплекс оценок экономической устойчивости, то есть всё больше распространяется применение этого вспомогательного комплекса оценок. Потребность в таком дополняющем комплексе оценок актуализирует задачи развития системы показателей экономической устойчивости и развития понятийно-категориального аппарата предметной области экономической устойчивости до уровня развитости, адекватного развитости комплекса основных критериев. Однако на пути такого развития возникают естественные препятствия, отражаемые и в новой терминологии.

Диверсификация как экономическое явление и метод снижения рисков играет важную роль в проблематике экономической устойчивости, а оценка эффекта диверсификации является одним из основных критериев обоснования использования метода диверсификации. Таким образом термин *эффект диверсификации* имеет важное значение в этой предметной области. Но в то же время следует отметить, что система оценок экономической эффективности и система оценок устойчивости и риска являются противопоставляемыми, конфликтующими между собой: применение комплексов мероприятий по повышению эффективности чаще всего повышают уровень риска, а применение комплексов мероприятий по снижению уровня риска чаще всего снижают экономическую эффективность и оцениваются с точки зрения показателей экономической эффективности негативно.

При этом обозначение «эффект диверсификации» является дериватным термином от термина «эффект», от которого также происходит и термин «экономический эффект», прямо относящийся к формированию категории «экономическая эффективность», то есть он относится и по области применения, и по происхождению к двум разным противопоставляемым предметным областям формирования экономических оценок. В то же время явность оксюморона нельзя признать, поскольку термин «эффект» имеет и более общее значение результата, соответствующего цели, а поэтому шире и не сводится к более узкой и производной группе значений показателей экономической эффективности. То есть эффект диверсификации может быть понят и как получение желаемого результата посредством диверсификации, то есть некоторого соответствия результата целям диверсификации (экономические цели не сводятся к тем, которые отражены в показателях экономической эффективности), и как

оправданность диверсификации, обосновываемая положительностью эффективности использования ресурсов на диверсификацию. Второе понимание является внутренне противоречивым. Таким образом можно заключить, что в термине «эффект диверсификации» скрыт неявный оксюморон, который хотя и мог возникнуть случайно или неосознанно, но закрепился как вполне устраивающее пользователей обозначение одного из основных критериев управления риском. Это позволяет дать положительный ответ и на второй вопрос, предопределивший вторую задачу данного исследования.

Рассмотрим также и уже заявленный вопрос связи терминов «человеческий капитал» и «корпоративные финансы», рассмотрение которого связываем с возможностью получить качественный ответ в рамках решения третьей задачи.

Часто под капиталом понимают совокупность товаров, имущества, активов, используемых для получения прибыли, богатства; а в более узком смысле – источник дохода в виде средств производства (физический капитал). Под денежным капиталом понимают деньги, с помощью которых приобретается физический капитал. Человеческий же капитал представляет собой совокупность навыков, знаний и умений человека. Человеческий же капитал по Г. Беккеру – это совокупность врожденных способностей и приобретенных знаний, навыков и мотиваций, эффективное использование которых способствует увеличению доходов и других благ [1]. Человеческий капитал, – отмечают известные американские экономисты, – есть мера воплощенной в человеке способности приносить доход. Человеческий капитал включает врожденные способности и талант, а также образование и приобретенную квалификацию [14]. В обиходном истолковании под человеческим капиталом обычно понимается имеющийся у человека запас здоровья, знаний, навыков, способностей, мотиваций, которые способствуют росту производительного труда и влияют на рост доходов. Поскольку умственный труд (интеллектуальный труд) – это деятельность, связанная с оперированием информацией, её приёмом и переработкой, человеческий капитал можно приравнять к слову «труд», т.к. навыки, знания, умения – это умственный труд, используемый на предприятиях. Но если сравнивать труд и капитал как экономические категории, объединяющие в себе факторы производства, то это два противопоставляемых фактора производства, т.к. капитал – это овеществленный труд, то есть что-то материальное, физическое, что выступает средством труда, которое можно применить в процессе приложения вышеупомянутого труда. Труд не имеет такого материального выражения, его лишь можно прилагать к физическому капиталу, воздействовать на него и использовать. Однако, современный работник долгое время прилагает труд к совершенствованию самого себя, пусть и не

овеществляя свой труд, но вооружая свою способность к труду компетентностями, знаниями и навыками, доведенными в той или иной мере до автоматизма. И поскольку он обретает трудовые рутины в разрешении сугубо трудовых задач и функций (к осуществлению которых овеществленный труд пока ещё не способен), то поэтому-то, в соответствии с гипотезой возникновения терминов-оксюморонов как выразителей сложных междисциплинарных предметных областей, и появляется термин «человеческий капитал».

Человеческий капитал, раз уж это капитал, должен относиться к составу объектов управления корпоративными финансами. Сами корпоративные финансы в свою очередь – это «экономические отношения, возникающие в процессе хозяйственной деятельности организации и касающиеся формирования, распределения и использования её денежных потоков» [13, с. 10]. Исходя из этого можно сделать вывод, что *корпоративные финансы* – в значительной мере является обобщающим термином, который обозначает собой все финансовые отношения, которые возникают у корпорации (предприятия). Но тогда и сами корпоративные финансы – это тоже скрытый оксюморон, поскольку они не названы «финансы предприятия» или «финансы корпорации» (как можно было бы ожидать, чтоб ориентация термина соответствовала определению), а они должны быть согласно названию именно *корпоративными* по своим признакам (а не месту проявления) финансами. Последнее следует пояснить тем, что предметная принадлежность объекту и референтная (и тем более коннотативная) качественность денотата обозначаются по-разному (сравните: способом варваров и варварским способом, содержание мотивации и мотивационное содержание, обязанности администрации и административные обязанности, отношения функций и функциональные отношения, и т.п.). Таким образом, ориентация термина «корпоративные финансы» противоречива: с одной стороны, это всё-таки финансы – эксплицитные отношения договора о формировании и расходовании фондов, то есть отношения, регулируемые рыночными институтами, – а с другой стороны, это корпоративные отношения, то есть имплицитные коалиционные отношения, декларирующие общую цель и потому регулируемые иерархическими институтами, которые доминируют внутри почти любого предприятия. Если предполагать, что ориентация термина корпоративные финансы верная и сам термин сконструирован верно, – и тогда следует отличать корпоративные финансы и финансы корпораций, – то получается, что обозначение «корпоративные финансы» должно означать либо внутрикорпоративные отношения по формированию и расходованию фондов (многообразие таковых

форм внутріорганізаційних фінансів показана в роботі [11]), або інститути, регулюючі внутрікорпоративну фінансову культуру, що також не лишено смисла (це показано в роботі [7]).

Названі два терміна, – людський капітал і корпоративні фінанси, – мають визначені пересічення в предметній області, оскільки обидва вказують на неразрешеність питань власності і праці, рутинного і творчого, орієнтації на ренту і орієнтації на виробництво. Весь цей комплекс питань актуальний зараз в економічній науці і виникнення і зникнення таких термінів потрібно, во-перше, сприймати як об'єктивний процес, а во-друге, як комплекс нерозривно пов'язаних проблемних питань, що і передбачає їх одночасне виникнення. В той же час, одночасно існування термінів «фінанси підприємства» і «корпоративні фінанси» також свідчить про поступову актуалізацію питань встановлення комплексних зв'язків предметної області фінансів підприємства з сусідніми предметними областями.

Висновки і шляхи подальшого дослідження.

В ході «міні-експертизи» («міні-» в силу свого глибоко якісного характеру) кількох пов'язаних термінів приходимо до висновку, що стійке розвиток, ефект диверсифікації, корпоративні фінанси, людський капітал – це терміни-оксюмори (тобто образне поєднання суперечливих один одному понять), які проявляють властивості оксюмору в різній ступені, але проявлення цих властивостей не заважає їх використовувати в сучасній науці з достатньо великою частотою, а також називати ними достатньо обширні предметні області. Априорно неумісними такі терміни, очевидно, не слід вважати, оскільки в економіці і раніше зустрічалися подібні парадоксальні позначення (наприклад, *чисті портфелі* або ж *общественная собственность*). Досліджували чи визначену мету створити дані кажущіся катахриси, чи дійсно вчинили інтуїтивно, виражаючи свою неможливість розв'язати складне комплексне супереччя, – поки складно відповісти однозначно, але слід визнати, що як ефективне образне засіб оксюморон здатний не тільки привертати до себе увагу, але і переорієнтувати і перефокусувати його. Результат може бути неоднозначним: спотворення значень, створення міфів, формування ілюзорних представлень; але і фокусування орієнтації і налаштування інтуїтивного сприйняття на ключове неразрешене актуальне супереччя.

Можливо зауважити, що одні і ті ж поняття в різних національних школах можуть мати термінологічне закріплення зовсім різними по якості варіантами закінчення, а розумівані ознаки показово

парадоксального закінчення можуть бути в одних національних школах явними, в інших неявними, а в третіх, взагалі відсутні. При цьому термінологічне закріплення в понятійно-категоріальних апаратах на різних мовах з часом може змінюватися, – однак напрямлення таких змін поки не виявляється як закономірне, оскільки, наприклад, розбір ситуації з термінологічними варіантами «стійкого розвитку» на українській і польській мовах показав протилежне змінювання наявності ознак оксюмору в змінах домінуючого в лексиці термінологічного варіанта. Подібна ситуація склалася з суперечливою динамікою частоти використання термінів «фінанси підприємства» і «корпоративні фінанси». Це дозволило висунути гіпотезу зрілості і готовності національних наукових спільнот до розробки цих або інших наукових питань, але поки не дозволило її достовірно перевірити кількісно або виносити висновки про те, чи є ознаки незрілості національних термінологій.

Шляхи подальшого дослідження визначені поряд таких завдань першого порядку: розробкою системи ознак виявлення термінів-оксюморонів, розробкою системи показових критеріїв складу і якості таких термінів, проведенні експериментальної перевірки кореляції складу таких термінів з іншими ознаками наукового тексту і тексту проектної документації, створення моделі проведення експертизи обґрунтування наукових досліджень і заявок на їх фінансування як фундаментально невизначених в силу їх актуальності або ж в силу їх недобросовістності.

Література

1. Becker, Gary S. Human Capital. N. Y.: Columbia University Press, 1964.
2. Ахманова О. С. Словарь лингвистических терминов. — М.: 1968. — С. 286.
3. Брандес М. П. Стилистика текста. Теоретический курс: Учебник. — 3-е изд., перераб. и доп. — М.: Прогресс-Традиция; ИНФРА-М, 2004. — 416 с.
4. Брутланд Г.Х. Наше общее будущее. Доклад Комиссии ООН по окружающей среде и развитию. 1987. — М.: Прогресс, 1988.- С.50.
5. Давыдова Н. Устойчивое развитие города. Вопросы разработки стратегии / Н. Давыдова О. Тимофеева // Журнал муниципальная экономика – 2000. – №4. – С. 18-23.
6. Егорова Т. В. (сост.). Словарь иностранных слов современного русского языка: 100 000 слов и выражений. — М.: Аделант, 2014. — 800 с.
7. Корень Э. Н. Финансовая и административная культуры предприятия как отражение контрактационных и иерархических институтов общества / Э. Н. Корень, П. В. Кривоуля // Вісник Східноукраїнського національного університету ім. В. Даля. — 2008. — № 4 (122). — С. 100-107.

8. Коротченко Е. С. Визуальный аналог оксюморона. // Вопросы психологии. — 2006.
9. Костина Т.И. Основания концепции устойчивого роста / Т. И. Костина, Н. М. Мамедов // Молодой ученый. — 2011. - №7. Т.1. — С. 86 – 91.
10. Логунцев Е. Концепция устойчивого развития с позиций междисциплинарного подхода. // Городское управление. — 2000. - №11 — с. 24-32.
11. Організаційні форми внутрішньогосподарських фінансів : монографія / В. М. Гончаров, О. О. Кузнецов, П. В. Кривуля, Л. В. Кривуля. — Луганськ: Віртуальна реальність, 2013. — 270 с.
12. Семен Г. Я. Лингвистическая природа и функционирование стилистического приёма парадокса / Г. Я. Семен. — Дисс. ...канд. филол. наук — Одесса: 1984. — С. 31
13. Старкова О. Я. Корпоративные финансы: учебное пособие. — Пермь: ФГБОУ ВПО Пермская ГСХА, 2014. — С. 10.
14. Фишер С. Экономика / С. Фишер, Р. Дорнбуш, Р. Шмалензи. Пер. с англ. 2-го изд. — М.: Дело, 2001. — 829 с.
14. Fischer S. Economics / Stanley Fischer, Rudiger Dornbusch, Richard Schmalensee. Publisher: McGraw-Hill Inc.,US; 2nd Revised edition edition (1 Jan. 1988), 813 p.

References

1. Becker, Gary S. Human Capital. N. Y.: Columbia University Press, 1964.
2. Akhmanova O. S. Slovar' lingvisticheskikh termi-nov. — M.: 1968. — S. 286.
3. Brandes M. P. Stilistika teksta. Teoreticheskiy kurs: Uchebnik. — 3-ye izd., pererab, i dop. — M: Progress-Traditsiya; INFRA-M, 2004. — 416 s.
4. Brutland G. H. Our Common Future. Doklad Komissii OON po okruzhayushchey srede i razvitiyu. 1987. — M.: Progress, 1988. — S. 50.
5. Davydova N. Sustainable development of the city. Strategy Development issues / N. Davydova, O. Timofeyeva // Zhurnal munitsipal'naya ekonomika — 2000. — №4. — S. 18-23.
6. Yegorova T. V. (sost.). Slovar' inostrannykh slov sovremennogo russkogo yazyka: 100 000 slov i vyrazheniy. — M.: Adelant, 2014. — 800 s.
7. Korenev E. N. Financial and administrative enterprise cultures as a reflection of contractual and hierarchical social institutes / E. N. Korenev, P. V. Krivulia // Visnyk of Volodymyr Dahl National Ukrainian University. — 2008. — № 4 (122). — p. 100-107.
8. Korotchenko Ye. S. Vizual'nyy analog oksyumo-rona. // Voprosy psikhologii. — 2006.
9. Kostina T. I. Foundations of the concept of sustainable growth / T. I. Kostina, N. M. Mamedov // Molodoy uchonyy. — 2011. — №7. Т.1. — С. 86 – 91.
10. Loguntsev Ye. Kontseptsiya ustoychivogo razvitiya s pozitsiy mezhdistyplinarnogo podkhoda. // Go-rodskoye upravleniye. — 2000. - №11 — с. 24-32.
11. Organizational forms of internal corporate finance: monograph / V. M. Goncharov, O. O. Kuznetsov, P. V. Krivulia, L. V. Krivulia. — Lugansk: Virtualna real'nist', 2013. - 270 p.
12. Semen G. Ya. Linguistic nature and the functioning of the stylistic paradox technique / G. Ya. Semen. — Diss. ...cand. filol. nauk — Odessa: 1984. — S. 31.
13. Starkova O. Ya. Corporate Finance: study guide. — Perm' FGBOU VPO Permskaya KHSKHA, 2014. — S. 10.

Кривуля П.В., Бородавка Н.Г., Омельченко А.М. Явні і неявні терміни-оксюморони як приклад показово парадоксального термінування у складних та еkleктичних предметах дослідження сталого розвитку, людського капіталу, поведінкових та корпоративних фінансів

Висунуто та аргументовано наукову гіпотезу про можливість ідентифікації рівня розвиненості і еkleктичності сучасних предметних областей за ступенем представленості понятійно-категоріальних апаратів цих предметних галузей термінами-оксюморонами. Особливу увагу приділено предметним галузям, які безпосередньо названі такими термінами. За приклад було обрано предметні галузі сталого розвитку, корпоративних фінансів, людського капіталу, організаційної синдінки, та деякі суміжні з ними, які формуються в даний час.

Ключові слова: корпоративні фінанси, оксюморон, термінологія, сталий розвиток, людський капітал.

Krivulia P. V., Borodavka N. G., Omelchenko A. N. Explicit and implicit terms-oxymorons as an example of significant paradoxical termination of complex and eclectic research subjects: sustainable development, human capital, behavioral and corporate finance

The scientific hypothesis about the possibility of identifying the level of development and eclecticism of modern subject areas according to the degree to which the oxymorons terms are conceptually categorical apparatuses of these subject areas was put forward and argued. Special attention is paid to subject areas that are directly referred to by such terms. The examples are the currently emerging subject areas of sustainable development, corporate finance, human capital, organizational syndics, and some related ones.

Keywords: corporate finance, oxymoron, sustainable development, terminology, human capital.

Кривуля П. В. — к.е.н., доц. кафедри економіки та підприємництва Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк)
Бородавка Н. Г. — студент спец. 051- Економіка Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк)
Омельченко А. Н. — студент спец. 051- Економіка Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля (м. Северодонецьк)

Рецензент: д.е.н., проф. **Чернявська Є. І.**

**ВІСНИК
СХІДНОУКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
імені ВОЛОДИМИРА ДАЛЯ
№ 4 (245) 2018**

Науковий журнал

Відповідальний за випуск

Галгаш Р.А.

Оригінал-макет

Могильна О.В.

Статті надруковано в авторській редакції

Підписано до друку 28.09.2018 р.
Формат 60 x 84 1/8. Папір офсетний. Гарнітура Times.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 17,4. Обл.-вид. арк. 17,9.
Наклад 300 прим. Вид. № 3192. Запов. № 39. Ціна вільна.

Видавництво
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Свідоцтво про реєстрацію: серія ДК № 1620 від 18.12.03 р.

Адреса університета: просп. Центральний 59-А
м. Северодонецьк, 93400, Україна
E-mail: vidavnictvoSNU.ua@gmail.com

Надруковано:
Відділ технічного обслуговування СНУ ім. В. Даля
Адреса: просп. Центральний, 59-а
м. Северодонецьк, 93400